

With funding from

 Austrian
Development
Cooperation

Od zakona do akcije

Praćenje institucionalnog odgovora
na Rodno Nasilje na Kosovu

Od zakona u akciju

Praćenje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu

© Mreža žena Kosova, 2021. godine

Sva prava rezervisana.

Autori: Endrita Banjska, Besarta Breznica, David JJ Ryan i Nicole Farnsworth

Uređivanje: Lauren Hanna

Objavljeno na internetu u Prištini, Kosovo.

Dizajnirala Jeta Dobranja.

Ova objava je izrađena uz finansijsku podršku Austrijske razvojne agencije. Njegov sadržaj je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Austrijske razvojne agencije.

SADRŽAJ

Zahvalnice	3
Akronimi I Skraćenice	5
Sažetak	7
Uvod	9
Zašto ovo istraživanje?	12
Metodologija	13
A ovom izveštaju	16
Pravna analiza	17
Međunarodni pravni okvir	17
Tematska pitanja pod IK I njihova primenjivost na zakone Kosova	18
Materijalno pravo	26
Istraga, tužilaštvo, procesno pravo i zaštitne mere	38
Mere za sprečavanje nasilja	50
Prikupljanje podataka	52
Zaključak	53
Institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje na Kosovu	54
Sveukupna svest i primena pravnog okvira	54
Međuinstitucionalna koordinacija	64
Policija Kosova	72
Institut za sudsku medicinu	78
Krivično gonjenje	80
Zastupnici Žrtava	83
Pravna pomoć	85
Sudovi	87
Kosovske Kazneno-Popravne službe	99
Probaciona služba	100
Socijalne usluge	101
Zdravstvene ustanove	115
Obrazovne ustanove i usluge	118
Institucija ombudsmana	121
Organizacije civilnog društva	122
Međunarodne zainteresovane strane	124
Preporuke	134
Citirani radovi	141
Dodaci	147
Dodatak 1. Ispitanici	147
Dodatak 2. Podaci iz institucija o rodno zasno-vanom nasilju	155
Dodatak 3. Sprovođenje NSZNP	162

ZAHVALNICE

Mreža žena na Kosovu (MŽK) se zahvaljuje svim predstavnicima institucija i organizacija koji su odvojili njihovo vreme za ovu vežbu praćenja. MŽK duboko ceni svoju tekuću saradnju sa Agencijom za ravnopravnost polova u Kabinetu premijera. Istraživački tim MŽK, uključujući Nerinu Guri, Endritu Banjsku, Besartu Breznicu, Dardana Hotija i Majlindu Behrami, neumorno je radio na vođenju, prepisivanju i analiziranju intervjua. Biljana Jaredić je vodila intervjue na srpskom jeziku. David JJ Ryan je autor pravne analize. Nicole Farnsworth i Adelina Berisha su podržale pisanje konačnog izveštaja. Lauren Hanna je podržala uređivanje izveštaja. Nadzorni tim za sudove MŽK je pružio informacije u vezi sa određenim slučajevima, uključujući Anitu Mazrekaj, Blerinu Sylejmani, Vionu Krasniqi, Genca Kadriu, Senada Telakua i Tringe Arifi. Erza Kurti je podržala integraciju nalaza praćenja suda u izveštaj i pomogla je u procesu istraživanja. Driton Zeqiri, Mirjeta Dibrani i Ernera Dushica su pomogli u istraživanju. Alba Loxha i Loreta Suka su podržale prevod i prepisivanje. Članovi osoblja MŽK su pružali stalnu podršku tokom procesa istraživanja i finalizacije, uključujući: izvršnu direktorku MŽK Igballu Rogova, direktorku programa i vodeću istraživačicu Nicole Farnsworth, menadžerku programa Adelinu Berisha, menadžerku programa Zanu Rudi i finansijsku menadžerku Besu Shehu.

Kolegijalni recenzenti su pružili korisne povratne informacije o nacrtu izveštaja, uključujući Arianu Čosaj Mustafu, predsedavajuću Upravnog odbora MŽK i višu lektorku Riinvest International; Chiaru Tagliani, savetnicu za rodna pitanja Misije vladavine prava Evropske unije na Kosovu (EULEX); Edi Gusia, izvršni direktor, Agenciju za ravnopravnost polova; Basriju Kastrati, Direktor Kancelarije za zastupanje i pomoć žrtvama; i Arsima Shala, šefa jedinice za nasilje u porodici u policiji Kosova.

Ovo vežba praćenja i izveštaj ne bi bili mogući bez podrške Austrijske razvojne agencije.

AKRONIMI I SKRAĆENICE

ARP	Agencija za Ravnopravnost Polova
BIRN	Balkanska Istraživačka Novinarska Mreža
Br.	Broj
CEDAW	Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena
CSO	Centar za stručno osposobljavanje
CSR	Centar za socijalni rad
EIGE	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
ESLjP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska Unija
EULEX	Misija Evropske Unije za vladavinu prava na Kosovu
GREVIO	Grupa stručnjaka za borbu protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja
IJPN	Istražna jedinica za porodično nasilje
IK	Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)
IKT	Informacione i komunikacione tehnologije
IOK	Institucija ombudsmana Kosova
ISM	Institut za sudsku medicinu
ISUP	Informacioni sistem za upravljanje predmetima
KIIRP	Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike
KIJU	Kosovski Institut za javnu upravu
KM	Koordinacioni mehanizam
KPSK	Kazneno-popravne službe Kosova
KZK	Krivični Zakonik Kosova
KZK	Sudski savet kosova
KZPŽ	Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama
LGBTQIA+	Lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne osobe, queer, interseksualci, aseksualci i drugi
M&E	Praćenje i ocenjivanje
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MER	Ministarstvo za ekonomski razvoj
MF	Ministarstvo finansija
MO	Međunarodne organizacije
MONT	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
MP	Ministarstvo pravde
MRSZ	Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja

MŽK	Mreža Žena Kosova
NHZ	Nalog za hitnu zaštitu
NKBPN	Nacionalni koordinator za borbu protiv porodičnog nasilja
NPHZ	Nalog za privremenu hitnu zaštitu
NSZNP	Nacionalna strategije Republike Kosova za zaštitu od nasilja u porodici i akcioni plan
NVO	Nevladina Organizacija
NZ	Nalog za zaštitu
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija ua evropsku bezbednost i saradnju
OSRR	Opštinski službenik za rodnu ravnopravnost
PK	Policija Kosova
PN	Porodično nasilje
RAE	Romi, Aškalije i Egipćani
RCZ	Regionalni centar za zapošljavanje
RROGRAEK	Organizacije Romkinja, Aškalijki i Egipćanki na Kosovu
SIT	Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje
SOP	Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu
SPP	Službenici za pravnu pomoć
SRR	Službenik za rodnu ravnopravnost
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni Program Ujedinjenih Nacija
UNFPA	Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal
UNW	UN Women
ZKPK	Zakon o krivičnom postupku Kosova
ZZ	Zavod za zapošljavanje
ZŽ	Zastupnici žrtava
ZZPN	Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja

SAŽETAK

Od 2015. godine na Kosovu se dogodilo nekoliko promena u vezi sa zakonskim okvirom za rešavanje rodno zasnovanog nasilja: izmena Ustava Kosova tako što obuhvata Istanbulsku konvenciju, uključujući porodično nasilje i seksualno uznemiravanje u Krivičnom zakoniku Kosova, i uspostavljanje Nacionalne strategije o Zaštita od nasilja u porodici i akcioni plan (2016-2020) (NSZNP). Ostali relevantni zakoni i politike su na razmatranju. U tom kontekstu, Mreža Žena Kosova je preduzela ovo istraživanje kako bi identifikovala preostale praznine u kosovskom pravnom okviru u primeni Istanbulske konvencije i informisala tekuće procese procenom znanja, stavova i učinka odgovornih institucija u primeni relevantnog pravnog okvira. Ovaj izveštaj sumira nalaze, crpeći iz postojeće literature, intervjua sa 190 relevantnih aktera, praćenja suda i podataka.

Rodno shvatanje nasilja nad ženama nije u potpunosti integrisano u pravnom okviru Kosova. Iako se nekoliko instrumenata bavi nasiljem u porodici, malo političkih intervencija reaguje na druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Usvajanje Nacrta zakona o krivičnom postupku će u formalnosti približiti kosovski zakon Istanbulskoj konvenciji, ali su potrebne dodatne zakonske i političke promene za primenu integrisanog, efikasnog, sveobuhvatnog i koordinisanog okvira za sprečavanje i rešavanje svih oblika rodno-zasnovanog nasilja. Napredak i međuinstitucionalna koordinacija su otežani nedostatkom zakonski propisanih stalnih službenih radnih mesta odgovornih za sprovođenje, odnosno praćenje i ocenjivanje, na nacionalnom i opštinskom nivou.

Sveukupno gledano, u ovom istraživanju su pronađena neka poboljšanja u znanju i stavovima institucija odgovornih za rešavanje rodno zasnovanog nasilja od poslednje vežbe nadgledanja 2017. Ipak, postojalo je nedovoljno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, posebno seksualnog nasilja. Optuživanje žrtve je i dalje trajalo. Napori da se par „pomiri“ da bi se očuvala porodica i kršenje poverljivosti i dalje su prisutni u slučajevima nasilja u porodici. NSZNP je sproveden samo delimično. Nedovoljna budžetska izdvajanja omela su odgovarajući odgovor.

Što se tiče određenih institucija, kosovska policija je obično znala nova krivična dela iz Krivičnog zakonika i njihove odgovornosti. Međutim, neki službenici su i dalje uklanjali žrtve, a ne počiniocima iz domova. Iako bi policija i tužioci trebalo da gone navodne zločine, čak i ako žrtve povuku svedočenje, to se nije uvek dešavalo. Povećano poverenje u policiju dovelo je do povećanog izveštavanja, ali neke ranjive grupe se i dalje plaše da pristupe policiji.

Iako su imenovani specijalizovani tužioci i sudije, nedostatak ljudskih resursa i dalje usporava prioritizaciju ovih slučajeva, kao i ometa sposobnost zastupnika žrtava da pruže podršku žrtvama. Sudije su nastavile da vrše pritisak na žrtve da se pomire sa počiniocima, a izricanje presuda nije uvek bilo efikasno, proporcionalno i odvraćajuće, prema Istanbulskoj konvenciji. Kazneno-popravna služba i probaciona služba još uvek nemaju programe za reintegraciju i rehabilitaciju počilaca nasilja ili praćenje ovih slučajeva.

Centri za socijalni rad su se borili da obezbede odgovarajuće upravljanje slučajevima zbog nedostatka osoblja. To je oslabilo njihovu sposobnost da zastupaju prava deteta. Skloništa su se i dalje suočavala sa finansijskim problemima, mada se finansiranje poboljšalo od 2019. godine. Predstavnici

obrazovnih i zdravstvenih ustanova i dalje nemaju svest o rodno zasnovanom nasilju i možda neće slučajeve uvek prijaviti policiji. Programi lečenja su ograničeni. Službenici Centra za stručno osposobljavanje i Zavoda za zapošljavanje uglavnom nisu bili svesni svojih zakonskih odgovornosti i pristupa koji bi trebali imati u pružanju pomoći osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje.

Izveštaj se završava preporukama za zakonske promene i svaku relevantnu instituciju. U prilogu su sumirani nalazi praćenja primene NSZNP.

UVOD

Rodno zasnovano nasilje je nasilje počinjeno nad osobom zbog njenog ili njegovog pola ili nasilje koje nesrazmerno pogađa osobe određenog pola. S obzirom na nejednake odnose moći koji postoje među ženama i muškarcima u većini društava, rodno zasnovano nasilje ima tendenciju da žene pogađa znatno više od muškaraca.¹ Zaista, nasilje nad ženama i devojčicama je među najpreovlađujućim kršenjima ljudskih prava širom sveta.² Na Kosovu, anketa Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju u (OEBS) 2019. godine je pokazala da je 57% anketiranih žena pretrpelo psihološko, fizičko ili seksualno nasilje od svoje 15. godine.³ Tačnije, 53% žena je pretrpelo psihološko nasilje, 9% fizičko nasilje i 4% seksualno nasilje od strane intimnog partnera. Iako OEBS tokom istraživanja nije intervjuisao muškarce, istraživanje Kosovske ženske mreže (MŽK) iz 2015. godine pokazalo je da je 56% muškaraca i 68% žena pretrpelo neki oblik porodičnog nasilja tokom svog života.⁴ Zbog postojećih odnosa moći i ukrštanja nejednakosti, neki ljudi mogu biti posebno osetljivi na rodno zasnovano nasilje, poput lezbijki, gejeva, biseksualaca, transrodnih, queer, interseksualnih, aseksualnih i drugih osoba koje identifikuju (LGBTQIA+) drugačije fizičke ili mentalne sposobnosti.⁵ OEBS-ova studija je otkrila je da su žene koje su imale niži nivo obrazovanja, bile finansijski zavisne ili su živele u ruralnim oblastima bile sklonije tome da izjave da su doživele porodično nasilje.

Više žena je iskusilo rodno zasnovano nasilje nego što je prijavljeno u ovim istraživanjima. S obzirom na to da mnoge žene na Kosovu (48%) i dalje smatraju nasilje, posebno porodično nasilje, privatnom stvari, rodno zasnovano nasilje često i dalje ostaje skriveno, a da nikada nije prijavljeno. Ovo ometa sposobnost institucija da se bave nasiljem. Štaviše, OEBS je otkrio korelaciju između ispitanika koji doživljavaju nasilje i koji veruju da je nasilje u porodici privatna stvar, da žene treba da budu poslušne i da žene treba da budu pokorne. Žene koje su izrazile ova uverenja su bile sklonije tome da ukažu na to da su pretrpele porodično nasilje.

Broj žena koje su pretrpele rodno-zasnovano nasilje je veći nego što je prijavljeno u ovim istraživanjima. S obzirom na to da mnoge žene na Kosovu (48%) i dalje smatraju nasilje, posebno nasilje u porodici, privatnom stvari,⁶ rodno zasnovano nasilje se često i dalje skriva, a da se nikada ne prijavi. Ovo ometa sposobnost institucija da se bave nasiljem. Štaviše, OEBS je utvrdio korelaciju između ispitanika koji doživljavaju nasilje i veruju da je nasilje u porodici privatna stvar, da žene treba da budu poslušne i da žene treba da budu pokorne. Žene koje su izrazile ova uverenja verovatnije su ukazivale na to da su pretrpele porodično nasilje

Opšta preporuka 19 Konvencije UN o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)

¹ Savet Evrope, [Šta uzrokuje rodno-zasnovano nasilje?](#), ND.

² UNFPA, [Rodno-zasnovano nasilje](#), 2017. godine.

³ OEBS, [Istraživanje o blagostanju i bezbednosti žena na Kosovu](#), 2019. godine.

⁴ Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Banjska, I., Berisha, A., i Morina, D., za MŽK, [Nema više izgovora: Analiza stavova, slučajeva i institucionalnih odgovora na nasilje u porodici na Kosovu](#), 2015. godine.

⁵ Berisha, A., Farnsworth, N., i Hoti, D. za MŽK, [Sa reči na delana dela: Praćenje institucionalnog odgovora na Rodno-zasnovano nasilje na Kosovu](#), 2017. godine.

⁶ OEBS, [Istraživanje nasilja nad ženama: Blagostanje i sigurnost Žena](#), 2019. Ovo odjekuje nalazima istraživanja MŽK od 2015. godine da 31% Kosovara nasilje u porodici smatraju privatnom stvari i da susedi ne bi trebalo da ga prijavljuju policiji (Farnsworth i ostali. za MŽK, [Nema više izgovora](#), 2015. godine).

prepoznala je nasilje nad ženama, kako u privatnoj tako i u javnoj sferi, kao kršenje ljudskih prava.⁷ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici 2014. godine, poznata kao „Istanbulska konvencija“ (u daljem tekstu: IK), uvela je set sveobuhvatnih obaveza za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu u okviru pravni okvir međunarodnog prava o ljudskim pravima, čineći ga prvim pravno obavezujućim instrumentom ove vrste.⁸ IK prepoznaje da je nasilje nad ženama deo većeg sistema represije. Žene doživljavaju strukturno rodno zasnovano nasilje, koje se razlikuje od slučajnog nasilja počinjenog nad muškarcima.⁹ Na primer, na Kosovu, ovaj širi sistem represije uključuje niže stope zaposlenosti, rodno-zasnovanu diskriminaciju pri zapošljavanju, nedovoljnu zastupljenost žena na položajima donošenja odluka i minimalno vlasništvo nad imovinom.¹⁰ Sve ovo dovodi žene u neravnopravan položaj u društvu i samim tim u većem riziku od nasilja. Kosovo se obavezalo primeni CEDAW, a 2020. godine Kosovo je pripojilo IK u svoj ustav, čineći ga takođe primenljivim.¹¹

Pored osnovne potrebe da se rodno zasnovano nasilje reši kao ozbiljno kršenje ljudskih prava, sprečavanje nasilja takođe može doprineti značajnom smanjenju troškova državi, između ostalog u vezi sa radom policije, pravosuđem, socijalnim uslugama i nezaposlenošću.¹² Na Kosovu, zastarele procene sugerišu da je samo nasilje u porodici državu koštalo više od 3,1 milion evra i u 2011. i u 2012. godini direktnim troškovima, i znatno više u pogledu izgubljenih dana na poslu, uticaja na zdravlje i ishoda na obrazovanje ili dugotrajnu zaposlenost dece, između ostalih troškova.¹³ Stoga je rešavanje i sprečavanje nasilja, posebno recidivizma, u državnom interesu.

Od 2008. godine, Kosovo je usvojilo nekoliko zakona i politika za rešavanje i poboljšanje svog institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje.¹⁴ Nedavno, 2019. godine, Krivični zakonik Kosova (KZK) je izmenjen tako što obuhvata krivična dela u skladu sa Istanbulskom Konvencijom, uključujući: porodično nasilje, seksualno uznemiravanje i mutilaciju ženskih genitalnih organa.¹⁵ KZK sada prepoznaje nasilje u porodici kao fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u porodičnim odnosima. Pred-postojeći Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP) slično definiše ove vrste nasilja.¹⁶ U međuvremenu, 2020. godine Kosovo je započelo korake za izmene i dopune ZZNP, između ostalih relevantnih zakona, kako bi se bolje zadovoljile identifikovane potrebe i uskladio sa IK. I Nacionalna strategija Republike Kosovo o zaštiti od nasilja u porodici i Akcioni plan (NSZNPAP) za 2016.-2020. godinu, i standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu (SOP) takođe su dati za reviziju od strane Agencije za Rodnu Ravnopravnost i Ministarstva pravde

⁷ Komitet UN-a za eliminaciju diskriminacije nad ženama, [CEDAW Opšta preporuka br. 19: Nasilje nad ženama](#), 1992. [Opšta preporuka br. 35](#) dodatno je prepoznala da je zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama evoluirala u obavezujući princip međunarodnog običajnog prava.

⁸ Savet Evrope, [Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#) (Istanbulska konvencija), 2011.

⁹ Berisha i drugi za MŽK, [Sa reči na delana dela](#), 2017.

¹⁰ Za više detalja o postojećim strukturnim nejednakostima, vidi Farnsworth, N., Morina, D., Ryan, D., Rrahmani, G., Robinson-Conlon, V., i Banjska, I. za MŽK, [Rodna analiza Kosova](#), 2018.

¹¹ IK je sada primenljiva prema Članu 22 [[Direktna primenljivost međunarodnih sporazuma i instrumenata](#)].

¹² Na primer, studija slučaja u Ujedinjenom Kraljevstvu Evropskog instituta za ravnopravnost polova (EIGE) procenila je da rodno zasnovano nasilje zemlju košta više od 32,5 milijardi evra godišnje. ([Procena troškova rodno zasnovanog nasilja u Evropskoj uniji: Izveštaj](#), 2014. godine).

¹³ Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Ekonomi, M., Shima, A., i Dauti-Kadriu, D. za MŽK, [Po koju cenu? Budžetiranje za sprovođenje pravnog okvira protiv nasilja u porodici na Kosovu](#), 2012. godine.

¹⁴ Za dalje informacije pogledajte [slededeće poglavlje](#) i prethodne publikacije MŽK.

¹⁵ Skupština Republike Kosovo, [Krivični Zakonik Kosova](#), 2019. godine.

¹⁶ Zakon br. 03/L-182, [Zakon o zaštiti od nasilja u porodici](#), 2010. godine.

preko Kancelarije nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici.¹⁷ U tom kontekstu, a nakon gore pomenutih zakonskih promena, ovim istraživanjem se nastojalo da se prati da li institucije znaju za ove promene, kako su počele da ih sprovode i da se prikupe dokaze koji bi mogli da informišu o daljim predstojećim zakonskim i političkim promenama.

Poboljšanje odgovora Kosova na rodno zasnovano nasilje kao kršenje ljudskih prava, uključujući obezbeđivanje pristupa pravdi, važno je za željeno pristupanje Kosova Evropskoj uniji (EU). Evropska komisija je uočila nedostatke u radu institucija u rešavanju rodno zasnovanog nasilja. U svom *izveštaju o Kosovu za 2018. godinu*, Evropska komisija je istakla nekoliko problema, uključujući: nedostatak koordinacije između policije, tužilaca, pravosudnih institucija i drugih ključnih aktera koji se bave rodno zasnovanim nasiljem; potreba za održivim finansiranjem prihvatilišta; i potreba za efikasnijom reintegracijom žrtava.¹⁸ U izveštaju Evropske komisije za *Kosovo 2019. godinu*, primećeno je da skloništim a dalje nedostaje održivo finansiranje i istaknut je izazov minimalne kazne.¹⁹ Studija Saveta Evrope dalje je otkrila da i dalje nedostaju dugoročne stambene i ekonomske mogućnosti za žrtve porodičnog nasilja i da pravna podrška zastupnika žrtava (ZŽ) i dalje zavisi od kapaciteta pojedinca kojem je dodeljen slučaj.²⁰ Sve su to pitanja koja je NSZNP trebalo da reši u svom vremenskom okviru 2016-2020.²¹ Da bi se olakšala revizija sprovođenja NSZNP, kao i kontinuirano praćenje napretka vezanog za proces pristupanja EU, sadašnje istraživanje je takođe pokušalo da ispita sve promene u institucionalnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje na Kosovu. Zapravo, prethodni nadzor MŽK je podržao vladu Kosova i EU pružajući dokaze o trenutnoj situaciji.

U međuvremenu, *izveštaj* Evropske komisije za *Kosovo 2019* takođe je identifikovao poboljšanja od 2018. godine, napominjući da je imenovanje nacionalnog koordinatora protiv nasilja nad dometima doprinelo vidljivim poboljšanjima u naporima za primenu NSZNP.²² Izveštaj prepoznaje da su se u 2019. godini sedam opština stvorili mehanizmi koordinacije za rešavanje nasilja u porodici, a institucije su uspostavile bazu podataka za evidentiranje slučajeva nasilja u porodici. Međutim, čini se da samo približno polovina kosovskih opština ima uspostavljene mehanizme koordinacije.²³ Štaviše, u prošlosti je njihovo funkcionisanje bilo mešovito, zavisno od lokacije.²⁴ S obzirom na važnu ulogu koju takvi mehanizmi igraju u obezbeđivanju pravovremenog, međuinstitucionalnog pristupa usredsređenog na žrtve (vidi Okvir 1) usluga zaštite, rehabilitacije i reintegracije, ovo istraživanje je takođe pokušalo da ispita njihovo trenutno funkcionisanje i da li je bilo poboljšanje tokom vremena.

¹⁷ Da bi se ovo informisalo, sprovedena je evaluacija primene SOP-a. ARP, *Procena nivoa primene Standardnih operativnih postupaka za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*, 2019. godine.

¹⁸ Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2018 Izveštaj*, 2018. godine.

¹⁹ Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2019 Izveštaj*, 2019. godine.

²⁰ Krol, P., Kabashi, E., Ramizi Bala, A. za Savet Evrope, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, 2017. godine.

²¹ Ministarstvo pravde, *Nacionalna strategija Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i akcioni plan (2016-2020) [NSZNP]*, 2017. godine

²² Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2019 Izveštaj*, 2019. godine.

²³ UN Women (UNW), izveštaj o napretku dostavljen MŽK-u 18. maja 2020. godine, neobjavljen, 2019. godine.

²⁴ Berisha i ostali za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine.

Okvir 1. Definicija: „Pristup usredsređen na žrtvu“

Korišćenje „pristupa usredsređenog na žrtve“ znači da bi institucije trebale da nastoje da prioritete i potrebe osoba koje su pretrpele nasilje uvek stavljaju na prvo mesto.²⁵ Kao osnovni princip, institucije moraju minimizirati štetu i povećati sigurnost osoba koje su doživele nasilje. Moraju se osigurati empatija i poverljivost, a informacije se mogu deliti sa drugim institucijama samo nakon pristanka pogođene osobe. Osobe koje su pretrpele nasilje moraju biti u potpunosti informisane o svojim zakonskim pravima i uslugama podrške koje su im na raspolaganju. Onda kada postanu sigurne i sposobne, institucije bi trebalo da ih angažuju u izradi plana koji osigurava njihovu sigurnost i na kraju ih podrže uslugama rehabilitacije usklađene na osnovu njihovih potreba. Štaviše, oni bi trebali imati pravo da daju povratne informacije o tome kako su se institucije ophodile prema njima, uključujući i kako su upućivani; i institucije bi trebalo da koriste ove povratne informacije za poboljšanje usluga. Svi pružaoci usluga trebali bi proći obuku o pristupu usmerenom na žrtvu i osigurati njenu primenu u praksi. Korišćenje pristupa usredsređenog na žrtvu u skladu je sa IK.

ZAŠTO OVO ISTRAŽIVANJE?

Misija MŽK je da podrži, zaštiti i promoviše prava žena i devojaka. Kao ovome, jedan od dugoročnih strateških ciljeva MŽK je da žene i devojke žive živote bez rodno zasnovanog nasilja.²⁶ Da bi napredovala ka ovoj viziji, MŽK redovno prati učinak institucija kako bi procenila njihov napredak u primeni zakonskog okvira. Praćenjem, MŽK nastoji da obezbedi dokaze koji se mogu koristiti u komunikaciji i zastupanju sa institucijama, kao poboljšanom odgovoru. MŽK stoga ima za cilj da pruži korisne informacije i konstruktivne kritike koje će dovesti do poboljšanih života osoba koje su najviše pogođene nasiljem, posebno žena.

2008,²⁷ 2009,²⁸ 2015,²⁹ i 2017. godine,³⁰ MŽK je sprovedla istraživanje na celom Kosovu koje je ispitalo institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje, sa fokusom na porodično nasilje, a od 2015. godine i na seksualno uznemiravanje. Sprovedene u bliskoj saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova u Kancelariji premijera Kosova (ARP), zajedno sa drugim relevantnim institucijama, ove studije su dale značajan doprinos informisanju ZZPN-u, NSZNP-u,³¹ i SOP-ovima. Najnoviji izveštaj MŽK-a iz 2017. godine, *Sa reči na dela*, koristio je nalaze praćenja institucionalnog odgovora na nasilje u porodici da bi dao preporuke za svaku odgovornu instituciju.³² Od tada, MŽK se sastala sa predstavnicima institucija kako bi razgovarala o ovim preporukama i podržala njihovu primenu. Ovaj

²⁵ Ovaj opis je preuzet sa onog iz UNW. „[Pristup usmeren na žrtve/preživele](#)“, 2019.

²⁶ MŽK, [Strategija 2019-2022](#), 2018.

²⁷ Farnsworth, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK u bliskoj saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova (ARP), [Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje za informisanje nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu](#), ARP: 2008. godine.

²⁸ Qosaj-Mustafa, A. i Farnsworth, N. za MŽK, [Više od „Reči na papiru“? Odgovor pružalaca pravde na nasilje u porodici na Kosovu](#), UNDP, 2009. godine.

²⁹ Farnsworth i ostali za MŽK, [Nema više izgovora](#) 2015. godine.

³⁰ Berisha i ostali za MŽK, [Sa reči na delana dela](#), 2017. godine.

³¹ Procenjuje se da je 70% preporuka MŽK-a proisteklih iz njihovog izveštaja „[Nema više izgovora](#)“ ugrađeno u NSZNSTR.

³² Berisha i ostali za MŽK, [Sa reči na dela](#), 2017. godine.

sadašnji izveštaj je takođe težio da proceni da li su institucije primenile prethodne preporuke MŽK i stepen u kojem se njihov učinak poboljšao od vežbe praćenja 2017. godine. Ovo istraživanje ima za cilj merenje promena u stavovima institucija, svesti o rodno zasnovanom nasilju kao i njegovom tretiranju od 2017. godine, kao i praćenje primene zakonskog okvira od strane relevantnih institucija.

Budući da je od 2017. godine, došlo do nekoliko izrazitih promena u zakonskom okviru, uključujući usvajanje Istanbulske Konvencije u kosovskom ustavu 2020. godine, ovaj izveštaj analizira u kojoj meri su one primenjene i koji koraci ostaju nerešeni kako bi se u potpunosti uskladio Pravni okvir Kosova sa IK. Povrh toga, kako je NSZNP istekao 2020. godine, ovom vežbom nadgledanja se nastojalo proceniti primena NSZNP-a i uobličiti proces izrade nove strategije i akcionog plana 2021. godine. Sveukupno, ovim istraživanjem se nastoji predložiti preporuke zasnovane na dokazima za poboljšanje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu.

METODOLOGIJA

Ka postizanju gorepomenutih ciljevima, ovo istraživanje je nastojalo da odgovori na tri međusobno povezana istraživačka pitanja i prateća potpitanja:

1. U kojoj meri je pravni okvir u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem usklađen sa IK-om; u kojoj meri se okvir primenjuje; koji delovima treba dalja revizija; i kako se ovo poboljšalo od 2017. godine, ako se uopšte poboljšalo?
 - 1.1. U kojoj meri je NSZNP (2016-2020) bio primenjen?
 - 1.2. U kojoj meri se primenjuju nove odredbe KZK-a koje se odnose na rodno-zasnovano nasilje?
2. U kojoj meri su predstavnici relevantnih javnih institucija svesni svojih dužnosti u vezi sa lečenjem slučajeva rodno-zasnovanog nasilja, i kako se ta svest promenila od 2017. godine, ako se uopšte promenila?
 - 2.1. Koliko su svesni različitih vrsta rodno-zasnovanog nasilja?
 - 2.2. Koliko su svesni svojih dužnosti u vezi sa nasiljem u porodici?
3. U kojoj meri relevantne institucije sprovode svoje odgovornosti?
 - 3.1. U kojoj meri funkcionišu mehanizmi koordinacije?
 - 3.2. Koji izazovi postoje za njihovu održivost i odgovarajuće funkcionisanje?

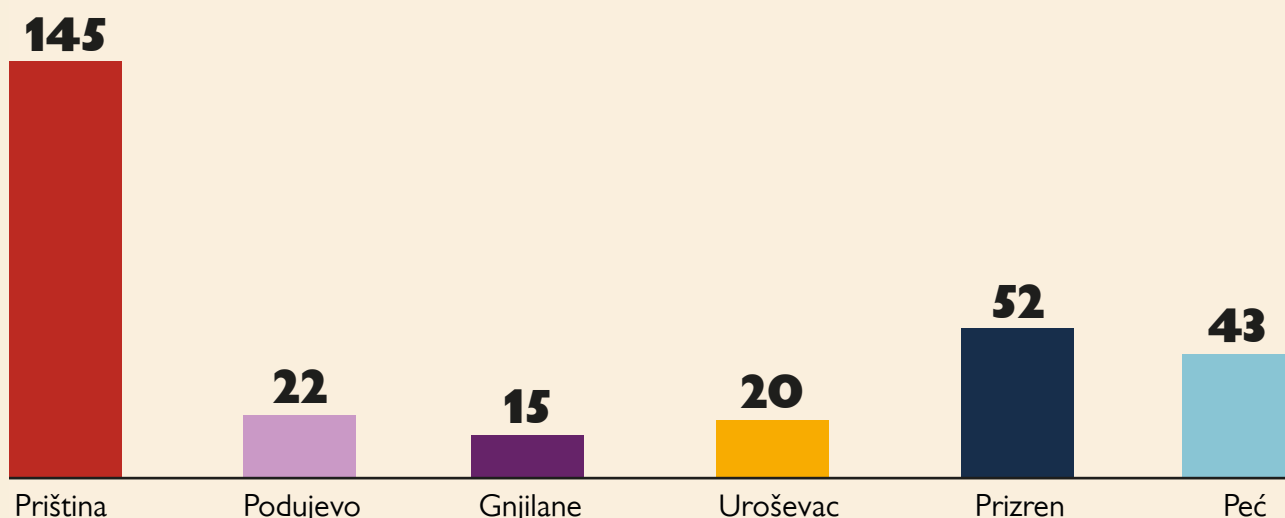
Za ovo istraživanje, rodno zasnovano nasilje je operacionalizovano, tako da po definisanju uključuje nasilje među muškarcima, fizičko nasilje, psihološko nasilje, prisilni brak, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija, tehnološki olakšano nasilje, seksualno uznemiravanje, silovanje, seksualni napad, sakaćenje ženskih polnih organa, uhođenje i ubistvo. Istraživački tim priznaje da postoje i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja, među kojima je i trgovina ljudima. Ostali oblici nisu ispitani u ovom istraživanju zbog ograničenja vremena i resursa. MŽK koristi termin „žrtva“ u ovom izveštaju, jer ovaj izraz koriste IK, zakon EU i Kosovski pravni okvir. Iako se ovaj izraz koristi, MŽK takođe priznaje potencijalno zastupništvo i autonomiju osoba koje su pretrpele nasilje.³³

³³ Definicija žrtve, EIGE, 2012. godine

Ovo istraživanje je koristilo metodologiju sličnu onoj koja se koristila za prethodna istraživanja MŽK o rodno zasnovanom nasilju, za poređenje tokom vremena. Istraživanje je obuhvatalo mešovite metode, uključujući pregledivanje relevantnog pravnog okvira, posmatranje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje, desk istraživanje, intervjuje i pregledivanje statističkih podataka.

Prvo, pregledom pravnog okvira ispitan je kosovski zakon i politika u vezi sa IK-om, i relevantnim aspektima pravne tekovine EU o rodnoj ravnopravnosti. Nastojalo je da identifikuje sve promene koje su i dalje potrebne u važećem pravnom okviru. Pravna revizija je informisala dizajn istraživačkih pitanja za intervjuje.

Grafikon 1. Praćeni slučajevi na sudovima za svaku opštinu

Drugo, šest obučeni posmatrača MŽK posmatralo je rad odgovornih institucija u rešavanju 297 različitih slučajeva rodno zasnovanog nasilja između januara i juna 2020. godine (šest meseci) u šest regiona u kojima se nalaze sudovi: Prištini, Podujevu, Gnjilanu, Uroševacu, Prizrenu i Peći (vidi grafikon 1). U Prištini je nadgledano znatno više slučajeva, jer u Prištini ima više sudova i tamo je prijavljeno više slučajeva. Praćeni su odabrani slučajevi korištenjem praktičnog uzorkovanja, u pokušaju da se prate svi slučajevi prijavljeni relevantnim institucijama. U nekim slučajevima, službenici MŽK-a ili posmatrači su takođe pratili slučajeve kada su se ljudi obraćali MŽK-u i tražili da MŽK nadgleda njihov slučaj. Posmatrači su koristili uspostavljeni protokol praćenja za posmatranje slučajeva, koji je obuhvatao procenu rada svih institucija angažovanih u datom sudskom ročištu. Takođe su prisustvovali saslušanjima u centrima za socijalni rad (CSR), kada je to bivalo relevantno. Posmatrači su unosili zapažanja u bezbedni mrežni softver (Kobo Tool Box), koji je sadržao standardizovani skup pitanja za svaku instituciju, na osnovu njihovih zakonskih odgovornosti.

Treće, sedmočlani istraživački tim MŽK je obavio 190 polustrukturiranih intervjuja sa institucijama i akterima odgovornim za sprovođenje zakonskog okvira koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje (55,5% žena, 45,5% muškaraca). Ispitanici su izabrani u skladu sa zakonskim odgovornostima i koristeći

uzorkovanje varijacija iz sledećih institucija: Kosovska policija, Advokati žrtava, CSR, građanski sudovi, krivični sudovi, tužilaštvo, institucija Ombudsmana, popravne službe, probacijske službe, obrazovne institucije, zdravstvene ustanove, zavodi za zapošljavanje, centri za stručno osposobljavanje, Institut za sudsku medicinu i prihvatilišta za osobe koje su pretrpele nasilje. MŽK je takođe intervjuisala različite organizacije civilnog društva (OCD) koje rade na rešavanju rodno zasnovanog nasilja.³⁴ To je uključivalo izvlačenje pouka iz iskustava i stručnosti organizacija članica MŽK, prvenstveno prihvatilišta. Intervjui su se odvijali u ruralnim i urbanim oblastima Prizrena, Suve Reke, Orahovca, Peći, Kline, Mališeva, Đakovice, Gnjilana, Južne Mitrovice, Severne Mitrovice, Prištine, Vučitrna, Glogovca i Uroševca. Vodiči za intervju prilagođeni svakoj instituciji su obuhvatali pitanja koja se odnose na zakonske odgovornosti institucije, poznavanje ovih odgovornosti, stavove i iskustva u tretiranju slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. godine. Oni su takođe zamoljivani da odraze promene koje su se dogodile u njihovoj instituciji od 2017. godine.

S obzirom na izolaciju i mere predostrožnosti preduzete na Kosovu za sprečavanje širenja virusa COVID-19, istraživači su obavili 130 intervju preko mreže (69%). Da bi olakšali tumačenje, istraživači su insistirali na tome da se razgovori vode pomoću kompjuterskih kamera kako bi mogli da posmatraju govor tela i izraze ispitanika. Ka triangulaciji istraživača i povećanoj valjanosti, dva istraživača su učestvovala u većini intervju: anketar i beležnik.³⁵ Istraživači su takođe koristili refleksivnost, odražavajući u beleškama nakon svakog intervju kako su istraživači mogli uticati na odgovore na intervju, s obzirom na njihovu starost, pol i položaj u društvu. Da bi umanjili bilo kakvi potencijalni, pretpostavljeni, rodni efekti u kojima bi stavovi istraživača u društvu mogli imati na intervju, tim je nastojao da se osigura da muški istraživači intervjuišu muškarce, a žene intervjuišu žene. Međutim, to nije bilo uvek izvodljivo s obzirom na raspored. Postoji mogućnost da su se odgovori učesnika istraživanja razlikovali u zavisnosti od pola osobe koja ih je intervjuisala.

Četvrto, MŽK je podnela zahteve za podatke i pregledala sve raspoložive statističke podatke koji se odnose na rodno zasnovano nasilje, koje održavaju relevantne institucije, uključujući policiju, tužilaštvo, sudove, skloništa i Ministarstvo rada i socijalne zaštite.³⁶ MŽK je takođe ispitala novu centralizovanu bazu podataka o slučajevima nasilja u porodici. Analiza podataka je imala za cilj ispitivanje trendova tokom vremena u vezi sa prijavljivanjem slučajeva rodno zasnovanog nasilja.

Istraživački tim je kodirao nalaze istraživanja u bazu podataka uspostavljene u skladu sa istraživačkim pitanjima. Tokom procesa kodiranja, najmanje dva člana tima su analizirala svaki intervju, koristeći triangulaciju istraživača, u pravcu poboljšane validnosti. Takođe, prema validnosti, autori su raspodelili konačni nacrt izveštaja za provere učesnika i kolegijalnu ocenu. Revizije su odrađene na osnovu dobijenih povratnih informacija pre objavljivanja izveštaja.

³⁴ Dodatak 1 sadrži listu svih ispitanika iz intervju.

³⁵ U nekoliko slučajeva beležnik nije mogao da učestvuje zbog poteškoća sa zakazivanjem. Da se ne bi izgubile nikakve informacije, ovi intervju su snimljeni i kasnije prepisani.

³⁶ Za sve primljene podatke pogledajte [Dodatak 2](#).

O OVOM IZVEŠTAJU

Prvo poglavlje analizira trenutni kosovski pravni okvir u odnosu na IK, ka identifikovanju preostalih revizija potrebnih za adekvatno bavljenje rodno zasnovanim nasiljem u zakonu, kao deo tekućeg razmatranja i izmene Kosovskog pravnog okvira. Drugo poglavlje ispituje institucionalni odgovor na rešavanje rodno zasnovanog nasilja, sa odeljcima koji se fokusiraju na svaku odgovornu instituciju, kao i međuinstitucionalnu koordinaciju. Zadnje poglavlje obuhvata preporuke koje ciljaju svaku relevantnu instituciju. Prilozi uključuju listu ispitanika sa intervjua (1); statistiku o rasprostranjenosti različitih oblika rodno-zasnovanog nasilja koje su dobijene od strane institucija (2); i rezime nezavisne procene MŽK o primeni NSZNP (3).

PRAVNA ANALIZA

Ovo poglavlje analizira pravni i politički okvir koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje na Kosovu. Prvo ocrtava relevantan međunarodni pravni okvir, a zatim ispituje matična pitanja u vezi sa međunarodnom zajednicom. Sledeći odeljak analizira u kojoj meri je Kosovski zakon usklađen sa suštinskim odredbama IK, uključujući različita krivična dela rodno-zasnovanog nasilja i naknadu štete žrtvama. Zatim sledi ispitivanje o tome u kojoj meri je Kosovski pravni okvir usklađen sa odredbama IK koje se odnose na istragu, gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Poslednji odeljci navode mere u međunarodnoj zajednici za sprečavanje nasilja i prikupljanje podataka, kao i njihovu primenljivost na Kosovu.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Ovaj odeljak daje pregled primenljivog međunarodnog pravnog okvira koji je relevantan za adresiranje rodno zasnovanog nasilja i načina na koje su međunarodni instrumenti primenljivi u kontekstu Kosova.

Istanbulska konvencija

IK je stupila na snagu u avgustu 2014. godine. IK-om je nameravano da se pruži skup sveobuhvatnih obaveza za rešavanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u pravnom okviru međunarodnog zakona o ljudskim pravima, čineći ga prvim pravno obavezujućim instrumentom ove vrste u Evropi.¹ Oslanjajući se na Deklaraciju UN.a o eliminisanju nasilja nad ženama, IK je prepoznala nasilje nad ženama kao manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, što je dovelo do dominiranja i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena.²

IK definiše i kriminalizuje različite oblike nasilja, a potpisnici moraju izvršiti zakonodavne promene u domaćem građanskom i krivičnom zakonu ako je to neophodno. Navedeni zločini su psihološko logičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prisilni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. IK je holistička u svom pristupu sa svoja četiri stuba koji se bave uslugama prevencije, zaštite i podrške, krivičnim gonjenjem i koordiniranim politikama. Jedinstveno je pružen široki spektar mera za sprovođenje koordinisanih i sveobuhvatnih politika između nacionalnih i vladinih tela.³

25. septembra 2020. godine, Kosovo je izmenilo svoj Ustav da bi priznalo IK kao direktno primenljivu u svom zakonskom okviru.⁴ Ovaj metod primene međunarodnih instrumenata Kosovo je koristilo za nekoliko važnih dokumenata o ljudskim pravima, uključujući CEDAW sa opštim preporukama 19 i 35 o nasilju nad ženama, s obzirom na to da trenutni međunarodni pravni status Kosova ograničava pristup ratifikaciji ili potpunom učešću na konvencijama Ujedinjenih nacija (UN) ili Saveta

¹ Nousiainen, K. i Chinkin, C., "Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji", Evropska Komisija, 2015, godine, str. 39.

² Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Preambula.

³ Jürviste, Ü., Služba evropskog parlamenta za istraživanje, "Istanbulska konvencija: sredstvo za borbu protiv nasilja nad ženama i devojkama", 2015. godine, str. 1.

⁴ Savet Evrope, "Narodna skupština Kosova* odlučuje da primeni Istanbulsku konvenciju", 2020. godine.

Evrope.⁵ Iako priznaje simboliku označenu obuhvatanjem IK na listi Kosovski priznatih međunarodnih sporazuma, ovaj sistem „konstitucionalizacije bez ratifikacije“ ima svoje izazove.⁶ Ovo je naročito zbog nedostatka međunarodnog mehanizma nadzora i sprovođenja na Kosovu. Ipak, IK zahteva od država da osiguraju ili podstiču određene mere izmenama domaćeg pravnog i političkog okvira. Stoga, da bi odredbe IK imale praktičan efekat, Kosovo mora da preduzme dalje zakonodavne mere, praćene rigoroznim delovanjem odgovornosti i nadzora i strogom primenom zakona. Potvrđujući da uključivanje IK u ustav može i da nema praktičan uticaj bez zakonodavne intervencije, ovaj izveštaj analizira stepen u kojem kosovski pravni okvir trenutno odražava standarde postavljene IK-om i koje dalje izmene mogu biti neophodne..

Uloga zakona EU u suzbijanju rodno-zasnovanog nasilja.

Trenutno na nivou EU ne postoji opšti pravni instrument o rodno zasnovanom nasilju. Umesto toga, tekovine EU u ovoj oblasti uglavnom se sastoje od zaključaka Saveta, rezolucija Parlamenta i strategija Komisije; nijedna od ovih ne obavezuje države članice na akciju.⁷ Relevantne direktive nisu specifične za rodno-zasnovano nasilje i odnose se samo na nasilje nad ženama. Ipak, neki pravni akti su relevantni, jer Kosovo mora uskladiti svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU prema Sporazumu o stabilizaciji i asocijaciji.⁸ Ključni instrumenti obuhvataju Direktivu o pravima žrtava⁹ i Direktivu o borbi protiv trgovine ljudima.¹⁰ Ostali relevantni instrumenti uključuju preoblikovanu direktivu o jednakom tretiranju¹¹ i direktivu o rodu, robi i uslugama,¹² koje i definišu i osuđuju uznemiravanje¹³ i seksualno uznemiravanje,¹⁴ i direktivu o borbi protiv seksualnog zlostavljanja dece.¹⁵

TEMATSKA PITANJA POD IK I NJIHOVA PRIMENJIVOST NA ZAKONE KOSOVA

Ovaj odeljak ispituje određene teme u IK i u kojoj meri se one odražavaju u kosovskom pravnom i

⁵ Pristupanje Konvenciji je moguće za države koje nisu članice Saveta Evrope. Međutim, proces kojim se to radi po svojoj prilici nije dostupan Kosovu. Mora se obaviti konsultacija sa strankama Konvencije i dobiti njihov jednoglasni pristanak. Nakon ovoga, Komitet ministara može pozvati bilo koju državu da pristane. Za ovu odluku potrebna je dvotrećinska većina predviđena članom 20.d Statuta Saveta Evrope i jednoglasno glasanje zemalja potpisnica ove konvencije (član 76). Trenutno 12 od 47 članica Saveta Evrope ne priznaju Kosovo.

⁶ De Hert, P., "[Novi ustav Kosova i njegov odnos sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima: konstitucionalizacija „bez“ ratifikacije u postkonfliktnim društvima](#)", ZaöRV 76(1), 2016. godine, str. 165.

⁷ Bonewit, A. (Generalni direktorat za unutrašnje politike Evropskog parlamenta), „Studija o pitanju nasilja nad ženama u Evropskoj uniji“, str. 44.

⁸ [Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji između Evropske unije i Kosova](#) (OJ L 71, 16.3.2016).

⁹ Direktiva 2012/29/EU [o zajedničkim minimalnim standardima o pravima, podršci i zaštiti žrtava](#).

¹⁰ Direktiva 2011/36/EU [o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava](#).

¹¹ Direktiva 2006/54/ES [o primeni načela jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i zanimanja \(preinačena\)](#).

¹² Direktiva 2004/113/ES [o primeni načela jednakog tretmana muškaraca i žena u pristupu i snabdevanju robama i uslugama](#).

¹³ "Tamo gde se dešava neželjeno ponašanje vezano za pol osobe sa svrhom ili efektom povređivanja dostojanstva osobe i stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg, ili uvredljivog okruženja."

¹⁴ "Tamo gde se dogodi bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, sa svrhom ili efektom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, ili uvredljivo okruženje."

¹⁵ Direktiva 2011/93/EU [o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorišćavanja dece i dečije pornografije](#). Zaštita se takođe nalazi u Direktivi 2011/99/EU [o evropskom nalogu za zaštitu](#) i Regulativi (EU) Br 606/2013 [o uzajamnom priznavanju zaštitnih mera u građanskim stvarima](#). Međutim, primena ovih instrumenata je efektivna samo u EU.

političkom okviru, uključujući integraciju odgovarajuće rodne perspektive u pravni okvir, koordinaciju sveobuhvatnog međuinstitucionalnog pristupa usmerenog na žrtve i obilne mehanizme praćenja.

Sprovođenje rodne perspective IK

“Pol”

Odnosi se na „biološke razlike između žena i muškaraca.”

(CEDAW, Opšta preporuka 28)

“Rod”

Odnosi se na „socijalno konstruisane identitete, attribute i uloge žena i muškaraca i društveno i kulturno značenje društva za ... biološke razlike, koje rezultiraju hijerarhijskim odnosima između žena i muškaraca i u raspodeli moći i prava koja favorizuju muškarce a žene stavljaju u nepovoljan položaj. Na socijalni položaj žena i muškaraca utiču politički, ekonomski, kulturni, socijalni, verski, ideološki i faktori životne sredine koje kultura, društvo i zajednica mogu promeniti.”

(CEDAW, Opšta preporuka 28)

“Rodno-zasnovano nasilje”

Znači nasilje koje je počinjeno nad osobom zbog njenog ili njegovog pola ili koje nesrazmerno pogađa osobe određenog pola.

IK prepoznaje strukturnu prirodu nasilja nad ženama, što znači da je to manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca. Upotreba izraza „pol“ pokazala se kao ključna u opisivanju strukturnog ugnjetavanja nad ženama.¹⁶ Iako je taj termin već bio u upotrebi u međunarodnim ljudskim pravima pre uvođenja IK (vidi okvir),¹⁷ IK je bila prvi pravno obavezujući međunarodni sporazum koji je definisao „rod“ u pojmovima društvenog konstrukcioniste. Države su pre odlučile da termin ne definišu na multilateralnom nivou zbog različitog razumevanja pojma i povezane kontroverzije.¹⁸ Suprotno tome, UN su definisale taj pojam i naglasile njegovu društveno izgrađenu prirodu, složenost ove konstrukcije i uticaje kulture, politike, ekonomije, rase i drugih promenljivosti.¹⁹ Ipak, takva definicija izostavljena je iz CEDAW-a 1979. godine, a koja se fokusira na polnu diskriminaciju.²⁰

¹⁶ Antić, M. i Radačić, I., “Razvijanje razumevanja roda u međunarodnom pravu i „rodna ideologija“ 25 godina unazad od pekinške konferencije o ženama”, *Međunarodni forum o ženskim studijama*, 2020, godine. 83.

¹⁷ Vidi, na primer, Opštu preporuku 28 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama (2010, godine. odeljak 5).

¹⁸ Oosterveld, V., “Definicija polova u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda: korak naprijed ili nazad za međunarodnu krivičnu pravdu?”, *Harvardov žurnal o ljudskim pravima*, 18, 2005, str. 70.

¹⁹ Ibidem, str. 71.

²⁰ Iako je Komisija za eliminaciju diskriminacije žena kasnije sve više koristila termin „rod“ u svojim Opštim preporukama (kao što je Opšta preporuka 19 koja je definisala „rodno zasnovano nasilje“ 1992. godine.), preporuke nisu pravno obavezujuće za potpisnike, uprkos tome što predstavljaju autoritativna tumačenja CEDAW-a.

Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda postao je prvi međunarodni ugovor koji je usvojio definiciju „roda“ 2002. godine. Ovo je postalo osnova polarizovane rasprave između država, feminističkih nevladinih aktera i konzervativnih nevladinih predstavnika,²¹ što je na kraju rešeno primenom konstruktivne dvosmislenosti.²²

IK priznaje društveno izgrađenu prirodu roda kao „uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce“. Ova progresivna interpretacija roda izdvaja IK od prethodnih međunarodnih ugovora. IK zahteva sprovođenje rodno osetljivih politika i rodnu perspektivu u primeni i proceni uticaja njenih odredbi. Obaveze zaštite, podrške,²³ a krivični postupak treba da se zasniva na urodjeno razumevanje nasilja nad ženama.²⁴ Državne stranke moraju preduzeti mere, gde je to potrebno, da uključe nastavni materijal o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, uzajamno poštovanje i nestereotipizovane rodne uloge.²⁵ IK traži od država da zaštite prava žrtava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući, po prvi put u međunarodnom ugovoru, na osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije.²⁶

IK je delimično rodno specifična usredsređujući se na rodno zasnovano nasilje nad ženama, definisano kao „nasilje usmereno na ženu zbog njenog pola ili nasilje koje pogađa žene nesrazmerno“.²⁷ Međutim, u kontekstu porodičnog nasilja, odredbe IK su rodno neutralne. U cilju postizanja kompromisa za delegacije koje nerado shvataju nasilje u porodici kao rodno zasnovano nasilje,²⁸ IK važi za sve žrtve nasilja u porodici, ali posebnu pažnju posvećuje ženama žrtvama (član 2). Inače, član 3 (b) daje rodno neutralnu definiciju.

Iako je ovo rešenje opisano kao inovativno, incidenti nasilja u porodici nad muškarcima nisu ukorenjeni u strukturnoj diskriminaciji ili podređenosti.²⁹ Prethodni specijalni izveštaj UN-a za nasilje nad ženama, Rashida Manjoo, je napisala da upotreba rodne neutralnosti u ovom kontekstu „favorizuje pragmatičnije i politički prijatnije razumevanje roda, to jest, jednostavno eufemizam za „ muškarce i žene “, radije nego sistem dominacije muškaraca nad ženama.“³⁰ Ona tvrdi da ovo sugerira da muške žrtve nasilja „zahtevaju i zaslužuju uporedive resurse sa onima koji se pružaju ženskim žrtvama, zane-marujući time stvarnost da se nasilje nad muškarcima ne događa kao rezultat prožimajuće nejednakosti i diskriminacije, a takođe da ono nije ni sistemsko ni pandemično na način na koji nasilje nad ženama neusporivo jeste “. Ona nastavlja:

Nasilje nad ženama se ne može analizirati od slučaja do slučaja, izolujući pojedinca, institucionalne i strukturne faktore koji upravljaju i oblikuju život žena. Takvi faktori zahtevaju rodno

²¹ Oosterveld, V., “Konstruktivna dvosmislenost i značenje “roda” za Međunarodni krivični sud”, *Međunarodni feministički časopis za politiku*, 2014, 16(4), str. 563.

²² “Konstruktivna dvosmislenost “odnosi se na namernu upotrebu dvosmislenog jezika za rešavanje različitih gledišta o osetljivom pitanju.

²³ Članovi 18 i 49.

²⁴ Član 6.

²⁵ Član 14.

²⁶ Član 4.3; Pogledajte odeljak Nediskriminacija i međusektorski pristup za rešavanje rodno-zasnovanog nasilja u nastavku.

²⁷ Član 3(d).

²⁸ Neke delegacije su tvrdile da je porodično nasilje rodno neutralno, jer može uticati na muškarce, decu i starije osobe, čime se ono ukrštava sa uzrastom i polom (vidi Nousiainen, K. i Chinkin, C., “[Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji](#)”, Evropska Komisija, 2015, str. 43).

²⁹ Ibidem.

³⁰ Manjoo, R., “[Izveštaj specijalnog izveštioaca o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama](#)”, (A/HRC/26/38), str. 17.

specifične pristupe kako bi se ženama obezbedio jednak ishod. Pokušaji kombinovanja ili sinteze svih oblika nasilja u „rodno neutralni“ okvir obično rezultiraju depolitizovanim ili razvodnenim diskursom, koji napušta transformativnu agendu.

Štaviše, kako navodi Priručnik UN-a za zakonodavstvo o nasilju nad ženama (datiran pre stupanja IK na snagu):

Veliki broj zemalja usvojio je rodno neutralno zakonodavstvo, primenljivo i na žene i na muškarce. Međutim, takvi zakoni mogu biti predmet manipulacije nasilnih prestupnika. Na primer, u nekim zemljama su žene koje su preživele nasilje procesuirane zbog nemogućnosti da zaštite svoju decu od nasilja. Rodno neutralno zakonodavstvo takođe ima tendenciju da daje prioritet stabilnosti porodice nad pravima (pretežno ženskog pola) podnosioca pritužbe/preživelog/e jer ne odražava niti se bavi ženskim iskustvom nasilja počinjenog nad njima..³¹

Na Kosovu, Zakon o ravnopravnosti polova prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije koji „ozbiljno inhibira sposobnost žena i muškaraca da uživaju prava i slobode na osnovu jednakosti”.³² Međutim, pre usvajanja IK, u kosovskom pravnom okviru nije postojala odredba koja prepoznaje pretežno nesrazmeran uticaj takvog nasilja nad ženama..³³ NSZNP prepoznaje da nasilje u porodici prvenstveno pogađa žene i decu,³⁴ kao što to prepoznaje i Kosovski program za Rodnu Ravnopravnost 2020-2024.³⁵ Međutim, primarni pravni akt u sferi rodno zasnovanog nasilja na Kosovu, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP),³⁶ ne odražava ovo razumevanje. OEBS je komentarisao da taj zakon ne prepoznaje na adekvatan način da nasilje nad ženama predstavlja oblik diskriminacije i kršenje ženskih ljudskih prava.³⁷ Savet Evrope je dao isti komentar o širem zakonodavnom okviru.³⁸ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici (SOP) na sličan su način lišeni rodnih pitanja. Dalje, ne postoji nacionalna strategija koja se sveobuhvatno bavi rodno zasnovanim nasiljem izvan okvira porodičnog nasilja ili koja podržava integrisani odgovor na takvo nasilje. Čak i tamo gde se govori o nasilju u porodici, rodna neutralnost je istaknuta. Iz preliminarne perspektive korisno je razumeti ovaj deficit rodnog razumevanja nasilja i posledičnu potrebu za revizijama zakona i politike radi integracije roda u skladu sa IK, kao tematskim pitanjima u kosovskom okviru.

Rod u krivičnom zakonu

Krivične odredbe IK su uglavnom rodno neutralne, jer pol žrtve ili počinioca u principu ne bi trebalo

³¹ UNW, *Priručnik za zakonodavstvo o nasilju nad ženama*, Njujork, 2012. godine, str. 12.

³² Zakon 05/L-020 o *Ravnopravnosti Polova*, Član 4.2.

³³ Gavrić, S. za Evropski ženski lobi, “*Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska konvencija na Kosovu*”, str. 18.

³⁴ NSZNP, str. 8.

³⁵ ARP, *Kosovski program za ravnopravnost polova 2020-2024*.

³⁶ Zakon Br. 03/L-182 o *zaštiti od nasilja u porodici*.

³⁷ OEBS, *Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu*, 2012. godine, str. 23.

³⁸ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 78.

da predstavlja konstitutivni element krivičnog dela. Ovo nije namenjeno sprečavanju država da uvede rodno specifične odredbe,³⁹ i postoje izuzeci. Na Kosovu se donekle može identifikovati razumevanje rodni efekata nasilja povezanog sa zločinom. Nacrt zakona o krivičnom postupku na Kosovu (ZKPK) nastoji da uvede „dužno razmatranje“ za „oštećenu ili žrtvu koja je žrtva ... trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnoj vezi, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije i žrtve koje su pretrpele značajnu štetu zbog težine krivičnog dela”.⁴⁰ Nijedna definicija roda nije uključena u nacrt ZKPK-a.

KZK prvenstveno razume rodne aspekte nasilja samo u okviru porodičnog okruženja. Definiše „ranjivu žrtvu“ kao: „žrtvu krivičnog dela koja je ... trudnica ... ili osoba čiji je odnos prema počiniocu i zavisnost od njega čine posebno ranjivom na ponavljanje viktimizacije, zastrašivanja ili odmazde”.⁴¹ „Ranjive žrtve” se specifično pominju u nekoliko krivičnih dela u vezi sa rodno-zasnovano nasiljem,⁴² ali svako krivično delo počinjeno nad žrtvom koja je „posebno ranjiva“ mora se tretirati kao otežavajuća okolnost tokom izricanja kazne.⁴³ Smernice za odmeravanje kazne Vrhovnog suda objašnjavaju da je najveća pažnja pri odmeravanju kazne tamo gdje se primenjuju ove odredbe stepen ranjivosti žrtve i stepen u kojoj je počinilac opazio tu ranjivost.⁴⁴ U vezi sa nasiljem u porodici, smernice navode da će „duži period mentalnog i fizičkog zlostavljanja povećati bespomoćnost žrtve i verovatnoću da se utvrdi značajno pogoršanje.”⁴⁵ Smernice uopšteno informišu o pitanjima nasilja u porodici, iako razumevanje rodno zasnovanog nasilja je primetno odsutno.

Ostali zločini su teži kada počinilac deli porodični odnos sa žrtvom,⁴⁶ i opet postoji opšti otežavajući faktor sa istim principom.⁴⁷ Definicija „roda“ u KZK još uvek nije usaglašena sa širom definicijom roda koju je dala IK; trenutno sadrži dvosmislenu definiciju koja se koristi u Rimskom statutu („Rod - odnosi se na dva pola, muški i ženski, u kontekstu društva”).⁴⁸ Bez obzira na to, ima nekoliko krivičnih dela koja su otežana ako su počinjena na osnovu roda,⁴⁹ a postoji opšte primenljiv otežavajući faktor sa istim principom.⁵⁰

³⁹ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 153.

⁴⁰ [Nacrt zakona o krivičnom postupku](#) br. 06/L-151, Član 63.1.4.

⁴¹ Zakonik br. 06/L-074 [Krivični zakonik Republike Kosovo](#), Član 113.39.

⁴² Vidi posebno: Lake telesne povrede (Član 185), teške telesne povrede (Član 186), sakaćenje ženskih genitalija (Član 180), napad (Član 184), otmica (Član 191), i nezakonito lišavanje slobode (Član 193).

⁴³ Član 70.2.6.

⁴⁴ Vrhovni Sud Kosova, [Smernice za izricanje kazne](#), Prvo izdanje, 2018, str. 79.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Vidi posebno: silovanje (Član 227), seksualni napad (Član 229), degradacija seksualnog integriteta (Član 230), i ropstvo, uslovi slični ropstvu i prisilni rad (Član 163).

⁴⁷ Član 70.2.14.

⁴⁸ Član 143.1.10. Neki tvrde da upotreba fraze „u kontekstu društva“ izričito uključuje socijalnu konstrukciju pola (Copelon, R., „Rodni zločini kao ratni zločini: Integriranje zločina nad ženama u međunarodno krivično pravo”, *McGill Pravni časopis*, 46, 2000, 237), dok konzervativne procene ove definicije generalno zaključuju da ona postavlja rod u okviru biološkog pola (Singson, S., „Nova Evropska konvencija definiše „rod“ kao socijalnu konstrukciju“, *Katolički institut za porodicu i ljudska prava [C-FAM]*, 7. april 2000. godine, 1).

⁴⁹ Vidi na primer: teško ubistvo (Član 173), napad (Član 184), i teška telesna povreda (Član 186).

⁵⁰ Član 70.2.12.

Koordinacija sveobuhvatnog institucionalnog odgovora

IK zahteva implementaciju integrisanih, efikasnih, sveobuhvatnih i koordinisanih politika koje obuhvataju sve relevantne mere za borbu i sprečavanje svih oblika nasilja koja spadaju pod IK-om, kao i za zaštitu i podršku žrtvama.⁵¹ Potpisnice treba da uspostave holistički odgovor usmeren na žrtve prema nasilju nad ženama.⁵² IK zahteva odgovarajuće izdvajanje finansijskih i ljudskih resursa za adekvatnu primenu integrisanih politika, mera i programa, uključujući one koje sprovode nevladine organizacije (NVO).⁵³ IK prepoznaje bitan rad nevladinih organizacija i civilnog društva, posebno nevladinih organizacija za ženska prava, tražeći od država da podstiču i podržavaju njihov rad.⁵⁴ Države moraju da odrede zvanična, centralna tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i ocenu politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja u IK.⁵⁵

Na Kosovu, odgovarajući SOP-i za nasilje u porodici⁵⁶ i trgovinu ljudima⁵⁷ uspostavljaju uloge, odgovornosti i međuinstitucionalnu koordinaciju institucija odgovornih za rešavanje nasilja u porodici odnosno trgovine ljudima. Međutim, ove odgovornosti se ne tiču izričito drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Niti su ove odgovornosti, posebno za međuinstitucionalnu koordinaciju u programima rehabilitacije, priznate u zakonu. Ovo ima budžetske implikacije i doprinosi nedostatku finansijske podrške za takve programe i mehanizme koordinacije. NSZNP prepoznaje nedostatak mehanizama koordinacije na Kosovu i potrebu za njima u svakoj opštini.⁵⁸ Do 2020. godine, primarni strateški cilj je bio:

Obezbeđivanje inkluzivnih i efikasnih mehanizama za brzu reakciju protiv nasilja u porodici, kao i odgovorne međuinstitucionalne saradnje između aktera na centralnom i lokalnom nivou, za zaštitu i upravljanje ovim slučajevima.⁵⁹ [sic]

NSZNP je dobro razvijen i praćen konkretnim, merljivim i primenljivim ciljevima, uključujući troškove i izvore finansiranja za svaku meru.⁶⁰ Stubovi strategije su: prevencija i podizanje svesti; zaštita i koordinacija; zakonodavstvo, istraga i krivično gonjenje; i rehabilitacija i reintegracija žrtava.

Međutim, prema definiciji, NSZNP se fokusirao na nasilje u porodici i nije se bavio drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja.⁶¹ Savet Evrope je skrenuo pažnju na činjenicu da su mnogi oblici nasilja obuhvaćeni IK-om, uključujući seksualno nasilje, prisilni brak, uhođenje, prisilnu sterilizaciju, pris-

⁵¹ Članovi 7.1 odnosno 18.2.,

⁵² Član 7.2.

⁵³ Član 8.

⁵⁴ Član 9.

⁵⁵ Član 10.

⁵⁶ Kabinet premijera, [Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#).

⁵⁷ Kancelarija Ministarstva unutrašnjih poslova Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, [Standardni operativni postupci za žrtve trgovine ljudima na Kosovu](#).

⁵⁸ NSZNP, str. 30.

⁵⁹ Ibidem, str. 9.

⁶⁰ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 8.

⁶¹ Dodatak 3 obuhvata definicije drugih oblika nasilja koje pokriva IK. Međutim, ovo nema suštinski uticaj na mere u Strategiji, jer se svi specifični ciljevi odnose samo na nasilje u porodici.

ilni pobačaj, psihološko nasilje i sakaćenje ženskih genitalija, u potpunosti odsutni iz ciljanih intervencija politike Kosovo.⁶² U Albaniji i Crnoj Gori, organ zadužen za praćenje sprovođenja IK, Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („GREVIO“), slično je izrazila zabrinutost da nacionalne strategije ne obuhvataju sve oblike nasilja nad ženama u skladu sa IK.⁶³ Kada se vladine strategije fokusiraju isključivo na nasilje u porodici, nedovoljno resursa se dodeljuje službama koje se bave drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Prema Krolu i ostalima, ovaj pristup takođe doprinosi nedovoljnom razumevanju nasilja nad ženama među pružaocima usluga, koji „uglavnom deluju na osnovu rodno neutralne definicije zasnovane na nasilju u porodici.”⁶⁴ S tim u vezi, izveštaj Saveta Evrope o Kosovu komentariše sledeće:

Pokrivenost svih oblika nasilja nad ženama od strane specijalističkih i opštih službi za podršku zaostaje za službama za podršku žrtvama porodičnog nasilja. Ne postoje posebne službe za specijalnu podršku za druge oblike nasilja koje pokriva IK, a žrtvama trenutno nije sistematski pružena podrška u okviru mandata specijalnih i opštih službi.⁶⁵

Kosovo stoga ima hitnu potrebu da razvije sveobuhvatnu strategiju koja se bavi svim oblicima nasilja nad ženama, koja sadrži rodno razumevanje nasilja i holistički odgovor na takvo nasilje, uzimajući u obzir sve mere obuhvaćene IK. Savet Evrope preporučio je da takva strategija na Kosovu rešava veze između svih oblika nasilja nad ženama na koherentan i dosledan način, kao i da nasilje zasnovano na rodu rešava kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije.⁶⁶ Ovo je postalo još hitnije od isteka NSZNP za period 2016-2020.⁶⁷

Napredak je postignut sa Kosovskim programom za ravnopravnost polova 2020-2024, koji sadrži šire razumevanje rodno zasnovanog nasilja. Program je namenjen rešavanju nekoliko strukturnih nejednakosti koje pogađaju žene i devojke, uzimajući u obzir sve strateške dokumente koji utiču na agendu rodne ravnopravnosti, uključujući NSZNP, istovremeno ne duplirajući relevantne strategije. Prvo, skreće pažnju na žene koje su nesrazmerno pogođene rodno zasnovanim nasiljem. U vezi sa nasiljem u porodici, Program govori o kašnjenju u izdavanju i sprovođenju naloga za zaštitu i neadekvatnom izricanju kazni počiniocima, čak i u slučajevima recidivističkog nasilja. Program takođe govori o trgovini ljudima, izazovima identifikovanja i lečenja slučajeva seksualnog uznemiravanja, prevalenciji ranih brakova u manjinskim i ruralnim zajednicama i neadekvatnim informacijama o rodno zasnovanom nasilju povezanom sa sukobima. Program takođe govori o slabom prijavljivanju seksualnog nasilja i nedovoljnom broju informacija o nasilju u ime „časti“. Rešavaju se strukturne nejednakosti, kao što je

⁶² Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 45.

⁶³ GREVIO, *Izveštaj o osnovnoj proceni - Crna Gora*, 2018. godine, str. 15; i GREVIO, *Izveštaj o osnovnoj proceni - Albanija*, 2017. godine, str. 12.

⁶⁴ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 78.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibid, str. 79.

⁶⁷ U saopštenju za štampu Ministarstva pravde od 4. decembra 2020. godine, aktuelni NKBPN je izjavio da njegova kancelarija „radi na Nacionalnoj strategiji za zaštitu od nasilja u porodici i dao je mišljenje o rešavanju nekih pitanja u okviru Nacrta zakona o zaštiti od porodičnog nasilja“ (Ministarstvo pravde, „Zamenik ministra Dushi: Gradimo lokalne mehanizme protiv nasilja u porodici, kakve imamo na centralnom nivou“ [*“Zëvendësministri Dushi: Të ndërtojmë mekanizma lokal kundër dhunës në familje, të ngjashëm sic i kemi edhe në nivelin qendror”*]) [samo na Albanskom], 4. decembra 2020. godine).

pristup žena tržištu rada. Program skreće pažnju na ograničene rodno raščlanjene podatke o rodno zasnovanom nasilju, nižu zaštitu žena na severnom delu Kosova i nedostatak mehanizama za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja.

U pogledu ciljeva, Program ne uređuje izričito nekoliko oblika rodno zasnovanog nasilja koji nisu pokriveni sadašnjim ili budućim NSZNP. Relevantni ciljevi u Programu uključuju procenat slučajeva nasilja u porodici kojima se bavi pravosuđe; pregled sprovođenja sankcija za počiniocima rodno zasnovanog nasilja, uključujući odgovarajuće kazne za slučajeve trgovine ljudima; poboljšanje evaluacije prijave Komisije za verifikaciju za preživjele seksualnog nasilja počinjenog tokom rata u zakonski propisanom roku; integrisanje podataka o rodno zasnovanom nasilju u zdravstveni informativni sistem; i praćenje procenta devojčica i žena koje su doživele fizičko i psihičko nasilje. Što se tiče aktivnosti, Program uključuje imenovanje sudija i tužilaca specijalizovanih za bavljenje porodičnim slučajevima, nasiljem u porodici, seksualnim nasiljem tokom rata, imovinskim i naslednim pitanjima; obuku sudija, tužilaca i policajaca u vezi sa novo usvojenim definicijama u KZK, naglašavajući nasilje u porodici i seksualno uznemiravanje; poboljšanje podataka o žrtvama i počiniocima nasilja u porodici; podizanje svesti o pravima žena, uključujući borbu protiv nasilja u porodici, rodni stereotipa i patrijarhata; priprema situacione analize radi boljeg razumevanja položaja devojčica i žena zatočenih u popravnom sistemu, uključujući njihov pristup uslugama reproduktivnog zdravlja; pružanje informacija i obuka devojčkama i ženama u popravnim sistemima i zatvorima u vezi sa njihovim pravima, uključujući rehabilitaciju i re-integraciju; i jačanje kapaciteta vladine komisije za razmatranje prijave preživelih od seksualnog nasilja tokom rata i organizacija licenciranih radi povećanja pristupa žena pravdi.⁶⁸ Stoga, iako je priznato u Programu, šire razumevanje rodno zasnovanog nasilja tek treba da se u potpunosti odrazi sveobuhvatnim pristupom u rešavanju svih oblika rodno-zasnovanog nasilja, kako je predviđeno u IK.

Praćenje

GREVIO ima zadatak da nadgleda primenu IK.⁶⁹ Strane u IK podnose izveštaje GREVIO-u, ali GREVIO ne procesuiru pojedinačne žalbe kršenja zakona.⁷⁰ Jedino telo koje se bavi pojedinačnim žalbama u okviru IK je Evropski sud za ljudska prava ("ESLJP"). Budući da Kosovo nije član Saveta Evrope i nije u mogućnosti da formalno ratifikuje IK, građani Kosova nemaju pristup ESLJP-u. Stoga su ovi mehanizmi praćenja trenutno nepristupačni. Kosovo bi možda moglo da se uključi u pregovore sa Savetom Evrope za praćenje GREVIO-a, na sličan način na koji Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima nadgleda Kosovo. U međuvremenu, nedostatak pristupa mehanizmima praćenja stavlja dalji značaj na rad civilnog društva, uključujući OCD, akademike, sindikate i advokatske komore u praćenju primene zakonskog okvira.⁷¹ Međunarodna zajednica zahteva od država da imenuju zvanična tela koja će nadgledati i ocenjivati politike i mere za sprečavanje i rešavanje svih oblika nasilja.⁷² Zakon o ravnopravnosti

⁶⁸ ARP, [Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), strateški cilj 3 (str. 60-61).

⁶⁹ Rad takvih organizacija je prepoznat u Članu 66 IK.

⁷⁰ Međutim, GREVIO može pokrenuti istražni postupak tamo gde postoje pouzdane informacije koje ukazuju da je potrebna radnja za sprečavanje ozbiljnog, masovnog ili trajnog obrasca bilo kojih akata nasilja obuhvaćenih IK-om (Član 68).

⁷¹ Član 9.

⁷² Član 10.

polova već predviđa da ARP vodi sprovođenje i priprema izveštaje o CEDAW-u.⁷³ Mogu postojati mogućnosti za proširivanje ove nadležnosti na koordinaciju nezavisnog međuinstitucionalnog tela sa predstavnicima civilnog društva radi praćenja primene IK, omogućavajući jači domaći sistem praćenja. O ovom i drugim mogućim scenarijima uspostavljanja stalnog nadzornog tela moglo bi se dalje raspravljati i njima se pozabaviti predstavnici institucija i civilnog društva, finalizirajući sveobuhvatan zakon o rodno zasnovanom nasilju.

MATERIJALNO PRAVO

Ovaj odeljak ispituje poglavlje V Međunarodnog krivičnog suda o materijalnom pravu, uključujući oblike rodno zasnovanog nasilja koji su u njemu inkriminirani i odredbe o naknadi štete žrtvama. Fokus ovog odeljka je u meri u kojoj se ove materijalne odredbe odražavaju u kosovskom zakonu.

Porodično nasilje

Međunarodno nasilje definiše nasilje u porodici kao, „sva dela fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koja se dešavaju u porodici ili porodičnoj jedinici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li počinioc deli ili ne deli isto prebivalište sa žrtvom“. Od oblika nasilja u IK, nasilje u porodici je najobuhvatnije obrađeno u kosovskom pravnom okviru. Primarni pravni akti su ZZNP i KZK.

IK ne zahteva namerno krivično delo nasilja u porodici. Umesto toga, bilo koji od zločina pod IK može imati otežavajuće okolnosti u uslovima porodičnog nasilja; ako je krivično delo počinjeno nad bivšim ili sadašnjim supružnikom ili partnerom, od strane člana porodice, osobe koja živi u zajednici sa žrtvom ili osobe koja je zloupotrebila njen autoritet.⁷⁴ Kosovo je usvojilo višestrani pristup tretiranju porodičnog nasilja u KZK tako što je uključilo i namerno krivično delo nasilja u porodici i učinilo porodične odnose otežavajućom okolnošću za druge zločine.⁷⁵ Namerno krivično delo sadrži dve formulacije nasilja u porodici:⁷⁶

- Ko počini fizičko, psihološko ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje s namerom da naruši dostojanstvo druge osobe u porodičnim odnosima (član 248.1),
- Svaki član porodice koji vrši fizičko, psihološko, **seksualno** ili ekonomsko nasilje ili maltretiranje prema drugom članu svoje porodice (član 248.3).

Iako je za obe formulacije kazna ista, ovo ponavljanje uzrokuje nepotreban nedostatak jasnoće, posebno zbog izostavljanja seksualnog nasilja iz prve formulacije krivičnog dela. Zakon bi bio znatno jasniji kada bi bio pojednostavljen na samo jednu formulaciju koja bi obuhvatala fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u okviru „porodičnih odnosa“.

⁷³ Član 8.1.5.

⁷⁴ Član 46a.

⁷⁵ Član 70.2.14. Dodatna kazna se izriče javnim službenicima koji su prema KZK osuđeni za nasilje u porodici; zabranjeno im je vršenje javne uprave ili službe od jedne do pet godina (Član 62.4).

⁷⁶ Član 248.

Definicija „porodičnog odnosa“, korišćena u prvoj formulaciji krivičnog dela, uključuje i osobe koje su:

- vereni ili su bili vereni ili venčani ili su bili venčani ili su u vanbračnoj zajednici ili su bili u vanbračnoj zajednici ili su stanovali u zajedničkom domaćinstvu;
- koji koriste zajedničku kuću i koji su u krvnom srodstvu, braku, usvojenju, tazbu ili su u starateljskim odnosima, uključujući roditelje, babe i dedove, decu, unuke, braću i sestre, tetke, ujake, nećake, nećake, rođake; ili
- koji su roditelji zajedničkog deteta. (Član I 13.25)

Priznavanje aranžmana za „zajedničko domaćinstvo“ može biti korisno u kontekstu Kosova kako bi se objasnilo gde više porodica ili proširenih porodica žive zajedno. Međutim, IK precizira da nije bitno da li počinioc deli ili je delio isto prebivalište sa žrtvom. Stoga, povezivanje zahteva zajedničkom domaćinstvu za određene odnose može biti problematično ograničavanjem obima primene zakona. Ovu definiciju treba razjasniti kako bi se uzeli u obzir svi članovi porodice (bez obzira na životni smeštaj) ili bilo koja osoba koja deli zajednički životni smeštaj (bez obzira na odnos). Pojašnjenje definicije takođe bi pozitivno uticalo na otežavajuću odredbu za druga krivična dela koja se odnose na porodične odnose.

Definicija porodičnog nasilja prema ZZNP detaljnija je nego u KZK, uključujući neiscrpnu listu radnji koje konstituišu nasilje u porodici.⁷⁷ ZZNP sadrži sličnu definiciju „porodičnog odnosa“ koju treba razjasniti u skladu sa gore navedenim. ZZNP posebnu pažnju posvećuje deci, starijim osobama i invalidima,⁷⁸ ali ne sadrži nijednu odredbu kojom se priznaje da su žene nesrazmerno pogođene nasiljem u porodici.

Psihološko nasilje

IK inkriminiše namerno ozbiljno narušavanje psihološkog integriteta osobe prinudom ili pretnjama.⁷⁹ Ono što se smatra „ozbiljnim“ nije definisano, ali je odredba usmerena na tok ponašanja, a ne na jedan događaj.⁸⁰ Psihološko nasilje spada u definiciju porodičnog nasilja u kosovskom zakonu, kako u ZZNP, tako i u KZK. Ovo je važno s obzirom na to da je nekoliko studija ukazalo da je to možda najrasprostranjeniji oblik nasilja u porodičnom okruženju, uključujući ograničenje finansijskih sredstava, obrazovanje ili medicinsku negu ili izolaciju, ponižavanje i pretnje.⁸¹ Takvo nasilje se često prati fizičkim ili seksualnim zlostavljanjem.⁸² Komitet za eliminaciju diskriminacije nad ženama je naglasio važnost prepoznavanja psihološkog nasilja u porodici u *VK protiv Bugarske*,⁸³ zaključujući da:

⁷⁷ Član 2.1.2.

⁷⁸ Član 1.

⁷⁹ Član 33.

⁸⁰ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 181.

⁸¹ Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., „Dobra međunarodna praksa i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici“, Savet Evrope, 2015, str. 24-25.

⁸² Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi A., i Lozano, R. (eds.) za Svetsku zdravstvenu organizaciju, *Svetski izveštaj o nasilju i zdravlju: Poglavlje 4 - Nasilje od strane intimnih partnera*, 2002. godine, str. 89.

⁸³ Komitet CEDAW-a, *VK protiv Bugarske* (CEDAW/C/49/D/20/2008).

rodno zasnovano nasilje ... u smislu ... [CEDAW] i opšte preporuke br. 19, ne zahteva direktnu i neposrednu opasnost po život ili zdravlje žrtve. Takvo nasilje nije ograničeno na dela koja nanose fizičku štetu, već takođe obuhvata dela koja nanose mentalnu ili seksualnu štetu ili patnju, pretnje bilo kojim takvim delima, prinudu i druga lišavanja slobode.

ESLJP je doneo slične zaključke. Na primer, u slučaju *Hajduová protiv Slovačke*,⁸⁴ Sud je utvrdio da, iako ponavljene pretnje bivšeg supruga žrtve nikada nisu postale materijalizovane, one su bile dovoljne da utiču na psihološki integritet i dobrobit žrtve.⁸⁵ Ustav Kosova predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode tumače u skladu sa odlukama ESLJP,⁸⁶ tako da ovakvo rasuđivanje može informisati kosovske sudove koji se bave slučajevima psihološkog nasilja.

Međutim, psihološko nasilje se može dogoditi i van sfere porodičnog nasilja, a IK ne ograničava primenu ovog krivičnog dela na porodično okruženje. Na primer, izveštaj sa objašnjenjima IK skreće pažnju na radno mesto ili školsko okruženje.⁸⁷ Kriminalizovanjem psihološkog nasilja samo u porodičnim odnosima možda neće uzeti u obzir obrasce ponašanja predviđene od strane IK. Prekršaj u porodičnom nasilju oslanja se na određeni odnos koji postoji da bi se dogodilo psihološko nasilje, koji se možda neće primeniti u okruženjima kao što su posao ili škola (na primer, kolege ili nastavnici). Na Kosovu, relevantna krivična dela u ovom kontekstu uključuju pretnju i ucenu,⁸⁸ i uznemiravanje.⁸⁹ Međutim, namenjena odredba o psihološkom nasilju u KZK može bolje poslužiti za psihološko nasilje iz rodne perspektive.

Fizičko nasilje

IK kriminalizuje bilo koja namerna dela fizičkog nasilja nad drugom osobom, bez obzira na kontekst u kojem se takva dela dešavaju.⁹⁰ Ovo se odnosi na telesnu povredu pretrpljenu fizičkom silom.⁹¹ Fizičko nasilje spada u definiciju nasilja u porodici u KZK i ZZNP. Unutar KZK, tri krivična dela uglavnom zabranjuju fizičko nasilje: napad, laka telesna povreda i teška telesna povreda.⁹² Ova krivična dela mogu preći na višu kaznu ako delo uključuje upotrebu oružja, ako je počinjeno protiv ranjive žrtve,⁹³ i/ili je motivisano brojnim zaštićenim osnovama, uključujući rod.

⁸⁴ Vidi za primer: *Opuz protiv Turske* (Predstavka br. 33401/02); *A protiv Hrvatske* (Predstavka br. 55164/08); i *X i Y protiv Holandije* (Predstavka br. 8978/80).

⁸⁵ *Hajduová protiv Slovačke* (Predstavka br. 2660/03).

⁸⁶ Član 53.

⁸⁷ "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 181.

⁸⁸ KZK Članovi 181 odnosno 329..

⁸⁹ Vidi Uhođenje ispod.

⁹⁰ Član 35. "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 187.

⁹¹ Ibidem, prgf. 188.

⁹² Članovi 184, 185, odnosno 186..

⁹³ vidi odeljak gore "[Rod u Krivičnom Zakonu](#)".

Femicid i duboka analiza

Femicid se odnosi na rodno-zasnovano ubijanje žena i devojaka. Ne postoji standardizovana definicija femicida, ali termin obuhvata čitav niz prepoznatljivih oblika. UN smatraju da femicid uključuje, na primer, ubijanje žena i devojaka kao rezultat nasilja intimnih partnera, nasilje u porodici, povezano sa „čašću“ ili mirazom, i / ili ubijanje ženskih seksualnih radnika.⁹⁴ Evropski institut za ravnopravnost polova (EIGE) takođe se odnosi na ženski feticid, smrtne slučajeve zbog nesigurnih pobačaja i smrtne slučajeve sakaćenja ženskih genitalija.⁹⁵

U okviru kosovskog zakona, krivično delo ubistva KZK izriče minimalnu kaznu od pet godina zatvora.⁹⁶ Kazneno delo otežavaju brojni faktori, povišenje kazne na najmanje deset godina ili doživotni zatvor, uključujući: ako je žrtva dete, trudnica, član porodice ili ako se motivacija zasniva na broju osnova, uključujući pol, rodni identitet ili seksualnu orijentaciju.⁹⁷ Definicija „člana porodice“ uključuje supružnike i osobe koje „žive u vanbračnoj zajednici“.⁹⁸ Teško krivično delo bi se moglo proširiti i na partnere i bivše partnere koji ne žive sa žrtvom. Pored toga, nekoliko krivičnih dela relevantnih za rodno zasnovano nasilje privlači povećanja kazne ako krivično delo rezultira smrću žrtve: silovanje, seksualni napad, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija i sakaćenje ženskih genitalija, uključujući podsticanje ili pomaganje.⁹⁹

IK ne koristi termin „femicid“, ali zločin fizičkog nasilja je namenjen da obuhvati nasilje koje rezultira smrću žrtve.¹⁰⁰ Možda je značajnija dužnost dubinske analize nametnute državama da spreče, istraže, kazne i obezbede nadoknadu za nasilna dela u IK koja čine nedržavni akteri.¹⁰¹ Ovo se odnosi na situacije krajnje opasnosti u kojima su državni organi znali ili su trebali znati za rizik, ali nisu reagovali. Ova dužnost se može posmatrati u kontekstu nasilja intimnih partnera u sudskoj praksi ESLJP,¹⁰² u kojem se sud pozvao na mišljenja Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena i jurisprudencije međuameričkog suda za ljudska prava o dubinskoj analizi. u *Branko Tomasic protiv Hrvatske* ESLJP je našao:

Pozitivna obaveza će nastati tamo gde se utvrdi da su vlasti znale ili trebale da znaju u vreme postojanja stvarnog i neposrednog rizika po život identifikovane osobe zbog krivičnih dela treće strane a da nisu uspele da preduzmu mere u okviru svojih ovlašćenja za koje se, ocenjeno razumno, moglo očekivati da izbegnu taj rizik¹⁰³

⁹⁴ Kancelarija UN-a za drogu i kriminal, *Globalna studija o ubistvima: Ubijanje žena i devojaka povezano sa polom*, 2018, str. 29-37.

⁹⁵ EIGE, *Terminologija i indikatori za prikupljanje podataka: Silovanje, femicidi i nasilje intimnih partnera*, 2017. godine, str. 34-35.

⁹⁶ Član 172.

⁹⁷ Član 173.

⁹⁸ Član 113.26.

⁹⁹ Članovi 227.5, 229.4, 178.3, 179.2, odnosno 180.4,

¹⁰⁰ Član 35. "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 188.

¹⁰¹ Član 5.

¹⁰² *Opuz protiv Turske*(Predstavka br. 33401/02).

¹⁰³ *Branko Tomasic protiv Hrvatske* (Predstavka br. 46598/06).

Na Kosovu je poslednjih godina povećana pažnja posvećena femicidima u kontekstu nasilja u porodici i neadekvatnom odgovoru institucija na takve zločine, uključujući policiju i izricanje presuda. Od 2017. do 2020. godine, najmanje 74 žena je ubijeno.¹⁰⁴ Obaveza dubinske analize prema IK bi zahtevala istragu nakon takvih zločina o tome da li su državne vlasti prethodno znale o izloženosti žene nasilju, da li su državne institucije znale ili trebale znati da je život žene ugrožen i da li su preduzete odgovarajuće mere.¹⁰⁵ Treba razmotriti uspostavljanje „nadzora za femicide“ usredsređenog na sprečavanje identifikovanjem nedostataka u zakonu, politici ili primeni.¹⁰⁶ Sredstva, prema IK, moraju biti dostupni potomcima žrtve u slučaju njene ili njegove smrti.¹⁰⁷

Prisilan brak

IK zahteva od država da preduzmu mere kako bi se osiguralo da namerni prinudni brak odrasle osobe ili deteta bude kriminalizovan.¹⁰⁸ KZK adekvatno pruža ovu zaštitu. Prisiljavanje osobe da stupi u brak ili stupanje u brak znajući da je druga osoba primorana kažnjava se zatvorom.¹⁰⁹ Kazna se povećava ako je krivično delo počinjeno nad detetom (mlađim od 18 godina);¹¹⁰ od strane roditelja; i / ili ako postoje element materijalne koristi. KZK takođe kažnjava svakog zvaničnika koji svesno dozvoli nezakonit brak.

Građansko pravo ima presudnu ulogu u rešavanju prisilnih brakova. To se odražava u međunarodnoj zajednici jer brakovi zaključeni na silu moraju biti poništeni ili raskinuti bez nepotrebnog finansijskog ili administrativnog opterećenja žrtve.¹¹¹ Kosovski zakon o porodici predviđa da brak nije važeći kada je zaključen „pod prinudom, pretnjom ili greškom ili bilo kojim drugim nedostatkom slobodne volje“ i poništava se ako je „supružnik“ dao pristanak pod strahom, nasiljem ili ozbiljnom pretnjom.¹¹²

Komentatori kažu da može biti teško zadovoljiti teret dokazivanja da je brak „prisiljen“. Iako sudovi mogu prihvatiti fizičke prijetnje ili emocionalni pritisak, među sudijama je postojala nespremnost da prihvate kao „iznuđene“ faktore poput straha od ostracizma ili srama, što može biti posebno teško za žene u određenim zajednicama.¹¹³ Na Kosovu se dečiji i rani brakovi pretežno javljaju u zajednicama Roma, Aškalija, Egipćana, seoskih zajednica i dijaspora.¹¹⁴ Stoga bi obuka sudija o prisilnom braku trebalo da obuhvata pažnju na činjenicu da određeni kulturni ili rodni aspekti¹¹⁵ moraju biti uzeti u obzir u njihovom razumevanju o tome šta može predstavljati „silu“ (i „pretnju“ i „prinudu“ u Zakonu o porodici). U međuvremenu, obuka mora jasno staviti do znanja da nijedna kultura, običaj, religija, tradicija ili

¹⁰⁴ Podaci koje je MŽK-u dostavila kosovska policija. vidi takođe Kosovski centar za rodne studije, [Femicid i feministička perspektiva](#), 2019. godine.

¹⁰⁵ Duhaček, D., Branković, B. i Miražić, M. za komitet FEMM Evropskog Parlamenta, [Ženska prava na zapadnom Balkanu](#), januar 2019. godine, str. 41.

¹⁰⁶ Kancelarija visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija, [Poziv za nadzor femicida 2020](#)”.

¹⁰⁷ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 164.

¹⁰⁸ Član 37.1. Namamljivanje odrasle osobe ili deteta na teritoriju koja nije prebivalište radi prinudnog braka takođe je inkriminisano (Član 37.2).

¹⁰⁹ Član 239.

¹¹⁰ Član 113.22.

¹¹¹ Član 32.

¹¹² Nr. 2004/32, Članovi 18 odnosno 63,

¹¹³ Evropska agencija za osnovna prava, [“Rešavanje prisilnih brakova u EU: zakonske odredbe i obećavajuće prakse”](#), 2014. godine, str. 19.

¹¹⁴ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 4.

¹¹⁵ Anitha, S. i Gill, A., “Prisila, saglasnost i rasprava o prisilnom braku u Velikoj Britaniji”, *Feminističke pravne studije*, 17(2), 2009, 165-184, str. 175.

takozvana „čast“ ne mogu opravdati prisilne brakove u bilo kojim okolnostima, kako to zahteva IK.¹¹⁶

Uhođenje

IK definiše uhođenje kao „namerno ponašanje pretećih postupaka u više navrata usmerenih prema drugoj osobi, uzrokujući njoj ili njemu strah o sopstvenoj bezbednosti.“¹¹⁷ Iako KZK ne koristi izraz „uhođenje“, krivično delo „uznemiravanje“ beleži isto ponašanje.¹¹⁸ Uznemiravanje u KZK je „uzor ponovljene i neželjene pažnje ili komunikacije sa namerom da se uznemirava, zastraši, povredi, ošteti imovina ili ubije druga osoba ili njena deca, porodica, rođaci ili kućni ljubimci“ ili stavljanje osobe pod nadzor sa istom namerom.

Fraziranje ove odredbe u IK je naišlo na izvestan kritikizam jer isticanje posledica ponašanja na žrtvu može postaviti posebno visoku granicu koja mnoge žrtve može ostaviti neprimereno nezaštićenim.¹¹⁹ Neki tvrde da bi efekat na žrtvu trebalo izostaviti, jer je nametljiva invazija psihološkog prostora ili mentalne privatnosti dovoljna za kriminalizaciju.¹²⁰ Kosovski zakon se suočava sa istim kritikama zahtevajući da se žrtva „stavi u razložen strah od smrti, teške telesne povrede, ozbiljne materijalne štete ili znatan emocionalni stres“.¹²¹ Buduća reforma bi trebalo da razmotri uklanjanje ovog aspekta krivičnog dela.

Kazna se povećava ako je krivično delo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg domaćeg partnera ili člana porodice. Dalja otežavajuća okolnost je kada se koristi oružje, instrument ili drugi predmet.

Seksualno uznemiravanje

IK zabranjuje seksualno uznemiravanje, definisano kao: „bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa svrhom ili efektom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“.¹²² KZK sada sadrži novo, slično krivično delo.¹²³ Štiti sve osobe od seksualnog uznemiravanja, ali se posebno odnosi na one koji su „ranjivi“ zbog starosti, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće ili teškog fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ali ne na osnovu pola. Povećava se kazna ako je počinitelj u položaju vlasti nad žrtvom ili ako se koristi oružje, instrument ili predmet.

Kosovski zakon takođe sadrži zaštitu od seksualnog uznemiravanja van krivične sfere, zabranom seksualnog uznemiravanja prema Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zaštiti od diskriminaci-

¹¹⁶ Član 42.

¹¹⁷ Član 34.

¹¹⁸ Član 182. Neki komentatori kritikuju ovaj pristup, tvrdeći da su, iako su uhođenje i uznemiravanje povezani, različiti fenomeni opravdavaju odvojenu kriminalizaciju (Van der Aa, S., „Novi trendovi u kriminalizaciji uhođenja u državama članicama EU“, *Evropski časopis za krivičnu politiku i istraživanje*, 24, 2018, 315-333, str. 326).

¹¹⁹ *Ibidem*, str. 325.

¹²⁰ Guelke, J. i Sorel, T., „Kršenje privatnosti i zakona: slučaj uhođenja“, *Zakon, etika i filozofija*, 4, 2016, 32-60.

¹²¹ Član 182.

¹²² Član 40.

¹²³ Član 183.

je.¹²⁴ Sankcije iz oba zakona su loše izrađene.¹²⁵ Ipak, uključivanje ovih zabrana je pozitivno jer je delokrug ovih zakona vrlo širok i obuhvata širok spektar aspekata javnog i privatnog života, uključujući, ali ne ograničavajući se na zaposlenje, obrazovanje, pristup socijalnoj zaštiti, socijalne pogodnosti, pošten i jednak tretman u sudskim postupcima i pristup javnim mestima.

Seksualno nasilje

IK zabranjuje različita krivična dela u vezi sa seksualnim nasiljem, uključujući:

- A. neusaglašeno upuštanje u vaginalno, analno ili oralno prodiranje seksualne prirode u telo druge osobe, bilo kojim telesnim delom ili predmetom;
- B. neusaglašeno upuštanje u druge činove seksualne prirode sa osobom;
- C. neusaglašeno navođenje druge osobe da se upušta u činove seksualne prirode sa trećom osobom.¹²⁶

KZK sadrži krivična dela silovanja i seksualnog zlostavljanja, koja se uglavnom podudaraju sa gore navedenim delima A, odnosno B.¹²⁷ Definicija silovanja je podvrgnuti drugu osobu seksualnom činu bez pristanka te osobe.¹²⁸ Seksualni napad je kada osoba dodiruje drugu osobu u seksualne svrhe ili navodi osobu da je dodirne ili drugu osobu u seksualne svrhe, bez pristanka.¹²⁹ KZK sadrži širok spektar otežavajućih okolnosti. Jedno je jedinstveno za silovanje: ako je delo praćeno pretnjom „otkrivanjem činjenice koja bi ozbiljno naškodila časti ili ugledu takve osobe ili osobe koja je usko povezana”. Kazne za silovanje i seksualni napad se povećavaju ako postoji opasnost od nasilja, neposredne opasnosti, eksploatacije, upotrebe oružja, mučenja, telesnih povreda, opijenosti, svesti o ranjivosti žrtve ili porodičnog odnosa sa žrtvom..

Saglasnost

IK usvaja pristup međunarodnog prava i zakona o ljudskim pravima uzimajući u obzir autonomiju koja je centralna za definiciju silovanja, navodeći da „saglasnost mora biti data dobrovoljno kao rezultat slobodne volje osobe procenjene u kontekstu okolnosti koje je okružuju . “ Savet Evrope pruža sledeće smernice:

Za krivično gonjenje ovog krivičnog dela biće potrebna procena dokaza zasnovana na kontekstu kako bi se od slučaja do slučaja utvrdilo da li je žrtva slobodno pristala na izvršeni seksualni čin. Takva procena mora prepoznati širok spektar ponašanja u odgovorima na seksualno nasilje i silovanje koje žrtve pokazuju i neće se zasnivati na pretpostavkama tipičnog ponašanja u

¹²⁴ Član 3.1.12; and Law No. 05/L-021 on the [protection from discrimination](#), Član 4.1.3.

¹²⁵ Vidi MŽK, [Rodno zasnovana diskriminacija na radu na Kosovu](#), str. 19 i 23.

¹²⁶ Član 36.

¹²⁷ Krivično delo degradacije seksualnog integriteta (član 230) uglavnom sledi istu strukturu ovih krivičnih dela, mada uz različite kazne. Ovo krivično delo je kada se osoba podstakne da razotkrije privatne delove tela, da masturbira ili počini neko drugo delo koje narušava njen seksualni integritet, bez njihovog pristanka.

¹²⁸ Član 227. Član 225.4 definiše “seksualni čin”.

¹²⁹ Član 229.

takvim situacijama. Jednako je važno osigurati se da na tumačenja zakona o silovanju i krivično gonjenje slučajeve silovanja ne utiču rodni stereotipi i mitovi o muškoj i ženskoj seksualnosti.¹³⁰

U izveštaju sa objašnjenjima o IK, Savet Evrope takođe skreće pažnju na slučaj ESLJP *M.C. protiv Bugarske*:

Sud je uveren da svaki kruti pristup krivičnom gonjenju seksualnih prestupa, poput zahteva za dokazom fizičkog otpora u svim okolnostima, rizikuje da određene vrste silovanja ostanu nekažnjeni i tako ugrozi efikasnu zaštitu seksualne autonomije pojedinca. ... [Države članice moraju zahtevati] kažnjavanje i efikasno krivično gonjenje bilo kog seksualnog čina bez pristanka, uključujući i odsustvo fizičkog otpora od strane žrtve.¹³¹

Prema KZK, „saglasnost“ znači dobrovoljni pristanak osobe starije od 16 godina da se upušta u seksualni čin.¹³² To takođe može značiti dobrovoljni sporazum između dve osobe starije od 14 godina kada razlika u njihovoj starosti ne prelazi dve godine. Pod KZK postoji odbrana gde osoba pogrešno veruje da je žrtva bila starija od 16 godina iz „opravdanih razloga”.¹³³ U takvim okolnostima, osoba ne može biti krivično odgovorna za upuštanje u usaglašeni seksualni čin sa osobom ispod starosti za davanje pristanka. Nemar optuženog nije dovoljan da zadovolji ovu odbranu, što znači da bi počinitelj trebalo da bude osuđen ako je trebalo da bude svestan da je žrtva mlađa od punoletnosti za saglasnost ili ako je postupio nepromišljeno.

KZK definiše neke neiscrpe okolnosti u kojima saglasnost nije dobijena. To su: gde žrtva rečima ili ponašanjem izražava da ne želi da učestvuje u seksualnom činu; gde pristanak daje neko drugi osim žrtve; gde je saglasnost dobijena obmanom, strahom ili zastrašivanjem; ili tamo gde neko nije u stanju da pristane na seksualni čin zbog umanjenog mentalnog ili fizičkog kapaciteta ili opijenosti.

Neprihvatljivi dokazi

Iako *Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju* i poslovnik *Međunarodnog krivičnog suda* navode da prethodno seksualno ponašanje žrtve ne može biti prihvaćeno kao dokaz, IK to dozvoljava „samo kada je to relevantno i neophodno”,¹³⁴ dozvoljavajući znatnu diskreciju.¹³⁵ Na Kosovu, nacrt ZKPK želi da uvede sledeće:

Bilo koji dokaz koji se odnosi na prošlo seksualno ponašanje svedoka, žrtve ili oštećenog smatraće se neprihvatljivim u krivičnom postupku za krivična dela seksualne prirode, osim ako nije

¹³⁰ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 192.

¹³¹ Predstavka br. 39272/98.

¹³² Član 225.1 – 225.2.

¹³³ Članovi 25 i 226.

¹³⁴ Član 54.

¹³⁵ Nousiainen, K. i Chinkin, C., “[Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji](#)”, Evropska Komisija, 2015, godine, str. 44.

relevantan i strogo neophodan i ako ne predstavlja nepotrebno ponižavanje za svedoka, žrtve ili oštećene strane.¹³⁶

Jedine okolnosti u kojima se takvi dokazi mogu izneti su dokazivanje da fizički dokazi potiču od osobe koja nije optužena ili dokazivanje pristanka na osnovu prethodnog seksualnog kontakta između okrivljenog i svedoka, žrtve ili oštećene strane. Međutim, prethodno seksualno ponašanje se ne može koristiti kao jedini ili presudan dokaz koji dokazuje pristanak. Smernice za izricanje presuda Suda Kosova na Kosovu upućuju sudije da „prošla seksualna istorija žrtve nije bitna za njen kredibilitet. Niti bi to trebao biti razlog za smanjenje kazne počiniocu”.¹³⁷

Seksualno nasilje u vezama, uključujući bračno seksualno nasilje

IK zahteva da zakon prizna da se navedeni seksualni prestupi primene na dela počinjena protiv bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera.¹³⁸ Ova odredba prepoznaje da su seksualno nasilje i silovanje uobičajeni oblik vršenja moći i kontrole u zlostavljajućim vezama i da postoji verovatnoća da se dogode tokom veza i nakon raskida parova.¹³⁹ Prema tome, ne sme biti „izuzetaka od kriminalizacije i gonjenja takvih dela kada su počinjena protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera”.¹⁴⁰

Za silovanje i za seksualni napad, KZK prepoznaje njihovu pojavu u porodičnom odnosu kao otežavajuću okolnost.¹⁴¹ U ZZNP-u, „seksualni odnosi bez pristanka i seksualno zlostavljanje“ su priznati u definiciji nasilja u porodici.¹⁴² Takođe se adekvatno priznaju prethodni supružnici ili partneri. Uprkos ovim odredbama, izražena je zabrinutost zbog neadekvatne primene i široko rasprostranjenih pitanja oko silovanja u braku na Kosovu.¹⁴³ Značajno, prethodni KZK je ograničio otežavajuću okolnost u porodičnom odnosu na slučajeve u kojima je žrtva imala između 16 i 18 godina, čime je neopravdano isključio mnoge potencijalne žrtve bračnog silovanja.¹⁴⁴ Jasnoća u novom KZK je stoga dobrodošao razvoj događaja, ali možda će biti potrebno nadgledati kako bi se osigurala odgovarajuća primena s obzirom na ovu istoriju.

Sakaćenje ženskih genitalija

IC zabranjuje vršenje bilo kakvog sakaćenja ženskih genitalija ili prisiljavanje žena ili devojaka da se podvrgavaju bilo kakvim akcijama genitalnog sakaćenja.¹⁴⁵ KZK predviđa da će svako ko „iz nemedicinskih

¹³⁶ Član 257.

¹³⁷ Vrhovni Sud Kosova, [Smernice za izricanje kazne](#), Prvo izdanje, 2018. godine, str. 135-136.

¹³⁸ Član 36.3.

¹³⁹ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 194.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Članovi 227.4.9 odnosno 229.3.9,

¹⁴² Član 2.1.2.7.

¹⁴³ vidi, za primer, Gjocaj, S., za Kosovo 2.0, “[Bračno silovanje...„legitimno“ i odobreno na Kosovu](#)”, Decembar 2019. godine.

¹⁴⁴ Zakonik br. 06/1-074 [Krivični zakonik Republike Kosovo](#) (Ukinut), Član 230.4.9.

¹⁴⁵ Član 38.

razloga delimično ili u potpunosti ukloni ili trajno prepravi spoljne ženske genitalije“ biti kažnjen kaznom koja se povećava za „ranjive“ žrtve.¹⁴⁶ Takođe se povećava kazna ako žrtva umre usled sakaćenja. Podsticanje ili pomaganje u krivičnom delu takođe je kažnjivo. Svetsku zdravstvenu organizaciju predviđa i aspekt „nemedicinskih razloga“ ove odredbe, ali je 2014. godine izražena zabrinutost zbog sve većeg trenda medicinskog obučenog osoblja koje vrši sakaćenja ženskih genitalnih organa.¹⁴⁷ Pored kažnjavanja, neophodne su i mere podrške i zaštite žrtava, koje bi trebalo da uključuju i obuku za profesionalce na frontu.¹⁴⁸ Dobra praksa u donošenju zakona protiv sakaćenja ženskih genitalija je da se zaštita žrtava od pretrpljenog sakaćenja nadgleda¹⁴⁹ i inkriminiše neuspeh u zaštiti devojke od rizika od sakaćenja genitalnih organa.¹⁵⁰ To znači da ako je roditelji ili druga osoba odgovorna za devojku izlažu takvom riziku, oni se mogu suočiti sa krivičnim gonjenjem. Treba uzeti u obzir usvajanje ovog pristupa na Kosovu.

Prisiljeni abortus i prisiljena sterilizacija

IK se u istom članku bavi prisilnim pobačajem i prisilnom sterilizacijom.¹⁵¹ O ovim zločinima se posebno govori u KZK.¹⁵² IK zabranjuje namerno izvođenje abortusa kod žene bez njenog prethodnog i informisanog pristanka.¹⁵³ Kosovski zakon o prinudnom pobačaju zabranjuje prekid trudnoće bez pristanka trudnice. Takođe zabranjuje prekid trudnoće uz pristanak trudnice, ali kršenjem Zakona o prekidu trudnoće.¹⁵⁴ Takve situacije ili pomaganje u njima kažnjavaju se zatvorom. Prisilni pobačaji nose povećanje kazne ako rezultiraju teškim telesnim povredama, ozbiljnim oštećenjem zdravlja ili smrću trudnice.

U slučaju prisilne sterilizacije, IC zabranjuje izvođenje operacije koja ima za cilj ili efekat ukidanje sposobnosti žene da se prirodno reprodukuje bez njenog prethodnog i nezavisnog pristanka ili razumevanja.¹⁵⁵ Na Kosovu je prisilna sterilizacija formulisana u rodno neutralnim pojmovima. Za krivično delo prisilne sterilizacije predviđena je povećana kazna ako delo rezultira teškom telesnom povredom, ozbiljnim oštećenjem zdravlja ili smrću osobe. Kosovska odredba se oslanja isključivo na nedostatak pristanka, dok odredba IK dodatno zabranjuje sterilizaciju ako žrtva ne razume postupak.

Tehnološki olakšani zločin, uključujući “osvetnička pornografija”

Nekoliko novih oblika rodno zasnovanog nasilja se podstiču ili omogućavaju informaciono-komunikacionom tehnologijom (IKT). Tu spadaju uznemiravanja na mreži, uhođenje, zadirkivanje (bulizam) i

¹⁴⁶ Član 180.

¹⁴⁷ Svetska zdravstvena organizacija, “[Sakaćenje ženskih genitalija: informativni list](#)”.

¹⁴⁸ Gardner-Rhys, R., “Najnoviji razvoj zakona u vezi sa sakaćenjem ženskih genitalija”, *Dete i porodično pravo Kvartalno*, 28(1), 2016, 87-98, str. 96 – 97.

¹⁴⁹ Za primer, pogledajte Zakon o sakaćenju ženskih genitalija u Ujedinjenom Kraljevstvu 2003, s.3 (sa izmenama i dopunama).

¹⁵⁰ Ibidem, s.3A (sa izmenama i dopunama).

¹⁵¹ Član 39.

¹⁵² Članovi 178 and 179.

¹⁵³ Član 39a.

¹⁵⁴ Br. 03/L-110.

¹⁵⁵ Član 39b.

seksualno zlostavljanje.¹⁵⁶ Jedan od oblika seksualnog zlostavljanja je „osvetnička pornografija“, koja se odnosi na širenje seksualno eksplicitnih slika ili video zapisa bez pristanka slikane osobe i bez legitimne svrhe (na primer, u krivičnom postupku). Iako su to česti slučajevi bivših partnera koji su materijal dobili uz saglasnost, počinioci nisu uvek bivši partneri i motiv nije uvek osveta.¹⁵⁷ Nedostaju empirijska istraživanja o seksualnom zlostavljanju na mreži, ali čini se da su žene i devojke nesrazmerno pogođene.¹⁵⁸

IK se ne bavi „osvetničkom pornografijom“, a tekuća debata okružuje tačan pravni odgovor na to pitanje. Neki tvrde da postojeći pravni lekovi mogu biti adekvatni. Međutim, krpež nespecifičnog građanskog zakona ili postojeći krivični zakoni često nisu u stanju da obuhvate štetu usled takvog ponašanja, delimično zbog spore prirode zakona da raeguje na nove tehnologije.¹⁵⁹ Tako je nekoliko država članica EU usvojilo ciljano krivično zakonodavstvo, ali se pokazalo da je teško izraditi odredbe koje adekvatno obuhvataju obim i prirodu takvog ponašanja.¹⁶⁰

Delimični lek u okviru zakona o zaštiti podataka EU je „pravo na zaborav“,¹⁶¹ što omogućava građanima EU da zahtevaju da pretraživači brišu podatke o njima. Međutim, ovaj lek ne uklanja sadržaj sa veb stranica gde su one locirane, tako da je materijal i dalje dostupan. Evropski sud pravde nedavno je zaključio da se ovo pravo ne proširuje automatski izvan EU.¹⁶² Stoga se građani Kosova moraju oslanjati na opšte smernice za uklanjanje materijala putem Interneta, koje se čine vrlo ograničenim i koje ostaju na diskreciji kompanije kojoj se zahtev podnosi. Uzimajući u obzir ograničene pravne lekove, Kosovo bi trebalo da razmotri usvajanje ciljane krivične odredbe u KZK i / ili mere u okviru Zakona o sprečavanju i borbi protiv kibernetičkog kriminala.¹⁶³ Kosovska policija ima Jedinicu za istragu kibernetičkog kriminala i treba razmotriti adekvatnu obuku za odgovor na takva pitanja.

Naknada žrtve

IK zahteva od država da obezbede da žrtve imaju pravo da traže naknadu od počilaca za bilo koje delo obuhvaćeno IK-om.¹⁶⁴ Državna odšteta se mora dodeliti u razumnom roku ako su osobe pretrpele ozbiljne telesne povrede ili oštećenje zdravlja do te mere da štetu ne pokrivaju drugi izvori kao što su počilac, osiguranje ili zdravstvene i socijalne odredbe koje finansira država.¹⁶⁵ Direktiva EU o naknadi štete žrtvama krivičnih dela takođe predviđa detaljne postupke kojima se dodeljuje nak-

¹⁵⁶ Zaključci Saveta Evropske unije, „Sprečavanje i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i devojka, uključujući sakaćenje ženskih genitalija“, Sastanak Saveta za pravosuđe i unutrašnje poslove, Luksemburg, 5-6. juna 2014. godine, str. 2.

¹⁵⁷ EIGE, „Kibernetičko nasilje nad ženama i devojka“, str. 2.

¹⁵⁸ Vidi za primer: Drouin, D., Ross, J., i Tobin, E., „Seksting (slanje poruka seksualne prirode): novo, digitalno sredstvo za agresiju intimnih partnera?“, *Kompjuteri u ljudskom ponašanju*, 50, 2015, 197, i Franks, M.A. i Citron, D., „Kriminalizovanje pornografske osvete“, *Wake Forest Law Review*, 49, 2014, 345.

¹⁵⁹ Henry, N. i Powell, A., „Seksualno nasilje u digitalnom dobu: delokrug i granice krivičnog prava“, *Društvene i pravne studije*, 25, 2016, 397, 398.

¹⁶⁰ Ryan, D., „Evropska korektivna koherentnost u regulisanju otkrivanja seksualnih slika bez pristanka“, *Razmatranje Zakona o kompjueterima i bezbednosti*, 34, 2018, 1053-1076, 1066.

¹⁶¹ Sada „pravo na brisanje“ (OUZP Član 17).

¹⁶² Slučaj C-507/17 *Google protiv CNIL*.

¹⁶³ Br. 03/L –166.

¹⁶⁴ Član 30.1.

¹⁶⁵ Član 30.2.

nada žrtvama.¹⁶⁶ Direktiva o pravima žrtava takođe zahteva mehanizme za dodeljivanje naknade od prestupnika.¹⁶⁷ Na Kosovu je Zakon o naknadi štete žrtvama kriminala široko usklađen sa Direktivom EU o naknadi štete žrtvama zločina.¹⁶⁸ Zakon posebno uključuje krivična dela koja spadaju u definiciju nasilja u porodici prema ZZNP-u, kao i ubistva, silovanja, trgovinu ljudima i seksualno zlostavljanje dece.¹⁶⁹ Zakon predviđa psihološke povrede. Nadležni organ je Komitet za obeštećenje žrtava zločina.¹⁷⁰ Međutim, izražena je zabrinutost zbog nedovoljnih budžetskih izdvajanja za obeštećenje žrtava i neadekvatne pomoći žrtvama u podnošenju zahteva za oštetu.¹⁷¹

Naknada za žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom

IK prepoznaje rodno zasnovano nasilje povezano sa sukobom u svojoj preambuli: „Prepoznajući stalna kršenja ljudskih prava tokom oružanih sukoba koji pogađaju civilno stanovništvo, posebno žene u obliku široko rasprostranjenog ili sistematskog silovanja i seksualnog nasilja i potencijal za povećanje rodne zasnovanog-nasilja tokom i nakon sukoba”.

Od februara 2018. godine, lica koja su pretrpela seksualno nasilje tokom rata na Kosovu se mogu prijaviti *Vladinoj komisiji za priznavanje i verifikaciju statusa preživelih žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova* da bi dobili priznanje i verifikovali se za pojedinačnu naknadu.¹⁷² Međutim, ona izuzima žrtve koje su pretrpele seksualno nasilje povezano sa sukobima nakon 20. juna 1999. godine.¹⁷³ Dalje pitanje je nametanje petogodišnjeg roka za prijave nakon uspostavljanja Komisije.¹⁷⁴ Uvedeno je još nekoliko mera za preživjele seksualnog nasilja povezanog sa sukobom.¹⁷⁵

Ostale bitne odredbe

Prekršaji prema IK se prijavljuju bez obzira na odnos između žrtve i počinioca.¹⁷⁶ IK zahteva da kultura, običaj, religija, tradicija ili takozvana „čast“ budu neprihvatljivo opravdanje za prestupe.¹⁷⁷ Ne postoji takva odbrana u kosovskom krivičnom okviru. Štaviše, smernice za odmeravanje kazne Vrhovnog suda nalažu sudijama da ne uzimaju u obzir umanjenje kazne ako počinilac tvrdi da je delovao iz ovih faktora, skrećući pažnju na činjenicu da IK zahteva oštriju kaznu kada član porodice počinu takvo krivično delo.¹⁷⁸

¹⁶⁶ Direktiva Saveta 2004/80/EC, 29. aprila 2004. godine u vezi naknade štete žrtvama zločina.

¹⁶⁷ Vidi takođe: Milquet, J. za Predsednika Evropske Komisije, [“Jačanje prava žrtava: od naknade do reparacije - za novu strategiju prava žrtava EU 2020-2025”](#), 2019. godine.

¹⁶⁸ Br. 05/L-036. Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu za 2019. godinu](#), 2019. godine, str. 30.

¹⁶⁹ Član 6.

¹⁷⁰ Vidi poglavlje III Zakona.

¹⁷¹ Vidi Advokati žrtava u nastavku.

¹⁷² Osnovan prema Uredbi br. 22/2015 [o definisanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu](#).

¹⁷³ Ibid, Član 3.1.4.

¹⁷⁴ Uredba Br. 22/2015 [o definisanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobodilačkog rata na Kosovu](#), Član 17.

¹⁷⁵ Uključujući osnivanje Nacionalnog saveta za preživjele od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu i usvajanje Zakona br. 04/L-17228 koji je pravno priznao status civilnih žrtava seksualnog nasilja tokom oružanog sukoba.

¹⁷⁶ Član 43.

¹⁷⁷ Član 42, ponovljen u Članu 12.5.

¹⁷⁸ Vrhovni Sud Kosova, [Smernice za izricanje kazne](#), Prvo izdanje, 2018. godine, str. 135.

IK zabranjuje obavezne postupke alternativnog rešavanja sporova koji se odnose na sve oblike nasilja iz njegovog delokruga.¹⁷⁹ Nacrt ZKPK predviđa da se krivična dela nasilja u porodici neće upućivati na posredovanje, kao što to čini Zakon o posredovanju.¹⁸⁰ Kodeks ponašanja posrednika takođe zahteva da posrednici prekinu svaki postupak posredovanja ako postoje elementi porodičnog nasilja, da obaveste stranke o razlogu prekida i da nalože strankama da slede „postupke u skladu sa važećim zakonodavstvom.”¹⁸¹ Ovo bi moglo biti prilično relevantno u drugim građanskim postupcima, kao što su ti povezani sa starateljstvom nad detetom, alimentacijom i razvodom, gde postoji potencijal za posredovanje radi traumatizacije žrtava i iskorišćavanja njihovih ranjivih položaja. Međutim, Zakon o porodici i dalje sadrži odredbu koja podstiče supružnike da preduzmu sve izvodljive korake, uključujući mere pomirenja, radi spašavanja braka, na koje su službenici pozivali u nastojanju da „pomire“ parove.¹⁸² Primetno je da ista odredba zahteva da se izbegne svaki rizik od nanošenja štete ili nasilja supružnicima ili deci.

ISTRAGA, KRIVIČNO GONJENJE, PROCESNO PRAVO I ZAŠTITNE MERE

Sledeći pododeljci se usredsređuju na zaštitu žrtava, prvo tokom pravnog postupka, a zatim u smislu usluga podrške i zaštite od daljeg nasilja. Mnoge relevantne mere IK u ovoj oblasti se preklapaju sa Direktivom o pravima žrtava. Iako mnoge potrebne mere opisane u ovom dokumentu su trenutno odsutne u pravnom okviru, predloženi nacrt ZKPK bi značajno poboljšao usklađenost pravnog okvira sa IK i Direktivom o pravima žrtava. Stoga bi ga trebalo usvojiti sa trenutnim odredbama i nekoliko preporučenih sitnih prepravki.

Pregled prava žrtava

Nacrtom ZKPK se predlaže uvođenje značajne količine potrebnih detalja u vezi sa pravima žrtava.¹⁸³ Prvo, nastoji da proširi definiciju oštećene strane ili žrtve obuhvatajući nekoga ko je pretrpeo štetu, uključujući fizičku, mentalnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak.¹⁸⁴ Trenutna odredba je usredsređena na kršenje ličnih ili imovinskih prava.¹⁸⁵ Iako će se prava iz Nacrta ZKPK primenjivati generalno na sve žrtve, biće uvedena nova odredba o ugroženim žrtvama:

oštećena ili žrtva koja je žrtva ... trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnim odnosima, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije i žrtva koja je pretrpela značajnu štetu zbog težine krivičnog dela Nacionalan prestup, kao i žrtve sa invaliditetom i one koje su

¹⁷⁹ Član 48.

¹⁸⁰ [Nacrt zakona o krivičnom postupku](#), Član 231; i Zakon br. 06/L-009, Član 2.3.

¹⁸¹ Zakonik MP-Br.12/2019 o [Ponašanju posrednika u Republici Kosova](#), Član 7.8.

¹⁸² Član 59. Vidi nalaze u [odeljku](#) Suda dole.

¹⁸³ [Nacrt zakona o krivičnom postupku](#) br. 06/L-151.

¹⁸⁴ Član 19.1.7.

¹⁸⁵ Trenutni Zakonik Član 19.1.7.

posebno osetljive, biće dužno razmotreni.¹⁸⁶ [sic]

NSZNP 2016-2020 je takođe prepoznao zaštitu prava žrtava.¹⁸⁷ Pravni okvir Kosova će ispuniti mnoge zahteve IK i Direktive o pravima žrtava, pod uslovom da se nacrt ZKPK usvoji kako je trenutno formulisano.

Vodeća načela proceduralnih zaštita

Poglavlje VI Istanbulske Konvencije se odnosi na istragu, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Vodeća načela uključuju istragu i krivično gonjenje zločina bez odlaganja; adekvatnu i neposrednu zaštitu i podršku žrtvama; potpuno razmatranje prava žrtava, uključujući rodno razumevanje nasilja; i osiguravanje da vladine i nevladine organizacije i savetnici za nasilje u porodici mogu pomagati i/ili podržavati žrtve, na njihov zahtev, tokom istraga i sudskih postupaka.¹⁸⁸ U nastavku sledi pregled zaštitnih mera za žrtve predviđene u IK i Direktivom o pravima žrtava i kako se one prenose u Kosovski zakon.

Procena rizika

Centralni koncept zaštite žrtava prema IK je procena rizika i upravljanje rizikom. Sve relevantne vlasti treba da izvrše procenu rizika od smrtnog ishoda, ozbiljnosti situacije i rizika od ponovljenog nasilja za svaki slučaj posebno kako bi upravljale rizicima i utvrdile da li je potrebno obezbediti koordinisane mere bezbednosti i podrške. Slična obaveza postoji prema Direktivi o pravima žrtava.¹⁸⁹ Direktiva se generalno odnosi na sve žrtve, ali zahteva posebnu pažnju, između ostalog, i na žrtve rodno zasnovanog nasilja, nasilja u bliskim vezama i seksualnog nasilja. Isti pristup je usvojen u nacrtu ZKPK.

Nacrtom ZKPK predviđeno je da žrtve imaju pravo da dobiju informacije o vrstama podrške koju mogu dobiti „na osnovu pojedinačne procene policije, državnog tužioca, sudije ili drugog tela koje sprovodi krivični postupak.”¹⁹⁰ Standardni operativni postupci za zaštitu i pomoć žrtvama pružaju procenu potreba žrtve kada se advokatu žrtve (VA) dodeli slučaj. Jednom kada se utvrdi potreba za uslugama, treba preduzeti odgovarajuće mere da se udovolji tim potrebama.¹⁹¹ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici (SOP) detaljno opisuju postupak procene rizika koji bi policija trebalo da sprovodi u slučajevima nasilja u porodici.¹⁹² ZZ treba da bude prisutan. Ako žrtva kontaktira aktera koji nije u policiji, treba koristiti isti osnovni obrazac.

Zaštita u pravnom postupku

Poglavlje VI IK uspostavlja niz proceduralnih zaštita radi zaštite i osnaživanja žrtava u svim fazama

¹⁸⁶ Član 63.1.4.

¹⁸⁷ NSZNP 2016-2020, str. 9.

¹⁸⁸ Članovi 49, 50 and 55.2.

¹⁸⁹ Član 22.

¹⁹⁰ Član 63.1.3.1.

¹⁹¹ Član 8.

¹⁹² Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici, str. 29. Vidi takođe Dodatak 8 (Kontrolna lista za procenu rizika).

postupka, uključujući tokom istraga i suđenja. Mere su indikativne i stranke mogu usvojiti povoljnije odredbe. U sledećim tabelama „PŽ“ se odnosi na Direktivu o pravima žrtava, a „NKP“ odnosi se na nacrt ZKPK.

Opšte mere	
IK i PŽ	Kosovo
Obezbediti zaštitu žrtava, njihovih porodica i svedoka od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije (član 56a IK; član 18 VD).	Žrtve će imati pravo da zatraže zaštitu (NKP 63.1.17). Gore navedeni postupci procene rizika treba da se izvrše kako bi se utvrdilo koje su hitne, zdravstvene i bezbednosne potrebe relevantne za žrtvu.
Pružiti žrtvama odgovarajuće usluge podrške kako bi njihova prava i interesi bili pravilno predstavljeni i uzeti u obzir (član 56e IK).	Sve žrtve zločina imaju pravo na pristup uslugama podrške žrtvama (NKP 63.1.18) i mogu zatražiti pomoć od Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (SOP).

Intervjuisanje	
K i PŽ i PŽ	Kosovo
Zaštititi žrtve tokom krivične istrage tako što će se obaviti razgovori sa žrtvama bez neopravdanog odlaganja nakon žalbe, smanjujući broj razgovora na minimum, omogućavajući žrtvi da bude u pratnji zakonskog zastupnika ili osobe po njihovom izboru i obavljajući medicinske preglede samo tamo gde su strogo neophodni (član 20 PŽ).	NKP transponuje ove zahteve (članovi 127.6, 127.7 i 142.4).

<p>Tamo gde pojedinačna procena smatra potrebnim, razgovori sa žrtvom treba obaviti u prostoru dizajniranom ili prilagođenom potrebama žrtava, koji sprovode profesionalci obučavani za tu svrhu, i koji se sprovode od strane iste osobe osim ako je ovo u suprotnosti sa dobrom administracijom pravde (član 23.2a - 23.2c VD).</p>	<p>Ovi zahtevi su u SOP. Međutim, ARP je utvrdio da svaka policijska stanica nema odgovarajuću sobu za intervjuisanje žrtava porodičnog nasilja.¹⁹³ Takav prostor takođe treba da bude dostupan žrtvama drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve seksualnog nasilja.</p>
<p>Sve razgovore sa žrtvama seksualnog nasilja, rodno zasnovanog nasilja ili nasilja u bliskim vezama, osim ako ih ne sprovodi tužilac ili sudija, treba da vodi osoba istog pola kao i žrtva, ako žrtva to želi, pod uslovom da tok krivičnog postupka neće pod predrasudom (član 2d VD).</p>	<p>DPC transponuje ovaj zahtev (Član 127.8).</p>
<p>Omogućiti žrtvama, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima unutrašnjeg zakona, da budu saslušane, da pruže dokaze i iznesu svoje stavove, potrebe i nedoumice, direktno ili preko posrednika, i i da one budu uzete u obzir (Član 56d IK; Član 10 PŽ).</p>	<p>DPC transponuje ove zahteve (Član 63.1.8).</p>

Informacije	
IC and VD	Kosovo
<p>Informišite žrtve pri prvom kontaktu o (Član 4 PŽ): žalbenim postupcima; pristupu pravnom savetovanju, pravnoj pomoći i bilo kojoj drugoj vrsti saveta, uključujući tumačenje i prevođenje; kako i pod kojim uslovima mogu pristupiti nadoknadi žalbenim postupcima kada se njihova prava ne poštuju od strane nadležnih organa koji deluju u kontekstu krivičnog postupka; kontakt informacijama radi komuniciranja o njihovom slučaju; dostupnim uslugama restorativne pravde; kako i pod kojim uslovima mogu biti nadoknađeni troškovi nastali usled njihovom učešća u krivičnom postupku.</p>	<p>NKP transponuje ove zahteve (Član 63.1.3).</p>

¹⁹³ Agencija za Rodnu Ravnopravnost, "Procena nivoa primene Standardnih operativnih postupaka za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu" 2019. godine, str. 152.

<p>Obavestiti žrtve o njihovim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju i praćenju njihove žalbe, optužbama, opštem napretku istrage ili postupka i njihovoj ulozi u njima, kao i ishodu njihovog slučaja (Član 56c IK) uključujući (Član 6 PŽ):</p> <p>odluci da se ne nastavi ili da se okonča istraga ili ne pokrene postupak protiv osumnjičenog;</p> <p>vremenu i mestu suđenja i prirodi optužbi ;</p> <p>bilo kojoj konačnoj presudi;</p> <p>stanju krivičnog postupka.</p>	<p>Razne odredbe NKP delimično transponuju ove zahteve (Članovi 63.1.3.1, 63.1.9, 371.6 [sadašnji ZKPK član 369.6]). Žrtve nemaju izričito pravo da dobijaju informacije o opštem napretku istrage ili postupka u NKP -u. Međutim, postoji pravo uvida u spis predmeta (Član 212 [važeći Zakonik član 214]).</p>
<p>Osigurajte da su žrtve informisane, u najmanjem u slučajevima kada žrtve i porodica mogu biti u opasnosti, kada počinitelj pobjegne ili je oslobođen privremeno ili definitivno (Član 56b IK; Član 6.5 PŽ).</p>	<p>NKP transponuje ove zahteve (član 63.1.9).</p>

Procesna prava	
IK i PŽ	Kosovo
<p>Osigurajte da žrtve imaju pravo da preispitaju odluku da se ne pokrene krivično gonjenje (Član 11 PŽ).</p>	<p>NKP transponuje ovaj zahtev (Član 82.8).</p>
<p>Osigurajte da se mogu usvojiti mere za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve (Član 56f IK ; Član 21 PŽ).</p>	<p>Trenutni ZKPK i NKP pružaju ovu zaštitu (Članovi 219 i 220 NKP; Članovi 221 i 222 ZKPK). Molbe za anonimnost se mogu podneti u bilo kojoj fazi, gde postoji ozbiljan rizik za oštećenu, svedoka ili člana porodice.</p>
<p>Obezbedite žrtvama nezavisne i kompetentne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku ili kada dostavljaju dokaze (IK Član 56h; PŽ Član 7) i osigurajte da žrtve mogu podneti žalbu na jeziku koji razumeju ili primanjem potrebne jezičke pomoći (PŽ Član 5.2).</p>	<p>Trenutni ZKPK sadrži pravo na tumačenje (Član 14.2). DPC je dodao da takvo tumačenje mora biti zadovoljavajućeg kvaliteta za zaštitu pravičnosti postupka (Član 14.2). DPC takođe sadrži novo pravo žrtava na tumačenje tokom intervjuisanja i ispitivanja (Član 63.1.12), da podnesu zahtev i žalbu na jeziku koji razumeju ili uz jezičku pomoć (Član 63.1.13) i na prevod informacija od suštinskog značaja za ostvarivanje njihovih prava u krivičnom postupku (Član 63.1.14).</p>
<p>Osigurajte da se izbegava kontakt između žrtava i počinitelja u prostorijama suda i agencija za sprovođenje zakona, gde je to moguće (Član 56g IK; Član 19 PŽ) i da se omogući žrtvama da svedoče, u skladu sa pravilima predviđenim njihovim unutrašnjim zakonom, u sudnici, u odsustvu ili bar bez prisustva navodnog počinioca, izričito upotrebom odgovarajućih komunikacionih tehnologija (Član 56i IK; Član 23.3 PŽ).</p>	<p>NKP je uveo mogućnost da žrtva ili svedok svedoče na sednici koja je zatvorena za javnost ili na drugoj lokaciji pomoću tehnologije (Član 340).</p>

<p>Obezbediti pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć žrtvama, pod uslovima predviđenim unutrašnjim zakonom (Član 57 IK; Član 13 PŽ).</p>	<p>NKP transponuje ovu odredbu tačno bez ikakvih kvalifikacija, kao što je procena pojedinaca na osnovu potreba ili resursa (Član 63. I. 15), ukazujući da postoji verovatnoća da je naporima za prenošenje Direktive o pravima žrtava nedostajalo adekvatno razmatranje praktičnosti prava u njoj. EU je kritikovala ovu odredbu pravne pomoći u NKP-u kao „nedovoljnu u praksi da bi ispunila obaveze relevantnog kosovskog zakonodavstva i zahteve pravne tekovine EU i Evropske konvencije o ljudskim pravima i njene jurisprudencije.”¹⁹⁴</p> <p>Pravo pod IK i Direktivi nije pravo na automatsku besplatnu pravnu pomoć, jer države treba da obezbede uslove za pristup. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (Br. 04/L-017) nudi više detalja o kvalifikacijama za prijavljivanje za pomoć. Prema Članu 64 DPC-a (trenutni ZKPK Član 63), žrtve imaju pravo da ih zastupa član advokatske komore ili ZZ.</p>
<p>Osigurati da se rok zastarelosti za pokretanje postupka za krivična dela seksualnog nasilja [Član 36], prinudnog braka [Član 37], fsakaćenja ženskih genitalnih organa [Član 38] i prisilnog pobačaja i prisilne sterilizacije [Član 39] nastavlja tokom određenog vremenskog perioda koji je dovoljan i srazmeran težini predmetnog krivičnog dela, kako bi se omogućilo efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva navrší punoletstvo (IK Član 58)</p>	<p>Kosovski zakon predviđa da kada je delo počinjeno nad osobom mlađom od 18 godina, zastara počinje da teče tek od dana kada žrtva napuni 18 godina. (KZK Član 100.2). Zakonska ograničenja krivičnog gonjenja na Kosovu utvrđena su u odnosu na maksimalnu kaznu za krivično delo, koja se kreće od trajanja od 4 godine (za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna) do trajanja od 30 godina (za krivična dela za koja je predviđena kazna doživotnog zatvora) (Član 99 KZK).</p>

¹⁹⁴ Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu 2019. godine](#), 2019. godine, str. 30.

Pravni lekovi	
IK i PŽ	Kosovo
Zaštite žrtvu od sekundarnog i ponovljenog zlostavljanja, zastrašivanja i odmazde prilikom pružanja bilo kakvih usluga restorativne pravde (Član 12 VD). Takve usluge mogu se koristiti samo uz slobodan i informisan pristanak žrtve, koji se može povući u bilo kom trenutku.	Iako ove usluge pružaju neformalno, a u nekim slučajevima i od strane prihvatilišta i socijalnih radnika, one nisu adekvatno detaljno opisane u relevantnom zakonskom okviru.
Osigurajte da žrtve imaju pravo da od prestupnika dobiju odluku o naknadi štete (PŽ Član 16).	NKP pruža žrtvama pravo na razumnu, sudski naloženu restituciju od okrivljenog (Član 63. I.19). Ako takva nadoknada nije moguća, žrtva ima pravo na zahtev iz Programa obeštećenja žrtava zločina (Član 63. I.20).

Zaštita i podrška žrtvama

IK zahteva od država da zaštite žrtve od bilo kakvih daljih akata nasilja.¹⁹⁵ Mnoge odredbe IK se u ovoj oblasti preklapaju sa odredbama Direktive o pravima žrtava.¹⁹⁶ Prema vodećim načelima IK, mere se moraju: zasnivati na rodnom razumevanju nasilja nad ženama, fokusirajući se na ljudska prava i bezbednost žrtve; koristiti integrisani pristup koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinioca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; izbegavati sekundarnu viktimizaciju; imati za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja; i pozabaviti se specifičnim potrebama ranjivih osoba. Akcent ovog poglavlja IK je na saradnji među akterima. Iako organi za sprovođenje zakona mogu biti ti koji imaju prvi kontakt sa žrtvama, oni moraju biti u mogućnosti da žrtvu upute u službe specijalističke podrške kao što su centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja, krizni centri za žrtve silovanja, prihvatilišta, radi prikupljanja forenzičkih dokaza, psihološke podrške i / ili pravnog savetovanja.¹⁹⁷ Ovi koraci žrtvu često dovode u kontakt sa advokatima, advokatima žrtava, ili sudovima.

Nalozi za zaštitu

IK zahteva da države moraju staviti na raspolaganje **naloge za zaštitu** žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Takve naredbe moraju biti dostupne bez obzira na druge pravne postupke.¹⁹⁸ Države takođe moraju osigurati da nadležne vlasti imaju moć izdavanja **naloga za zabranu u hitnim slučajevima** u situacijama **nasilja u porodici** od neposredne opasnosti.¹⁹⁹ Nedostatak u Kosovskom pravnom okviru je ograničena dostupnost naloga za zaštitu za žrtve rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici. Nacrt ZKPK predviđa da žrtve moraju biti informisane o tome kako i pod kojim uslovima mogu „dobiti zaštitu, uključujući mere zaštite.”²⁰⁰ Pogođene osobe, njihovi zastup-

¹⁹⁵ Član 18.

¹⁹⁶ Direktiva 2012/29/ EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava zločina i zameni Okvirne odluke Saveta 2001/220/JHA.

¹⁹⁷ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 114.

¹⁹⁸ Član 53.

¹⁹⁹ Član 52.

²⁰⁰ Član 63.1.3.3.

nici, ZZ-i, predstavnici socijalne zaštite, osobe u porodičnom odnosu sa žrtvom i OCD mogu podneti molbu za nalog za zaštitu. ZZNP obuhvata tri oblika naloga za zaštitu koji se mogu tražiti kao odgovor na nasilje u porodici:

1. Nalozima za zaštitu (NZ-i), doneti sudskom odlukom radi pružanja mera zaštite žrtvi.
2. Nalozima za hitnu zaštitu (NHZ-i), izdati privremeno i pod kraćim vremenskim okvirom.
3. Privremeni nalozima za hitnu zaštitu (PNHZ-i), koji se izdaju van radnog vremena sudova.

OEBIS je izrazio zabrinutost da nedovoljna razlika između NZ-a i NHZ-a u zakonu može prouzrokovati zabunu među žrtvama u određivanju redosleda koji je najprikladniji za njihovu situaciju, kao i kod sudova pri utvrđivanju da li dokazi koje je podneo podnosilac predstavke najbolje podržavaju izdavanje NZ-a ili NHZ-a.²⁰¹ Preciznije, test za oba naloga je isti i ne postoji definicija situacija koje predstavljaju hitne slučajeve, na primer da čine osnovu NHZ-a, a ne NZ-a. Jasnije razlikovanje moglo bi olakšati određivanje prioriteta za situacije neposredne opasnosti i izbeglo bi se to da se razlikovanje između NZ-ova i NHZ-ova ostavi otvoreno za tumačenje, što može doprineti nedoslednoj primeni.

Nekoliko mera može se dodeliti u NZ-ima i NHZ-ima, kao što su: zabrana pristupa žrtvi,²⁰² zabranjivanje uznemiravanja, privremenog starateljstva nad detetom, uklanjanje počinioca iz zajedničkog doma, naređivanje počiniocu da plaća kiriju, mere povezane sa imovinom, oduzimanje predmeta koji se koristi za izvršenje čina nasilja, obavezno psiho-socijalno lečenje ili obavezno lečenje zavisnosti.²⁰³ Takođe su predviđene i druge mere neophodne za zaštitu bezbednosti, zdravlja ili dobrobiti zaštićene strane. Kao što je razmatrano u kasnijim poglavljima, čini se da nalozima za zaštitu retko uključuju neke od ovih mera, poput uklanjanja počinioca iz zajedničkog doma, plaćanja stanarine i alimentacije.

Uvedena su dva administrativna uputstva koja regulišu dve obavezne mere lečenja.²⁰⁴ Ona su kritikovana zbog nedovoljne pažnje na zaštićene osobe, neadekvatnih detalja o proceni lečenja, preneglašavanja pomirenja i potencijalnog sukoba sa ciljevima ZZNP-a.²⁰⁵ Obavezni tretman rehabilitacije za lica koja su počinila krivična dela pod dejstvom alkohola ili droga može se izreći i za druga krivična dela prema ZKPK.²⁰⁶ Na Kosovu nedostaju infrastruktura i posebni programi intervencije za počinioce porodičnog nasilja i seksualne prestupnike, prema međunarodnoj krivičnoj prijavi, uključujući lečenje od zloupotrebe supstanci i psiholoških poremećaja.²⁰⁷ Nedostatak jasnih programa koje finansira država sprečava sprovođenje ovih mera.

NZ-i ili NHZ-i se izdaju kada sud sumnja da će počinilac „neizbežno rizikovati zdravlje, bez-

²⁰¹ OEBIS, "[Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu](#)", 2012, str. 23.

²⁰² Član 5. Ovo je dostupno i van slučajeva nasilja u porodici: ZKP, Član 177 / DZKP, Član 176.

²⁰³ Članovi 7, 10, 4, odnosno 9.

²⁰⁴ Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretiranja izvršioca nasilja u porodici i Administrativno uputstvo br. 02/2013 o metodama lečenja izvršilaca nasilja u porodici protiv kojih je izrečena mera obaveznog lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci.

²⁰⁵ Farnsworth i ostali za MŽK, [Nema više izgovora](#), str. 12.

²⁰⁶ Poglavlje XXXII

²⁰⁷ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76-77.

bednost ili dobrobit zaštićene strane i osobe koja ima porodični odnos sa zaštićenom strankom”.²⁰⁸ Jednom izdata naredba se izvršava odmah i šalje policiji i drugim relevantnim stranama.²⁰⁹

Peticije za PNHZ se podnose Kosovskoj policiji, a o njima odlučuje šef regionalne Kosovske policijske jedinice protiv nasilja u porodici.²¹⁰ PNHZ-i su ograničeni na sledeće mere: zabrana počiniocu da prilazi žrtvi ili uznemiravanje, uklanjanje počinioca iz zajedničkog doma i oduzimanje predmeta.²¹¹ Da bi se izdao PNHZ, mora biti zadovoljeno jedno od sledećeg: osnova za verovanje da je počinioc počinio ili pretio nasiljem u porodici; počinioc predstavlja neposrednu ili blisku opasnost po sigurnost, zdravlje ili dobrobit zaštićene strane; ili je PNHZ neophodan za zaštitu bezbednosti, zdravlja ili blagostanja zaštićene strane. Nalog se mora odmah dostaviti počiniocu i stupa na snagu odmah.²¹² PNHZ ističe na kraju narednog dana kada sudovi rade.²¹³

Kršenje bilo kog naloga za zaštitu predstavlja krivično delo koje treba odmah krivično goniti.²¹⁴ Ponavljanje prekršaja smatra se otežavajućom okolnošću koja utiče na izricanje kazne.²¹⁵ Izdavanje naloga ne sprečava pokretanje krivičnog postupka.²¹⁶

Službe za podršku

Sledeća tabela rezimira usluge podrške koje se zahtevaju IK-om i Direktivom o pravima žrtava i u kojoj meri one postoje na Kosovu.

Službe za podršku	
IK i PŽ	Kosovo
Osigurajte da žrtve dobiju adekvatne i pravovremene informacije o službama podrške i pravnim merama na jasnom i razumljivom jeziku ²¹⁷ (Član 19 IK, Član 3 i 4 PŽ).	Ovo pravo je transponovano u NKP (Član 63.1.3.1 i 63.1.10).
Osim ako je suprotno interesima žrtve ili ukoliko tok postupka ne bi bio pod predrasudom, dozvolite da žrtve prati osoba po njihovom izboru u prvom kontaktu sa nadležnim organom kada je zbog uticaja krivičnog dela žrtvi potrebna pomoć da shvati ili da bude shvaćena (Član 3.3 VD).	Ovo pravo je transponovano u NKP (Članovi 63.1.6).

²⁰⁸ ZZNP, Član 17.1.

²⁰⁹ Sudovi moraju da donesu odluku o izdavanju NZ u roku od 15 dana od podnošenja žalbei NHZ u roku od 24 sata (ZZNP, Članovi 15 odnosno 16.1)

²¹⁰ ZZNP, Član 22.3.

²¹¹ ZZNP, Članovi 5, 6, 7, i 10..

²¹² ZZNP, Član 23.2, 23.4.

²¹³ ZZNP, Član 22.2.

²¹⁴ ZZNP, Član 26.1.

²¹⁵ ZZNP, Član 25.

²¹⁶ ZZNP, Član 26.2.

²¹⁷ Žrtve takođe moraju imati pristup primenljivim regionalnim i međunarodnim mehanizmima pojedinačnih / kolektivnih žalbi (Član 21). Međutim, takvi mehanizmi mogu biti ograničeni za građane Kosova.

<p>Osigurati žrtvama pristup uslugama koje olakšavaju njihov oporavak od nasilja, uključujući pravno i psihološko savetovanje, finansijsku pomoć, smeštaj, obrazovanje, obuku i pomoć u pronalaženju zaposlenja (Član 20.1 IK; Članovi 8 i 9 PŽ).</p>	<p>Evropski ženski lobi je skrenuo pažnju na potrebu za znatno povećanom podrškom programima rehabilitacije i reintegracije žrtava rodno zasnovanog nasilja na Kosovu.²¹⁸ EU je takođe primetila potrebu za merama za efikasnu reintegraciju žrtava.²¹⁹</p>
<p>Osigurati žrtvama pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama koje imaju adekvatna sredstva i gde su stručnjaci obučeni da pomažu žrtvama i upućuju ih na odgovarajuće službe (Član 20.2 IK).</p>	<p>Savet Evrope izveštava o nedovoljnom obučavanju i razumevanju rodno zasnovanog i intersekcijanskog nasilja među profesionalcima koji rade sa žrtvama, nedostatku standardizovanih procedura, protokola, smernica ili zajedničkog okvira i nedostatku dovoljnog ili održivog finansiranja vladinim budžetima.²²⁰</p>
<p>Obezbediti adekvatnu geografsku distribuciju, neposrednu, kratkoročnu i dugoročnu službu specijalne podrške bilo kojoj žrtvi koja je podvrgnuta bilo kojem od akata nasilja obuhvaćenim delokrugom IK, što bi trebalo da obuhvati i specijalističke ženske službe za podršku ženama žrtvama i njihovoj deci (Član 22 IK).</p>	<p>Savet Evrope izveštava da ovaj standard na Kosovu nije ispunjen. Tamo gde su dostupne specijalističke usluge, važno je da takve službe i njihovo osoblje budu sposobni da se bave različitim vrstama nasilja nad ženama koje se dešavaju van porodičnih odnosa.²²¹</p>
<p>Osigurati da su prihvatilišta lako dostupna i u dovoljnom broju da obezbede siguran smeštaj i da proaktivno dođu do žrtava, posebno žena i njihove dece (Član 23 IK). Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji precizira da bi trebalo proceniti bezbednosnu situaciju svake žrtve i izraditi individualni plan bezbednosti. Nužna je efikasna saradnja sa policijom po pitanjima bezbednosti.²²²</p>	<p>Savet Evrope izveštava da pružanje prihvatilišta na Kosovu ne zadovoljava evropski standard jednog porodičnog mesta na 10.000 stanovnika. Nedovoljan broj dugoročnih stanova ili nedostatak ekonomskih mogućnosti rizikuju da žrtve budu primorane da povrate počiniocima.²²³ Postoje ograničene mogućnosti za bezbedan smeštaj žena sa dečacima starijim od 12 godina.²²⁴</p>

²¹⁸ Gavrić, S. Evropski Ženski Lobi, "Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska Konvencija na Kosovu", str. 18.

²¹⁹ Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu 2019](#), 2019, str. 28.

²²⁰ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 74-75.

²²¹ Ibidem, str. 38.

²²² "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 134.

²²³ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76.

²²⁴ Ibidem.

<p>Osigurajte da krizni centri za upućivanje žrtava silovanja ili seksualnog nasilja budu lako dostupni i u dovoljnom broju da pružaju medicinski i forenzički pregled, podršku za traumu i savetovanje za žrtve. (IC Član 25).</p>	<p>Kosovo nema specijalističke službe koje se fokusiraju na žrtve seksualnog nasilja (ni krizne centre za žrtve silovanja ni centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja); drugi pružaoci usluga navodno posvećuju samo mali deo svog dela seksualnom nasilju.²²⁵ Zabrinjavajuće je da je pristup forenzičkim medicinskim pregledima ograničen na jednu ustanovu i nekoliko službi navodno zahteva od žrtve da podnese prijavu ili preduzme forenzički medicinski pregled da bi pristupilo uslugama podrške²²⁶</p>
<p>Obezbediti besplatne telefonske linije za pomoć širom države za pružanje saveta pozivao-cima, poverljivo ili uz dužno poštovanje njihove anonimnosti, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenim delokrugom ove konvencije. (IC Član 24).</p>	<p>ZZNP zahteva od policije da obezbedi posebnu telefonsku liniju za prijavu nasilja u porodici (član 24). Pored toga, Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama upravlja još jednom besplatnom telefonskom linijom (0800 11 112) koja je dostupna 24 sata dnevno.²²⁷ Pokrivenost specijalističke linije za pomoć za oblike nasilja izvan nasilja u porodici je po izveštajima ograničeno.²²⁸ Ovo nije u skladu sa IK standardima, koji zahtevaju namensku liniju za pomoć za sve oblike rodno zasnovanog nasilja koje pokriva IK sa posebno obučanim operaterima. Takođe se navodi da su službe za pomoć ŽŽ i besplatne pravne pomoći nepouzidane i da ponekad ne funkcionišu.</p>

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ NSZNP 2016-2020, str. 18.

²²⁸ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76.

<p>Osigurajte da pružanje usluga zaštite i podrške uzima u obzir prava i potrebe maloletnih svedoka, uključujući psiho-socijalno savetovanje prilagođeno uzrastu. (IC Član 26).</p>	<p>Nacrt ZKPK predviđa obezbeđivanje dečijeg psihologa ili savetnika koji će pomagati u ispitivanju dece svedoka. (Član 127.5). Navodno malo službi za podršku nudi specijalizovanu i prilagođenu uzrastu psiho-socijalnu podršku.²²⁹</p>
<p>Preduzmite neophodne mere da podstaknete bilo koju osobu koja je svedok izvršenja dela nasilja obuhvaćenog delokrugom IK-a ili koja ima osnovane razloge da veruje da se takvo delo može počinuti ili da se očekuju dalja dela nasilja, da to prijavi nadležnoj organizaciji ili vlasti (IC Član 27).</p>	<p>KZK kažnjava osobu koja ima saznanja, ali nije prijavila pripremu krivičnog dela, ako je takvo delo počinjeno ili pokušano (Član 377.1) i neprijavlivanje krivičnih dela ili izvršilaca (Član 378). Postoje veće kazne za neprijavlivanje nekoliko konkretnih krivičnih dela (Član 377.2). Postoji jedan izuzetak, ali on se ne odnosi na krivična dela koja uključuju zlostavljanje dece i nasilje u porodici (Članovi 377.3 i 378.3). Prema tome, obaveza prijave postoji ako osoba ima saznanja o nasilju u porodici, bez obzira na odnos.</p>

²²⁹ Ibidem.

Kao što tabela ilustruje, postoje glavna pitanja u vezi sa pružanjem usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Savet Evrope je izvestio:

S obzirom na to da je čitav sistem intervencija prilagođen da gotovo isključivo reaguje na nasilje u porodici, osnovne usluge za druge oblike nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, posledicom toga nedostaju, posebno za žrtve seksualnog nasilja.²³⁰

Ključno pitanje je neadekvatno finansiranje usluga podrške.²³¹ Pravni okvir fokusiran je isključivo na finansiranje mera povezanih sa nasiljem u porodici i ne postoji jasan mandat za finansiranje usluga podrške za druge oblike nasilja nad ženama. U istraživanju Saveta Evrope, pružaoci usluga su prokomentarisali da je neadekvatno finansiranje prepreka dugotrajnoj rehabilitaciji, reintegraciji i osnaživanju žrtava: „Zavisnost od donatora ne samo da ugrožava održivost pružanja usluga i mera za rešavanje nasilja nad ženama, već takođe specifične aktivnosti poput specijalizovane obuke ili opštinske inicijative za koordinaciju.”²³² Da bi se sprovela IK i Direktiva o pravima žrtava, kosovski pravni okvir zahteva potpunije uključivanje dostupnih usluga, omogućavajući jasnije odgovornosti za njihovo finansiranje.

MERE ZA SPREČAVANJE NASILJA

Rani zakonodavni odgovori na nasilje nad ženama bili su usredsređeni na kriminalnu sferu bez bavljenja osnovnim uzrocima nasilja. Važnost preventivnih mera od tada dobija sve veći naglasak, a poglavlje III IK to odražava. Ovaj odeljak razmatra ove mere u kontekstu Kosova.

Menjanje šablona i angažovanje muškaraca

Prema CEDAW,²³³ IK poziva države da promene socijalne i kulturne šablone ponašanja kako bi iskorenile „predrasude, običaje, tradiciju i sve druge prakse koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca.”²³⁴ Upotreba loših stereotipa sve je više priznata kao oblik diskriminacije žena koji doprinosi rodno zasnovanom nasilju.²³⁵ IK zahteva od država da preduzmu mere za podsticanje svih članova društva, posebno muškaraca i dečaka, da aktivno doprinose sprečavanju svih oblika nasilja u IK.²³⁶ Angažovanje muškaraca u sprečavanju rodno zasnovanog nasilja postalo je sve više institucionalizovana komponenta rada na rodnoj ravnopravnosti na globalnom nivou. Njihov

²³⁰ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 74.

²³¹ The EU acknowledged the failure to provide sustainable funding for shelters in its most recent Kosovo Report (Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019, str. 28).

²³² Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 82.

²³³ Iako CEDAW izričito ne zabranjuje nasilje nad ženama, on pruža „rodno specifičan okvir za eliminisanje svih oblika diskriminacije nad ženama uključujući i nasilje nad ženama“, što omogućava komitetu CEDAW da nasilje nad ženama tumači kao oblik diskriminacije prema ženama i primenjuje je u svom radu (Šimonović, D., „Globalni i regionalni standardi o nasilju nad ženama: evolucija i sinergija CEDAW-a i Istanbulske konvencije”, *Human Rights, tromesečno izdanje* 36, 2014, 590).

²³⁴ Član 12.

²³⁵ Cook, R. i Cusack, S., *Rodna stereo-tipizacija transnacionalnih pravnih perspektiva*, Štampa Univerziteta Pensilvanije, 2010. godine.

²³⁶ Član 12.4.

efikasan angažman može imati koristi od razmatranja intersekcijskog razumevanja kako muškarci mogu doživeti marginalizaciju na osnovu rase, klase, seksualnosti i drugih socijalnih lokatora.²³⁷ Međutim, nesrazmerna proširenost i uticaj rodno zasnovanog nasilja na žene i rešavanje rodni nejednakosti se moraju tretirati kao prioriteta.²³⁸ Angažovanje muškaraca i dečaka u prevenciji nasilja nad ženama trebalo bi da se zasniva na feminističkim principima i da se predvodi od strane organizacija za ženska prava kako bi one unapređivale napore.

Stručnjaci za podizanje svesti, obrazovanje i obuku

IK uključuje stručnjake za podizanje svesti, obrazovanje i obuku u okviru poglavlja o prevenciji.²³⁹ Direktiva o pravima žrtava takođe naglašava mnoge od ovih tačaka.²⁴⁰ Na Kosovu, NSZNP 2016-2020 je obuhvatala prevenciju kao primarni strateški cilj: „Smanjenje stavova i ponašanja koja podržavaju nasilje u porodici, kroz informisanje, obrazovanje i školovanje i kontinuirano podizanje svesti profesionalaca, zajednice i celog društva”.²⁴¹ Za podizanje svesti, takve kampanje treba da budu o redovnim kampanjama za suočavanje sa različitim oblicima nasilja, ženskim ljudskim pravima, rodnom ravnopravnošću, pravom žena da žive bez nasilja, odgovorima „nulte tolerancije“ i drugim inicijativama.²⁴² Konkretne kampanje takođe treba da poboljšaju znanje o zakonima koji se bave nasiljem nad ženama i pravnim lekovima. Na Kosovu, različiti akteri treba da se uključe u podizanje svesti dok ARP koordinira takve mere.²⁴³

Prema IK, obrazovanje bi na sličan način trebalo da uključuje nastavne planove i programe na „svim nivoima“ o „ravnopravnosti žena i muškaraca, nestereotipnim rodni ulogama, uzajamnom poštovanju, nenasilnom rešavanju sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovanom nasilju nad ženama i pravo na lični integritet“. „Svi nivoi“ uključuju neformalne obrazovne ustanove, sport, kulturu i medije. Obrazovanje treba da bude rodno osetljivo i da uključuje informacije o zakonima koji promovišu ženska prava i bave se nasiljem nad ženama.²⁴⁴ Dobra praksa je uvođenje zakonskog zahteva za obrazovne vlasti da sprovedu „rodne revizije“ školskog materijala, osiguravajući uklanjanje seksističkih i diskriminatornih stereotipova.²⁴⁵ Na Kosovu je ova mera uključena u Zakon o ravnopravnosti polova, a ARP je objavio metodološki vodič o „Sprečavanju rodni stereotipa i promociji rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima“..²⁴⁶ Međutim, Program za ravnopravnost polova navodi da je

²³⁷ Casey, E., Leek, E., Tolman, R., Allen, C., i Carlson, J., „Dovođenje muškaraca u sobu: percepcije efikasni strategija za pokretanje učešća muškaraca u prevenciji rodno-zasnovanog nasilja na globalnom uzorku“, *Kultura, zdravlje i seksualnost*, 19(9), 2017, 979-995, str. 993.

²³⁸ Ibidem. Postoje zabrinutosti da učešće muškaraca reprodukuje šablone muške moći i privilegija i ugrožava žensko vođstvo pokreta (vidi: Muškarci se angažuju za UNW UNFPA, „Muškarci, muškosti i promena moći: dokument za diskusiju o uključivanju muškaraca u rodnu ravnopravnost iz Pekinga 1995 do 2015. godine“, str. 43).

²³⁹ Članovi 13 – 15.

²⁴⁰ Član 26.

²⁴¹ NSZNP 2016-2020, str. 9.

²⁴² Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., „Dobra međunarodna praksa i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici“, Savet Evrope, 2015. godine, str. 12.

²⁴³ Zakon o Ravnopravnosti Polova, Član 8.1.10.

²⁴⁴ Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., str. 12.

²⁴⁵ Prilagođeno poglavlju I španskog organskog zakona o integrisanim merama zaštite od rodno nasilja, 2004. godine.

²⁴⁶ Član 21. Jezik ove odredbe je aspirativan i treba ga ojačati; ARP, „[Sprečavanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima](#)“.

postignuto malo napretka u sprovođenju rodne revizije udžbenika i nastavnih programa.²⁴⁷ Poboljšanje ovog je strateški cilj Programa.

IK zahteva obuku za stručnjake koji se bave žrtvama ili počiniocima nasilja o sprečavanju i otkrivanju nasilja, jednakosti žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, potrebama marginalizovanih žena, proceni rizika, rodnoj dinamici i kako sprečiti sekundarnu viktimizaciju. Ovo bi trebalo da uključuje koordinisanu saradnju više agencija za sveobuhvatno i pravilno rukovanje preporukama. Obuka je takođe potrebna prema Direktivi o pravima žrtava.²⁴⁸ Opšta i specijalistička obuka je posebno važna za policiju, tužioce, sudstvo, sudsko osoblje, advokate, organizacije za podršku žrtvama, socijalne i zdravstvene radnike i druge zvaničnike koji bi mogli da stupe u kontakt sa žrtvama.

Trenutno, SOP-ovi koji regulišu dužnosti profesionalaca u rešavanju nasilja u porodici na Kosovu samo su delimično u skladu sa zahtevima IK, jer ne uspevaju da se adekvatno bave drugim oblicima nasilja nad ženama.²⁴⁹ ARP je primetio da neadekvatna obuka otežava odgovarajuću primenu SOP-a o nasilju u porodici.²⁵⁰ U idealnom slučaju, trebalo bi uvesti posebne protokole i smernice za stručnjake koji se bave žrtvama svih oblika nasilja u IK, a takve mere treba ojačati doslednom, sistematskom specijalizovanom obukom.²⁵¹

Uvažavajući slobodu izražavanja i nezavisnost, IK podstiče privatni sektor i medije da učestvuju u dizajniranju i primeni politika, smernica i samoregulativnih standarda za sprečavanje nasilja nad ženama.²⁵² Savet Evrope je komentarisao značaj medija na Kosovu u izveštavanju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici na rodno-osetljiv, nestereotipan način.²⁵³ Mediji mogu oblikovati javno mnjenje, da bi povećana svest i rodno osetljiviji pristupi izveštavanju mogli dovesti do društvene podrške u sprečavanju i rešavanju nasilja nad ženama.²⁵⁴ OEBS na Kosovu je pripremio koristan dokument za novinare za izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici.²⁵⁵

PRIKUPLJANJE PODATAKA

IK obavezuje države da redovno prikupljaju polno-razvrstane statističke podatke i podržavaju istraživanje o svim oblicima nasilja koje pokriva IK kako bi se proučili njegovi osnovni uzroci, posledice, učestalost, stope osuđujućih presuda i efikasnost implementacionih mera.²⁵⁶ Na Kosovu, Zakon o ravnopravnosti polova obavezuje sve javne institucije da prikupljaju polno-razvrstane statističke podatke i

²⁴⁷ ARP, [Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), str. 32.

²⁴⁸ Član 25.

²⁴⁹ Duhaček, D., Branković, B., i Miražić, M. za Komitet FEMM-a "Prava Žena u Zapadnom Balkanu", 2019, str. 54.

²⁵⁰ ARP, "[Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#)", 2019, str. 150.

²⁵¹ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 79.

²⁵² Član 17.

²⁵³ Savet Evrope, "[Podizanje svesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: rad sa medijima na Kosovu](#)", 2019. godine.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ OEBS Kosovo, "[Izveštavanje o nasilju u porodici: smernice za novinare](#)", 2018. godine. Savet Evrope je takođe pripremio smernice.

²⁵⁶ Član 11.

dostavljaju ih Kosovskoj agenciji za statistiku.²⁵⁷ Nepridržavanje toga se kažnjava novčanom kaznom.²⁵⁸

Pravosudni sistem nastavlja kontinuirani rad na tome da svoj Informacioni sistem za upravljanje predmetima (ISUP) postane potpuno operativan i usvojio je priručnik o upotrebi ISUP-a. Sistem treba da elektronski sadrži detalje svih slučajeva, dokumentacije i presuda koje obrađuje pravosudni sistem: policija, tužilaštvo i sudovi. Na kraju, to može omogućiti obradu institucionalnih podataka kako bi se proizvele statistike za javnu upotrebu i kako bi se informisalo kreiranje politika, što bi olakšalo vladinu komunikaciju sa EU u vezi sa njenim napretkom ka poglavlju 23 *pravne tekovine* EU, „pravosuđe i osnovna prava”. Iako su neke sudske presude dostupne na mreži, pronalaženje relevantne sudske prakse izuzetno je teško jer su odluke organizovane hronološki, a ne tematski. Stoga je teško dobiti informacije o tome kako sudovi konkretno tretiraju slučajeve rodno zasnovanog nasilja. Podaci razvrstani prema polu još uvek nisu lako dostupni na mreži.

Kosovo je takođe uspostavilo integrisanu bazu podataka o slučajevima rodno zasnovanog nasilja u decembru 2018. godine, koje finansiraju UN Women i EU.²⁵⁹ Zamenik ministra pravde i nacionalni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici nadgleda bazu podataka. Postoje zabrinutosti u pogledu efikasnog korišćenja vremena službenika za unošenje podataka i u ovu i u ISUP bazu podataka. Činjenica da se MŽK borila da obezbedi rodno raščlanjene informacije od relevantnih institucija kako bi informisala ovaj izveštaj, sugerise da upravljanje podacima i dalje ne funkcioniše kako je predviđeno. Najvažnije institucije očigledno ne ispunjavaju svoju dužnost da podnose podatke Kosovskoj agenciji za statistiku u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.

ZAKLJUČAK

Usvajanje predloženog nacrtu ZKPK, pravni okvir o rodno zasnovanom nasilju na Kosovu će se znatno približiti IK i Direktivi o pravima žrtava u pogledu istraga i krivičnih postupaka, kao i zaštite i podrške žrtvama. Iako će okvir ovim izmenama odražavati mnoge suštinske odredbe IK, oblasti za poboljšanje ostaju u postojećem pravnom okviru, posebno u vezi sa krivičnim delima kao što su porodično nasilje, psihološko nasilje, uhođenje, sakaćenje ženskih genitalnih organa i borba protiv novonastajućih oblika nasilja omogućenog informaciono-komunikacionom tehnologijom. Pored toga, pristup nalozima za zaštitu se mora hitno proširiti na žrtve svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Glavno strukturno pitanje u pravnom i političkom okviru je nedostatak rodnog razumevanja nasilja nad ženama, posebno van sfere porodičnog nasilja. Rodna neutralnost u zakonu i odsustvo ciljanih mera politike za rešavanje oblika nasilja nad ženama, koja nisu nasilja u porodici, ilustruju potrebu za dodatnim pravnim i političkim merama za sprovođenje integrisanog, efikasnog, sveobuhvatnog i koordiniranog okvira za borbu i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja koje nalaže IK. Potrebni su dalji aranžmani za institucionalizaciju praćenja i evaluacije, kao i implementacije.

²⁵⁷ Član 5.1.8.

²⁵⁸ Član 23.5.

²⁵⁹ Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019.godine, str. 28.

INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA RODNO ZASNOVANO NASILJE NA KOSOVU

Ovo poglavlje ispituje institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje na Kosovu, u skladu sa postojećim zakonskim okvirom. Utvrđuje nedostatke kojima je potrebna adresa da bi se u potpunosti primenila IK. Ovo poglavlje prvo daje pregled opšte svesti institucija o pravnom okviru, stavovima prema rodno zasnovanom nasilju i ukupnoj primeni zakonskog okvira. Drugo, raspravlja se o među-institucionalnoj koordinaciji u bavljenju različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou. Poglavlje zatim uključuje odeljke o svakoj instituciji ili grupi institucija odgovornih za rešavanje rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Svaki odeljak raspravlja o njihovom znanju, stavovima i učinku u rešavanju rodno zasnovanog nasilja u skladu sa zakonskim okvirom. Poglavlje se oslanja na postojeća istraživanja, intervjuje, praćenje i podatke. Iako su istraživači angažovali triangulaciju da bi poboljšali validnost nalaza, na Kosovu mogu postojati drugi nivoi znanja i stavovi sa kojima istraživački tim nije naišao, s obzirom na korišćenu metodu uzorkovanja. Ipak, činjenica da su se teme ponavljale među ispitanicima sugeriše trendove u svesti i stavovima; autori su ukazali na razlike u nalazima, tamo gde su identifikovani.

SVEUKUPNA SVEST I PRIMENA PRAVNOG OKVIRA

Ovaj odeljak daje pregled znanja, stavova i primene pravnog okvira institucija pre nego što se o institucijama razgovara pojedinačno. To uključuje odgovarajuće pododjeljke o osiguravanju presječnog, nediskriminatornog pristupa; i budžetska izdvajanja za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja.

Upućenost i stavovi o rodno zasnovanom nasilju

U svojim stavovima, predstavnici institucija su se složili da su se svest i stavovi prema rodno zasnovanom nasilju, posebno nasilju u porodici, poboljšali od 2017. godine. Predstavnici različitih institucija sa kojima je MŽK razgovarala znali su za različite oblike nasilja zasnovanog na rodu, prema Pravni okvir Kosova. Neki su primetili da rodno zasnovano nasilje uključuje nasilje prema osobi drugog pola zbog njihovog pola. Neki su primetili da žene nasilje doživljavaju više od muškaraca i da je to kršenje ljudskih prava. Međutim, češće nego ne, ispitanicima je nedostajalo dublje konceptualno razumevanje. Povremeno su mešali rod sa polom ili ženom. Niti su imali tendenciju da potpuno razumeju rodne odnose i kako oni doprinose strukturnom nasilju nad ženama. Upitani da identifikuju oblike rodno zasnovanog nasilja, ispitanici su često pominjali fizičko, psihološko, seksualno i ekonomsko nasilje. Manje je pominjalo vrebanje, seksualno uznemiravanje, trgovina seksom i sakaćenje ženskih genitalija. Ispitanici su se često fokusirali na nasilje u porodici, pokazujući ograničeno znanje o drugim oblicima nasilja koji se javljaju van porodičnih odnosa. Ovo istraživanje je stoga potkrepilo nalaz Krol *i dr.* da pružaoci usluga „deluju uglavnom na osnovu rodno neutralne definicije zasnovane na nasilju u porodici“.¹ To se može

¹ Krol i drl., [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 78.

pripisati gore pomenutom fokusu pravnog i političkog okvira na mere nasilja u porodici i ograničenoj pažnji na druge oblike rodno zasnovanog nasilja. S obzirom na ovaj fokus, institucije su imale manje obuke ili iskustva u sveobuhvatnom tretiranju drugih oblika nasilja. Zapravo, ispitanici su ponavljali da su obuke, zajedno sa inkorporiranjem „nasilja u porodici“ u KZK-u, doprinele poboljšanju znanja i svesti u rešavanju ovih slučajeva.

Uz nekoliko značajnih izuzetaka, o kojima će se raspravljati u kasnijim odeljcima, zvaničnici su bili upoznati sa nedavnim amandmanima na KZK-u i novim definicijama krivičnih dela. No, ispitanici su često menjali seksualno zlostavljanje i seksualno uznemiravanje. Zbunjenost je takođe okružila članak KZK-a „Podstrekivanje da se otkriju intimni delovi tela“; ispitanik je rekao:

To znači, na primer, mi imamo pravilo oblačenja [u našem ministarstvu] i želeli smo da podignemo svest. Ružna je situacija kada žene nose kratke pantalone i ne izgledaju u redu. To je loša stvar. Pozdravili smo [činjenicu da je nekome] odbijen ulaz u ovu zgradu kako ne bi ušao bez poštovanja pravila oblačenja.

Čuti komentare, kao što je ovaj, ne samo da ilustruju loše razumevanje šta ovaj zločin podrazumeva, već takođe sugerišu šire socijalizovane rodne norme i stavove, što bi moglo uticati na pristupe zvaničnika u rešavanju rodno zasnovanog nasilja.

Rasprostranjeni nesporazum takođe je okružio novi članak KZK-a o sakaćenju ženskih genitalija. Na primer, ispitanik je rekao: „Sakaćenje je sinonim za štetu; može se desiti kada se seksualno nasilje vrši silom, kada postoji element sadizma; teško nasilje može da vam nanese vaš partner“. Ponavljale su se i kulturno relativističke izjave, postavljajući pitanje zašto je takav članak imao ikakvog značaja na Kosovu, gde ljudi „nisu životinje“. Takvi komentari sugerišu potrebu za daljom svešću o njenoj relevantnosti na Kosovu i osetljivijim načinima rasprave o tom pitanju.

Ispitanici iz institucija imali su tendenciju da znaju za ZZNP, iako je postojala određena zabuna u pogledu njegovog sadržaja i svrhe, posebno među institucijama koje nisu direktno uključene u njegovu primenu. Na primer, neki su razgovarali o lošoj primeni programa rehabilitacije, mada se to samo delimično i privremeno obrađuje u ZZNP u smislu naloga za zaštitu i pratećih administrativnih uputstava.² ZZNP e zapravo ne bavi sveobuhvatno dugoročnom reintegracijom niti nudi dugoročna rešenja za žrtve nakon isteka naloga za zaštitu. Činilo se da predstavnici nekih institucija ovo ne razumeju. Službenici angažovani na sprovođenju SOP-a koji se odnose na nasilje u porodici generalno su znali svoje odgovornosti. U međuvremenu, učesnici istraživanja u raznim institucijama imali su tendenciju da imaju manje znanja o NSZNP-u, posebno radnjama izvan delokruga njihovih institucija.

Da bi se procenili stavovi unutar institucija, i njihova sklonost upućivanju slučajeva prema KZK-u SOP-u i NSZNP-u, MŽK je pitala zvaničnike šta žena treba da uradi ako doživi porodično nasilje. Zvaničnici su obično tvrdili da žrtve treba da prijave nasilje policiji. Ipak, mišljenje da bi žene trebale da se bave nasiljem u porodici privatno je ustrajalo među zvaničnicima različitih institucija. Neki su rekli

² Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počilaca nasilja u porodici i Administrativno uputstvo br.02 / 2013 o načinu lečenja počilaca nasilja u porodici protiv kojih je izrečena mera za obavezno medicinsko lečenje od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci.

„Izbegavamo taj razgovor sa muškarcima, naša generacija nije spremna da razgovara o temama koje su tabu. Samo mi ženske kolege govorimo o tome“.

- **Žena, službenik ministarstva**

da žrtva prvo treba da ode u CSR ili OCD, koji mogu da se konsultuju i vode porodicu; trebalo bi da kontaktira policiju samo u krajnjem slučaju, rekli su. Potreba za „spašavanjem porodice“ naizgled je zamenila žrtvu ili dobrobit dece za nekoliko ispitanika.

Generalno, koristeći indeks za procenu znanja i stavova odgovornih aktera prema rodno zasnovanom nasilju, MŽK je utvrdila da su se i znanje i stavovi poboljšali od 2017. godine. Na primer, ispitanici su u 2020. godine vero-

vatnije nego u 2017. godini razmotrili kontrolu nad članovima porodice, pretnje, udaranje deteta, do-
dirivanje člana porodice seksualno bez pristanka ili prisilno vođenje seksa sa intimnim partnerom kao
oblici nasilja. Bilo je manje verovatno da će „normalizovati“ nasilje kao „deo bilo koje veze“ ili da
smatraju da su alkoholizam ili nezaposlenost opravdani razlozi za nasilje. Ovi pozitivni pomaci u znanju
i stavovima, kako su izjavili ispitanici, mogli bi doprineti poboljšanom odgovoru na rodno zasnovano
nasilje.

Primena pravnog okvira: Pregled

Generalno, ispitanici su mislili da je ZZNP delimično primenjen. Ponavljajući nedostatak bila je slaba
primena naloga za zaštitu. Odgovori su takođe sugerisali da mere predviđene ZZNP, poput uklanjanja
počinioca iz zajedničkog prebivališta, zahtevanja od počinioca da plaćaju alimentaciju ili zahteva od njih
da plaćaju kiriju, ostaju nedovoljno tražene, što ponekad žrtve dovodi u opasnost od recidiva. Odsus-
tvo programa rehabilitacije i reintegracije žrtava i loše usluge rehabilitacije počinilaca i dalje su među
najčešćim ključnim izazovima.

Što se tiče primene SOP-a, uz napomenu poboljšanja od 2017. godine, često pominjani izazovi
povezani sa među-institucionalnom saradnjom. Finansijska ograničenja takođe su predstavljala pre-
preke, posebno za dovoljno ljudskih resursa za odgovarajuće vođenje slučajeva i za pokrivanje hitnih
troškova žrtava (npr. Hrana, odeća). Ovo istraživanje nije ispitivalo primenu SOP-ova za suzbijanje
trgovine ljudima, a posebno SOP-ovi ne postoje za lečenje drugih oblika rodno zasnovanog nasilja,
poput seksualnog nasilja.

Nepoštovanje osiguranja poverljivosti klijenta i dalje predstavlja problem, rekli su ispitanici.
Predstavnik skloništa je rekao: „Na mnogim sastancima vidim [druge zvaničnike] koji pominju [imena i
prezimana žrtava], i to je vrlo loše. To mi smeta. Možete [spominjati imena] u kancelariji svaki dan, [ali]
kada izađete, govorite bez imena i bez prezimena.“ Stalna pitanja u vezi sa obezbeđivanjem poverljivo-
sti mogu sprečiti žene da veruju i time prijave nasilje institucijama.

Tema koja se ponavlja među ispitanicima iz različitih institucija bila je da je NSZNP za period
2016-2020, uključujući i njegov akcioni plan,³ sproveden samo delimično. Procene MŽK potvrđuju
ove odgovore. Sveukupno, samo približno 27% NSZNP-a je u potpunosti primenjeno, a 52% delimič-

³ Sve reference na NSZNP uključuju reference na njegov akcioni plan u ovom izveštaju.

no.⁴ U međuvremenu, oko 21% naizgled uopšte nije sprovedeno. Stub 3 akcionog plana, „Zakonodavstvo, istraga i postupak“, je najviše primenjen, sa završenim 50% predviđenih akcija (vidi Grafikon 2). Stub 1, „Prevenција i podizanje svesti“ je implementiran 29%, a Stub 4, „Rehabilitacija i reintegracija“, imao je samo 19% svojih akcija u potpunosti sprovedeno. Ovo otkriće je ponovljeno tokom intervjua, kao različiti ispitanici periodično naglašeni neuspesi u sprovođenju rehabilitacije i programa reintegracije za žrtve i izvršioци, uglavnom zbog nedovoljnog finansiranja. Stub 2, „Zaštita i koordinacija“, bio je najmanje primenjen, sa samo 12% u potpunosti primenjenih. Ispitanici su takođe primetili nedostatke, posebno u funkcionisanju mehanizama koordinacije i baze podataka o upravljanju slučajevima za žrtve porodičnog nasilja.

Grafikon 2. Primena NSZNP 2016-2020 od strane stubova

Preciznije, pod Stubom 1, „Prevenција i podizanje svesti“, NSZNP strateški cilj I nastojao je da smanji „stavove i ponašanje koji osuđuju porodičnu podršku nasilja u porodici“. Kao što je naznačeno, primećen je određeni napredak ka ovom dugoročnom cilju u tome što je MŽK identifikovala manje stavova i ponašanja u presudi u 2020. godini nego u 2017. godini, mada oni i dalje postoje među nekim zvaničnicima. Preciznije, Cilj 1.1. težio „jačanju profesionalnih kapaciteta profesionalaca koji pružaju osnovne usluge za sprečavanje nasilja u porodici“. MŽK je primetila napredak u većini institucija, mada nekoliko zvaničnika još uvek nije prisustvovalo obuci i profesionalni kapaciteti bi se mogli dalje poboljšati.⁵ Cilj 1.2. je imao za cilj da „podstakne pojedince da prijave slučajeve nasilja u porodici i poveća ... njihovo poverenje u odgovarajuće institucije“. Izgleda da je postignut napredak u prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici, na šta ukazuje ukupni prosečan porast slučajeva prijavljenih policiji za 13% godišnje.

⁴ Za detalje i objašnjenje načina izračunavanja pogledajte [Dodatak 3](#).

⁵ Podaci nisu bili dostupni za odgovarajući pokazatelj NSZNP, tako da se ovaj zaključak zasniva na istraživanju i praćenju MŽK (za dodatne informacije vidi Dodatak 3).

Cilj 1.3. nastojali da „povećaju svest društva zbog neprihvatanja i ne tolerisanja nasilja u porodici“, a povećana svest se činila uočljivom, što pokazuje rast različitog učešća žena i muškaraca u javnim demonstracijama, diskusijama na mreži i prijavljivanju nasilja u porodici.⁶

Pod Stubom 2 o „Zaštiti i koordinaciji“, opšti cilj je bio „do 2020. godine, osigurati inkluzivne i efikasne mehanizme za brzu reakciju protiv slučajeva nasilja u porodici, kao i odgovornu među-institucionalnu saradnju između aktera na centralnom i lokalnom nivou, za zaštitu i upravljanja ovim slučajevima“. Nadzor MŽK-a sugerisao je da je ovo delimično primenjeno. Iako su postojala poboljšanja uspostavljanjem novih Koordinacionih Mehanizama (MK), detaljno opisanih kasnije, MŽK je pronašla dokaze o sporom reagovanju i trajnim slabostima u među-institucionalnoj saradnji i upravljanju predmetima. Tačnije, prema cilju 2.1., „Unapređenje inkluzivnih politika u okviru zaštite žrtava porodičnog nasilja“, Kosovo je usvojilo IK i izmenilo i dopunilo KZK, kojim je uspostavljeno pravno okruženje za promene politika. Iako su napori počeli da se revidiraju ZZNP-a i SOP-a, između ostalih politika, oni nisu dovršeni. NSZNP je takođe planirao za povećano funkcionisanje postojećih MK-a na lokalnom nivou, kao i uspostavljanje novih MK-a u opštinama u kojima nisu postojale (Cilj 2.2.). Zapravo su osnovane nove MK-e, ali MK-i još uvek ne postoje u nekim opštinama i nisu sve funkcionalne i efikasne. Prema proceni MŽK-a, Cilj 2.3. „Poboljšanje među-institucionalne koordinacije i saradnje između centralnog, lokalnog nivoa i organizacija civilnog društva, radi zaštite žrtava razjašnjavanjem uloga, zadataka i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga“, takođe je delimično sprovedeno; čini se da se koordinacija poboljšala među nekim zajednicama, ali ograničene usluge i dalje su na raspolaganju. MŽK-i delimično pripisuje ovo gore pomenutim ograničenjima u kosovskom zakonodavstvu, koje ne precizira precizno uloge, odgovornosti, a time i finansijska izdvajanja kako bi se osiguralo odgovarajuće funkcionisanje MK-a.

U okviru stuba 3, „Zakonodavstvo, istraga i postupak“, glavni cilj je bio: „do 2020. poboljšati pravnu infrastrukturu i povećati efikasnost u lečenju slučajeva [nasilja u porodici], sa fokusom na potrebe žrtava, kao i postići odgovarajuću kaznu za izvršioci“. Institucije su postigle napredak u ovoj oblasti usvajanjem međunarodne zajednice, izmenama i dopunama KZK-a i postizanjem nekih poboljšanja u koordinaciji u vezi sa upravljanjem predmetima. U međuvremenu, samo je malo poboljšanja došlo do izricanja presude. Cilj 3.1. usmeren na „poboljšanje pravne infrastrukture i drugih akata za efikasno lečenje slučajeva nasilja u porodici“. Ovo je delimično sprovedeno izmenama KZK-a i Ustava. Međutim, u sistemu pravosuđa još uvek ne postoji ujedinjena baza podataka koja bi precizno merila procenat počilaca kažnjenih vrstom nasilja, njihovim kaznama ili vremenom potrebnim za okončanje predmeta. Cilj 3.2., „Profilisanje policijskih istražitelja, socijalnih radnika, advokata žrtava, tužilaca i sudija, za istragu i krivično gonjenje slučajeva nasilja u porodici uz dodatnu hitnost i brigu“ postignut je delimično, jer je nekoliko institucija, mada ne sve, imalo profilisane zvaničnike odgovorna za suzbijanje nasilja u porodici. Prema cilju 3.3., „Razjasniti uloge, zadatke i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga za slučajeve nasilja u porodici“, postignut je napredak u razjašnjavanju uloga, ali neki ostaju nejasni ili neadekvatni. Niti se uvek podržava politika „nulte tolerancije“ prema nasilju u porodici,

⁶ Precizno merenje povećanja svesti nije bilo moguće zbog OEBS-a *Istraživanje o nasilju nad ženama: Dobrobit i sigurnost žena* (2019). koristili su nešto drugačije pokazatelje od ankete MŽK 2015 (*Nema više izgovora*), a OEBS-ovo istraživanje je intervjuisalo samo žene.

sugeriše nadzor MŽK-a.

Stub 4 o „Rehabilitaciji i reintegraciji“ imao je za cilj da „omogući pristup novim i postojećim uslugama koje su efikasne i održive, za dugoročnu rehabilitaciju i reintegraciju žrtava nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja i rehabilitaciju počinitelaca, širom Kosova“, do 2020. godine. Ovo istraživanje pokazalo je mali ili nikakav napredak u osiguranju efikasnih, održivih usluga dugoročne rehabilitacije i reintegracije. Preciznije, MŽK je utvrdila da je delimično primenjen samo Cilj 4.1., „Uspostavljanje usluga za rehabilitaciju i osnaživanje žrtava porodičnog nasilja i povećanje njihove efikasnosti na centralnom i opštinskom nivou“. Preostala tri predviđena specifična cilja naizgled nisu realizovana:

4.2. Uspostavljanje budžetskih linija za dugoročnu reintegraciju usluga za žrtve porodičnog nasilja, na vladinom nivou.

4.3. Korišćenje integrisanih politika za poboljšanje usluga rehabilitacije i reintegracije žrtava porodičnog nasilja.

4.4. Uspostaviti rehabilitacione institucije i konsultantske centre sa obaveznim programima za počinioce nasilja u porodici.

U kasnijim odeljcima ovog poglavlja govori se o sprovođenju akcija svake odgovorne institucije predviđenih NSZNP-om .

Nediskriminacija i interseksijski pristup adresiranju rodno zasnovanog nasilja

IK zahteva da države preduzmu mere za zaštitu prava žrtava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, udruživanje sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, polni identitet, starost, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status, emigrantski ili izbeglički status ili drugi status.⁷ Štaviše, interseksijski pristup pružanju usluga razmotrio bi načine na koje nejednakosti i / ili ranjivosti mogu ometati pristup različitim uslugama ženama. Na primer, srpkinje u ruralnim područjima, mlade žene sa invaliditetom ili izolirane žene imigrantkinje koje ne govore albanski mogu se suočiti sa dodatnim izazovima u pristupu uslugama.

Učesnici istraživanja iz OCD-a koje rade sa grupama ljudi koji su možda dodali ranjivosti imali su različita gledišta o institucionalnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje. Grupe koje rade sa LG-BTQIA + osobama primetile su određena poboljšanja u reakciji policije, dok su grupe koje su radile sa Romkinjama, Aškalijama i Egipćankama smatrale da policija nije slučajeve shvatila dovoljno ozbiljno. Aktivisti su rekli da žene sa različitim sposobnostima i dalje retko traže pomoć, pa nisu mogle da procene institucionalni odgovor. Slično tome, iskustva aktivista sa drugim institucijama, osim sa policijom, bila su previše ograničena da bi mogla da daju bilo kakav komentar o kvalitetu usluga.

Istraživanje Saveta Evrope o službama za podršku na Kosovu pokazalo je da više od polovine

⁷ Član 4.3.

pružalaca usluga nije pružilo obuku o jednakosti i diskriminaciji svom osoblju.⁸ Konstatujući da pristup uslugama za ranjive i marginalizovane grupe ostaje izazov (sa samo 9% pružalaca usluga koji nude usluge prilagođene njihovim specifičnim potrebama), izveštaj preporučuje pružanje redovne, odgovarajuće i efikasne intersekcijske obuke svom osoblju koje pruža specijalizovane i opšte usluge za rešavanje specifičnih potreba ranjivih grupa žena, kao što su LGBT, osobe sa invaliditetom, Romkinje i druge žene iz manjinskih grupa.⁹

Finansiranje za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

IK zahteva odgovarajuću alokaciju finansijskih i ljudskih resursa za adekvatnu primenu integrisanih politika, mera i programa, uključujući one koje sprovode OCD-e.¹⁰ Na Kosovu, svaka budžetska organizacija ima odgovornost da na odgovarajući način finansira sprovođenje svojih odgovornosti.¹¹ Ministarstvo finansija (MF) postavlja ograničenja potrošnje, daje uputstva putem budžetskih cirkulara i sastavlja konsolidovani budžet Kosova pre nego što ga podnese parlamentu na raspravu i konačno usvajanje. Iako relevantna ministarstva predlažu budžetska izdvajanja, MF-a finalizuje ukupan kosovski budžet i može zatražiti da ministarstva finansiraju u dovoljnoj meri za sprovođenje svojih aktivnosti, uključujući za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu.

Brza analiza kosovskih zakona o budžetu za 2017-2020. godine identifikovala je vrlo malo specifičnih budžetskih linija povezanih sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja. Neke budžetske linije tome doprinose indirektno, na primer putem redovnih budžetskih linija odgovornih institucija (npr. Policija, tužilaštvo). Prema Kosovskom zakonu, prihvatilišta sa državnim dozvolom treba da dobijaju državna sredstva.¹² Budžeti za 2019. i 2020. godinu sadržali su budžetsku liniju za „Osnovne izdatke za skloništa“ pod Ministarstvom Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ) (880 000 EUR godišnje).¹³ Ova posebna budžetska linija za skloništa

uspostavljena je nakon godina intenzivnog zagovaranja od strane skloništa, MŽK, ARP i Bezbednosne polne grupe, koja uključuje i druge zainteresovane strane. Iako početni naponi nisu uspeli da dobiju podršku relevantnih ministarstava, parlament je ovu budžetsku liniju uvrstio nakon intenzivnog zalaganja neposredno pre odobravanja budžeta za 2019. godinu. Zatim, nakon daljeg lobiranja, vlada

⁸ Krol, i drugi, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 79.

⁹ Ibidem, str. 79-80.

¹⁰ Član 8.

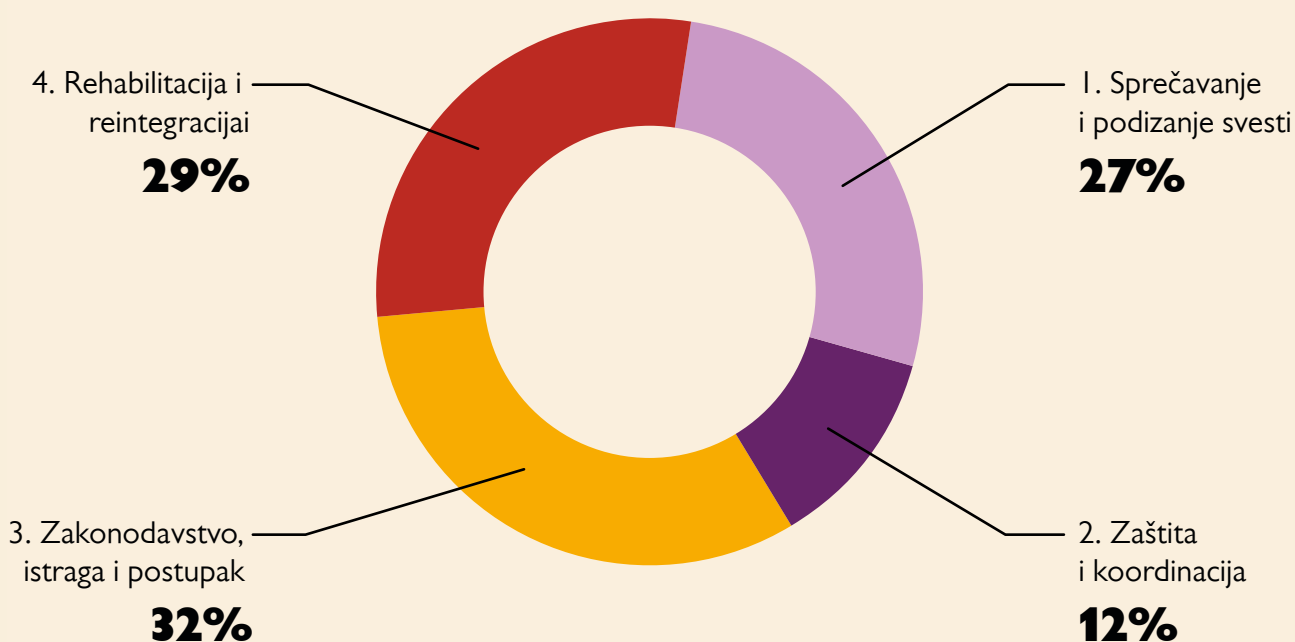
¹¹ Na Kosovu se pravni okvir odnosi na svako telo odgovorno za budžetiranje, uključujući ministarstva i opštine, između ostalog, kao „budžetske organizacije“. Prema [Zakon br. 03 / L-048 o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti](#), Član 1., „Budžetske organizacije“ su „bilo koji javni organ ili javno preduzeće koje direktno prima prema Zakonu o aproprijacijama aproprijacija koja nije komponenta većeg agregatnog izdvajanja datog drugom javnom organu ili javnom preduzeću“.

¹² Zakon Br. 02/L-17, [Zakon o socijalnoj i porodičnoj službi](#), Član 8.

¹³ MŽK je zaokružila sve iznose u ovom izveštaju na najbliži evro. Zakon Br. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020. ali su potom premešteni u MSLV budžetu za 2020. godinu Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020. U početnom budžetu za 2020. godinu „Osnovni izdaci za skloništa“ bili su u nadležnosti Ministarstva zdravlja, ali su potom u izmenjenom budžetu, u istom iznosu, premešteni na MSLV; Zakon br. 06 / L-133, „Osnovni izdaci za skloništa“ bili su u nadležnosti Ministarstva zdravlja, u izmenjenom budžetu, u istom iznosu; Zakon br. 06/L-133 [Zakon o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2019. godinu](#), Tabela 3.1: Centralni budžet (u evrima), str. 27/67, februar 2019.

je ponovo uključila istu budžetsku liniju 2020. godine (za 880.000 €).¹⁴ Pre 2019. godine prihvatilišta su dobijala sredstva putem opšte budžetske linije MRSZ-a za socijalne usluge. Odsustvo namenskog budžeta ometalo je pravovremenu i adekvatnu isplatu sredstava, ponekad doprinoseći zatvaranju skloništa zbog kojih su žene i deca bili izloženi riziku.¹⁵ Uprkos napretku postignutom u uspostavljanju ove budžetske linije, ona nije trajna. Godine 2020. Ministarstvo pravde je takođe imalo budžetsku liniju za „Skloništa za VKT“ za državno Privremeno osiguranje za žrtve trgovine ljudima (u početku 100.000 evra, izmenjeno na 90.683 Evra).¹⁶

Grafikon 3. NSZNP Budžetiranje planirano od strane stuba

U zakonima o budžetu za 2017-2020. godine, opštine nemaju posebne budžetske linije povezane sa rodno zasnovanim nasiljem. Neki imaju budžet za socijalno stanovanje, primarnu zdravstvenu zaštitu i druge troškove iz kojih bi se mogla izdvojiti sredstva za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu, ali to nije jasno naznačeno u njihovim budžetskim linijama. Samo je opština Suva Reka imala budžet za „Podršku skloništu žrtava porodičnog nasilja“ u okviru budžetske linije za primarnu zdravstvenu zaštitu (2.200 Evra) za 2020. godinu.¹⁷

Sveukupno, NSZNP je planirao ukupan budžet od 10,5 miliona evra, od kojih se 7,3 miliona evra očekuje od vlade, a skoro 3 miliona od donatora (28%).¹⁸ Iako su se planirana izdavanja dis-

¹⁴ Za dalje informacije pogledajte MŽK, “Zagovaranje vodi novu vladu Kosova da uspostavi budžetsku liniju za skloništa”, 28 May 2020. Iako se razlikovalo od iznosa u kosovskom budžetu za 2020. godinu, prema AGE, 10 skloništa imalo je budžet od 600 000 (komentar na nacrt izveštaja, 2021).

¹⁵ Pogledajte MŽK, “Ministarstvo će osloboditi dugo očekivana sredstva za prihvatilišta odobrena od strane Skupštine”, 1 Mart 2019.

¹⁶ Zakon Br. 07/L-001 [O budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Tabela 3.1: Centralni Budžet (u evrima), p. 38/55, Marta 2020. godine; Law No. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Table 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima) str. 40/58, avgust 2020. godine,

¹⁷ Zakon Br. 07/L-001 [O budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), str. 51, Mart 2020. godine; Zakon Br. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), str. 66, Avgust 2020. godine

¹⁸ MJ, [NSZNP](#), 2017. godine

tribuirala prilično ravnopravno po stubovima NSZNP, najmanji procenat finansiranja planiran je za zaštitu i koordinaciju (12%). Primetno je da je NSZNP planirao da uspostavi budžetsku liniju za opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost za podršku funkcionisanju CM (2.2.5.). Međutim, NSZNP nije predvideo budžet za ovo.

Odsustvo ove opštinske budžetske linije učesnici istraživanja su često spominjali. Prema NSZNP-u, MF je takođe trebalo da poveća budžet za resurse i osoblje za NKBPN (2.3.7), ali izgleda da nije dodata jasna budžetska linija za stalno osoblje.

Što se tiče stvarnih budžetskih izdvajanja, NSZNP je predvideo da će nekoliko opština i ministarstava dodeliti sredstva, uključujući „ekonomsko osnaživanje žrtava u obliku subvencija od relevantnih ministarstava“ (4.2.1.). Iako se čini da NSZNP ukazuje da će se to odraziti na „budžetske linije“ svakog ministarstva i opštine, u kosovskom budžetu nisu identifikovane takve posebne budžetske linije. Niti budžeti tokom ovog vremenskog okvira nisu sadržali bilo kakvu referencu na planiranu „raspodelu budžetskih sredstava svakog ministarstva / institucije za posebne programe za žrtve [porodičnog nasilja]“ (4.2.2.). Uprkos tome, ministarstva i opštine su možda dodeljivala takva sredstva putem širih neodređenih budžetskih linija za subvencije. O ostalim budžetskim izdvajanjima za sprovođenje NSZNP-a govori se u narednim odeljcima u vezi sa odgovornim institucijama.

Dostupne su izuzetno ograničene informacije o budžetskim izdvajanjima za rešavanje oblika rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici. U budžetu se 2019. godine pominje da je „finansijska podrška žrtvama seksualnog nasilja tokom rata“ prioritet. Iako ne postoji posebna budžetska linija za ovu svrhu, izdvajanja su postojala u okviru ostalih budžetskih linija, uključujući komisiju za razmatranje prijave preživelih (20.500 EVR), plate sekretara komisije (18.540 EVR), za četiri OCD-a koje podržavaju žene preživele (96.000 EVR), i za penzije preživelih u okviru opšte budžetske linije MRSZ-a za penzije za civilne žrtve rata (1.098.319 €).¹⁹ Kao u ovom primeru, postoji mogućnost da se neke usluge planiraju kao deo opštih troškova institucija, što se ne može identifikovati s obzirom na to da Kosovo koristi kategorije rashoda umesto budžetiranja stavki po stavkama. Zapravo, sadašnji kosovski budžetski sistem otežava praćenje preciznih budžetskih raspodela, a nekoliko institucija sa kojima je MŽK razgovarala mogle bi da pruže tačne informacije u vezi sa svojim budžetskim izdvajanjima za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu.

Kao što je objašnjeno u [Pravnoj analizi](#), pravni mandat za finansiranje usluga podrške za nekoliko oblika rodno zasnovanog nasilja nije dovoljno jasan. Kao rezultat toga, institucije nisu ili nisu mogle da finansiraju ove troškove. Čak i za sprovođenje postojećih zakonskih odgovornosti, kao što je vezana za nasilje u porodici, „Ne postoji budžet“ bila je tema koja se često čula među učesnicima istraživanja u svim institucijama. Nedovoljna budžetska izdvajanja, posebno za usluge rehabilitacije i reintegracije, više puta su pominjani kao glavni izazovi u primeni zakonskog okvira za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu. Nedovoljna budžetska izdvajanja takođe su otežala CSR-u, ZŽ-u i skloništima, između ostalog, da izvršavaju svoje dužnosti i odgovornosti definisane u SOP-ima, jer im nedostaju ljudski resursi i pristup pouzdanom prevozu.

¹⁹ Informacije pruža ARP, citirano u MŽK-u, „[Praćenje primene COR indikatora 5.c.1 na Kosovu 2020. godine](#)“, str. 3.

Zaključak

Nalazi sugerišu poboljšanja u znanju i stavovima odgovornih zvaničnika u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. Međutim, sveobuhvatno razumevanje rodno zasnovanog nasilja i temeljno poznavanje oblika nasilja koji nisu nasilje u porodici i dalje su neadekvatni među mnogim zvaničnicima. Ispitanici iz različitih institucija imali su tendenciju da veruju da je primena zakonskog okvira poboljšana, iako nekoliko oblasti zahteva dalja poboljšanja. NSZNP je sproveden samo delimično, a napredak ka uspostavljanju usluga rehabilitacije i reintegracije bio je posebno ograničen. Izgleda da ranjive grupe nemaju dovoljno informacija ili pristupa uslugama sa presječnim pristupom rješavanju svojih potreba. Kosovu nedostaje sveobuhvatan pravni i politički okvir za lečenje različitih oblika rodno zasnovanog nasilja. Ovo je doprinelo nedovoljnom znanju, procedurama i budžetskim alokacijama za bavljenje svim oblicima rodno zasnovanog nasilja prema IK-u.

MEĐUINSTITUCIONALNA KOORDINACIJA

Ovaj odeljak govori o međuinstitucionalnoj koordinaciji. Prema međunarodnoj raspravi, države moraju da odrede zvanična tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procenu politika i mera za sprečavanje i rešavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja.²⁰ Kosovo je uspostavilo koordinaciona tela na nacionalnom nivou, kao i unutar nekih opština, usredsređenih prvenstveno na nasilje u porodici i trgovinu ljudima (o kojima ovde nije reč). Pododeljci koji slede istražuju ih. Odnosno, pododeljci se fokusiraju na svako od sledećih tela i aktera: saradnja u prepoznavanju i podršci preživelim seksualnog nasilja u ratu;

Međuministarska koordinaciona grupa protiv nasilja u porodici; nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici; Agencija za ravnopravnost polova; i opštinski odgovor na rodno zasnovano nasilje.

Saradnja u prepoznavanju i podršci preživelim seksualnog nasilja u ratu

Od 1999. godine, nekoliko grupa za ženska prava (CSO-ima) pružaju sveobuhvatne psiho-socijalne, zdravstvene, pravne i ekonomske usluge ženama koje su pretrpele seksualno nasilje tokom rata. U 2014. godini, bivša predsednica Kosova Atifete Jahjaga osnovala je Nacionalni Savet za Preživjele Seksualnog Nasilja tokom rata posebnim Predsedničkom uredbom. Savet je angažovao predstavnike ključnih ministarstava, OCD-a i međunarodne zainteresovane strane. Savet je nastojao da uspostavi poboljšani, bolje koordinirani odgovor na psiho-socijalnu podršku, zdravstvenu zaštitu, pravdu, pravno priznavanje i ekonomsko osnaživanje preživelih seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Savet se raspustio nakon završetka mandata predsednice Jahjage 2016. Međutim, članovi grupe nastavili su da se neformalno sastaju kako bi planirali, koordinirali i primenili sveobuhvatne usluge podrške, prvenstveno finansirane od OCD-a i stranih donatora.

Nakon što je Skupština izmenila i dopunila zakon o statusu i pravima lica pogođenih ratom tako da 2015. godine uključi „Žrtve seksualnog nasilja“,²¹ Vlada je donela uredbu kojom se utvrđuju uslovi, kriterijumi i procedure za priznavanje i verifikaciju statusa lica koji su pretrpeli seksualno nasilje vezano za sukobe 2016.²² Uredbom su utvrđene dužnosti i odgovornosti Vladine Komisije za Priznavanje i Verifikaciju Statusa Žrtava Seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog Rata na Kosovu (Komisija). Od februara 2018. Komisija je pregledala prijave i potvrdila da ljudi koji su pretrpeli seksualno nasilje ispunjavaju uslove za državnu kompenzaciju. Na osnovu zakona, odobreni kandidati se zatim kvalifikuju za pristup pogodnostima, uključujući penziju, zdravstvene usluge, podršku rehabilitaciji, prioritetni tretman u traženju zaposlenja, poreske olakšice, stambeno zbrinjavanje, prioritet u pristupu

²⁰ Član 10.

²¹ [Zakon br. 04/L-172](#) o izmeni i dopuni [Zakon br. 04/L-054](#) o statusu i pravima mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja, civilnih žrtava i njihovih porodica.

²² Vlada Kosova, [Uredba br. 22/2015 o definisanju postupka za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata na Kosovu](#), shodno članu 93 o nadležnostima vlade (stav 4) [Zakon br. 04/L-172](#) o izmeni i dopuni [Zakona br. 04/L-054](#) o statusu i pravima mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja, civilnih žrtava i njihovih porodica, i [Uredba pravila i postupka vlade Republike Kosovo, br. 09/2011](#), Član 19.

javnom obrazovanju i besplatno obrazovanje na javnim univerzitetima.²³

Usred ovih pozitivnih mera, Amnesty International izrazila je zabrinutost da je Zakonom definirano da se rat završava 20. juna 1999, pa diskriminiše žene silovane nakon toga; nekoliko žena, posebno Srпкиnja, Romkinja i neke Albanke, stoga nemaju pristup pomenutim državnim davanjima.²⁴ Amnesty International je takođe primetio da zakon zabranjuje korisnicima da primaju dve penzije u slučajevima kada preživeli već primaju drugu isplatu u vezi sa ratom (npr. Za udovice čiji su muževi umrli ili povređeni). Žene moraju da biraju koju će korist dobiti, što podriva svrhu prepoznavanja da je ovaj ratni zločin počinjen nad njima posebno i da zaslužuju naknadu. Štaviše, zakon je preživelim dao samo pet godina da se odluče da se prijave za priznavanje i beneficije, što Amnesty International smatra prekratkim vremenskim periodom. Zapravo, s obzirom na još uvek prisutnu društvenu stigmatu koja okružuje seksualno nasilje i različite socijalne položaje i okolnosti žena, možda će trebati vremena da se žene jave da zatraže beneficije. U međuvremenu, period za prijavu treba da se završi već 2021. godine.

Vladina komisija stvorena za verifikaciju prijava uključuje izuzetno kvalifikovane i pažljivo odabrane stručnjake. Koriste procedure uspostavljene kroz opsežni konsultativni proces koji je angažovao aktivistkinje za ženska prava specijalizovana za rad sa preživelim ženama, u pravcu osiguranja ženske zaštite, dostojanstva i pune poverljivosti. Zbog toga je Komisija najavljena kao najbolja praksa u regionu.²⁵ Ipak, Komisija je imala nekih izazova. Značajan broj primljenih prijava doprineo je određenim kašnjenjima u obradi prijava. S obzirom na njihovu profesionalnu stručnost, članovi Komisije takođe rade dodatne poslove i mogu da rade samo nepuno radno vreme na preispitivanju slučajeva. Dugotrajni sati provedeni u obradi prijava, zajedno sa odsustvom psihološkog nadzora usred često uznemirujućih priča koje svakodnevno čuju, mogu dovesti članove Komisije u opasnost od sagorevanja.

Međuministarska koordinaciona grupa protiv nasilja u porodici

Vlada Kosova je 2012. godine osnovala Međuministarsku koordinacionu grupu protiv nasilja u porodici, na osnovu Vladine odluke.²⁶ Grupom predsedava Nacionalni Koordinator Protiv Nasilja u Porodici (NKBP) u Ministarstvu pravde (MP), a potpredsednik joj je ARP. Odluka ne navodi uloge i odgovornosti Grupe; Niti MŽK nije mogla da nađe zvaničnu politiku u kojoj se navodi njena uloga. Zvanični članovi Grupe su MP-i, MRSZ-i, Ministarstvo Unutrašnjih Poslova, Ministarstvo Zdravlja (MZ), Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (MONT), MF-e, Ministarstvo Kulture, omladine i sporta, Kosovska policija i Kosovska Agencija Statistika. Državno Tužilaštvo, Sudski Savet Kosova (SSK), Kosovski Pravosudni Institut i Koalicija skloništa poslužili su kao posmatrači i stručnjaci. Grupa se, između ostalih, angažovala na izradi NSZNP-a za 2016-2020. godinu.²⁷

²³ Ibidem, Član 5.

²⁴ Amnesty International, [Rane koje nam pale dušu](#): Naknada za preživle kosovske žrtve silovanja tokom rata, ali još uvek nema pravde, 2017. godine, str. 9.

²⁵ Intervju MŽK, -a 2021. godine

²⁶ Vlada Kosova, [Odluka br. 04/83](#), 11. jula 2012. godine

²⁷ Kao što se nalazi u: Ministarstvo pravde, [Izveštaj o oceni Kosovskog programa protiv nasilja u porodici i Akcionog plana 2011-2014](#), 2015. godine

Izvešteno je da Grupa nije funkcionisala kako je prvobitno bilo predviđeno.²⁸ Bez NKBPN-a, sastanci su se održavali samo sporadično. Kada su održavani sastanci, imenovana ministarstva su, kako se izveštava, na sastanke slala ministarske Službenike za rodnu ravnopravnost (SRR). Iako su dali plodonosan doprinos raspravi, grupa je proistekla iz nekoliko akcija jer SRR-i nisu imali politički uticaj ili izvršna ovlašćenja da pokreću odluke naprijed, prema bivšem NKBPN-u. SRR-i nisu zauzimali položaje u okviru svojih ministarstava koji su im omogućavali da uspostave i usvoje zvanične programe, strategije ili budžete za bolje koordinirani, međuinstitucionalni odgovor na nasilje u porodici.

Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici

Na osnovu Odluke koju je Vlada donela 11. jula 2012. godine, zamenik ministra pravde zauzima mesto Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici (NKBPN), dok ARP zauzima mesto potpredsednika.²⁹ Pod nadzorom NKBPN-a i ARP-a, odgovorne institucije su 2013. godine³⁰ stvorile SOP za zaštitu od nasilja u porodici. NKBPN-i treba da nadgleda sprovođenje NSZNP-a na nacionalnom nivou; koordinirati mere i politike povezane sa nasiljem u porodici; nadgledati bazu podataka o slučajevima nasilja u porodici; i koordinira rad Međuministarske koordinacione grupe za nasilje u porodici. NKBPN-i takođe izrađuje izveštaje o praćenju i proceni NSZNP.³¹

S obzirom na to da zamenik ministra pravde mora da zauzima položaj NKBPN-a, nakon pada vlade nakon oglasenja nepoverenja 10. maja 2017. godine, Kosovo nije imalo nijedan NKBPN-i od juna 2017. do početka 2018. godine. Posle vlade ponovo se raspao u avgustu 2019. godine, radno mesto je ponovo bilo upražnjeno do jula 2020. godine. Ukratko, tokom trajanja NSZNP za period 2016-2020. godine, NKBPN-i se promenio tri puta i mesto je ostalo neispunjeno više od godinu dana. Većina akcija za primenu NSZNP-a završena je tokom mandata drugog NKBPN-a, koji je bio na ovom položaju najduži period (godinu i po). Međutim, odsustvo doslednog NKBPN-a omelo je napredak u primeni NSZNP-a, kao i njegovom praćenju. Štaviše, promene u NKBPN-u doprinele su nepravilnostima na sastancima Međuministarske koordinacione grupe.³² Ovo ilustruje važnost postojanja stalnog NKBPN-a kako bi se osigurao napredak u rešavanju nasilja u porodici. Štaviše, nedostatak ljudskih resursa u kancelariji NKBPN-a ometao je njen rad.³³ Kao što je predstavnik ARP-a izjavio tokom sastanka 2018. godine, „trenutak je da kancelarija Nacionalnog Koordinatora dobije stručno osoblje“.³⁴ Prema ARP-u, „trebalo bi da postoji stalno osoblje koje će služiti kao institucionalna uspomena za svakog koordinatora koji dođe do trenutka kada bude imenovan drugi“.³⁵

²⁸ Intervju MŽK-a sa bivšim NKBPN-om, 2021. godine, među drugima.

²⁹ Vlada Republike Kosova, [Odluka br. 04/83](#), 11. jula 2012. godine

³⁰ ARP, [Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#) [SOPs], 2013. godine

³¹ MP, [NSZNP](#), 2017. godine

³² Berisha i drugi za MŽK, [Sa reči na delana dela](#), 2017; Ministarstvo Pravde, [Kancelarija Ministra Pravde](#), 7. jula 2020. MŽK nije obavila razgovor sa novim NKBPN-om za ovaj izveštaj, pošto je mesto bilo novoimenovano pred kraj terenskog rada. Ovo je potvrdio bivši NKBPN.

³³ [Kosova Live](#), „Nacionalna baza podataka kreirana za žrtve porodičnog nasilja“ [[“Krijohet databaza kombëtare e të mbijetuarve të dhunës në familje”](#)] [Samo na Albanskom], 13. Marta 2018. godine

³⁴ [Kosova Live](#), „Nacionalna baza podataka kreirana za žrtve porodičnog nasilja“ [[“Krijohet databaza kombëtare e të mbijetuarve të dhunës në familje”](#)] [Samo na Albanskom], 13. Marta 2018. godine

³⁵ ARP, komentar dat tokom stručne revizije nacrtu izveštaja, 2021. godine

U skladu sa zahtevom IK da odredi službena tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i ocenu politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja,³⁶ MŽK-a je neprekidno naglašavala potrebu da NKBPNU bude stalni građanski položaj sluga, a ne politički položaj. Ovo bi institucionalizovalo njegovu ulogu i sprečilo prekide u sprovođenju njenog mandata usred nestabilnog političkog okruženja na Kosovu.³⁷ GREVIO je na sličan način preporučio u Crnoj Gori i u Srbiji da odgovarajuća koordinaciona tela budu u potpunosti institucionalizovana sa odgovarajućom raspodelom ljudskih i finansijskih resursa, da imaju jasne odgovornosti i da imaju posebna tela za sprovođenje i praćenje i procenu kako bi se osigurala objektivnost.³⁸ Dakle, dok NKBPNU-a ispunjava zahteve IK-a kao koordinacionog tela za sprovođenje, praćenje i ocenjivanje, za poboljšanje odgovornosti, dobra praksa bi možda zahtevala razdvajanje funkcija primene i praćenja i ocenjivanja u zasebna odgovorna tela.

Ovo istraživanje je takođe ispitalo delovanje NKBPNU-a u pravcu primene NSZNP-a. U okviru aktivnosti „1.2.5. Odgovorna i profesionalna primena SOP-a“, NKBPNU-i je trebalo da uspostavi funkcionalne mehanizme za podnošenje žalbi kako bi ljudi mogli prijaviti nedostatke u institucijama koje obavljaju svoje dužnosti, ali izgleda da oni ne postoje.³⁹ NKBPNU-i je zajedno sa ARP-om, resornim ministarstvima, lokalnim institucijama, donatorima i OCD-om trebalo da objavi „1.3.2. Nacionalna periodična istraživanja o fenomenu, nivou, profilu počinitelaca / žrtava nasilja u porodici i „godišnji statistički bilteni o broju prijavljenih slučajeva i slučajeva lečenih na multidisciplinarni način“ (1.3.3.) Neke institucije su imale ove podatke, poput godišnjeg statističkog biltena ZZ-a, ali takvi podaci nisu objavljeni u okviru konsolidovanog izveštaja, osim u okviru ovog sadašnjeg izveštaja.

Prema Stubu 2, NKBPNU-i je trebalo da koordinira, zajedno sa ARP-om, „2.1.1. Revizija i pregled postojećih politika i programa“. ZZNP-i je još uvek u pregledu. ARP-i je ocenio primenu SOP-a u 2019. SOP-ovi će biti pregledani i potencijalno revidirani nakon kompletiranja pravnog okvira sa planiranim zakonskim izmenama. Nijedan proces nije završen i nijedna druga poznata politika i program nisu izrađeni u skladu sa ovim NSZNP-om.

NKBPNU-i je ispunio svoju odgovornost da uspostavi sistem upravljanja podacima za koordinirano postupanje predmeta od strane MK-a, zajedno sa opštinama (2.2.2.), Na dva jezika, uz podršku UN Žene (UNŽ).⁴⁰ Potpisan je Memorandum o razumevanju između MP, ovlašćenog za koordinaciju sistema, i SSK-a, Kosovske Policije i Tužilačkog Saveta Kosova, obavezujući se da će podatke ubaciti u integrisanu bazu podataka.⁴¹ Pored toga, pružaoci socijalnih usluga i skloništa mogu ubaciti informacije. Svi pružaoci usluga iz ovih institucija obučeni su za unos podataka i obuka je institucionalizovana, u slučaju fluktuacije osoblja.⁴² Integrisana baza podataka pokriva sve oblike nasilja prema IK-a, kao i informacije o

³⁶ Član 10.

³⁷ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017, str. 84.

³⁸ GREVIO *Izveštaj o osnovnoj proceni - Crna Gora*, 2018. godine, str.19; *GREVIO Baseline Evaluation Report – Serbia, 2019*, str. 18.

³⁹ Niti je MEST imao informacije o ovome.

⁴⁰ Ministarstvo Pravde, *„Izrađena je nacionalna baza podataka preživelih od nasilja u porodici i nasilja nad ženama“*, 12 Marta 2018. godine

⁴¹ UNW, *Kosovo počinje da koristi integrisanu bazu podataka za slučajeve porodičnog nasilja*, 2019. godine

⁴² Informacije u ovom pasusu pružio je UNV tokom stručne revizije nacrtu izveštaja, 2021. Iako je UNV do danas finansirao održavanje baze podataka, postojali su planovi da vlada počne da je finansira od 2021. Proces uspostavljanja baze podataka podrazumevao je konsultacije sa ženama organizacije i institucije za zaštitu prava, uključujući Agenciju za zaštitu ličnih podataka, u pravcu osiguranja zaštite ličnih podataka lica koja trpe nasilje.

počinocima, omogućavajući praćenje slučajeva kako ih tretiraju različite relevantne institucije. Kao „živi alat“, baza podataka se ažurira mesečno novim funkcijama, infografikama i tabelama, a sažeti podaci će na kraju biti javno dostupni, prema IK-a.⁴³ Međutim, intervjui MŽK-a sugerisali su da svaka institucija ne unosi dosledno sve podatke, a periodični izveštaji predviđeni NSZNP-om još uvek nisu bili dostupni.

NKBPN-i je navodno uspostavio „konsolidovani sistem praćenja i procene“ za praćenje primene NSZNP-a (2.3.8.); stvorili zajedničku bazu podataka slučajeva kojima pomažu policija, tužilaštvo i sudstvo; i obučeno osoblje za korišćenje ove baze podataka (2.3.9.).⁴⁴ Međutim, izveštaji zasnovani na ovom sistemu i bazi podataka nisu javno dostupni, što otežava nezavisno praćenje napretka.

Pod Stubom 4, NKBPN-i je trebalo da obezbedi „4.1.6. Obuka osoblja u postojećim skloništimama kako bi bila spremna za pružanje kvalitetnih usluga, zasnovanih na različitim kategorijama ”žrtava nasilja u porodici, uključujući LGBT-i, Rome, Aškalije, Egipćane i druge manjine. Intervjuisano osoblje skloništa nije naznačilo da je pohađalo takvu obuku. Takođe, MRSZ-i bi možda moglo biti pogodnije za organizaciju i pružanje takve obuke u okviru svojih procedura izdavanja dozvola.

Agencija za ravnopravnost polova

Osnovana 2005. godine prema Zakonu o ravnopravnosti polova, Agencija za Ravnopravnost Polova (ARP) ima sedište u Kabinetu premijera. Zadatak je podizanja svesti; i promovisanje ravnopravnog učešća muškaraca i žena u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu. Takođe nadgleda sprovođenje različitih zakona, akata i odredbi od strane relevantnih institucija. ARP-i podržava mrežu SRR-a u opštinama i ministarstvima i oni bi trebalo da izveštavaju ARP-i o svojim naporima na rešavanju nasilja u porodici. ARP je bila ključna institucija koja je angažovana u različitim radnim grupama na izradi zakona, politika i programa o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Kao što je pomenuto, ARP-i služi kao potpredsednik Inter-ministarske Koordinacione grupe protiv nasilja u porodici. ARP-i je vodio mnoge kampanje za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju, uključujući i seksualno uznemiravanje i porodično nasilje. ARP-i konsultuje i blisko saraduje sa organizacijama za zaštitu žena, uključujući skloništa, u svim pravnim i političkim reformama, kao i naporima za podizanje svesti u vezi sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja.

U vezi sa NSZNP-i, ARP-i je imao nekoliko odgovornosti za podršku drugim institucijama. Odgovornosti koje su posebno dodeljene ARP-i obuhvatale su „2.1.2. Pregled potreba za dopunom i izmenama SOP obrazaca“, proces koji nije mogao da započne jer novi ZZNP-i nije izmenjen. Međutim, u međuvremenu, 2019. godine, ARP je podržao ovu inicijativu organizovanjem pet radionica. Zajedno sa MRSZ-om, MONT-om i MZ-i, ARP je takođe trebalo da pruži „4.1.8. Obuke za službenike za zapošljavanje, zdravstvo, obrazovanje, socijalne usluge i druge za rodno osetljiv pristup“. Obezbeđeno je nekoliko takvih obuka, uključujući podršku ostalih aktera. Samo u 2019. godini 218 učesnika je dobilo sertifikate.⁴⁵ U međuvremenu, kao što je pomenuto, odgovori intervjuisanih zvaničnika sugerišu potrebu za daljom obukom o rodno osetljivom pristupu, a nekoliko ispitanika izjavilo je da nisu pohađali

⁴³ Član 11.

⁴⁴ UNW je podržao uspostavljanje baze podataka i obuku (*Kosovo počinje da koristi integrisanu bazu podataka za slučajeve porodičnog nasilja*, 2019).

⁴⁵ Komentar ARP-a o nacrtu izveštaja, 2021. godine

takvu obuku.

Tokom pandemije COVID-19 2020. godine, ARP-i je preduzeo inicijativu da obezbedi utočište za žene i decu žrtve nasilja dok se ne budu testirani na COVID-19, kao i na one koji su imali pozitivan test na COVID-19. ARP je blisko sarađivao sa MH-i, MP-i, UNŽ-a i UNFPA-a kako bi osigurao blagovremeno uspostavljanje ovog skloništa. Obezbeđivao je zaštitu za ove žene i decu, dok je sprečavao potencijalni rizik za žene, decu i članove osoblja u kosovskim već postojećim skloništima. ARP-i se takođe povezao sa finansijerima, uključujući UNŽ-a i UNFPA-a, radi koordinacije pravovremene distribucije hitnih zaliha u skloništa, uključujući odeću, hranu, sredstva za čišćenje, zaštitnu opremu za hitne slučajeve i drugu opremu.

Opštinski odgovor na rodno zasnovano nasilje

Nakon decentralizacije, opštine igraju važnu ulogu u upravljanju međuinstitucionalnim odgovorom na rodno zasnovano nasilje. Opštine upravljaju zdravstvom, obrazovanjem, obukom, zapošljavanjem i socijalnim službama. Oni se finansiraju prvenstveno putem budžetskih transfera iz opšteg kosovskog budžeta. Opštine u velikoj meri zavise od opšteg granta sa centralnog nivoa, koji čini više od 80% njihovog budžeta u skoro svim opštinama osim Prištine.⁴⁶ Hipotetički, mogli bi da generišu sopstvene prihode, alocirajući ih na rešavanje problema poput rodno zasnovanog nasilja, ali malo njih to čini. Ovo oslanjanje na transfere budžeta centralne vlade znači da su opštine ograničene u iznosu finansiranja koji mogu zatražiti za finansiranje usluga za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja.

Intervjuisani opštinski službenici nisu imali obuku o rodno zasnovanom nasilju, a nekima je nedostajalo znanje i razumevanje seksualnog uznemiravanja, seksualnog nasilja, uhođenja i sakaćenja ženskih genitalnih organa. U praksi se čini da se opštine nisu mnogo bavile oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici, za šta imaju jasne nadležnosti. Prema SOP-ovima, Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu upravlja socijalnim službama, a Odeljenje za obrazovanje nadgleda obrazovanje za žrtve porodičnog nasilja, odrasle i decu. Međutim, intervjuisani opštinski službenici imali su malo ili nimalo znanja o SOP-ovima, NSZNP ili da su imali bilo kakve odgovornosti prema NSZNP-u.⁴⁷ Generalno, ovaj nedostatak znanja mogao je doprineti lošem sprovođenju njihovih odgovornosti.

Pored podrške nekoliko aktivnosti u NSZNP-a, opštine su imale posebnu odgovornost da uspostave regionalna, međuopštinska partnerstva za identifikovanje, upućivanje, smeštaj, rehabilitaciju i osnaživanje žrtava porodičnog nasilja, u saradnji sa Ministarstvom Unutrašnjih Poslova (MUP) i MRSZ-a (2.3.4.). Prema MRSZ-u, 64 regionalna sporazuma su potpisana od 2017. do 2020. godine, a četiri opštine su podelile svoje budžete (Peć, Prizren, Mitrovica i Đakovica).⁴⁸ Stoga se činilo da samo neke opštine dele budžete za suzbijanje nasilja u porodici, kao što je predviđeno NSZNP-om.

Mehanizmi za koordinaciju (MK) trebalo bi da sarađuju na rešavanju nasilja u porodici i upravljanju određenim slučajevima na opštinskom nivou, u skladu sa zakonskim okvirom. Članovi MK-a uk-

⁴⁶ Državna Služba za Reviziju, *Izveštaj o reviziji učinka*, 2018. godine, str. 7.

⁴⁷ Za ovaj izveštaj intervjuisana su četiri odeljenja u više opština: Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu, Odeljenje za ravnopravnost polova, Odeljenje za obrazovanje i Odeljenje za finansije. MŽK je obavila 28 intervjua sa predstavnicima ovih odeljenja.

⁴⁸ Podaci dostavljeni MŽK-u, Novembra 2020. godine

ljučuju SRR, KP, Sudije, CSR, ZZ, Opštinska odeljenja za obrazovanje, zavode za zapošljavanje, OCD, uključujući prihvatilišta, i, u nekim opštinama, žene članice opštinske skupštine.⁴⁹ Prema NSZNP, Ministarstvo Uprave za Lokalnu Samoupravu (MULS) bilo je odgovorno za uspostavljanje MK u opštinama koje ih nisu imale (2.2.4) i stvaranje budžetske linije za opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost za koordinaciju MK (2.2.5.). Počev od 2017. godine, NSZN-i je predvideo da će se svake godine osnovati osam novih MK u opštinama u kojima nisu postojali. Kada su upitani, predstavnik MULS-a sa kojim je obavljen razgovor nije bio svestan ovih odgovornosti, što može objasniti zašto ih MULS nije primenila. Uspostavljeno je više MK-a, ali ne u svim opštinama. Od 2020. godine izgleda da 19 opština ima MK-a (50%). Međunarodni akteri poput UNŽ-a (devet) i OEBS-a (dvanaest) izvestili su o finansiranju uspostavljanja MK-a. Opštine, ARP i UNŽ saradivali su na obuci više od 80 članova MK-a u sedam opština Severne Mitrovice, Zvečana, Leposavića, Zubinog Potoka, Gnjilana, Đakovice i Dragaša o SOP-ovima i drugim oblicima nasilja obuhvaćenim IK-a, fokusirajući se na sprečavanje ponovne viktimizacije.⁵⁰ Međutim, MLGA-a nije kreirala predviđenu budžetsku liniju koja bi omogućila Vladi Kosova da institucionalizuje budžetska izdvajanja za podršku MK-a.

Opštinski službenici za rodnu ravnopravnost (SRR) koordiniraju MK-a u većini opština. Postoje izuzeci, kao u Uroševcu, gde zamenik gradonačelnika koordinira MK-a.

Navodno je u nekim opštinama SRR-ima nedostajalo političkog uticaja ili podrške posrednika moći unutar opštine, što im je ometalo sposobnost da obezbede političku podršku i odgovarajuća budžetska izdvajanja za rad MK-a.⁵¹ NSZNP-a je takođe predvideo da će svi SRR proći obuku kako bi povećali svoje kapacitete za koordinaciju MK-a. Dok neki SRR-i pohađali takvu obuku, većina nije. Čak i nakon pohađanja specijalizovane obuke, nekim SRR-ima nedostajalo je znanja i razumevanja o rodno zasnovanom nasilju.⁵²

NSZNP-i je predvideo da će opštine odražavati nove odgovornosti SRR-a u njihovim opisima poslova i povećati njihove zarade, nadoknađujući im povećane odgovornosti (2.2.1.). MŽK-a nije pronašla dokaze da su opštine revidirale opise poslova SRR-a ili povećale svoje plate. Jedan SRR-i je objasnio da nisu čekali da opština da njih podsticaj za rad; MK je preuzeo inicijativu da izradi sopstvenu strategiju za postupanje u slučajevima. „Kada imamo moćan mehanizam, onda je sve u redu i podrška je jasna“, rekao je SRR-i.⁵³ Iako je za pohvalu, kao što predviđaju IK i NSZNP-i, funkcionisanje MK-a na celom Kosovu ne bi trebalo da bude prepušteno individualnoj volji, već institucionalizovani pristup.

Uvodi se da nijedna opština nije dodelila sredstva za rad SRR-a u vezi sa MK-ima.⁵⁴ Iako neke opštine imaju opšte budžetske linije za rodnu ravnopravnost, one nisu namenjene MK-ima ili za rešavanje nasilja u porodici. Na primer, SRR u Mitrovici je prijavljen da ponekad koristi budžetsku liniju za rodnu ravnopravnost za rešavanje nasilja u porodici.⁵⁵ Međutim, opštinski budžet ne precizira

⁴⁹ UNW, izveštaj o napretku dostavljen MŽK 18. maja 2020, neobjavljen, 2019. godine

⁵⁰ UNW, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

⁵¹ Intervju MŽK sa bivšim NKBP, 2021.

⁵² Tumačenje MŽK zasnovano na intervjuima sa SRR i datim komentarima.

⁵³ Intervju MŽK sa SRR, 2020.

⁵⁴ Intervju MŽK sa bivšim NKBP, 2021.

⁵⁵ Ukupan budžet kancelarije SRR-a iznosio je 37.312 evra u 2018. godini, 30.513 evra u 2019. godini i 28.007 evra u 2020. godini.

iznos sredstava dodeljen za nasilje u porodici ili za podršku MK. Zapravo, stalno izražena zabrinutost među članovima MK-a, posebno SRR-a, bio je nedovoljan budžet za MK da nude usluge predviđene NSZNP-u.

Ostale institucije angažovane na MK-ovima su generalno složene da su MK-i znatno olakšale upravljanje predmetima, kao i olakšale saradnju među institucijama. Suprotno tome, ispitanici u nekim opštinama izvestili su da se opštinski saveti nisu redovno sastavljali i da neke od odgovornih institucija uopšte nisu učestvovala. Neke MK-a nisu imale odgovarajući prostor za sastanke.

Opštine treba da obezbede uključivanje žrtava porodičnog nasilja u „postojeći program“ i da naprave nacрте „programa za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja u porodici, u saradnji sa privatnim preduzećima i donatorima“ (4.3.5.). MŽK-a nije identifikovala nijedan primer za to. Ni u jednoj od sedam opština koje je UNŽ-u nadgledao 2019. godine nisu rukovodioci podržavali žrtve putem EO-a u zapošljavanju.⁵⁶ U 2018. godini, ovih sedam opština podržalo je samo sedam žena uz naknade za kiriju, socijalno stanovanje i stručno usavršavanje. Od svih prijavljenih slučajeva (266), UNŽ-a je otkrio da su MK-i pomogli 137 žena, ali izgleda da nijedna nije postala potpuno autonomna, uglavnom zato što nisu obezbedili zaposlenje. Iako NSZNP-i ima posvećenu reintegraciju, ponavlja temu među ispitanicima iz relevantnih institucija, uključujući članove MK-a, bio je nedostatak programa reintegracije za žrtve, posebno stanovanje i zapošljavanje. Iako NSZNP-i ima stub posvećen reintegraciji, ponavljana tema među ispitanicima iz relevantnih institucija, uključujući članove CM-a, bio je nedostatak programa reintegracije za žrtve, posebno stanovanja i zapošljavanja.

Pored toga, NSZNP-i je opštinama dodelio nekoliko odgovornosti vezanih za sklonište i socijalno stanovanje. Opštine su morale da otvore „sklonište za dečake i muškarce žrtve porodičnog nasilja“ (4.1.5.). To nije postignuto. Možda je činjenica da NSZNP-i nije precizno odredila koja opština ima finansijsku obavezu da otvori ovo prihvatilište doprinela da se ova aktivnost ne sprovede. Opštine su takođe imale odgovornost da obezbede dugoročno sklonište za žrtve, kroz „sporazume o razumevanju između opština, skloništa, CSR-a i Komisije za Socijalno Sklonište, uključujući i regionalno sklonište putem međuopštinskih sporazuma“ (4.1.7.). MŽK-i je utvrdila da su Đakovica, Gnjilane, Severna Mitrovica i Prizren rezervisali socijalni smeštaj za žrtve, ali ostale opštine sa kojima su razgovarali nisu.⁵⁷ Opštine takođe treba da sarađuju sa MRSZ-om kako bi obezbedile opštinske objekte koji će služiti kao sklopovi za nasilje u porodici, kao i da žrtve uključe u kategoriju socijalnog stanovanja (4.3.1.). Nekoliko opština je ponudilo opštinske posede za skloništa (npr. Gnjilane, Prizren, Đakovica, Peć), a neke opštine podržavaju skloništa u plaćanju kirije.⁵⁸ Međutim, nemaju sva skloništa stalne prostore koje finansira država. Posebno, tokom pandemije COVID-19, vlada je koristila javnu imovinu u Prištini za prethodno pomenuto privremeno sklonište. Bilo je nejasno da li su opštine koristile neke druge vladine objekte za skloništa ili socijalna stanovanja, uključujući zaplenjenu imovinu (4.3.2.).⁵⁹ Opštine bi takođe

⁵⁶ UNW, izveštaj o napretku dostavljen MŽK 18. maja 2020, neobjavljen 2019. Izveštaj je nadgledao sedam opština koje je UNV podržao: Gnjilane, Đakovica, Dragaš, Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Le-posavić.

⁵⁷ Potvrđeno NKBPN-om (intervju za MŽK, 2021. godine).

⁵⁸ Prema MRSZ, Prizren je obezbedio do 17 stanova u datoj godini od 2017. godine za privremeno socijalno stanovanje, a Gnjilane ih ima. Ukupno je 57 žrtava boravilo u njima od 2017. do novembra 2020. godine (Korespondencija MŽK sa MRSZ, novembar 2020. godine).

⁵⁹ Kao što je predviđeno prema ZKPK o oduzetoj imovini, član 284 (4).

trebale podržati skloništa koristeći svoj godišnji budžet za usluge kupovine (4.3.4.). Neke opštine su podržale skloništa, ali ne sve i, opet, takva podrška nije institucionalizovana.

Zaključak

Kosovo ima nekoliko koordinacionih tela, usmerenih prvenstveno na rešavanje nasilja u porodici i seksualnog nasilja počinjenog tokom rata. Što se tiče seksualnog nasilja počinjenog tokom rata, OCD-a za ženska prava pružaju većinu sveobuhvatnih usluga. Vladina Komisija za razmatranje zahteva za priznavanje i državne beneficije najbolja je praksa. Međutim, njen mandat će uskoro isteći i odgovarajuće zaštite ne postoje za sve žene. Kosovo nema koordinaciona tela za rešavanje oblika rodno zasnovanog nasilja u delokrugu IK, osim nasilja u porodici i trgovine ljudima.

Koordinacionim telima koja se bave nasiljem u porodici nedostaje jasan mandat utvrđen zakonom na nacionalnom nivou, a samim tim i dosledni ljudski i finansijski resursi kako bi se osiguralo njihovo pouzdano funkcionisanje. To uključuje jasne uloge, odgovornosti i razdvajanje dužnosti sprovođenja, praćenja i evaluacije. Više opštinskih upravnika osnovano je u opštinama i njihovo funkcionisanje je poboljšano od 2017. Ipak, nekoliko opština još uvek nema funkcionalne opštinske uprave, kao što je predviđeno NSZNP-om. Svi vodeći opštinski direktori u SRR-u nemaju adekvatno znanje, kapacitete, ažurirane opise poslova, odgovarajuću nadoknadu i politički uticaj za ovaj zadatak, prema NSZNP-u. Opštine nisu dodelile dovoljne budžete za sveobuhvatne usluge rehabilitacije i reintegracije usredsređene na žrtve, kao što predviđaju IK i NSZNP-a.

POLICIJA KOSOVA

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) mora osigurati da policija bude obučena i sposobna da zaštiti i podrži sve žrtve rodno zasnovanog nasilja. Kosovska Policija (KP) odgovorna je za istragu i krivično gonjenje svih zločina koji uključuju rodno zasnovano nasilje, ako su definisani KZK-om i ZKPK-om; odgovaranje na izveštaje o nasilju u porodici prema ZZNP ;⁶⁰ sprovođenje procena rizika za žrtve; upućivanje žrtava na službe podrške; izvršavanje naloga za zaštitu i obrada TEPO predstavlja.⁶¹ KP Jedinice za Istraživanje Nasilja u Porodici (JINP) uključuju žene i muškarce policajce u svakoj opštini koji su posebno obučeni za bavljenje slučajevima nasilja u porodici. Šef Regionalne Kosovske Policijske Jedinice Protiv Nasilja u Porodici određuje odobravanje TEPO-a. U međuvremenu, Policijski Inspektorat sprečava, otkriva i istražuje krivična dela i druga kršenja od strane policijskih službenika.⁶²

KP je obično prva tačka kontakta za nekoga ko je doživeo rodno zasnovano nasilje. Stoga KP ima tendenciju da bude prva institucija koja pokreće sprovođenje SOP-a povezanih sa nasiljem u porodici, odnosno trgovinom ljudima. Za podršku žrtvama neophodan je profesionalan i adekvatan odgovor, jer bi neadekvatan odgovor mogao dovesti do ponovne viktimizacije.⁶³ Loš policijski odgovor

⁶⁰ Član 24.

⁶¹ ARP, SOP-i, 2013. godine

⁶² Zakon Br. 03/L –231 o Policijskom inspektoratu Kosova.

⁶³ Morina, D. i Demolli, L., *Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritički pregled policijskog odgovora*, 2019. godine

or takođe može dovesti do toga da potencijalni slučaj ne bude zvanično podnet. KP navodno nema standardizovan pristup u reagovanju na slučajeve u različitim regionima, što je prikazano odloženim lekarskim pregledom žrtava, što može potkopati pronalaženje fizičkih dokaza.⁶⁴

Prvi koraci uključuju sprovođenje pravilne procene rizika situacije, procenu potencijala za kontinuirano nasilje i potrebne usluge, kao i obezbeđivanje dokaza. Nakon procene rizika, policija ima obavezu da zaštiti žrtve i obavesti ih o njihovim pravima, što može uključivati informisanje o raznim vrstama naloga za zaštitu, davanje TEPO-a i povezivanje sa drugim akterima radi pružanja psihološke podrške, pravne pomoći, skloništa i druga pomoć.⁶⁵ Moraju imati odgovarajući plan zaštite za žrtvu nakon što se žrtva izvuče na sigurno. Policija takođe mora pratiti žrtvu do njenih kuća kako bi sakupila njihove stvari ako se to zatraži. Svaka policijska jedinica mora osigurati da u svom okrugu ima dovoljno ljudskih i tehničkih resursa za borbu protiv nasilja u porodici.⁶⁶

Da bi ispitala bilo kakve promene u institucionalnoj svesti i učinku od 2017. godine, MŽK-i je 2020. godine obavila 37 intervjua sa policajcima širom Kosova. Što se tiče znanja, polovina ispitanika prepoznala je da nasilje zasnovano na rodu uključuje nasilje počinjeno nad nekim zbog njegovog pola, ali drugima ovo nedostaje konceptualno razumevanje. Policajci su periodično identifikovali fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje kao oblike rodno zasnovanog nasilja. Policajci su takođe prepoznali nova krivična dela u KZK-u poput seksualnog uznemiravanja, sakaćenja ženskih genitalnih organa i uhođenja. Međutim, policajci su obično mešali rodno zasnovano nasilje sa nasiljem u porodici i imali manje znanja o seksualnom nasilju i seksualnom uznemiravanju.

Intervjuisani službenici nisu se direktno bavili nijednim slučajem seksualnog uznemiravanja, sakaćenja ženskih genitalija ili vreba, niti su čak čuli za bilo koji takav slučaj da je prijavljen ili procesuiran. KP još nije zabeležila slučajeve sakaćenja ženskih genitalnih organa, a prijavljeno je i nekoliko slučajeva seksualnog nasilja, mada su se izveštaji o silovanjima vremenom povećavali (grafikon 4).⁶⁷ To je možda zato što se ljudi plaše da to prijave, s obzirom na njegovu privatnu i osetljivu prirodu. U nekim slučajevima, možda policija nije evidentirala takve slučajeve ili odvrćala žene od podnošenja slučajeva.⁶⁸ Druga istraživanja sugeriraju da policija nije uvek tretirala odgovarajuće seksualno uznemiravanje i druge oblike seksualnog nasilja.⁶⁹ Policajci su rekli žrtvama da im treba još dokaza; a neki službenici su davali

„Slučajevi [nasilja u porodici] iz zajednice LGBTIAK + retko se prijavljuju policiji, jer policija [ove zločine] klasifikuje kao zločine iz mržnje, a ne kao krivična dela nasilja u porodici i ne tretira ih prioritarno.“

- Aktivista

⁶⁴ EULEX, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

⁶⁵ AGE, SOPs, 2013, str 31.

⁶⁶ Ibidem I MJ, NSZNP, 2017. godine

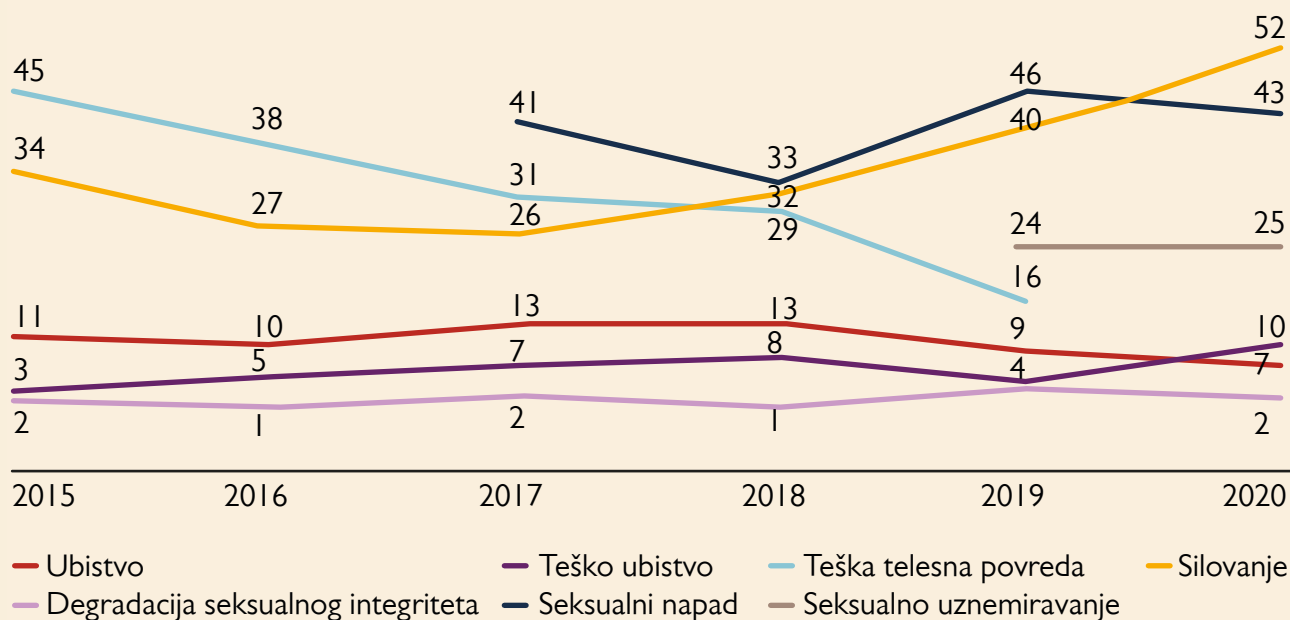
⁶⁷ Izvor: KP. MŽK je kombinovao slučajeve u skladu sa novim i starim člancima KZK-a za objedinjeni prikaz podataka. Grafikon uključuje samo nasilje nad ženama, jer su u približno 90% svih slučajeva seksualnog nasilja tokom ovog perioda žene bile žrtve. Iako je više muškaraca nego žena bilo žrtava ubistava i telesnih povreda, takvo nasilje nad ženama je mnogo verovatnije da će izazvati rodno zasnovano nasilje, to je nasilje počinjeno nad ženama jer su žene; štaviše, takvo nasilje često čini muški član porodice.

⁶⁸ Razgovori MŽK sa mladim ženama i nadgledanje, 2020. godine

⁶⁹ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioc*, 2018. godine

pogrdne komentare, pitajući ih neprimerene pitanja ili zatražio da žrtve ponove svoju priču više puta, potencijalno doprinoseći ponovnoj traumatizaciji. Malo je takvih slučajeva istraženo nakon početnog uzimanja.⁷⁰ S obzirom na to da intervjuisanim službenicima nedostaje iskustva u lečenju takvih slučajeva, MŽK-a nije mogla da proceni njihov odgovor.

Grafikon 4. Zločini nasilja nad ženama prijavljeni kosovskoj policiji, 2015 -2020

Što se tiče, neki policajci su i dalje imali stavove koji su ličili na optuživanje žrtava. U vezi sa slučajem koji je uključivao ponovljeno silovanje i viktimizaciju maloletnika od strane policajca i profesora škole, policajac je rekao:

Svi [problemi povezani sa ovim slučajem] povezani su sa ovom ženom, za koju mislim da ne može biti bez muškarca. ... Sa svima koje je ta devojka imala u kontaktu, završila je u hotelu. Zašto je sve vezano za ovu žensku?

Krivljenje žrtve

Prema Američkom psihološkom udruženju, „Okrivljavanje žrtve“ socijalno je psihološki fenomen u kojem pojedinci ili grupe pokušavaju da se izbore sa lošim stvarima koje su se dogodile drugima pripisujući krivicu žrtvi traume ili tragedije.

Optuživanje žrtve služi za stvaranje psihološke distance između okrivljenika i žrtve, može racionalizovati neuspeh da interveniše ako je okrivitelj bio usputni promatračistvara psihološku odbranu okrivljenika od osećanja ranjivosti.

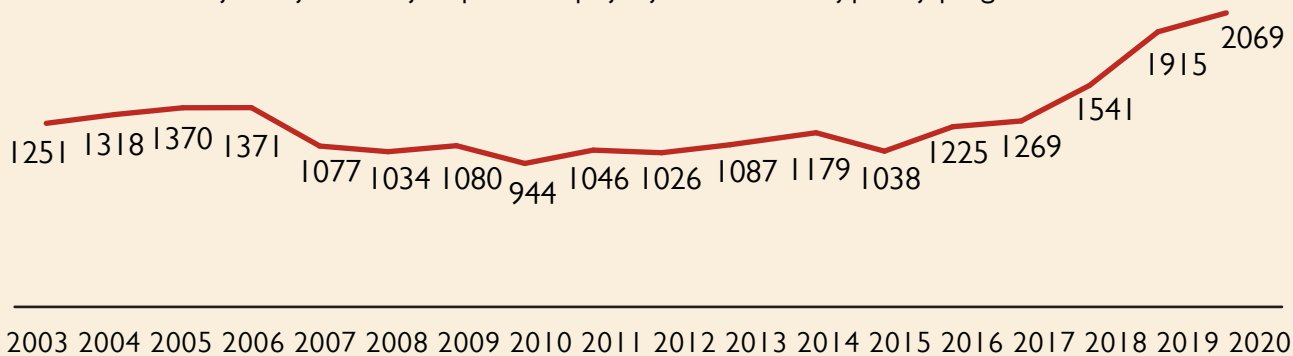
⁷⁰ Ibidem.

Ispitanik sugerše da je devojčica kriva što je silovana, jer, prema njegovom mišljenju, „ne može biti bez muškarca“. Takvo okrivljavanje žrtve može otežati pristup pravdi i pristup zaštiti i dobrobiti žrtve usredsređen na žrtvu. Objašnjavajući Izveštaj IC-u ističe da mere i usluge koje ne uzimaju u obzir na odgovarajući način razarajuće posledice nasilja i dužinu procesa oporavka ili koje se neosetno odnose prema žrtvama, rizikuju ponovnu viktimizaciju korisnika usluga.⁷¹

KP je imala znatno više iskustva sa slučajevima nasilja u porodici nego sa slučajevima seksualnog nasilja. Službenici su generalno verovali da su KP i druge relevantne institucije koje se bave nasiljem u porodici svesnije svojih dužnosti i načina postupanja sa takvim slučajevima nego što su bile 2017. Rekli su da se, od kada je novi KZK-a nasilje u porodici uključio kao specifično krivično delo, ti slučajevi tretiraju sa prioritonom, više nego 2017. U međuvremenu, intervjuisani službenici imali su samo delimično znanje u vezi sa NSZNP-i SOP. Iako su čuli za ove dokumente, pokazali su malo znanja o njihovom preciznom sadržaju ili primeni.

Od 2017. godine prijavljuje se više slučajeva nasilja u porodici. Podaci koje pruža KP ilustruju eksponentan porast prijavljenih slučajeva (grafikon 5). Generalno, ispitanici su ovo povećanje pripisali poboljšanoj upućenosti ljudi o svojim pravima i poboljšanom poverenju u institucije (i ne nužno povećanju nasilja). Službenici KP to su pripisali povećanom poverenju u policiju. Prijavljivanje nasilja je takođe postalo lakše; KP telefonska aplikacija za prijavu zločina ažurirana je tako da uključuje nasilje u porodici, a ovo je široko oglasavano uz podršku UNŽ.⁷² Neki su značajan porast slučajeva prijavljenih 2020. godine pripisali povećanju nasilja usred pandemije COVID-19.⁷³

Grafikon 5. Broj slučajeva nasilja u porodici prijavljenih kosovskoj policiji po godini

Usred često citiranih poboljšanja u poverenju, intervjui sa potencijalno ranjivijim grupama sugerišu da se ne osećaju svi ugodno kad se obraćaju policiji za pomoć. Zabrinutost je postojala naročito zbog prijavljivanja ranog braka:

⁷¹ "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, str. 117. Zaštitne i pomoćne službe, uključujući i kontekst policije, moraju imati za cilj izbegavanje sekundarne viktimizacije prema Međunarodnoj krivičnoj zajednici (član 18.3).

⁷² UNW, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine.

⁷³ Farnsworth i drugi za MŽK, *Pandemija ne zna za pol? Analiza rodnog fiskalnog budžeta: Odgovor vlade Kosova*, 2020. Godine.

Te [maloletne brakove] ne prijavljujemo policiji, jer nam kažu: „Oni su ono što jesu i ne možemo ih promeniti jer oni imaju tradiciju zajednice“.

“Postoje mnoge stvari koje treba poboljšati, ali policija je institucija koja treba da postupa sa kredibilitetom prema slučajevima nasilja u porodici, posebno za članove LGBTI zajednice. “

- Aktivista

Takve zabrinutosti koje su pokrenule aktivistkinje koje rade sa Romkinjama, Aškalijkama i Egipćankama zahtevaju obraćanje, tako da veruju da će ih policija podržati ako se jave. Ako se ne osećaju sigurno prijavljujući takva krivična dela, policija ne može ispuniti svoju dužnost da zaštiti decu, kao među najugroženijima. Zapravo, IK jasno stavlja do znanja da su kulturne relativističke percepcije irelevantne kada je u pitanju osiguranje zaštite od rodno zasnovanog nasilja. Ako takva percepcija Roma, Aškalija i Egipćana zaista postoji među policajcima, to zavređuje pažnju. Štaviše, mož-

da bi rad policije u zajednici mogao doprineti poboljšanju odnosa i poverenja, zajedno sa fokusiranom obukom koja integriše lokalno relevantne kulturne i rodne aspekte.⁷⁴

Prema zapažanjima posmatrača MŽK, tokom saslušanja 4. aprila 2020. godine u Osnovnom Sudu u Prištini, policija je pratila navodnog počinioca M.G. Kada se saslušanje završilo, posmatrači MŽK su primetili kako je policajac pitao ženu koja je prijavila nasilje D.G.,

„Zašto mu se ne vratiš... da se pomirite?“

Generalno, policajci sa kojima je obavljen razgovor znali su da bi trebalo da vode slučajeve po službenoj dužnosti kada sumnjaju da je počinjeno krivično delo koje uključuje rodno zasnovano nasilje, čak i ako žrtva povuče svedočenje. Međutim, u praksi su se dogodili izuzeci, kako je opisao sudski nadzornik: „Nakon početne prijave o porodičnom nasilju, kosovska policija

nije prosledila slučaj tužiocu jer je supruga oprostila mužu za upotrebljeno nasilje...“⁷⁵ Iako poboljšan od 2017. godine,⁷⁶ još uvek se dešavalo da se neki takvi slučajevi dešavaju kada policija nije predala slučajeve tužilaštvu kada su počinjeni zločini i podstičući porodicu da se „pomiri“ (vidi okvir).

Policajci su uglavnom znali da žrtvama moraju pružiti zaštitu. Međutim, nedostajalo im je znanje u vezi sa svim relevantnim koracima koje predviđa IK. Na primer, ARP je primetio nedostatke kod policijskih službenika koji sprovode procene rizika.⁷⁷ Iako je NSZNP-i predvideo da KP treba da preduzme „posebnu procenu okolnosti i upravljanje rizikom u svim krivičnim delima sa elementima DV-a“ (3.2.1.), Intervjui i nadzor MŽK-a takođe su utvrdili da policija nije uvek sprovodila analize rizika. 2018. godine, propust policije da sprovede odgovarajuću procenu rizika, omogućio je fatalnu prepirku.⁷⁸

U 2017. godini, policija je izjavila da je često uklanjala žrtve iz domova i odvodila ih u policijsku

⁷⁴ Anitha, S. i Gill, A., „Prisila, saglasnost i rasprava o prisilnom braku u Velikoj Britaniji“, *Feminist Legal Studies*, 17 (2), 2009, 165-184, str. 175.

⁷⁵ Osnovni Sud u Peći, Predmet P. br.1720/2019. godine

⁷⁶ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017.

⁷⁷ ARP, „Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu“, 2019. godine, str. 126 i 154.

⁷⁸ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D., *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Uklanjanje nekažnjivosti za počinioc*, 2018. godine

stanicu nakon početne prijave nasilja, dok su se počinioci vraćali u zajednički dom.⁷⁹ Ova praksa se nastavila i 2020.⁸⁰ Generalno, gotovo trećina svih ispitanika MŽK-a u istraživanju složila se da žena treba da ode u sklonište, a muškarac da ostane kod kuće. Umesto toga, prema SOP-ima, u takvim situacijama policija treba da zadrži osumnjičenog počinioca.⁸¹ Štaviše, policija bi trebalo da obavesti žrtve da mogu dobiti naloga za zaštitu da uklone počinioca iz zajedničkog doma. Uklanjanje počinioca i omogućavanje žrtvi da ostane treba da bude prioritet, kao što se ogleda u IK.⁸²

Policijski službenici su ukazali da ekonomska zavisnost žena od počinitelja i nedostatak imovinskih prava znače da žene nastavljaju da borave sa počiniocima, čak i kada su nalozi za zaštitu podrazumevali mere udaljavanja počinitelja od žrtava. Zbog toga su, između ostalih razloga, policajci rekli da se i dalje suočavaju sa poteškoćama u sprovođenju naloga za zaštitu.⁸³ Ispitanik je rekao:

U slučaju broj 145/2020, koji je nadgledala MŽK, nakon sudskih ročišta 25. juna 2020. i 9. jula 2020. u Osnovnom Sudu u Prizrenu, Ogranak Suva Reka, policiji je naloženo da isprate D.G.-a da uzme njene lične stvari iz kuće u kojoj je, njen počinitelj živeo. Čak i sa sudskom presudom, policija u Suvoj Reci je nije ispratila.

[Mi] smo ti koji često moramo da primenimo nalog za zaštitu. Nama kao policijskim službenicima je nemoguće da to uradimo, kada su dodeljene žrtvi i počiniocu koji žive zajedno, da nadgledamo da li se krši [mera neprilaženju žrtvi]. Može se dogoditi krivično delo. Teško nam je nadgledati [ovo] kada počinitelj i žrtva žive zajedno.⁸⁴

Zahtev i pružanje dodatnih mera, poput uklanjanja počinioca iz zajedničkog prebivališta ili zahteva od njega da plaća kiriju, mogu se koristiti za izbegavanje takvih situacija, omogućavajući lakše izvršenje naloga za zaštitu. Policija može obavestiti žrtve o njihovom pravu da zahtevaju takve mere.

Od 2020. godine, službenici uglavnom nisu znali u kojoj meri je KP primenio NSZNP-i. Analiza MŽK-a sugerise da je KP napredovala od 2017. godine, delimično sprovodeći svoje odgovornosti. NSZNP-i je predvideo „I.I.I. Stalna obuka i sertifikacija policijskih službenika usredsređena je na nasilje u porodici, na dobro definisane teme i odobrene module“. Iako je sva policija JNPPK-a bila obučena, drugi ispitanici sa kojima je razgovarala MŽK-a nisu bili obučeni.⁸⁵ Inače, MŽK-a je utvrdila da je postignut određeni napredak. Intervjuisani policajci obično su izjavili da su učestvovali u najmanje jednoj obuci za rodnu ravnopravnost i sprečavanje nasilja u porodici koju je od 2017. godine nudila

⁷⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

⁸⁰ Intervjui MŽK sa KP i drugim institucijama, 2020

⁸¹ ARP, *SOPs*, 2013, str. 31.

⁸² “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf 264.

⁸³ ZZ je takođe primetio da bi KP mogla da poboljša svoje nadgledanje naloga za zaštitu (intervjui MŽK, 2020); Prema OEBS-u, oko 74% naloga za zaštitu nadgleda policija (podaci dostavljeni MŽK, 2020).

⁸⁴ MŽK Intervju sa policijskim službenikom, 2020. Godine

⁸⁵ Potvrđeno intervjuom MŽK za NKBP, 2021. godine

Kosovska Akademija za Javnu Bezbednost (KAJB) ili drugi subjekti. Policijska evidencija takođe sugeriše da je u 2017. godini 38 učesnici su učestvovali u tri obuke, a u 2018. godini je na dve obuke učestvovalo 25 oficira. Misija Vladavine Prava Evropske Unije na Kosovu (EULEKS) obučila je približno 60 osoba koje su reagovale prvi put 2020. godine.⁸⁶ sve u svemu, čini se da je učestvovao prilično mali procenat policijskih snaga, možda zato što obuka nije bila obavezna. nije bilo jasno da li je obuka uvek jačala profesionalne kapacitete.

U 2017. godini, nadzor MŽK-a sugerisao je da se policija ponekad bori da pomogne žrtvama jer nekim stanicama nedostaje određeni prostor za razgovore. NSZNP-i je predvideo da će MUP obezbediti odgovarajuću infrastrukturu za policiju (3.2.2.). Navodi se da svaka KP stanica u svim opštinama sada ima najmanje jednu sobu za intervjuisanje žrtava. MUP je takođe bio odgovoran za to da policajci govore srpski jezik, između ostalih relevantnih jezika (npr. Turski, Romski) (3.2.3.). Ovo je takođe prijavljeno kao završeno.

Zaključak

Iako policijski službenici imaju opšte znanje o raznim oblicima nasilja u vezi sa krivičnim delima, uključujući nova krivična dela u KZK-u, oni su obično mešali rodno zasnovano nasilje sa porodičnim nasiljem. Temeljno razumevanje različitih oblika seksualnog nasilja takođe se činilo ograničenim. Krivljenje žrtava i kulturno relativno opravdanje za nedovoljan policijski odgovor još uvek mogu postojati. Čini se da policajci i dalje teže da uklanjaju žrtve, a ne počinioce iz zajedničkih prebivališta. Niti policija uvek sprovodi sveobuhvatne procene rizika kako bi osigurala adekvatnu zaštitu žrtava. Ipak, čini se da su se celokupni odgovori KP na nasilje u porodici i primena NSZNP-a poboljšali, mada se čini da je potrebna dalja obuka

INSTITUT ZA SUDSKU MEDICINU

Institut za sudsku medicinu (ISM) olakšava istragu bilo koje vrste rodno zasnovanog nasilja. Istražuje žrtve i prikuplja fizičke dokaze koji će se koristiti na sudu. Da bi se pregledale, žrtve moraju pristati. U idealnom slučaju, trebalo bi ih pregledati u roku od 72 sata ili što je pre moguće kako bi se dobio tačan opis povreda.⁸⁷ ISM takođe može da ispita osumnjičene počinioce nasilja kako bi identifikovao bilo kakve biološke dokaze u njihovim telima, povrede i/ili utvrdio da li su zloupotrebljavali drogu i/ili alkohol. ISM-ovi lekari moraju osigurati poverljivost, ostati objektivni i jednako tretirati svakog pacijenta.

U pogledu svesti, osoblje ISM-a poboljšalo je znanje o načinu lečenja slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. EULEKS i Švedska Međunarodna Agencija za Razvoj podržali su osoblje ISM-a obukom, poput prikupljanja bioloških dokaza povezanih sa seksualnim nasiljem. U 2017. godini javnost je izgledala prilično nesvesna ISM-om i njegovog rada. Stoga je ISM-i nastojao da obavesti žrtve da trebaju brzo potražiti pomoć, jer se fizički dokazi najbolje mogu dobiti odmah nakon incidenta.⁸⁸ U

⁸⁶ EULEX komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

⁸⁷ ARP, *SOPs*, 2013. godine

⁸⁸ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

saradnji sa EULEKS-om, ISM-i je preduzeo nekoliko kampanja za podizanje svesti o značaju bioloških dokaza u presuđivanju slučajeva seksualnog nasilja i, prema tome, blagovremenog prijavljivanja zločina, poput silovanja i seksualnog napada. Obrazovni naponi ciljali su i maloletnike, s obzirom na to da podaci ISM-a sugerišu da oni čine većinu žrtava.

Zvaničnik ISM-a izjavio je da godišnje prime najmanje 100 slučajeva silovanja, dok je 59% slučajeva seksualnog nasilja prijavljenih u 2017. godini uključivalo maloletnike.⁸⁹ Ovo je zanimljivo u poređenju sa policijskim podacima, koji su tokom istog perioda beležili manje od 50 slučajeva godišnje, što sugerise da policija možda neće evidentirati neke slučajeve kojima upravlja ISM-i. Prema ISM-u, a potvrđeno policijskim podacima, „90% žrtava seksualnog nasilja su žene“. Na nesreću, rekli su da biološke dokaze mogu sakupljati samo u 28% slučajeva koji su im prijavljeni.⁹⁰ Od slučajeva upućenih ISM-u, osoba koju je žrtva poznala počinila je krivično delo u 81% slučajeva seksualnog nasilja.

Zvaničnici ISM-a rekli su da kada su deca žrtve seksualnog napada ili silovanja, u nekim slučajevima članovi njihovih porodica više brinu o tome da li je devojčica ostala nevinna nego o posledicama koje dete može doživeti. „Primećeno je da vrlo često [tužilaštvo] izda nalog za lekarski pregled samo da bi se dokazala, nevinost “osobe koja prijavljuje, jer porodica insistira, a ovo je iskrivljenje ili čak zloupotreba svrhe egzaminacije“, rekao je predstavnik ISM-a, primetivši potrebu da druge institucije prođu dalju obuku kako bi sprečile podnošenje takvih zahteva.⁹¹ Socijalna stigma i kulturne norme koje okružuju nevinost i brak, posebno za devojke, mogu tako uticati na tretman devojčica koje su pretrpele seksualno nasilje, posebno s obzirom na nedostatak programa za pomoć. U mnogim slučajevima događaji mogu biti previše traumatizirani da bi se žrtve uopšte javile, a lekarski pregled može doprineti ponovnoj traumatizaciji.⁹² Takvi problemi su se održali i 2020. Možda ovi problemi mogu objasniti zašto su neki slučajevi prijavljeni ISM-u, ali ne i policiji; porodice nisu želele niti dozvoljavale pravdu, posebno u slučajevima koji uključuju maloletnike. Ipak, u zaštiti prava žena i devojčica, institucije treba da nastave sa procesuiranjem takvih krivičnih dela po službenoj dužnosti. Zapravo, predstavnici ISM-a izrazili su potrebu za poboljšanom saradnjom sa policijom i sudovima.

Kosovo još uvek nema centre za upućivanje seksualnog nasilja ili krizne centre za silovanje specijalizovane za takav tretman kakav predviđa IK. Hitne službe takođe treba da omoguće pristup post-ekspozicijskoj profilaksi (hitni lek za sprečavanje HIV-a nakon izlaganja). Prilikom uspostavljanja jedne, Kosovo ima mogućnosti da crpi iz primera u regionu. Na primer, Centar za Upravljanje Kriznim Situacijama Liliom za slučajeve seksualnog nasilja, nedavno osnovan u Tirani, u Albaniji, pruža integrisane hitne usluge žrtvama.⁹³ Nudi besplatne usluge hitne zdravstvene zaštite, psihološku negu i savetovanje, forenzičke preglede za prikupljanje dokaza za krivičnopravni postupak i usluge upućivanja u druge institucije, uključujući prihvatilišta. Sve usluge na jednom mestu pružaju profesionalci specijalizovani za lečenje seksualnog nasilja. Štaviše, čitav centar finansira vlada.

⁸⁹ Na primer, 2017. godine 2% slučajeva bila su deca uzrasta 0-10 godina; 59% je bilo uzrasta 11-16 godina; 13% je bilo starosti od 17 do 20 godina; 16% je bilo uzrasta od 21 do 30 godina; i 10% su bili stariji od 30 godina (MŽK intervju, 2020. godine).

⁹⁰ IFM, Brošura, „Govorimo na vreme, seksualno nasilje je zločin“, [[“Ma thuj me Kohë, dhuna seksuale është krim”](#)], [u Albaniji].

⁹¹ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

⁹² IFM, Brošura.

⁹³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, “[Krizni centar Liliom za slučajeve seksualnog nasilja](#)”, Albanija. UNDP, UNV i UNFPA podržali su njegovo osnivanje zasnovano na najboljim međunarodnim praksama, uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj.

Zaključak

ISM-i je poboljšao svoja znanja i kapacitete za lečenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. Štaviše, ISM-i je preduzeo napore da informiše ljude, posebno maloletnike, o važnosti blagovremenog prijavljivanja krivičnih dela, poput silovanja i seksualnog napada. Ipak, socijalna stigma i pritisak, uključujući članove porodice, mogu sprečiti žene i devojke da se jave ili traže pravdu. Nedovoljna saradnja između KP-a, ISM-a i tužilaštva naizgled otežava pravovremeno upućivanje slučajeva seksualnog nasilja u cilju očuvanja bioloških dokaza. Kosovo još uvek nema centre za upućivanje seksualnog nasilja ili krizne centre za silovanje specijalizovane za takav tretman kakav predviđa IK.

KRIVIČNO GONJENJE

Kancelarija državnog tužioca razmatra dokaze i odlučuje da li će nastaviti krivično gonjenje; osigurava tačno prikupljanje dokaza; nadgleda JNPPK; i pokreće određene krivične postupke *ex officio*, uključujući kršenje naloga za zaštitu. Da bi uspešno nastavio postupak, KP mora da obavesti tužioca. Nakon procene, državni tužilac može nastaviti postupak ili ga odbiti. Prema KZK-u, tužilac bira relevantna krivična dela za koja će optužiti počinioca. Tužioci moraju pohađati obuku o nasilju u porodici i moraju dati prioritet ovim slučajevima.⁹⁴

Za ovaj izveštaj, MŽK-a je intervjuisala sedam tužilaca. Oni su uglavnom znali svoje odgovornosti,⁹⁵ kao i različite oblike rodno zasnovanog nasilja u KZK-u, osim sakaćenja ženskih genitalija. Tužioci su takođe imali tendenciju da brkaju seksualno nasilje sa seksualnim uznemiravanjem. Generalno, imali su izuzetno ograničeno iskustvo sa slučajevima seksualnog nasilja.⁹⁶ Tužioci su ukazali da su oni, kao i druge institucije, svesniji rodno zasnovanog nasilja nego 2017. godine, s obzirom na pojačanu saradnju među institucijama i određivanje prioriteta u slučajevima nasilja u porodici. Ipak, neki su izvestili da se suočavaju sa izazovima prilikom korišćenja novog člana KZK-a o nasilju u porodici. Na primer, kako definisati „porodicu“ u vezi sa novim članom KZK-a izazvalo je zabunu, iako KZK-a definiše „člana porodice“ i „porodični odnos“.

U slučaju opisanom za MŽK u vezi sa silovanjem u braku, tužilac je izjavio da je bilo teško naći dokaz jer je žrtva odbila da bude ispitana. Slučaj su morali da zatvore zbog nedostatka dokaza. Generalno je rekla da je teško dokazati ove slučajeve jer moraju biti „sveži“. To sugerise pre naglašavanje fizičkih dokaza kao „zlatnog standarda“ u procesuiranju seksualnog nasilja. Tamo gde forenzička svedočenja nisu dostupna, tužioci bi trebali proaktivno tražiti uspostavljanje drugih oblika potvrdnih dokaza, kao što su policijski izveštaji i izjave, medicinski izveštaji, informacije o prethodnim incidentima i svedočenje žrtava.

⁹⁴ ARP, SOP-ovi, 2013. godine; i MJ, [NSZNP](#), 2017. Godine.

⁹⁵ Međutim, neki tužioci su znali svoje odgovornosti prema SOP-ima tek nakon što su im spomenuti. To sugerise da možda oni sprovode svoje odgovornosti, a da ne znaju da su one u SOP-ovima.

⁹⁶ Samo jedan tužilac sa kojim je MŽK razgovarala bavio se takvim slučajem.

Još jedna ponavljana tema među tužiocima bila je neizvesnost da li treba da koriste krivično delo nasilja u porodici ili telesno oštećenje. Jedan ispitanik je rekao da su dva člana u suprotnosti. Navodno su u nekim slučajevima sudovi odbacili optužnice koje uključuju i nasilje u porodici i druga krivična dela poput lakih telesnih povreda, zahtevajući da tužilaštvo prekvalifikuje ove slučajeve. Činilo se da su sudovi u ovim slučajevima sugerisali da se u određenom slučaju ne smeju navoditi oba krivična dela. Iako se krivično delo

Predmet P.br. 16/20

MŽK-ovo nadgledanje sudskih sednica sugeriše da u nekim slučajevima tužiocima ne uzimaju u obzir sve relevantne okolnosti u slučaju. Na primer, u Osnovnom Sudu u Peći, na ročištu 4. marta 2020. godine, tužilac je u optužnicu uvrstio samo „porodično nasilje“, a ne i „uznemiravanje“, mada je žrtva doživela zastrašivanja i pretnji od strane njenog zlostavljača i osećala se ugroženim. To utiče na optužnicu i može dovesti do niže kazne za počinioca, u zavisnosti od načina na koji je optužnica podignuta.

nasilja u porodici preklapa sa drugim krivičnim delima, uključujući lake telesne povrede, oni nisu nužno kontradiktorni. U principu, učinilac može biti osuđen zbogistovremenih krivičnih dela,⁹⁷ ali problem korišćenja oba u ovom kontekstu može biti da u krivičnim delima ne postoje materijalno različiti elementi u specifičnim okolnostima datog slučaja.⁹⁸ Stoga bi izbor optužnice trebalo da bude specifičan za svaki slučaj, na osnovu čega bi bilo najbolje osigurati osudu zasnovanu na činjenicama i odražavati ozbiljnost onoga što se dogodilo. S tim u vezi, UNODC-ov *Priručnik o efikasnim reakcijama tužilaštva na nasilje nad ženama i devojicama* preporučuje:

Počinilac je mogao počinuti više krivičnih dela. Tužiocima bi trebali razmotriti sve optužbe koje bi mogle proizaći iz uzorka upotrebe zastrašivanja, prinude i nasilja. Treba razmotriti koja se druga krivična dela mogu optužiti zajedno sa glavnim krivičnim delom.⁹⁹

Tužiocima bi posebno trebali razmotriti da li treba dodati optužbu za kršenje zaštite ili sudskog naloga, da li su prethodno počinjena krivična dela protiv iste žrtve, da li krivična dela treba optužiti kao otežana, da li postoji obrazac zastrašivanja tako da je uznemiravanje primenljivo i sve relevantne radnje u ometanju pravde.¹⁰⁰

Na Kosovu krivično delo nasilja u porodici ima znatno širu definiciju fizičkog nasilja („fizički napad bez obzira na posledice“¹⁰¹) od zahteva za lakom telesnom povredom na osnovu štete, a to može olakšati osudu, u zavisnosti od prirode činjenica. Optužba za laku ili tešku telesnu povredu protiv ran-

⁹⁷ KZK, Član 76.

⁹⁸ Apelacioni Sud (EULEX) *presuda* bavio se ovim pitanjem 2013. Primetio je da KZK u to vreme nije obezbedio eksplicitna pravila o određivanju slučajeva u kojima isti akt ispunjava definicije više krivičnih dela. Međutim, sud je utvrdio da se kumulativne osuđujuće presude mogu izricati samo u vezi sa istovremenim krivičnim delima ako se zločini smatraju dovoljno različitim ili ako sadrže „materijalno različit element“ koji se u drugom ne nalazi. Ovo se odnosilo na član 71. Privremenog krivičnog zakona Kosova [UNMIK/REG/2003/25](#)), ali sadašnja KZK zadržava istu odredbu (Član 76).

⁹⁹ UNODC, *Priručnik o efikasnim reakcijama tužilaštva na nasilje nad ženama i devojicama*, 2014. godine, str. 82.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ LPDV, Član 2.1.2.4, kako je primenljivo na osnovu KZK-a, Član 248.3.2.

jive žrtve može biti prikladna u zavisnosti od težine krivičnog dela i / ili štete, ali može biti neprikladna u zavisnosti od prirode odnosa između žrtve i počinioca. Kazneno delo nasilja u porodici odnosi se na druge oblike nasilja (psihološko, ekonomsko ili maltretiranje), koji mogu biti dovoljno materijalno različiti da predstavljaju dodatno krivično delo, u zavisnosti od slučaja. Dalja obuka koja uključuje studije slučaja, zajedno sa smernicama SSK-a, mogla bi da pomogne u razjašnjavanju ovih pitanja.

Tužioci su uglavnom znali svoje odgovornosti prema NSZNP. NSZNP predviđa da će državni tužilac imenovati tužioce specijalizovane za slučajeve nasilja u porodici. Zapravo, na nivou su imenovani specijalizovani tužioci. Međutim, ispitanici su rekli da neke opštine nemaju specijalizovane tužioce, što otežava koordinaciju među institucijama. Ovaj izazov ostaje od 2017. godine, kada su neke opštine takođe prijavile da nemaju specijalizovane tužioce.¹⁰² Dakle, dok je NSZNP-i predvideo da će tužilaštvo sve slučajeve nasilja u porodici prioritet dati kao kršenje ljudskih prava (3.1.1.), To se naizgled ne dešava uvek u praksi.

Prema NSZNP-u, Tužilačko veće je trebalo da obezbedi odgovarajuću infrastrukturu u tužilaštvima za lečenje slučajeva (3.2.4.). U pet opština postavljene su posebne sobe za razgovore prilagođene žrtvama, ali ih Mitrovica i Đakovica još uvek nemaju. Tužilaštvo takođe treba da obezbedi dostupnost tužilaca koji, između ostalih jezika, govore i srpski jezik (3.2.5.). Prema Tužilačkom savetu, sva tužilaštva imaju tužioce koji govore srpski jezik, a dva tužioca u Prizrenu govore turski, ali izgleda da tužioci ne govore romski jezik.

NSZNP-u je predviđen „1.1.3. Kontinuirana obuka i sertifikacija tužilaca usredsređena je na DV, na dobro definisane teme i odobreni modul“, za koje je MP izjavio da su završeni.¹⁰³ Svi intervjuisani ispitanici takođe su rekli da su pohađali nekoliko obuka o nasilju u porodici. Štaviše, NSZNP-i predviđa da će tužilaštvo svake godine održavati „kontinuirano predavanje sudija i tužilaca za podizanje svesti mladih stručnjaka u vezi sa lečenjem slučajeva nasilja u porodici“ (1.3.6.). Tužilačko veće izvijestilo je da je to završilo svake godine.

Zaključak

Tužioci su uglavnom bili informisani o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim sakaćenja ženskih genitalnih organa. Neki su seksualni napad pobrkali sa seksualnim uznemiravanjem. Neki su takođe izraženi nesigurnost u pogledu načina korišćenja novog krivičnog dela nasilja u porodici, posebno u kombinaciji sa drugim krivičnim delima. Imenovani su neki posebni tužioci. Tužioci su pohađali obuku za nasilje u porodici prema zahtevima NSZNP-a i uglavnom su značili svoje odgovornosti u NSZNP-u i SOP-u. Predstavnici drugih institucija potvrdili su da su tužioci dobro izvršili svoju ulogu. To sugeriše poboljšanje od 2017. godine, kada se čini da nekim tužiocima nedostaje znanja i profesionalnosti u rešavanju rodno zasnovanog nasilja. Njihovo iskustvo u tretiranju seksualnog nasilja i dalje je ograničeno, uglavnom zbog slabog prijavljivanja ovih zločina.

¹⁰² Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

¹⁰³ MP, „Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije zaštite od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018. godine

ZASTUPNICI ŽRTAVA

Kancelarija za Zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ) je u okviru Kancelarije Državnog tužioca Kosova. Zastupnici žrtava (ZZ) susreću se sa žrtvama, osiguravaju da razumeju dostupne državne usluge, zastupaju žrtve prema KZK-u i ZKPK-u, prijavljuju se u ime žrtava za naloge za zaštitu, učestvuju u sudskim postupcima ili nadgledaju njih, vrše procene rizika za žrtve i upravljaju putarinom. besplatna 24-časovna telefonska linija za pomoć. Žrtve mogu pozvati ovu liniju radi pružanja pomoći i upućivanja u odgovarajuće institucije.¹⁰⁴

MŽK-a je intervjuisala sedam ZZ-a iz različitih opština. U većini slučajeva ZZ-i su bili upućena u različite oblike rodno zasnovanog nasilja i njihove zakonske odgovornosti. Međutim, oni su obično koristili termine „rodno zasnovano nasilje“ i „porodično nasilje“ naizmenično. ZZ-i su imala različita mišljenja o tome da li rodno zasnovano nasilje uključuje nasilje nad ženama ili nasilje prema drugom polu. Raspon stavova sa kojima se susreće sugerise nedovoljno razumevanje koncepta rodno zasnovanog nasilja, posebno u pogledu IK.

Činilo se da su nasilnici bili svesni novih promena u KZK-u, a primetio je da su im novi članci olakšali rad, posebno novi članak o nasilju u porodici. ZZ-i, kao i druge institucije, imale su više iskustva u pružanju pomoći u slučajevima nasilja u porodici od ostalih slučajeva rodno zasnovanog nasilja.¹⁰⁵ Na primer, od oktobra 2019. do septembra 2020. godine ZZ-i su podržala 423 slučaja porodičnog nasilja, pet slučajeva trgovine ljudima i dva slučaja seksualnog nasilja.¹⁰⁶

ZZ-i imaju nekoliko odgovornosti vezanih za pomoć žrtvama porodičnog nasilja. Obično, odmah nakon prijave policiji o nasilju u porodici, ZZ-i se sastaju sa žrtvama kako bi ih obavestili o svojim pravima i dostupnim državnim službama. Tokom ovog početnog kontakta, ZZ-i treba da grade odnose sa žrtvama. ZZ-i igraju ključnu ulogu u zaštiti prava žrtava tokom krivičnog postupka; moraju prisustvovati svim ročištima i nadgledati sudske procese.¹⁰⁷ Žrtve mogu odbiti pomoć. U takvim slučajevima, AŽ-i treba da se povuku, ali da obaveste žrtve o njihovim pravima da zovu ZZ-i ako se predomisle. Tokom preliminarnih postupaka, ZZ mogu tražiti da preispitaju prekrivične naloge i procene da li su to uticalo na prava žrtava.¹⁰⁸

Balkanska mreža za istraživačko izveštavanje (BIRN) i praćenje slučajeva nasilja u porodici MŽK u 2017. godini otkrili su da policija većinu žrtava upućuje na AŽ-i.¹⁰⁹ Činilo se da ZZ-i pomažu i obavljaju svoje dužnosti u skladu sa SOP. Stoga su žrtve upućivali u relevantne institucije i službe; razgovarao sa njima na sigurnom mestu; i obavestio ih o njihovim pravima. Samo u nekoliko slučajeva žrtve su informisane o svom pravu na naknadu štete, što bi ZZ-i trebalo da učine u svakom slučaju. ZZ-i su takođe primetili da su se suočili sa izazovima zbog nedovoljne podrške drugih relevantnih institucija i široko rasprostranjenog recidiva.

¹⁰⁴ ARP, SOP-ovi, 2013; MP, [NSZNP](#), 2017; Krol, i drugi, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#).

¹⁰⁵ Iako su neki ZZ-a čuli za takve slučajeve, samo je par podržalo takve slučajeve i pružili su ograničene informacije o svojim iskustvima u lečenju ovih slučajeva.

¹⁰⁶ Republika Kosovo, Državni Tužilac, KZPŽ, Bilten, br.7, 2020. godine

¹⁰⁷ Krol, i drugi, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), 2017. godine

¹⁰⁸ ARP, [SOPs](#), 2013. godine

¹⁰⁹ Berisha i drugi za MŽK, [Sa reči na dela](#), 2017. godine

Svi ZŽ-i se složili da žrtva koja pati od nasilja u porodici treba da kontaktira policiju. Međutim, neki su ukazali da bi rađanje dece moglo otežati proces razdvajanja. To su pripisali činjenici da su žrtve porodičnog nasilja obično ekonomski zavisne od svojih nasilnika i ne bi mogle same da izdržavaju svoju decu. Počinioci takođe mogu pokušati da zatraže puno starateljstvo nad decom, da manipulišu žrtvom da ostane ili da ih kazne zbog odlaska. To sugeriše nedovoljno znanje o odgovornosti institucija za zaštitu žrtava i njihovih zavisnih lica od počinilaca, kao predviđena od strane IK-a. Iako Kosovo ima na raspolaganju pravne lekove, uključujući starateljstvo nad detetom, kao i plaćanje kirije i alimentacije od strane počinilaca, čini se da se ove mere nedovoljno koriste. ZŽ-i su u dobrom položaju za bolje savetovanje žrtava da zatraže takve mere u okviru naloga za zaštitu i građanskih sudskih postupaka.

Generalno, ZŽ-i su primetili da su se njihova svest i učinak poboljšali od 2017. godine, kao i ostalih institucija. Skloni su izjavi da su imali dobru saradnju sa drugim institucijama. U međuvremenu, neki ispitanici iz drugih institucija ukazali su na to da službe za lečenje ne obilaze slučajeve kao ranije. U prošlosti je ZŽ obično bio prisutan kada je žrtva prvi put dala izjavu u policijskoj stanici. Ispitanici kažu da ZŽ-i obično nisu prisutni za takve izjave zbog nedostatka ljudskih resursa. Kao rezultat toga, žrtve moraju dati izjave dva puta, što može doprineti ponovnoj traumatizaciji. Pored toga, ZŽ-i ne pomažu uvek žrtvama u podnošenju zahteva za odštetu.¹¹⁰

Sudski nadzornici MŽK-a takođe su primetili odsustvo ZŽ-a na sudskim raspravama. U nekim slučajevima sud nije pozvao ZŽ-i na sednicu.¹¹¹ U drugima su ZŽ-i bili pozvani, ali nisu prisustvovali.¹¹² Takvo neučestvovanje može potkopati odgovarajuću zastupljenost žrtve i ometati pravilno nadgledanje suđenja u ime žrtve. Proširivanje odgovornosti ZŽ-a za uključivanje podrške dodatnim žrtvama, bez izdvajanja dodatnih sredstava za zapošljavanje i obuku više ljudskih resursa, istegnulo je njihove ljudske resurse i omelo njihov blagovremen i kvalitetan odgovor. Kao što je Kosovski institut za istraživanje i razvoj politika (KIIRP) primetio 2018. godine:

[Zastupnici Žrtava] se suočavaju sa različitim problemima, uključujući prekomerno prezapostenost, nedovoljno osoblja i nedovoljno planiranje. Trenutno postoje samo 23 advokata za žrtve koji pokrivaju 38 opština i sedam regiona. Na primer, u regionu Mitrovice postoje samo tri Zastupnika za žrtve koji pokrivaju 7 opština.¹¹³ [sic]

Tokom posmatranja ukupnog napretka, ZŽ-i takođe su nedostatke u primeni NSZNP pripisali nedostatku osoblja. NSZNP-i je predviđao kontinuiranu obuku i sertifikaciju ZŽ-a, usredsređenih na porodično nasilje i korišćenje odobrenih modula (1.1.5.). Prema KZPŽ, ZŽ-u su kontinuirano obučavani o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici, ali to nije podrazumevalo odobrene module i sertifikaciju, kao što je predviđeno NSZNP.¹¹⁴

¹¹⁰ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

¹¹¹ Za primere pogledajte odeljak o "Sudovi".

¹¹² Na primer, na ročištu za nalog za zaštitu održanom u junu 2020. godine u Osnovnom sudu u Prištini, VA nije učestvovao, iako ga je pozvao Sud (predmet broj 788/2020).

¹¹³ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. za KIPRED, *Naknade žrtvama zločina: Odgovor na slučajeve nasilja u porodici i trgovine ljudima na Kosovu*, 2018. godine

¹¹⁴ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

Monitoring MŽK-a sugerisao je da je polovina nasilnih lica pohađala obuku o nasilju u porodici, a polovina nije. U međuvremenu, svi do jednog su pohađali trening o seksualnom uznemiravanju i identifikovanju seksualnog zlostavljanja između partnera. Pored toga, NSZNP je planirao da poveća broj ZŽ-a koji govore srpski jezik, između ostalih manjinskih jezika, kao i uspostavljanje kancelarija za ZŽ-i tamo gde oni ne postoje, kao što je severno Kosovo (2.3.2.). Ovo je delimično primenjeno jer dve nove ZŽ-e govore srpski i turski jezik. Nisu osnovane nove kancelarije, a KZPŽ je primetio da s obzirom da 15 ZŽ-a govori srpski jezik, uključujući i onu koja se nalazi u Severnoj Mitrovici, nisu potrebne nove kancelarije.¹¹⁵ Prema IK-a i NSZNP-u, ZŽ-i su povećali broj osoblja koje pruža usluge linija za pomoć na srpskom i turskom jeziku, ali ne i na romskom jeziku (2.3.3.), A telefonsku liniju za pomoć postavili su na raspolaganju na severu.¹¹⁶

Iako linija za pomoć ZŽ-a omogućava žrtvama da poverljivo prijavljuju zločine, kao i da dobijaju informacije o svojim pravima i postojećim uslugama,¹¹⁷ ona ne ispunjava u potpunosti standarde IK-a. Telefonsku liniju za pomoć treba koristiti posebno za oblike rodno zasnovanog nasilja koje pokriva IK; linija za pomoć ZŽ-a pruža podršku koja se odnosi na različita krivična dela, a ne samo ona koja uključuju rodno zasnovano nasilje.¹¹⁸ Štaviše, Kosovo nema nijednu liniju za pomoć koja nudi savetovanje u kriznim situacijama.¹¹⁹

Zaključak

ZŽ-i su obično koristili izraze „rodno zasnovano nasilje“ i „porodično nasilje“ naizmenično. Iako obično savetuju žene da policiji prijave nasilje, neki ZŽ-i mogu savetuje ženama da ostanu sa počiniocima ako imaju decu, što može dovesti žene i decu u opasnost. ZŽ –i nisu uvek prisutni u policijskim stanicama kada žrtve prijavljuju nasilje i često su odsutne sa sudskih ročišta zbog nedovoljnih ljudskih resursa. Niti uvek pomažu žrtvama u podnošenju zahteva za odštetu. Inače, ZŽ-i imaju tendenciju da sprovede svoje dužnosti u skladu sa SOP. U vezi sa NSZNP-om, dostupnost različitih jezičkih usluga može se dalje poboljšati. Usluge linija za pomoć specijalizovane isključivo za rodno zasnovano nasilje mogu se proširiti, uključujući i profesionalno psihološko savetovanje, prema IK-a.

PРАВНА ПОМОЋ

Kosovski zakon o besplatnoj pravnoj pomoći uključio je žrtve porodičnog nasilja na spisak lica koja imaju pravo da zatraže besplatnu pravnu pomoć od 2012.¹²⁰ Službenici za Pravnu Pomoć (SPP) imaju mandat da pružaju besplatne pravne usluge ugroženim članovima društva. SPP informišu i savetuju žrtve svih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve porodičnog nasilja, o njihovim zakonskim pravima; uključiti se u pravne postupke; sastavlja dopise i pravne dokumente; zastupaju ih u krivičnim,

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Internet stranica državnog tužilaštva na [ZŽ linija za pomoć](#).

¹¹⁸ Član 24.

¹¹⁹ "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf 136.

¹²⁰ Član 31.

građanskim, upravnim i prekršajnim postupcima na sudovima; i koordiniraju sa drugim institucijama.¹²¹ SPP podržavaju žrtve u postupcima starateljstva nad detetom, razvodu braka, alimentaciji i drugim slučajevima koji mogu nastati nakon zaključenja krivične tužbe.¹²²

Stalni izazov za SPP je finansiranje; osam kancelarija moralo je da se zatvori 2015. godine, a samo pet je funkcionisalo.¹²³ Od 2020. godine, sedam regiona imalo je kancelarije za pravnu pomoć, što je značajno poboljšanje (Priština, Prizren, Peć, Mitrovica, Gnjilane, Uroševac i Đakovica).¹²⁴ U međuvremenu, dva do tri dana nedeljno SPP su takođe posećivali opštine Kosovo Polje,, Glogovac, Istok, Dečane, Dragaš, Suva Reka, Severna Mitrovica, Srbica, Mališevo, Gračanica i Kamenica. Loš pristup pouzdanom prevozu SPP -a ometao je njihov rad, posebno putujući u posetu žrtvama u ruralnim oblastima. Neki organi lokalne samouprave su počeli da nude sesije savetovanja na mreži, što može pomoći u rešavanju ovog izazova.

MŽK-a je 2020. intervjuisala šest SPP-a. Pokazali su određeno znanje o rodno zasnovanom nasilju, ali ograničeno znanje o ekonomskom nasilju. Većina je znala za krivično delo nasilja u porodici, ali nisu videli nijedan slučaj obrađen novim članom KZK-a. SPP-ima je nedostajalo znanje o NSZNP-a, a polovina uopšte nije čula za njega. Ispitanici su ukazali da je svest u njihovoj ustanovi ostala ista tokom vremena. Neki su priznali da njihove kolege i dalje vide nasilje u porodici kao nešto što je neizbežno u društvu, pa čak i kao nešto „smešno“. Jedan ispitanik je spomenuo da „[kolega] koji je bio s nama u kancelariji ponekad kaže da je šamaranje žene po licu normalno i ne treba je prijavljivati“.¹²⁵ SPP-i su takođe izrazili zabrinutost kako da se bave osetljivom prirodom slučajeva i da imaju pravi pristup sa preživelim. Izjavili su da žene nemaju imovinu ili bogatstvo i da moraju ostati sa počiniocima. To sugeriše da SPP možda neće savetovati žrtve o svim merama koje su im potencijalno dostupne. Sve ove izjave ukazuju na potrebu za daljom obukom. Zapravo, polovina ispitanika izjavila je da do danas nije prošla nikakvu obuku o nasilju u porodici.

Pored toga, NSZNP-i je predvideo da će MP-i povećati „usluge besplatne pravne pomoći koje se pružaju žrtvama porodičnog nasilja“ (2.3.1.). Prema SPP-ima, od jula 2018. otvorili su 14 mobilnih kancelarija pored sedam gore pomenutih.

ZŽ-i igraju važnu ulogu u informisanju žrtava o njihovom pravu na besplatnu pravnu pomoć tamo gde nisu u mogućnosti da plate pravni savet i zastupanje. Mogla bi postojati određena zabuna u pogledu razlike između uloga ZŽ-a i SPP-a; dok ZŽ-i odmah savetuju i podržavaju žrtve, oni mogu da ih upućuju SPP-ima radi dalje, dugoročne podrške u slučajevima, uključujući i razvode, starateljstvo nad detetom i druga pitanja. Stoga je saradnja između SPP-a i ZŽ-a važna kako bi se osiguralo da žrtve u potpunosti razumeju usluge koje su im na raspolaganju i njihovo pravo na pristup pravnom savetu i zastupanju kada je to potrebno.

SPP takođe imaju besplatnu liniju za pomoć koju žrtve mogu direktno kontaktirati. Ova linija za pomoć, međutim, nije u skladu sa preporučenim standardima Međunarodne zajednice, jer ne pruža

¹²¹ ARP, [SOP-i](#), 2013. godine

¹²² Ibidem.

¹²³ Farnsworth i drl. za MŽK, [Nema više izgovora](#), 2015. godine

¹²⁴ Republika Kosovo, ["Agencija za besplatnu pravnu pomoć"](#), 2020. godine

¹²⁵ Intervju MŽK-a sa službenikom za pravnu pomoć.

specijalizovanu podršku koja se odnosi isključivo na rodno zasnovano nasilje; niti se SPP-e čine adekvatno obučeni za pružanje takve podrške. Posedovanje dve linije za pomoć moglo bi da doprinese zabuni, a linija za pomoć za ZZ-i izgleda bolje prilagođena svrsi predviđenoj u IK-a ako se reše navedena pitanja. Pri oglašavanju SPP-e linije za pomoć bila bi važna jasnost njegove svrhe koja se razlikuje od linije za pomoć rodno zasnovanom nasilju.

Zaključak

SPP-i su imali određena znanja o određenim oblicima rodno zasnovanog nasilja, ali nisu razumeli ekonomsko nasilje. Činilo se da nedovoljno razumeju različite mere na raspolaganju za ekonomsku podršku žrtvama, što bi moglo značiti da možda žrtvama ne pružaju sveobuhvatne informacije, uputnice i pomoć. Generalno, SPP-ima nije bilo dovoljno obuke o nasilju u porodici i drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Loša infrastruktura značila je da LAO nisu uvek mogli da posete žrtve u ruralnim oblastima, ali to se poboljšalo i ponekad su pružali savete na mreži. Razjašnjavanje uloge ZZ-a i SPP-a žrtvama je važno kako bi se osiguralo da oni jasno razumeju usluge koje su im na raspolaganju od svakog aktera.

SUDOVI

Kosovo ima sedam osnovnih sudova koji vode i krivične i građanske predmete. Osnovni sudovi moraju osigurati odgovarajući proceduralni tretman svih strana u pravnom postupku.¹²⁶ Sudovi se prema predmetima moraju odnositi nepristrasno, podržavajući prava i interese obe strane. SSK-a imenovao je sudije specijalizovane za i odgovorne za određivanje prioriteta u slučajevima nasilja u porodici u krivičnim i građanskim postupcima, uključujući ubrzanje izdavanja naloga za zaštitu.¹²⁷ U slučajevima nasilja u porodici mogu se istovremeno voditi i građanski i krivični postupci. Ovaj odeljak analizira znanje, stavove i učinak sudova u skladu sa zakonskim okvirom i ka primeni IK.¹²⁸ Prvo ispituje njihovo sveukupno znanje i stavove u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem, nakon čega sledi primena zakonskih odgovornosti sudstva u vezi sa NSZNP-i. Odgovarajući pododeljci zatim raspravljaju o krivičnim sudovima i građanskim sudovima, s obzirom na njihove različite mandate.

Znanje, stavovi i primena NSZNP

Intervjuisane sudije su obično znale za nova krivična dela u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem u KZK-u, ali nisu sve sudije tačno razumele njihove definicije. Na primer, degradacija seksualnog integriteta nije uvek bila pravilno shvaćena; jedan sudija je to definisao kao silovanje, rekavši da je to „oblik seksualnog nasilja, čiji je cilj postizanje zadovoljstva“.¹²⁹ Drugi sudija je naizgled smatrao sakaćenje ženskih genitalija

¹²⁶ Zakon Br. 06/L-054 o Sudovima.

¹²⁷ Krol, i drugi, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*; MP, NSZNP, 2017. godine

¹²⁸ Ovaj odeljak se oslanja na postojeću literaturu, praćenje suda i intervju MŽK sa 17 ispitanika iz osnovnih sudova (osam krivičnih i devet sudija građanskog suda); dvoje sudija iz Apelacionog suda; dvoje sudija Vrhovnog suda; jedan ispitanik iz Ustavnog suda, odnosno SSK-a; i razmišljanja drugih institucija.

¹²⁹ Intervju MŽK sa sudijom građanskog suda, 2020. Godine

isključivo u kontekstu porodičnog nasilja ili je pomešao porodično nasilje sa rodno zasnovanim nasiljem, rekavši: „Ovo je vrlo ozbiljna telesna povreda ... nasilje u porodici ima svakakvih elemenata“.¹³⁰ Takve izjave ukazuju na potrebu za daljom, obaveznom obukom o rodno zasnovanom nasilju.

U definisanju rodno zasnovanog nasilja, sudije koje su intervjuisale često su spominjale fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje, ali je malo njih spominjalo seksualno nasilje. Zapravo, samo troje od 17 intervjuisanih sudija znalo je da je seksualno uznemiravanje sada krivično delo, prema SSK-u. Jedan od ove tri sudije definisao je seksualno uznemiravanje kao:

Kada jedna strana pogleda ili dodirne [drugu stranku] i time šteti integritetu druge strane, to je uznemiravanje. Čak se i ne bavim time [u svom ličnom životu]. Uglavnom [žene] moraju biti oprezne.¹³¹

Ova izjava priznaje rodnu prirodu seksualnog uznemiravanja, jer krivično delo može nesrazmerno uticati na žene. Međutim, čineći to, ukazuje na neprikladan fokus na ponašanje žrtava, umesto na adekvatnu osudu izvršenja takvih zločina.

Što se tiče sakaćenja ženskih genitalija, neke sudije nisu smatrale krivično delo oblikom rodno zasnovanog nasilja i nisu imale znanja o njemu. Sudija je spomenuo:

Samo ne znam koliko se u našem društvu vrši [sakaćenje ženskih genitalnih organa]. Ne znam nijedan slučaj, pa mislim da je [njegovo uključivanje] u novi krivični zakon nepotrebno. Čini mi se da [sakaćenje ženskih genitalija] karakteriše primitivna društva. Mi [na Kosovu] nismo životinje. Ne znam zašto je uključen.¹³²

Ovo je ilustracija ponavljajućeg trenda u mišljenju da je uključivanje sakaćenja ženskih genitalija kao krivično delo u KZK-u bilo nepotrebno jer se smatra da na Kosovu ne postoji. Ova izjava, kao i druge, ukazuje da se sakaćenje ženskih genitalija može posmatrati više kao kulturni fenomen, a ne kao kršenje ljudskih prava, što bi moglo uticati na njegov adekvatan tretman u slučaju da se pojave slučajevi. Kao i druge institucije, sudije su imale više znanja i iskustva sa nasiljem u porodici nego sa drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Intervjuisane sudije težile su da rodno zasnovano nasilje shvate kao nasilje u porodici, kako je definisano u SSK-u. Malo je njih shvatilo šire uključivanje drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, rodnih odnosa među ženama i muškarcima ili povezanog sa nesrazmernim efektima takvog nasilja na žene.

Na pitanje šta žrtva treba da učini ako doživi nasilje u porodici, sudija je predložio da žrtva pokuša da postigne razumevanje, navodeći, „kada [dve strane] imaju zajedničko dete, takođe imaju obavezu prema njima [detetu] , ne samo sebi. Naročito kada su [deca] maloletna, imaju socijalnu obav-

¹³⁰ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

¹³¹ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

¹³² Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

ezu“.¹³³ Isti osećaj ponovili su i druge sudije. Ovo podvlači nalaze da sudije mogu ohrabriti parove da se pomire, dajući im prioritet nad sigurnošću žrtve, kao što je detaljno objašnjeno u kasnijem pododjeljku.

Neke sudije su se borile sa načinom na koji se treba ponašati prema psihološkom nasilju. Na primer, jedan sudija je rekao da postoje komplikacije koje dokazuju psihološko nasilje, zbog njegove kontinuirane prirode. Rekao je da „postoji mogućnost da žene neprestano izazivaju psihološko nasilje nad muškarcima i da u određenom trenutku kada muškarac reaguje, reaguje fizički, a ne psihološki“.¹³⁴ To sugeriše da patrijarhalni pogledi na nasilje istraju. Muške rodne norme koje nalažu da muškarci treba da budu „moćni, samostalni i emocionalno kontrolisani“ mogu delovati kao prepreka muškarcima koji prijavljuju psihološko nasilje, kao i druge oblike nasilja u porodici.¹³⁵ To može značiti da je psihološko nasilje nad muškarcima podcenjeno. Istraživanje je podržalo ideju da muškarci koji imaju ideologije „povezane sa tradicionalnom muškošću imaju negativniji stav prema traženju pomoći“.¹³⁶ To, međutim, ne opravdava reagovanje fizičkim nasiljem i sud ga sigurno ne bi trebalo smatrati faktorom za smanjenje kazne. GREVIO je izričito preporučio da se „psihijatrijska patnja izazvana provokacijom ili nepravednim postupcima žrtve ili neke druge osobe ne treba smatrati olakšavajućim okolnostima u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama“.¹³⁷

Što se tiče SOP-a i NSZNP-a, sudijama različitih sudova nedostajalo je znanja, što bi moglo ometati primenu. Niti su znali u kojoj meri su sprovedene odgovornosti pravosudnog sistema. NSZNP-i je predviđao „kontinuiranu obuku i sertifikaciju sudija usmerenih na DV-e, na dobro definisane teme i odobrene module“ (1.1.4.). Prema Akademiji pravde, obuka je bila *ad hoc* i nudila se samo ako su sudije to zahtevale. Monitoring MŽK-a je potvrdio da je ovo samo delimično sprovedeno. Trend koji se ponavljao među intervjuisanim sudijama bio je da nisu mogli pohađati neobaveznu obuku zbog velikog broja predmeta.

NSZNP-i je predvideo da će sudovi dati prednost slučajevima nasilja u porodici kao kršenje ljudskih prava (3.1.1.). Među sudijama intervjuisanim na različitim sudovima ponavljala se tema da je pravosuđe sada svesnije nego 2017. godine da slučajeve nasilja u porodici treba tretirati ozbiljno i kao prioritet. Nadzor MŽK-a sugerisao je da se to dešavalo ponekad, ali ne uvek, kao što je detaljno objašnjeno kasnije u ovom odeljku. NSZNP-i je takođe pozvao na „izbegavanje fragmentacije krivičnih i građanskih postupaka, dok tužilaštvo i sud tretiraju slučajeve [nasilja u porodici] prioritarno objedinjavanjem postupaka osigurati da „izdavanje naloga za zaštitu u parničnom postupku postane deo spisa kancelarije tužioca za krivično gonjenje“ (3.1.4.). Sudije su izjavile da se to dogodilo u praksi.¹³⁸

MŽK nije pronašla dokaze da pravosuđe „efikasno primenjuje izjavu o šteti (u cilju ostvarivanja naknade od optuženog u krivičnom postupku)“ (3.1.5.). Umesto toga, sudije su obično izjavljivale da žrtve „ne žele“ naknadu. Pravosuđe je takođe trebalo da obezbedi dostupnost sudija koji govore srpski

¹³³ Intervju MŽK sa sudijom krivičnog suda, 2020. godine

¹³⁴ Intervju MŽK sa sudijom građanskog suda, 2020. godine

¹³⁵ Bates, A., „Niko mi nikad ne bi verovao“: Istraživanje uticaja viktimizacije nasilja nad intimnim partnerima na muškarce“, *Psihologija muškaraca i muškosti*, 2020, 21 (4), 497.

¹³⁶ Ibid. Pogledajte takođe Bates, E. et. al., „Šta je sa muškim žrtvama? Istraživanje uticaja rodnih stereotipa na implicitne stavove i namere ponašanja povezane sa nasiljem nad intimnim partnerima“, *Rodne uloge*, 2018. godine, 81, 1.

¹³⁷ GREVIO, *Izveštaj o osnovnoj proceni - Albanija*, 2017. godine, str. 51.

¹³⁸ Bivši NKBPN je potvrdio da je ovo završeno (intervju MŽK, 2021. godine).

jezik, između ostalog (3.2.6.). Čini se da svi sudovi imaju ovo ili prevodioce na raspolaganju, mada turisti i romski mogu biti ograničeni. Konačno, prema NSZNP-i, MP-e je trebalo da izradi administrativno uputstvo ili odluku premijera „o subvencionisanju poslova za žrtve porodične porodice“ (4.3.3.), Ali izgleda da to ne postoji.

Krivični predmeti

Krivični sudovi utvrđuju kazne za počinioce krivičnih dela koja uključuju rodno zasnovano nasilje. To uključuje kazne za počinioce nasilja u porodici, kao i za osobe koje krše naredbe o zaštiti.

Iako se procenjuje da je 10.000 žena pretrpelo silovanje tokom rata na Kosovu, do danas je bilo vrlo malo osuđujućih presuda.¹³⁹ MKSJ-u u Hagu je osudio dve osobe za progon seksualnim nasiljem na Kosovu.¹⁴⁰ Prema Amnesty International iz 2017. godine, na kosovskim sudovima „završena su samo tri postupka za ratna silovanja; svaki je rezultirao oslobađajućom presudom nakon žalbe, nakon što su sudovi utvrdili da nema dovoljno dokaza za identifikaciju navodnog počinioca“.¹⁴¹ Ni Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) ni EULEKS nisu postigli napredak po ovom pitanju kada su vodili kosovske pravosudne institucije.¹⁴² Vlada Kosova je preduzela nekoliko koraka u cilju praćenja i procesuiranja ovih slučajeva. Odsustvo pravde za ratna silovanja dodatno demotiviše preživjele da traže pravdu. Generalno, sudovi su imali ograničeno iskustvo sa slučajevima koji uključuju rodno zasnovano nasilje, osim slučajeva nasilja u porodici.

Prema ZKPK-u, dodeljeni pretresni sudija trebalo bi da „zakaže početno ročište koje će se održati u roku od trideset (30) dana od podizanja optužnice“.¹⁴³ Međutim, sud MŽK-a nadgleda periodično kašnjenja u radu sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Prema sudskom nadzorniku:

U Osnovnom sudu, Odeljenju za teška krivična dela, u Prištini, optuženi je osuđen 9. septembra 2019. godine za krivično delo nasilnog silovanja počinjenog 19. decembra 2001.

Žrtva je izvršila samoubistvo nedugo zatim, u januaru 2002. godine. Okrivljeni je osuđen na četiri godine zatvora i novčanu kaznu od 500 evra.

Sudski posmatrači takođe su izvestili o primećivanju slučajeva trgovine ljudima i seksualnog nasilja iz 2001. ili 2008. godine koji su započeli suđenje 2020.

Iako su sudije tokom razgovora ukazale da pravosudni sistem sada daje prednost slučajevima nasilja u porodici, sa tim slučajevima su se nastavila odlaganja. OIK je takođe primetila kašnjenje u sudskim postupcima u vezi sa nasiljem u porodici.¹⁴⁴ Na primer, u Osnovnom Sudu u Uroševcu, Tužilaštvo

¹³⁹ Za dalje detalje u vezi sa brojem žena, videti Farnsworth, N. za MŽK, *Istraživačko istraživanje o obimu rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegovom uticaju na reproduktivno zdravlje žena*, 2008, str. 14.

¹⁴⁰ Vlastimir Đorđević in the case of *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića* (Case No. IT-05-87/1-A, 27 January 2014) and Nebojša Pavković in the case of *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*. (Slučaj br. IT-05-87-T, 26. februara 2009.). Po žalbi Milutinovića i dr. al. suđenje 2014. godine, Žalbeno veće je utvrdilo dodatne tačke seksualnog nasilja nad Pavkovićem i poništilo oslobađajuće presude Nikoli Šainoviću i Sretenu Lukiću za progon seksualnim nasiljem, ali je odbilo da donese nove osuđujuće presude za ove optužbe.

¹⁴¹ Amnesty International, *Rane koje nam pale dušu: Naknada za preživjele kosovske ratne ratne zločine, ali i dalje bez pravde, 2017*, str. 7.

¹⁴² Amnesty International je napisao: „Ovaj izveštaj dokumentuje propuste i Privremene misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Policijske i pravosudne misije (EULEKS) koju vodi EU u istrazi i krivičnom gonjenju slučajeva seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Silovanje i drugo seksualno nasilje u ratu nije bilo prioritet nijedne od ovih međunarodnih vlasti“ (ibidem, str. 7).

¹⁴³ Član 242.4.

¹⁴⁴ Institucija Narodnog Advokata, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018. godine, str. 109.

je 24. jula 2019. godine pokrenulo postupak protiv čoveka zbog navodnog vršenja porodičnog nasilja nad njegovom suprugom, ali je sudsko ročište održano tek 17. jula 2020. godine, skoro godinu dana kasnije.¹⁴⁵ Prvobitno saslušanje optužnica podnetih 2019. godine često se održavalo tek godinu dana kasnije, posebno u Uroševcu. Pored kašnjenja u održavanju početnih ročišta, glavni pretres je odložen mesecima ili čak godinama u nekoliko slučajeva, izvestili su posmatrači MŽK-a. Do kašnjenja je došlo iz različitih razloga, kao što je okrivljeno koji se nije pojavio u postupku uprkos redovnim pozivima suda, izostanak oštećen ili odsustvo tužioca na suđenju. Štaviše, Osnovni Sud u Peći u nekoliko navrata nije pozvao CSR-i i ZZ-a.¹⁴⁶

Tema koja se ponavljala među sudijama bila je činjenica da žrtve često „povlače“ svoj slučaj protiv počinio- ca. Zvaničnici drugih institucija slično su primetili da sudije ponekad ne prate slučaj jer se žrtve „povlače“.¹⁴⁷ U krivičnom postupku, sudstvo mora da sprovodi optužbe po službenoj dužnosti bez obzira na odluku žrtve.¹⁴⁸ Kao što je predstavnik SSK-a naglasio, „ako je to krivični slučaj, trebalo bi da ga sprovedu do kraja“. Zaista su zabrinjavajući izveštaji da se takva praksa nastavlja kao i prethodnih godina.

U 2017. godini odbačeno je više od polovine svih krivičnih prijava povezanih sa nasiljem u porodici. Ovaj broj je ostao visok i u 2018. godini.¹⁴⁹ Za osuđujuće presude, kazne za počinioce porodičnog nasilja i dalje su niske, iako su definicija porodičnog nasilja i njegove sankcije uključene u SSK-u. Istraživanje i nadzor MŽK-a takođe su istakli preostale nedostatke u odgovarajućem izricanju presude. Sudija Vrhovnog suda primetio je:

Rešavanje slučajeva nasilja u porodici kasni iako su oni sada opet prioritet. Oni [sudije] ne prate pitanja sankcionisanja i kazni. Ovo su neki nedostaci koje tek treba rešiti.¹⁵⁰

„Obično se dešava da je ovo možda prvi slučaj nasilja u porodici. Može biti da se nije dogodilo nasilje sa vrlo ozbiljnim posledicama, a žrtva oprašta počinio- cu.“

- **Muškarac, sudija krivičnog suda**

„Na našim sudovima žrtve često opraštaju počinio- cima jer nisu imale sredstava da se odvoje i žive samostalno.“

- **sudija građanskog suda**

„Ponekad sudije i dalje pokušavaju [pomiriti stranke], kažu, „ Oh, pa to je vaš muž. Hajde, imate decu“, ali svojim uticajem kažemo sudiji da prestane: „ Ovde smo zbog krivičnog dela. “Dešavalo se ponekad da pokušaju da pomire [stranke].“

- **Muškarac, VA**

¹⁴⁵ Predmet PP.II.br.I 139-12/2019. Ovo je bilo relevantno za član 248 KZK-a.

¹⁴⁶ Ovo se dogodilo u C.nr. 174/20 24. februara 2020; P. 876/19 28. februara 2020; Br. 723/20 22. jula 2020; C. 590/20 6. jula 2020; P. 849/19 6. jula; P. 985/19 20. jula 2020; P. 1041/10 i P.br. 763/19 12. juna 2020. godine

¹⁴⁷ Intervjui MŽK sa predstavnikom SSK i službenikom KP, 2020. godine

¹⁴⁸ ZKP Član 363; ZKP Član 365.

¹⁴⁹ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioce*. MŽK je više puta tražila podatke razvrstane po polu, ali nisu dostavljeni, tako da noviji proračuni nisu mogli da se izvrše.

¹⁵⁰ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

Ispitanik je nastavio, izražavajući nezadovoljstvo zbog niske kazne za počinioce nasilja u porodici. Policajac je izrazio sličnu zabrinutost: „Imam dosta kontakata sa sudijama, kada govorimo o [slučajevima porodičnog nasilja], kažu da počinioce osuđuju na uslovnu kaznu od jedne godine i smatraju da je to mnogo“.¹⁵¹ To ukazuje na to da sudije možda nisu ni svesni da izriču niske kazne. ZZ-a su se obično složili da sudije daju niske kazne:

Mnogo je razloga koje su sudije navele. Najviše sam čula: „Možemo da izdajemo oštrije rečenice. Međutim, kada izgovorimo ove oštrije rečenice, porodični odnos se još više pogoršava. Cilj kažnjavanja ovih počinitelja krivičnih dela je da se obrazuju i ponovo okupe porodica, a ne da se naruši odnos između muža i žene. Dobro je ako se ponovo okupe jer nemaju gde da odu. Nema šta da se radi“. I sudovi analiziraju ovu situaciju i dolaze do ovih zaključaka.¹⁵²

Stoga, naizgled, neke sudije propisuju niske kazne sa motivom pomirenja dva partnera. Prema monitorima sudova MŽK-a, na sudije ponekad utiču zahtevi žrtava za blagim izricanjem kazne:

Na ročištu održanom 3. jula 2020. godine, optužena stranka H.K. optužena je za laku telesnu povredu i pretnju (članovi 188 i 185 prethodnog KZK-a), navodno počinjena 23. februara 2018. Oštećena B.K. zatražila je od suda da izrekne blagu kaznu, navodeći: „Ako mom mužu izreknete težu kaznu, onda će ova kazna uticati na slom naših porodičnih odnosa, jer imamo i ekonomskih problema jer živimo od socijalne pomoći.“ Državni tužilac je dozvolio oštećenom da povuče optužbu za pretnju. Optuženi je na kraju osuđen za lakšu telesnu povredu i osuđen na sudsku opomenu.

Sankcije za krivična dela koja su obuhvaćena IK-om moraju biti efikasne, proporcionalne i odvratajuće, s obzirom na njihovu ozbiljnost i relevantne otežavajuće okolnosti.¹⁵³ Evropska Komisija je izrazila zabrinutost zbog blagih presuda u slučajevima rodno zasnovanog nasilja na Kosovu.¹⁵⁴ U kontekstu nasilja u porodici, NSZNP-i je predložio da kaznene politike krivičnih sudova budu strože, sa dužim zahtevima za izricanje kazne, uključujući one koji krše naloge za zaštitu. Smjernice za odmjerenje kazne u Vrhovnom Sudu pokušale su riješiti ova pitanja davanjem sudijama više detalja, nadajući se da će se objektivnost i doslednost razviti u primjeni otežavajućih i olakšavajućih faktora. Na nesreću, Kosovski Pravni Institut utvrdio je 2019. godine da „praktično nije sprovedena Smernica“, da nije bilo doslednosti u pravnom obrazloženju i da se olakšavajući i otežavajući faktori nisu primenjivali u skladu sa Smernicama. ARP je takođe izrazio zabrinutost da sudije prilikom utvrđivanja slučajeva nasilja u porodici koriste „sopstvenu praksu u donošenju presuda jer njihova praksa [nije] u skladu sa Smjernicama politike odmjerenja kazne“. To ukazuje na potrebu za povećanom pažnjom na propuste pravosuđa

¹⁵¹ Intervju MŽK sa sudijom sa KP, 2020. godine

¹⁵² Intervju MŽK sa ZZ, 2020. godine

¹⁵³ Članovi 45. i 46, respektivno.

¹⁵⁴ Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019. godine, str. 28.

da adekvatno izrekne odgovarajuće kazne.¹⁵⁵ Na nesreću, Kosovski Pravni Institut utvrdio je 2019. godine da „praktično nije bilo primene Smernica“, da nije bilo doslednosti u pravnom obrazloženju i da se olakšavajući i otežavajući faktori nisu primenjivali u skladu sa Smernicama.¹⁵⁶ AGE je takođe izrazio zabrinutost da sudije prilikom određivanja slučajeva nasilja u porodici koriste „sopstvenu praksu u donošenju presuda jer njihova praksa [nije] u skladu sa Smernicama politike odmeravanja kazne“. ¹⁵⁷ To ukazuje na potrebu za povećanom pažnjom na propuste pravosuđa da adekvatno izrekne odgovarajuće kazne. Kosovski pravni institut preporučuje intenzivnu obuku za sudije i da se posebno poziva na Smjernice prilikom izricanja kazni.¹⁵⁸

Građanski predmeti

Građanski sudovi treba da blagovremeno vrše reviziju OP-a i EPO-a, odlučujući o merama zaštite u okviru ZZNP-a. Građanski sudovi takođe odlučuju o nekoliko slučajeva koji imaju kontekstualni značaj za osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, poput pitanja koja se odnose na imovinu, nasledstvo, razvod, alimentaciju i starateljstvo nad detetom.

Reakcije sudija građanskih sudova bile su prilično dvosmislene u pogledu toga da li smatraju da su sudije sada svesnije nasilja u porodici nego 2017. godine. Međutim, sudije su se složile da žrtve porodičnog nasilja treba odmah da prijave slučajeve. Uprkos tome, dvoje sudija su napomenuli da bi žrtve trebale da pronađu sebi mesto za život ili da kontaktiraju članove porodice, umesto da odmah prijave nasilje. Pronađeni su dokazi da neke sudije mogu savetovati žrtve da se „pomire“ sa počiniocima, umesto da odobravaju zahteve žrtava za naloge za zaštitu. Na primer, jedan sudija je tvrdio da su nalozi za zaštitu efikasni jer „[NZ-i] popravljaju odnose između partnera i mislim da će počinioc nasilja odlučiti da više ne vrši nasilje u porodici“. ¹⁵⁹ Sudija je naizgled držao ideju da su nalozi za zaštitu namenjeni pomirenju, a ne njihovoj jasnoj nameri da zaštite žrtve.

Možda je zabrinjavajući nalaz ovog praćenja bila ponavljajuća tema „pomirenja“. Čini se da sudije građanskih sudova još uvek koriste zastarelu, zastarelu odredbu Porodičnog zakona, koja podstiče supružnike da se pomire da spasu svoj brak.¹⁶⁰ Međutim, ista ta odredba naglašava potrebu za izbegavanjem bilo kakvih potencijalni rizik od

„[Kada stranke podnesu zahtev] za razvod braka, sudije imaju obavezu da traže od njih da se pomire. To je obavezno prema [Porodičnom] zakonu. Na sudu često vidimo da žene opraštaju [počiniocima] jer nemaju sredstava da se odvoje i žive samostalno. “

- **Žena, sudija krivičnog suda**

¹⁵⁵ Vrhovni Sud Kosova, *Smernice za izricanje kazne*, Prvo izdanje, 2018. godine

¹⁵⁶ Kosovski Pravni institut, “[Politika odmeravanja kazne na Kosovu: Analiza primene Smjernica politike odmeravanja kazne od strane Kosovskih Sudova](#)”, 2019. godine, str. 5.

¹⁵⁷ ARP, “[Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#)”, 2019. godine, str. 134.

¹⁵⁸ Kosovski Pravni institut, “[Politika odmeravanja kazne na Kosovu: Analiza primene Smjernica politike odmeravanja kazne od strane Kosovskih Sudova](#)”, 2019. godine, str. 246.

¹⁵⁹ Intervju MŽK-a sa sudijom Apelacionog Suda.

¹⁶⁰ Član 59.

povrede ili nasilja nad supružnicima ili decom. Uprkos tome,vo pitanje se često primećuje od 2008.¹⁶¹ Sudije nastavljaju da teže pomirenju parova, navodeći da bi se ili roditelji trebali pomiriti zbog svoje dece ili da je nasilje normalan deo veze. Sudski monitor MŽK zabeležio je jedan takav slučaj:

U Osnovnom sudu u Prizrenu, tokom naloga za zaštitu i saslušanja o starateljstvu nad detetom, monitor MŽK-a primetio je da je sudija pokušao da pomiri navodnog počinioca i žrtvu, iako je bilo ogromnih dokaza da je došlo do nasilja, uključujući medicinske i policijske izveštaje. Štaviše, optuženi je na sudu priznao da se navedenog datuma dogodilo nasilje. Žrtva je jasno stavila do znanja da ne želi da oprostí optuženom, izjavivši: „I on je zažalio zbog toga poslednji put. Zatim je nastavio sa [nasiljem] “. Žrtva je to izjavila nakon što su joj i ZZ-a i sudija rekli da se čini da se optuženi kaje zbog svojih postupaka. Ipak, sudija je preporučio pomirenje, kako bi porodica ostala netaknuta, a deca ostala sa ocem. Sudija je rekao: „Vi ste ti koji odlučujete. Samo zbog dece, da ih ne biste zlostavljali, vi ste ti koji morate da razmislite o ovome. “ Nakon što je žrtva po drugi put ukazala da ne želi da se pomiri, usvojen je njen zahtev za nalog za zaštitu.

Takvi slučajevi, koji su se ponavljali, uključivali su neprimeren pritisak sudija na žrtve i potencijalnu ponovnu viktimizaciju. Drugi sudski monitor MŽK-a je izvestio:

U slučaju nasilja u porodici u Osnovnom Sudu u Gnjilanu, sudija je pokušao da ubedi žrtvu i navodnog nasilnika da nastave svoj brak. Obe strane bile su prisutne na sudu kako bi rešile administraciju dokaza, zahtev za alimentaciju, podelu imovine i starateljstvo nad detetom. Sudija je rekao ZZ-a: „Ne morate da dođete u moju kancelariju da biste mi rekli šta da radim; žele da budu ponovo zajedno“. Nakon saslušanja, sudija je preporučio da obe strane „nađu snagu i budu jake za svoju decu; raspravljati i ne donositi ovu odluku [da se odvoji].”¹⁶²

Drugi sudija izrazio je nezadovoljstvo zakonskom zabranom obaveznog posredovanja u slučajevima porodičnog nasilja:¹⁶³

Ono što je pogrešno u [proceduri] je činjenica da medijacija više nije dozvoljena, odnosno ne možemo slučajeve nasilja u porodici poslati u medijaciju. Ne znam zašto su zakon napravili na taj način, ali bilo bi dobro videti gde postoji mogućnost da kada ti slučajevi [dođu na sud] prvi put budu poslati na posredovanje. Daje priliku supružnicima da se pomire, da vide mogu li se konsolidovati i nastaviti svoj zajednički život dalje.¹⁶⁴

¹⁶¹ Farnsworth, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK i AGE, *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje radi informisanja nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, ARP: 2008, p. 106; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više izgovora*, 2015. godine, str. 13; Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine, str. 20.

¹⁶² MŽK izveštaje nadgledanja, 2020. godine

¹⁶³ *Nacrt zakona o krivičnom postupku*, Član 231; i Zakona br. 06 / L –009, Član 2.3.

¹⁶⁴ Intervju MŽK-a sa sudijom, Priština, 2020. godine

Takva gledišta bila su ponavljana tema u intervjuima i praćenju suda.¹⁶⁵ Mreža MŽK je više puta gledala sednice na kojima su sudije vršile pritisak na parove da se pomire, uprkos očiglednim rizicima od nasilja. U drugom slučaju u Osnovnom sudu u Prizrenu, ogranak Suva Reka, koji je podrazumevao zahtev za nalog za zaštitu 26. juna 2020. godine, sudski nadzornik je primetio:

Sudija je u početku insistirao na tome da se stranke pomire, iako je žrtva imala obimne medicinske izveštaje koji dokazuju da je doživela nasilje. Činilo se da je navodni počinitelj u više navrata zlostavljao žrtvu, ali da se u više navrata sjedinio sa žrtvom uz podršku starijih u kući. Na kraju saslušanja, žrtva je jasno izjavila da ne želi da bude sa počiniocem. Uprkos tome, sudija je rekao žrtvi: „Imate vremena da razmislite i reflektujete dok se ne donese odluka, da se pomirite sa supružnikom zbog svoje dece“, i „zarad svoje dece imate da razmislim o ovome“.¹⁶⁶

Takođe u 2018. godini, pravosudne institucije su navodno opravdale pritisak na parove da se pomire jer je to bilo neophodno u svrhu „spašavanja porodice“.¹⁶⁷ Tradicionalni stavovi i pretpostavke sudija u vezi sa porodicom i uporni naponi ka pomirenju mogu potencijalno ugroziti žrtve. Monitor MŽK-a opisao je jedan takav slučaj:

U Osnovnom sudu u Peći, žrtva i nasilnik odlučili su da se odvoje. Suprug je živio u zajedničkom stanu, dok je supruga živela u iznajmljenom stanu sa svojom decom. Kada je nasilnik odveo decu na nekoliko dana i nije dozvolio supruzi da ih vidi, otišla je u zajednički stan da vidi decu. Suprug ju je fizički napao i nasilno odveo iz stana. Tokom saslušanja na kojem je žrtva zatražila nalog za zaštitu, sudija se obratio žrtvi rekavši: „Zašto ste otišli u stan? Zašto ste insistirali da ostanete u stanu?“ Gotovo u suzama, zaštićena strana je izjavila: „Ja, sudijo, danima nisam videla decu. [Nije mi dozvolio] da ih vidim.“ Sudija je odgovorio: „Jasno je da ste još uvek zaljubljeni.“ Ovim „dokazima“ sud je odlučio da odbije njen zahtev za nalog za zaštitu.¹⁶⁸

Sudija u ovom slučaju zanemario je nasilje koje se dogodilo, uzurpiranje deteta nad detetom, kao i zahtev žrtve za zaštitu. Ova odluka dovela je žrtvu u opasnost od daljeg nasilja. Štaviše, u potpunosti je ignorisala potencijalne mere naloga za zaštitu koje bi mogle zaštititi žrtvu i njenu decu, poput pružanja privremenog starateljstva i zahteva od počinioca da plati kiriju ili napusti zajedničke prostorije. Kao što je napomenuto u odeljku o KP, uklanjanje počinitelja iz zajedničkog doma i omogućavanje žrtvi da ostane treba da bude prioritet, kao što se ogleda u IK.¹⁶⁹

Sudije i sudski službenici složili su se da se slučajevi nasilja u porodici sada tretiraju prioriternije nego 2017. Međutim, čini se da neke sudije još uvek ne shvataju hitnost takvih slučajeva. Na primer, u

¹⁶⁵ U drugom slučaju u Osnovnom sudu u Gnjilanu, sudija je rekao i žrtvi i nasilniku da „pronađu snagu i budu jaki za decu; razgovarati i [ne] pogoršavati stvar“ (slučaj br. 412/2020. godine).

¹⁶⁶ Predmet br. 201/2020.

¹⁶⁷ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D., *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioce*.

¹⁶⁸ Predmet Br. 170/20 on 20 Juli 2020. godine

¹⁶⁹ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf. 264.

jednom slučaju koji je nadgledala MŽK-a, Osnovni sud u Peći je 12. jula 2019. godine dobio zahtev za nalog za zaštitu, ali početno ročište održano je tek 3. marta 2020.¹⁷⁰ Sud nije poštovao princip prioriteta za hitne slučajeve razmatranje slučajeva nasilja u porodici, niti ZZNP-a, koji kaže da sud mora da donese odluku u roku od 15 dana od prijema zahteva za nalog za zaštitu.¹⁷¹ Pored kršenja zakona, takva kašnjenja žrtvu dovode u opasnost da nanese štetu. U nekoliko navrata, naročito u Osnovnom Sudu u Peći, posmatrači su takođe primetili da sud nije pozvao ZZ-a i CSR-i na ročišta o nasilju u porodici ili nalozima za zaštitu, uključujući slučajeve kada su stranke imale decu.¹⁷²

„Mnogo je poteškoća u dodeljivanju naloga za zaštitu (posebno kada su) žrtva i počinioc pod istim krovom. Imali smo takav slučaj kada se završilo ubistvom. Nema smisla da se počinioc drži podalje od žrtve na samo 200 ili 100 metara.“

– **Muškarac, socijalni radnik, Priština**

Poteškoće u pružanju i sprovođenju odgovarajućih mera u okviru naloga za zaštitu i dalje su se ponavljale među učesnicima istraživanja iz različitih institucija. Prvo, sudije su primetile da žrtve ponekad zahtevaju samo zabranu pristupa i nikakve druge potencijalne mere koje bi ih mogle zaštititi. Štaviše, zabrane približavanja i dalje se ne poštuju, s obzirom na životne situacije na Kosovu u kojima nekoliko članova porodice boravi u istom domaćinstvu. Kao što je pomenuto, policija je takođe primetila poteškoće u sprovođenju naloga za zaštitu merama koje zabranjuju pristup žrtvi u situacijama kada su žrtva i počinioc boravili zajedno.

Od 2008. godine nadležne institucije dosledno izveštavaju o ovom pitanju, što ilustruje uporno ograničeno razumevanje i potencijalno kulturološki uticali nedostaci kod sudija koji pružaju druge mere predviđene zakonom. Iako bi sudije mogle da obezbede dodatne mere koje zahtevaju da navodni počinioci napuste zajedničko prebivalište, plate kiriju za žrtvu da živi negde drugde i / ili plaćaju alimentaciju, sudije su navodno oklevale da primene ove mere zbog zabrinutosti zbog činjenice da počinioc nije u mogućnosti da plati. Zabrinutost ne bi trebalo da se odnosi na ekonomsku situaciju počinioca, već na adekvatnu i neposrednu zaštitu žrtava, kako zahteva IK.

Sudski službenici MŽK-a takođe su primetili slučajeve u kojima su se žrtve povukle ili odlučile da neće slediti zahteve za nalog za zaštitu. Prema sudskom nadzorniku:

Na ročištu za zahtev za nalog za zaštitu u Građanskom Odeljenju u Peći 12. marta 2020. godine, zaštićena stranka povukla je ovaj zahtev za nalog za zaštitu na osnovu toga što je poboljšala odnose sa počiniocem nasilja, mada to nije bio prvi put da je počinioc upotrebio nasilje nad žrtvom.¹⁷³ Slični slučajevi u kojima su povučeni zahtevi za mere zaštite takođe su primećeni u Osnovnom sudu u Prištini u februaru 2020. godine.

Dalje bi trebalo istražiti razloge za povlačenje predstavki za zaštitu žrtava i, naročito, da li na takve odluke utiče pritisak počinioca, socio-kulturni faktori, naponi za pomirenje sudija ili širi izazovi za

¹⁷⁰ Predmet br. P.nr.670/19.

¹⁷¹ Član 15.

¹⁷² Tokom sednica koje su uključivale zahteve za naloge za zaštitu 24. februara 2020. (slučaj br. 174/20), odnosno 22. jula 2020. godine (slučaj br. 723/20), CSR nije pozvan. Na drugom zasedanju 6. jula 2020. nisu pozvani ni CSR ni ZZ-a (slučaj br. 590/20).

¹⁷³ Predmet br. 284/20.

žrtve kada se angažuju u pravnom sistemu (kao što je pristup pravnom savetu ili kašnjenje u određivanju predstavlja).

Postupak starateljstva nad detetom može biti usko povezan sa slučajevima nasilja u porodici. Na primer, u jednom slučaju koji su dokumentovali nadglednici MŽK, na osnovu informacija iz ZZ-a:

[Bivši muž] je uzeo decu, uskrativši im majku starateljstvo i njeno legitimno pravo da viđa svoju decu. Posle nekog vremena umro je, a deca su nastavila da žive sa roditeljima svog oca. Muževi roditelji još uvek ne dozvoljavaju majci da viđa svoju decu. Ona je pokrenula slučaj radi pokušaja starateljstva nad svojom decom, ali pravosudni sistem je samo odložio njen slučaj. ZZ-a je zatražila nalog za zaštitu kako bi deca mogla biti privremeno poverena majci, ali sud je odbio zahtev izjavivši da starateljstvo nad detetom podrazumeva zaseban postupak. Potraživanje starateljstva moglo bi potrajati godinama. Iz strukturalne perspektive, s obzirom na kulturne norme prema kojima se pretpostavlja da starateljstvo nad detetom treba da spada u patrijarhalnu lozu, odnosno sa porodicom njihovog oca, sudovi imaju tendenciju da starateljstvo dodeljuju očevima, čak i kada su oni bili počinioци nasilja.¹⁷⁴ Građanski sudovi imaju tendenciju da starateljstvo dodeljuju očevima, takođe na osnovu argumenta da očevi imaju veće šanse da izdržavaju decu, što teoretski može imati određenu verovatnoću istine, s obzirom na širu strukturalnu diskriminaciju na Kosovu koja postoji nad imovinskim pravima, zaposlenjem i pristup resursima. Iako ovaj pristup nije podržan pravnim okvirom, sudije mogu ojačati tradicionalne društvene norme da bi muškarci, kao ekonomski hranitelji, trebalo da brinu o deci, bez obzira da li je otac nasilnik. Takve odluke donete na ročištima o starateljstvu nad detetom, povezane sa Porodičnim zakonom, nisu u skladu sa pristupom usmerenim na žrtve i potrebama dece, kako je predviđeno IK i kosovskim zakonom. Dalje, strah od takvih ishoda može sprečiti žene da traže zaštitu, prijavljuju nasilje ili pokreću postupak razvoda zbog straha od gubitka starateljstva nad svojom decom. Savet Evrope je pružio sledeći komentar o pritvoru prema IK-u:

U kontekstu pronalaženja holističkih rešenja koja izbegavaju sekundarnu viktimizaciju, Istanbulska konvencija zahteva od sudija da uzmu u obzir sve poznate slučajeve nasilja u porodici kada odlučuju o starateljstvu ili pravima posete (član 31). Bilo je primera da je nasilnom roditelju odobreno posećivanje ili čak starateljstvo samo zato što se smatralo da je u najboljem interesu deteta da održi kontakt. Istanbulska konvencija, međutim, jasno utvrđuje da će nasilje nad neovisnim negovateljem ili detetom uvek trebati biti uključeno u odluke o vršenju roditeljskog prava i da vršenje prava posete ili starateljstva nikada ne bi trebalo da ugrozi bezbednost žrtava ili one njihove dece.¹⁷⁵

ZZNP-i predviđa da žrtva porodičnog nasilja može tražiti privremeno starateljstvo nad decom, do isteka naloga za zaštitu i sudske odluke o dugoročnim starateljskim pravima nad detetom. Među-

¹⁷⁴ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

¹⁷⁵ Savet Evrope, *Dečja prava*, 2019. godine

tim, s obzirom na gore pomenute tradicionalne društvene norme i odnose, sudije građanskih sudova navodno možda neće uvek pravilno primeniti ove odredbe. Sudija je primetio:

[ZZNP] Član 6. stav 2. kaže da je starateljstvo nad detetom privremeno povereno žrtvi porodičnog nasilja, dok se roditeljsko pravo [privremeno] oduzima počiniocu porodičnog nasilja. ... Sada, u praksi, kada nema nasilja nad decom, sudovi dodeljuju redovne kontakte ocu sa detetom, što je u suprotnosti sa odredbama [u ZZNP]. ... Ovom odredbom [ZZNP], bez razmatranja da li je bilo nasilja nad decom, za mene je način za sankcionisanje roditelja koji se loše ponašao prema majci. Obično u ovim slučajevima sudije ionako dodeljuju [deci] redovne posete sa počiniocem nasilja.¹⁷⁶

„Nema mnogo ozbiljnih zdravstvenih ustanova koje rade na rehabilitaciji osoba zavisnih od alkohola ili opojnih droga.“

– predstavnik SSK

To sugeriše da sudije mogu nametati prava na posetu, uprkos tome što takva prava nisu predviđena ZZNP-om. OEBS je primetio još 2012. godine da sudije prekoračuju svoju nadležnost nametanjem mera koje nisu predviđene ZZNP-om.¹⁷⁷ Drugo tumačenje je da neke sudije mogu ukinuti ili izmeniti naloge za zaštitu,¹⁷⁸ kojima je žrtvi nasilja dodeljen privremeni pritvor nad detetom, davanjem prava počiniocima na posetu nakon što je zaštitnim nalogom uklonjeno roditeljsko pravo počinioca. Dalja istraga mogla bi istražiti ovo pitanje i kako se starateljstvo nad detetom vrši u odnosu na naloge za zaštitu.

Još jedno stalno pominjano pitanje među ispitanicima iz različitih odgovornih institucija bilo je to što sudije retko dodeljuju mere predviđene za rehabilitaciju od zavisnosti od droge ili alkohola. Univerzitetski Klinički Centar Kosova nudi takve usluge naizgled od 2017. CSO-i takođe pružaju neke ograničene usluge. Stoga, možda relevantnim institucijama nedostaje znanje da su ove usluge dostupne, ne zahtevaju ove mere ili ne smatraju potrebnim da se te mere dodele. Pre svega, počinioci navodno nemaju uvek pristup adekvatnim i korisnim uslugama rehabilitacije.¹⁷⁹ S obzirom da su takve usluge dostupne samo u Prištini, to takođe može predstavljati izazov za neke počinioce da im mogu pristupiti.

Zaključak

Iako su sudije bile svesne promena KZK-a i inkorporacije IK u Ustav Kosova, nisu svi imali sveobuhvatno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, posebno različitih oblika seksualnog nasilja. Sudovi su se malo sreli slučajevi vređanja, seksualnog napada, silovanja ili seksualnog uznemiravanja. Većina slučajeva rodno zasnovanog nasilja koje su tretirali odnosili su se na nasilje u porodici. Sudije su se složile

¹⁷⁶ Intervju MŽK-a sa sudijom, 2020. godine

¹⁷⁷ OEBS Misija na Kosovo, "Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu", 2012. godine

¹⁷⁸ LDPV, 20. Jan 20. predviđa: „Kad god dođe do promene, stranka ili okrivljeni mogu podneti zahtev za promenu ili promenu naloga za zaštitu, gde može biti odlučeno da se nalog promeni: 2, () izmena, (3) to se ukine, gde Sud oceni da su prestali svi ozroci na osnovu kojih je izdat nalog za zaštitu “.

¹⁷⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

da su slučajevi nasilja u porodici sada prioritetniji nego ranije, ali praćenje sugerije da odlaganja i dalje traju, što potencijalno dovodi žene u veliki rizik od daljeg nasilja. Fenomen da žene “povlače” svoja svedočenja i odustajanje od krivičnih prijava naizgled se nastavlja, uprkos jasnim zakonskim obavezama da nastave sa gonjenjem po službenoj dužnosti. Kazne za krivična dela nasilja u porodici i dalje su niske. Neke sudije i dalje teže pomirenju porodica, mada to nije u njihovom mandatu kada su žene i deca u opasnosti od nasilja. Još uvek je malo mera dodeljeno u nalogima za zaštitu, što koči sveobuhvatan pristup usmeren na žrtve. Potrebna su dalja istraživanja uzroka žrtava koje povlače predstavke za zaštitu ili traže blaže izricanje kazne, kao i starateljstva nad detetom u vezi sa nalogima za zaštitu.

KOSOVSKKE KAZNENO-POPRAVNE SLUŽBE

Prema kosovskom zakonu, posebno KZK-u, Kosovska popravna služba (KPS) je odgovorna za rehabilitaciju zatvorenika. Misija KPS-a je da „resocijalizuje zatvorenike poštujući njihova osnovna prava bez obzira na rasu, jezik i veru, kao i da obezbedi bezbedno okruženje za osoblje, zatvorenike i društvo”.¹⁸⁰ Počiniocima će možda trebati psihološka podrška ili pomoć u oporavku od zavisnosti od alkohola i/ili droge.¹⁸¹

U 2017. godini, zaposlenima u KPS-u je nedostajalo znanja u vezi sa pravnim okvirom koji se odnosi na nasilje u porodici, kao i njihovim dužnostima i obavezama u radu sa prestupnicima.¹⁸² Intervjui su 2020. godine sugerisali da zaposleni u KPS-u sada imaju više znanja o pravnom okviru vezanom za rodno zasnovano nasilje, novom KZK-u i njihovim zakonskim obavezama. Oni su imali tendenciju da znaju o najizraženijim oblicima nasilja na Kosovu, uključujući porodično nasilje, seksualno uznemiravanje i rodno zasnovano nasilje, ali nisu imali znanja o seksualnom nasilju, podsticanju na otkrivanje intimnih delova tela, silovanju, sakaćenju ženskih genitalnih organa i vrebanju. Zvaničnici KPS-a su imali tendenciju da nemaju informacije o SOP-ovima i NSPDV-u, njihovim dužnostima i obavezama prema njima, niti o načinu primene relevantnog zakonodavstva.

Prema NSZNP-u, KPS je, uz podršku MP-a, trebalo da uspostavi programe rehabilitacije i „odgovarajuću infrastrukturu za rad sa počiniocima nasilja u porodici“, prema ZZNP-u (4.4.1.). KPS ima posebnu grupnu terapiju za počinioce nasilja, ali sesije nisu obavezne. Stoga su službenici KPS primetili da prisustvuju samo prestupnici koji odluče da učestvuju. KPS još uvek nema sveobuhvatan program koji eksplicitno sarađuje sa počiniocima rodno zasnovanog nasilja. Ni, naizgled, nisu posebne mere rehabilitacije zasnovane na rodu zasnovane na nasilju uključene u njihove lične planove rehabilitacije. Zvaničnik KPS-a je primetio da nedostatak posebnih programa otežava rehabilitaciju: „Neke osobe imaju osećaj nasilja iznutra i, u određenim trenucima, eksplodiraju, kao da je reč o nečemu organskom. Ljudi [koje tretiramo] imaju tendenciju da budu nasilni i eksplodiraju i vrte se na istu tačku”.¹⁸³ Činilo se da je predstavnik nagovestio da je nasilje nešto što je svojstveno nekoj osobi, što bi

¹⁸⁰ MP, [NSZNP](#), 2017, str. 20.

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

¹⁸³ Intervju MŽK-a sa predstavnikom KPS-a, 2020.

možda moglo da posluži kao neki oblik opravdanja nasilja u porodici. KPS treba da pruži usluge i poruke koje naglašavaju da ne postoji izgovor za nasilje. Kao što je prijavljeno 2017. godine, lični planovi rehabilitacije prestupnika trebalo bi da uključuju „resocijalizaciju u vezi sa odnosima moći i tradicionalnim rodnim ulogama“ ka transformaciji tradicionalnih rodnih odnosa i sprečavanju recidivističkog nasilja.¹⁸⁴ U skladu sa IK, Kosovo bi trebalo da razmotri uspostavljanje programa rehabilitacije sa minimalnim standardima usmerenim na promenu nasilnih obrazaca ponašanja usvajanjem nenasilnog ponašanja u međuljudskim odnosima, uz održavanje, kao primarne brige, sigurnosti, podrške i ljudskih prava žrtava.¹⁸⁵ NSZNP je takođe predvideo da će KPS, uz podršku MJ-a, „nadgledati rehabilitaciju i reintegraciju počililaca“ (4.4.3.). Iako pokrenut kao pitanje i 2017. godine,¹⁸⁶ KPS još uvek ne održava podatke o tome da li su lica koja su lečena počinila rodno zasnovano nasilje. Ni KPS ne održava podatke o svom tretmanu recidivističkih slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Dakle, KPS još uvek nema sistem koji bi omogućio praćenje.

Zaključak

Iako službenici KPS-a imaju više znanja nego 2017. godine, još uvek nemaju razumevanja u vezi sa relevantnim pravnim okvirom i sopstvenim dužnostima i obavezama u vezi sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja. KPS još uvek ne nudi sveobuhvatne posebne programe lečenja za rehabilitaciju osoba koje su počinile rodno zasnovano nasilje. Iako su potencijalno korisni, posebni programi terapije za počiniocce nasilja nisu obavezni i stoga se čini da su imali minimalan uticaj. Za transformaciju obrazaca ponašanja, prema IK-u, potreban je sveobuhvatniji program. KPS-ovi sistemi za upravljanje podacima još uvek ne prate vrste krivičnih dela koja su izvršili njihovi klijenti, što ometa odgovarajuće nadgledanje.

PROBACIONA SLUŽBA

Probaciona služba je odgovorna za organizaciju, sprovođenje i nadgledanje alternativnih kazni, kao i za socijalnu reintegraciju osuđenih lica. Prema NSZNP-u, oni bi trebalo da nadgledaju i podržavaju osuđene prestupnike koji su na uslovnoj slobodi:

razvojem individualnih programa nadzora; izradom izveštaja o sprovođenju alternativnih i uslovnih kazni za tužioce, sudove i veće za uslovno puštanje; vođenjem i pružanjem podrške osuđenim licima po izvršenju kazne; vođenjem evidencija i registara o sprovođenju alternativnih mera i kazni u sistemu elektronskog upravljanja podacima.¹⁸⁷

Prema predstavniku Probacione službe, celokupno znanje i stavovi zaposlenih prema nasilju u

¹⁸⁴ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

¹⁸⁵ Član 16.

¹⁸⁶ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017, str. 24.

¹⁸⁷ MP, *NSZNP*, 2017, str. 20-21.

porodici su se promenili i poboljšali od obuke.¹⁸⁸ Bez obzira na to, kao i 2017. godine, službenici Probacione službe sa kojima se razgovaralo 2020. godine nemaju znanje o NSZNP-u i ovim odgovornostima.¹⁸⁹ Na pitanje o rodno zasnovanom nasilju, ispitanici nisu razumeli različite oblike, uključujući seksualno uznemiravanje, seksualno nasilje, podsticanje na otkrivanje privatnih delova, silovanje, porodično nasilje, sakaćenje ženskih polnih organa i vrebanje. Ispitanici su znali da su ova krivična dela kažnjiva po novom KZK-u, ali ih nisu razumeli kao oblike rodno zasnovanog nasilja.

Prema tužiocima, većina slučajeva rodno zasnovanog nasilja dobija uslovne kazne. Međutim, Probaciona služba ne prati takve slučajeve. Niti imaju posebne usluge za osobe koje su počinile rodno zasnovano nasilje. Stoga, baš kao što je MŽK zaključila 2017. godine, „čini se da postoji nedovoljna infrastruktura za rehabilitaciju počinilaca rodno zasnovanog nasilja”.¹⁹⁰ To sugerise da njihove gore pomenute odgovornosti predviđene NSZNP-u nisu sprovedene.

Generalno, Probaciona služba se sastaje sa uslovno puštenim. Praćenjem uslovnih slučajeva rekli su da pokušavaju da smanje recidiv. Njihove glavne odgovornosti uključuju merenje ponašanja uslovno puštenih, razumevanje njihove kriminalne prošlosti i razmatranje da li je počinilac nasilan. Na osnovu ovih faktora, oni procenjuju da li je verovatno da će neko počiniti neko drugo krivično delo. Čini se da Probaciona služba nema jasne smernice za ove procene koje uključuju faktor pažnje među počinocima i razumevanje rodni odnosa. Ovo omogućava subjektivne procene, a takvim procenama mogu nedostajati adekvatne informacije za plan upravljanja slučajem kako bi se sprečilo recidivističko nasilje. Stoga, Probaciona služba još uvek nema uspostavljene odgovarajuće sisteme za pomoć počinocima u rešavanju socijalno-psiholoških problema koji mogu omogućiti recidiv.¹⁹¹

Zaključak

Zaposleni u Probacionoj službi nemaju znanja o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja i njihovim zakonskim odgovornostima prema NSZNP-u. Još uvek nemaju registar za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja, niti posebne programe lečenja koji bi mogli da doprinesu smanjenju recidiva i sprečavanju nasilja.

SOCIJALNE USLUGE

Ovaj odeljak ispituje različite socijalne usluge koje nadgleda Ministarstvo rada i socijalne zaštite, uključujući Centre za socijalni rad (CSR), prihvatilišta, zavode za zapošljavanje i centre za stručno osposobljavanje (CSO). Svaki pododeljak ovih tela ispituje njihovo znanje, stavove i pružene usluge, u skladu sa njihovim zakonskim odgovornostima i IK.

¹⁸⁸ Intervju MŽK-a, 2020.

¹⁸⁹ Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

¹⁹⁰ Ibidem, str. 25.

¹⁹¹ Ovo je takođe identifikovano kao problem u Farnsworth i drugi za MŽK, [Nema više opravdanja](#), 2015.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite

Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) je odgovorno za organizovanje kvalitetnih socijalnih usluga za „osobe u potrebi“ na Kosovu. Prema Zakonu o porodičnim i socijalnim službama, ovo posebno uključuje žrtve porodičnog nasilja, trgovine ljudima i porodica u kojima je roditelj bio nasilnik.¹⁹² MRSZ nadgleda licenciranje i profesionalni rad lokalnih NVO-a koje pružaju usluge osetljivim grupama, uključujući žrtve rodno zasnovanog nasilja.¹⁹³ MRSZ mora osigurati da socijalne usluge budu dostupne svim stanovnicima „bez ikakvih razlika, poput rase, etničke pripadnosti, pola, jezika, religije, političkog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, bogatstva, rođenja ili nečeg drugog”.¹⁹⁴ Preko opštinskih odeljenja za socijalnu zaštitu, MRSZ nadgleda rad različitih pružalaca usluga, posebno onih koji se bave uslugama rehabilitacije i reintegracije.¹⁹⁵

Dakle, socijalne usluge su decentralizovane na Kosovu. Pojedine opštine su isključivo odgovorne za pružanje socijalnih usluga,¹⁹⁶ a to se ogleda u Zakonu o lokalnoj samoupravi i Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama.¹⁹⁷ Međutim, kada opština ili druga organizacija koja pruža socijalne i porodične usluge kontinuirano ne ispunjava minimalne standarde koje MRSZ navodi za pružanje ovih usluga, „[MRSZ] će biti direktno odgovorna za pružanje takvih usluga, sve dok je neophodno da bi se situacija popravila “[sic].”¹⁹⁸ Iako se decentralizacija ogleda u zakonu, finansiranje i infrastruktura su trenutno nedovoljni.¹⁹⁹

Generalno, prema Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama: „Sa ciljem da opštinama ili organizacijama koje pružaju socijalne i porodične usluge u njeno ime, da im se omogući obavljanje takvih funkcija, [MRSZ] će dodeliti godišnje fondove za ovu namenu sa jednim javnim oglašavanjem za kupovinu usluga”.²⁰⁰ Kao što je detaljno opisano u odeljcima koji slede, pružaocima usluga, uključujući CSR i skloništa, nedostaju dovoljna budžetska izdvajanja za izvršavanje njihovih zakonskih odgovornosti, posebno za ljudske resurse, vozila i odgovarajući prostor. Predstavnik MRSZ-a je takođe primetio da nema dovoljno sredstava za sprovođenje SOP-a o nasilju u porodici, jer socijalni radnici nisu imali vozila za posetu žrtvama.²⁰¹ Odgovornost je MRSZ-a da obezbedi da se za te svrhe izdvoji dovoljno budžeta. Međutim, trenutna formula finansiranja za generalno nerazvijene socijalne usluge je neodrživa, navodi se u izveštaju Evropske komisije iz 2019:

Usluge se finansiraju kroz nacionalne pilot projekte za opštine i sopstvena sredstva opština.

¹⁹² [Zakon br. 02/L-17](#), člana 1.3.

¹⁹³ [Zakon br. 02/L-17](#), član 8; Evropski savet, “[Izveštaj o proceni potreba: Smernice za kvalitet sigurnih kuća za podršku žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu](#)”, 2019.

¹⁹⁴ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2.1.

¹⁹⁵ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2-3.

¹⁹⁶ Evropski centar za politiku i istraživanje socijalne zaštite, “[Nadgledanje i procena socijalnih usluga na Kosovu – izazovi i preporuke za politike](#)”, sažetak politika, 2019/14.

¹⁹⁷ [Zakon br. 03/L-040](#) i [Zakon br. 02/L-17](#).

¹⁹⁸ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2.7.

¹⁹⁹ Evropski centar za politiku i istraživanje socijalne zaštite, “[Decentralizacija socijalnih usluga na Kosovu – politički izazovi i preporuke](#)”, sažetak politika, 2018/5.

²⁰⁰ Član 2.10, izmenjen i dopunjen.

²⁰¹ Intervju MŽK-a, 2020.

Međutim, ovo se pokazalo problematičnim za mnoge opštine, posebno one male, koje uopšte nisu mogle da dodeljuju budžete za usluge - posebno za usluge koje su nekada bile podugovorene sa NVO. Prema [MRSZ], postoji nekoliko opština u kojima su određene socijalne službe i usluge NVO-a u potpunosti odsutne.²⁰²

Konkretno vezano za nasilje u porodici, prema ZZNP, MRSZ je odgovorna da obezbedi da CSR i prihvatilišta pružaju kvalitetne socijalne usluge.²⁰³ Predstavnik MRSZ-a je izvestio da povremeno nadgledaju CSR i redovno nadgledaju skloništa, posebno tokom pandemije COVID-19, mada na različite načine. Ako se praćenjem otkriju nepravilnosti u skloništim, oni mogu pokrenuti inspekcije, što rezultira izveštajima sa preporukama za skloništa. Takođe nadgledaju finansijske izdatke.

MRSZ je naznačilo da je Ministarstvo sprovelo sve svoje dužnosti prema NSZNP-u.²⁰⁴ NSZNP je predvideo da će MRSZ pružati „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zaposlenih u CSR, CSO i EO usredsređene na NP, na dobro definisane teme i odobrene module“ (1.1.6.). Prema MRSZ-u, od 2017. do 2020. godine održana je 161 obuka o nasilju u porodici, kroz koji je sertifikovano 447 službenika.²⁰⁵ Monitoring MŽK-a je otkrio da je većina socijalnih radnika prošla obuku o porodičnom nasilju, ali još uvek nije prošla obuku o seksualnom uznemiravanju ili kako da prepoznaju znakove seksualnog zlostavljanja u partnerskom odnosu. Štaviše, neka ograničenja znanja su ostala među socijalnim radnicima, o čemu se govori u sledećem pododeljku. Nisu svi zaposleni u CSO-u i EO-u pohađali obuku, sugerišu intervjui MŽK-a. NSZNP je takođe planirao „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zaposlenih NVO usredsređenih na NP“ (1.1.9.). Neke NVO su organizovale i pohađale obuku, a redovne obuke o nasilju u porodici održane su u 2018. i 2019. godini putem ARP-a i MRSZ-a. Obuci su prisustvovali kosovska policija, CSR, ZZ, zdravstveni radnici i zaposleni u OCD-u.

MRSZ je takođe imalo odgovornost za poboljšanje „standarda usluga za žrtve / preživjele nasilja u porodici“ (2.1.3.) i prilagođavanje „usluga zaštite kako bi im grupe s posebnim potrebama bile dostupne (kao što su osobe sa invaliditetom, LGBT, manjine - pružanje usluga na njihovom jeziku, itd.) u skladu sa poboljšanim i odobrenim standardima zasnovanim na međunarodnim standardima“ (2.3.6.), zajedno sa NKBP. MŽK nije utvrdila jasan napredak ni u jednom od njih.²⁰⁶ Intervjui su sugerisali da se osobe sa različitim sposobnostima i dalje suočavaju sa izazovima u pristupu uslugama, a posebne usluge za zaštitu LGBT osoba ne mogu biti identifikovane.²⁰⁷ U vezi sa reintegracijom, MRSZ treba da pomogne da se obezbedi „pružanje kratkoročnih i dugoročnih psihološko-socijalnih konsultacija za žrtve porodičnog nasilja od strane ovlašćenih stručnjaka“ (4.1.1.). MZ je navela da sedam centara za mentalno zdravlje pruža psiho-socijalno savetovanje za žrtve rodno zasnovanog nasilja, a žrtve često traže pomoć u tim centrima. U međuvremenu, CSR-i nemaju uvek psihologe, što bi moglo da poboljša

²⁰² Mistafa, A. i Haxhikadija, A. za Evropsku komisiju, „Finansiranje socijalne zaštite - Kosovo“, 2019, str. 11.

²⁰³ Član 27.

²⁰⁴ Intervju MŽK-a sa predstavnikom MRSZ-a, 2020.

²⁰⁵ Podatke MŽK-u dostavilo MRSZ-o, novembar 2020.

²⁰⁶ U praćenju, MP je takođe izvestilo da „nema napretka“ („Prvi izveštaj o monitoringu sprovođenja Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018).

²⁰⁷ Intervju MŽK-a, 2020.

dostupnost usluga žrtvama. Generalno, MŽK-ov pregled primene NSZNP-a sugeriše da je MRSZ delimično primenio svoje odgovornosti u vezi sa NSZNP-om.

Zaključak

MRSZ nije u potpunosti primenio svoje odgovornosti u vezi sa sveobuhvatnom obukom za sve aktere koji pružaju socijalne usluge; uspostavljanje politika i standarda usluga za odgovarajuću zaštitu i lečenje žrtava; osiguravanje međusektorskog pristupa uslugama koje se bave potrebama najugroženijih, kao što su osobe različitih sposobnosti, LGBTKIA + osobe i manjine; obezbeđivanje sveobuhvatnih psihosocijalnih usluga; i, što je najvažnije, izdvajanje dovoljnih budžetskih izdvajanja za dovoljno ljudskih resursa i opreme za sprovođenje postojećeg zakonskog okvira.

Centri za socijalni rad

Centri za socijalni rad (CSR) su odgovorni za pružanje usluga rehabilitacije i reintegracije, posebno za žrtve porodičnog nasilja. Žrtvama nude socijalne i porodične usluge, informišu ih o raspoloživim resursima kao što su skloništa i psiho-socijalno savetovanje, a posle pomažu i žrtvama. Prema SOP-ovima, svaki slučaj treba da ima imenovanog rukovodioca slučaja koji pruža podršku žrtvi u svakom koraku procesa i uspostavljanju individualnog plana.²⁰⁸ Pre izrade individualnog plana, rukovodilac slučaja osigurava da žrtva ima 48-časovni period razmišljanja. Rukovodilac slučaja dizajnira ovaj plan nakon procene situacije, uključujući ekonomske i stambene potrebe. CSR takođe imaju glavnu odgovornost za obezbeđivanje dobrobiti dece. Socijalni radnici moraju da posećuju porodice kako bi osigurali zdravlje dece i svedočili na sudovima u vezi sa najboljim interesima deteta.²⁰⁹ CSR bi trebalo da usko koordiniraju sa drugim relevantnim i odgovornim institucijama, posebno u sprovođenju plana rehabilitacije dogovorenog sa žrtvom.

Zaposleni u CSR-u se slažu da je rodno zasnovano nasilje nasilje nad licima zbog njihovog pola. Takođe su shvatili da rodno zasnovano nasilje više pogađa žene. Iako su bili skloni da identifikuju fizičko, psihološko, ekonomsko i emocionalno nasilje kao oblike rodno zasnovanog nasilja, nedostajalo im je znanja koja se odnose na sakaćenje ženskih genitalija, seksualno uznemiravanje i vrebavanje. Iako su socijalni radnici znali za ove i druge članove u KZK-u, oni uglavnom nisu razumeli njihove koncepte i definicije, osim nasilja u porodici. Na primer, predstavnik CSR-a se mučio da objasni mutilaciju ženskih genitalija, pogrešno navodeći da to uključuje oštećenje genitalija usled silovanja. Takvi komentari su sugerisali potrebu za daljom obukom socijalnih radnika.

ZZNP je delimično bio poznat nekim zaposlenima u CSR-u. Izgledalo je da su neki obavešteni o svojim gore pomenutim odgovornostima u okviru SOP-a ili NSZNP-a. U međuvremenu, drugi nisu ni znali da NSZNP postoji, pa stoga nisu mogli znati njihove dužnosti.

S obzirom na zakonsku odgovornost socijalnih radnika za zaštitu prava i dobrobiti deteta tokom sudskog postupka, i prethodno dokumentovani trend da socijalni radnici preporučuju deci da ostanu

²⁰⁸ ARP, [SOP-ovi](#), 2013; [NSZNO](#).

²⁰⁹ Ibidem.

sa očevima nasilnicima, navodno radi njihovog ekonomskog blagostanja,²¹⁰ predstavnici CSR-a su ponovo upitani 2020. godine o njihovim preporukama u takvim slučajevima. Socijalni radnici su obično preporučivali da dete treba da ode kod „odgovornijeg roditelja”.²¹¹ Neki su rekli da deca treba da daju svoje mišljenje o roditeljskom starateljstvu. Neki socijalni radnici su smatrali da deca uvek treba da budu sa majkom, dok su drugi tvrdili da deca treba da budu sa roditeljem koji je u boljem materijalnom položaju. Mnoštvo odgovora na ovo pitanje ilustruje da socijalni radnici mogu imati prilično subjektivnu definiciju „odgovornosti“ i „najboljeg interesa deteta“, što može dovesti decu u rizik od daljeg nasilja u nekim, mada ne u svim slučajevima. Posebno se navodi da IK i ZZNP izričito kažu da dete nikada ne sme biti dato počinocu nasilja. MŽK je pokušala da nađe smernice ili SOP-ove koji bi pomogli socijalnim radnicima u formulisanju preporuka, ali nisu pronašli nijedan takav zvanični obrazac.

Na pitanje koje korake treba da preduzme žrtva koja pati od nasilja u porodici, nekoliko zvaničnika CSR-a je verovalo da treba kontaktirati policiju. Drugi su smatrali da pre nego što slučaj prijave policiji, žrtve treba da potraže pomoć od CSR-a. Uznemirujući i ilustrativni za širi, pomenuti trend među službenicima, neki zaposleni su verovali da žrtva treba da pokuša da se pomiri sa počinocem kako bi mogli da ostanu zajedno. Na primer, rekao je asocijalni radnik:

Ovde je problem u tome što se [žrtva] brinula samo za svoje telo [a ne za svoju decu. Inače], ona bi odlučila drugačije. Prvi korak je popravljnje njene veze. Pokušavamo da pronađemo način da razgovaramo sa obe strane tako da muškarac razume njeno stanje. Trudimo se da popravimo odnose supružnika: pomirenje za parove što je više moguće.²¹²

Sa sličnim osećanjima, MŽK je primetila kontinuirani trend pokušaja „pomirenja“ slučajeva, čak i kada su počinjeni zločini. To žrtve može dovesti u opasnost od recidiva, kao i decu pod rizikom od nasilja.

U 2015. i 2017. godini, MŽK je utvrdila da su se CSR-i suočili sa nekoliko izazova u izvršavanju svojih odgovornosti, uključujući nedovoljno stručno osoblje, propuste da pravilno nadgledaju dobrobit dece i lošu infrastrukturu za obezbeđivanje sigurnog okruženja za pružanje pomoći žrtvama.²¹³ Ipak, 2020. godine ispitanici iz institucija koje rade

“To zavisi od finansijske situacije. Ne možemo da biramo prema polu [roditelja koji dobija starateljstvo nad detetom]. “

– predstavnik CSR-a

“Mislim da prvo moramo da potražimo i nađemo razumevanje, u zavisnosti od toga ko je izvršio [nasilje]. Ako je to supružnik, moramo sagledati situaciju u kojoj se nalaze i otkriti zašto su u toj situaciji. “

- predstavnik CSR-a

²¹⁰ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

²¹¹ Intervju MŽK sa predstavnikom MRSZ-a, 2020.

²¹² Intervju MŽK sa predstavnikom CSR-a, 2020.

²¹³ Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015; Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

sa CSR ponovili su istu zabrinutost.²¹⁴ Posmatrači MŽK-a su takođe primetili u nekoliko navrata da socijalni radnici nisu pravilno obavljali svoje dužnosti i bili nespremni za sudske sednice (vidi okvir 2).

Okvir 2. MŽK Nadgledanje slučajeva koji su uključivali CSR-e

U građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prištini, saslušanje o nalogu za zaštitu je održano 8. januara 2020. M.Sh. je upotrebio nasilje nad V.B. nekoliko puta. To je uključivalo dokumentovani recidiv, jer je žrtva prijavila nasilje i 2012. godine. Prema izjavama datim tokom saslušanja, službenik CSR-a nije izašao na lice mesta da razgovara sa zaštićenom strankom ili optuženim, iako se nasilje odvijalo u prisustvu dece. Na pitanje zašto, zvaničnik CSR-a je izjavio da ga je veliko opterećenje i loša podela predmeta u CSR-u sprečavalo da poseti ovu porodicu.⁴⁷⁴

Tokom saslušanja o zaštitnom nalogu 4. juna 2020. godine, održanog u Građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prištini, CSR nije bio pripremljen i nije mogao da sudiji pruži traženi izveštaj („socijalna anamneza“) o životnim uslovima i emocionalnom statusu dece.⁴⁷⁵

U građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prizrenu, 26. juna 2020. godine, službenik CSR-a nije prisustvovao sednici u kojoj je žrtva zatražila nalog za zaštitu. Dakle, Sud nije mogao blagovremeno dobiti izveštaj o emocionalnom, duhovnom i zdravstvenom stanju dece da bi doneo presudu.⁴⁷⁶

U drugoj sesiji kada je žrtva tražila nalog za zaštitu u Osnovnom sudu u Prizrenu, CSR nije podneo profesionalni izveštaj o socijalnoj anamnezi o životnim uslovima deteta. CSR je pripisao kašnjenja pandemiji COVID-19 i letovanju, zbog čega je sudija po treći put sazvaio ročište. Neuspeh CSR-a da na vreme dostavi ovaj izveštaj doprineo je kašnjenju u pružanju naloga za zaštitu, potencijalno ugrožavajući žrtvu i decu. Iako je sud primio zahtev 19. juna 2020. godine, poslednje ročište se završilo 17. jula 2020. godine, a odluka je strankama poslata 21. jula 2020. godine, mesec dana nakon početnog zahteva. Zakonski rok za završetak takvih slučajeva, uključujući i izradu odluke, je 15 dana.⁴⁷⁷

U slučaju koji se odnosi na prethodno zatraženi nalog za zaštitu, zakazan za 19. jun 2020. godine, žrtva je želela da odustane od prethodno traženog naloga za zaštitu, jer su počinilac i žrtva postigli sporazum u vezi sa alimentacijom za svoju ćerku. Dve strane su se takođe dogovorile o pravima posete počinioaca. Budući da se slučaj odnosio na starateljstvo nad detetom, sud je izričito pozvao predstavnika CSR, prema SOP-u. Međutim, nije bio prisutan predstavnik CSR-a.⁴⁷⁸

Kao što ovi primeri ilustruju i potvrđeni intervjui sa drugim institucijama, službenici CSR-a se još uvek ponekad ne pojavljuju na sudskim ročištima koja uključuju maloletnike, uprkos njihovoj odgovornosti da zaštite prava deteta u takvim postupcima.²²⁰ Štaviše, saslušanja o izdavanju naloga za zaštitu su odložena zbog odsustva ili loše pripremljenosti službenika CSR-a. Službenici PK-a su primetili da se socijalni radnici prijavljuju policijskim stanicama samo tokom redovnog radnog vremena od 09:00

²¹⁴ Intervju MŽK-a, 2020.

²¹⁵ Izveštaj sudskog posmatrača MŽK-a, 2020.

²¹⁶ Predmet # 875/2020. Tokom ročišta o zaštitnim nalogima, sudovi imaju tendenciju da zahtevaju da CSR daju „socijalnu anamnezu“ ili izveštavaju o dobrobiti dece pogođene slučajem. Obično CSR posećuju detetov dom i profesionalno sastavljaju ovo izveštavanje na osnovu svojih zapažanja. Izveštaji mogu sadržati predloge u vezi sa starateljstvom nad detetom.

²¹⁷ Slučaj #788/2020.

²¹⁸ Slučaj #801/2020.

²¹⁹ Slučaj #758/2020.

²²⁰ MŽK je ranije dokumentovala ovo pitanje (Qosaj-Mustafa, A. i Farnsworth, N., [Više od „reči na papiru“? Odgovor pružalaca pravde na nasilje u porodici na Kosovu](#), 2009).

do 17:00, mada slučajevi nasilja u porodici često stižu noću. Službenici KP-a su takođe primetili da rukovodioci slučajeva CSR-a nisu uvek obavljali naknadne posete sa žrtvama ili porodicama koje su pretrpele porodično nasilje, što je jedna od njihovih primarnih odgovornosti.²²¹ U ovim i drugim slučajevima socijalni radnici su rekli da nemaju automobile i da stoga ne mogu putovati u policijske stanice ili u nadzorne posete. Štaviše, socijalni radnici su primetili da im još uvek nedostaju ljudski resursi za upravljanje svim predmetima koji su im dodeljeni, što ometa njihovu sposobnost da izvršavaju

“Često se dešava da ovi socijalni radnici to rade preko telefona. U jednom slučaju, direktor socijalne zaštite je morao da interveniše, a kada je socijalni radnik došao, [on/ona] je bio nemaran i lenj. “

- Predstavnik sigurne kuće

svoje dužnosti i obezbede odgovarajuće upravljanje predmetima.²²² Zapravo, dok bi CSR trebali da se sastanu, u proseku, sa 220 žena i najmanje 200 slučajeva dece godišnje, koliko je bilo sigurnih kuća, oni su se bavili praćenjem samo 65 slučajeva godišnje.²²³ Štaviše, CSR nemaju uvek psihologa koji radi na licu mesta, što ih sprečava da nude usluge prema SOP-ima. SOP-ovi navode da su CSR odgovorni za pružanje mera naloga za zaštitu „psih-socijalnog tretmana”.²²⁴ Bez dostupnog psihologa, nalog za zaštitu ne može da se primeniti.

Istraživanje 91 žena žrtve nasilja u vezi sa kvalitetom socijalnih usluga koje su dobile 2020. godine nagoveštavalo je da žene izgledaju zadovoljne naporima socijalnih radnika.²²⁵ Većina žena je rekla da su zadovoljne (66%) odgovorima CSR na njihove potrebe. Kada su im postavljena konkretnija pitanja, postalo je jasno da žrtve nisu informisane o mnogim resursima koji su im na raspolaganju. Na primer, malo žena (14%) je znalo šta je plan usluga. U međuvremenu, 27% je reklo da je CSR napravio individualni plan da ih podrži, a od njih je samo 25% dobilo kopiju tog plana. Malo je ljudi dobilo informacije o privremenom stanovanju, mada su mnoge žene ukazale da im to nije potrebno. U međuvremenu, samo polovina je znala da mogu pristupiti psih-socijalnom savetovanju. Veoma je malo njih znalo za mogućnosti stručnog obrazovanja, a samo osam žena je koristilo ove resurse (9%). Stoga, uprkos opštem zadovoljstvu žena radom CSR-a, socijalni radnici naizgled nisu pružili dovoljno informacija u vezi sa svim raspoloživim opcijama kako bi žene mogle da odaberu najbolji način delovanja za sebe i svoje porodice.

Prema NSZNP-u, CSR su morali da obezbede „2.3.5. Pобољшanje usluga za decu svedoke nasilja u porodici sa posebnim naglaskom na decu stariju od 12 godina “. Dečji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) podržao je CSR da uspostave posebne prostorije u nekim CSR za intervjuisanje dece koja su bila svedoci ili su doživela nasilje. Međutim, izgleda da još uvek ne postoje specijalizovane službe za

²²¹ Intervju MKŽ-a sa službenicima KP-a, 2020.

²²² To su potvrdili i predstavnici drugih institucija poput PK i ZŽ (intervjui MŽK, 2020). MŽK je otkrila da je isti problem postojao u njegovom prethodnom istraživanju (Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017).

²²³ Kalkulacije MŽK-a zasnovane na podacima dostavljenim od strane MRSZ-a, novembar 2020. Za dalje podatke, vidi Aneks 2.

²²⁴ ARP, *SOP-ovi*, 2013.

²²⁵ Od 31. jula do 31. decembra 2020. godine, osam sigurnih kuća u kojima su smeštene žene koje su preživlele nasilje učestvovalo je u studiji MŽK-a, u kojoj su članovi osoblja anketirali žene klijente uzrasta od 15 do 50 godina o kvalitetu usluga koje su pružali CSR-i. Odazvale su se uglavnom Albanke, mada su učestvovala i Romkinje i Srkinje.

zaštitu dečaka starijih od 12 godina zajedno sa njihovim majkama.²²⁶

Zaključak

Ispitanicima CSR-a je nedostajalo znanje o rodno zasnovanom nasilju, uključujući i novi KZK. Neki i dalje preporučuju roditelju sa boljom materijalnom situacijom starateljstvo nad detetom, umesto da se fokusira na opšte dobro deteta. S tim u vezi, zaposleni u CSR-u su i dalje pokušavali da pomire parove, dovodeći žrtvu u opasnost, suprotno IK-u, LPDV i SOP-u. Sva ova pitanja ukazuju na ograničenja u njihovim profesionalnim kapacitetima. Štaviše, socijalni radnici često odsustvuju sa sudskih ročišta i ne prate porodice kod kojih se desilo nasilja. Zbog budžetskih ograničenja, posebno usred decentralizacije, CSR se i dalje suočavaju sa nekoliko resursnih izazova povezanih sa ljudskim resursima i infrastrukturom. Ova ograničenja im otežavaju da se prijave policijskim stanicama i sudskim raspravama. U isto vreme, ovi nedostaci pokazuju nedovoljnu odgovornost CSR-a u obezbeđivanju odgovarajućih profesionalnih i ljudskih resursa za zaštitu prava žrtava i dece. Stoga su se njihovi učinci malo poboljšali, ili se čak uopšte nisu poboljšali, od 2017. godine.

Skloništa/prihvatišta

Skloništa igraju vitalnu ulogu u zaštiti, rehabilitaciji i reintegraciji žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudima.²²⁷ Ona treba da obezbede sigurno mesto, kao i druge usluge kao što su odeća, hrana, zdravstvena zaštita, lekovi, savetovanje, psiho-socijalni tretman, pravni saveti, poseban tretman za žrtve sa posebnim potrebama, obrazovanje, stručna obuka i razne aktivnosti.²²⁸ Skloništa treba da pruže žrtvama informacije o uslugama koje nude one i druge institucije. Trenutno Kosovo ima 14 skloništa/prihvatišta za ljude koji su pretrpeli rodno zasnovano nasilje, uključujući 12 koje vode OCD, kao i opštinska sigurna kuća u Zubinom Potoku i državno Privremeno osiguranje za slučajeve visoko rizične trgovine ljudima. Devet skloništa bavi prvenstveno nasiljem u porodici, dok povremeno pomaže druge slučajeve. Nalaze se u Prištini, Đakovici, Gnjilanu, Uroševcu, Peći, Prizrenu, Južnoj Mitrovici, Novom Brdu i Zubinom Potoku. Takođe postoji dnevni centar pod vođstvom OCD-a koji se nalazi u severnoj Mitrovici. Dva skloništa pomažu samo žrtvama seksualne trgovine. Dva skloništa u Prištini brinu samo o deci koja su pretrpela različite oblike nasilja, uključujući siročad. Ovaj odeljak se prvenstveno fokusira na sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici.

Prema SOP-ovima, sigurne kuće bi trebalo da kontaktiraju ZZ-e radi pružanja pravnog savetovanja i zaštite u vezi sa sudskim postupcima, kao što je pisanje zahteva za PO-ove i EPO-e; pratnja žrtve u policiji, zdravstvene službe, forenzici i sudski postupci; i razviti obrazovne planove zasnovane na potrebama za žrtve i decu.²²⁹ Ako žrtva u početku odbije usluge sigurne kuće, uvek ih može zatražiti kasnije.

²²⁶ Za detaljnije informacije, vidi, odeljak o sigurnim kućama dole.

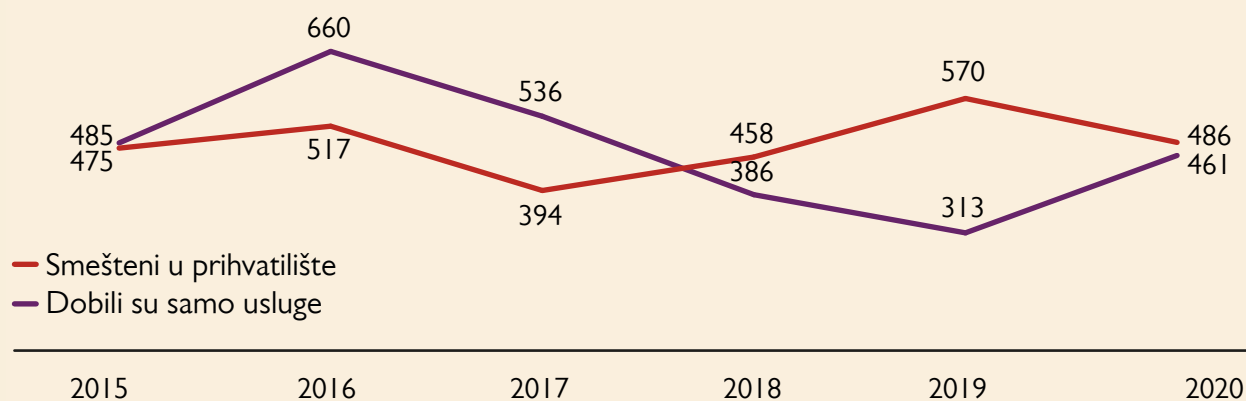
²²⁷ MP, [NSZNP](#), 2017; OIK, [Godišnji izveštaj br. 18](#), 2018; ARP, SOP-ovi, 2013; MP, [NSZNP](#), 2017; Farnsworth i drugi za MŽK, [Nema više opravdanja...](#), 2015.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ ARP, [SOP-ovi](#), 2013, str. 43.

Trajanje boravka zavisi od skloništa/prihvatišta. Većina dozvoljava boravak do šest meseci. Međutim, u nekim slučajevima skloništa nude svoje usluge i do 12 meseci. U retkim slučajevima je prekoračeno 12 meseci.²³⁰ Za osobe koje borave u skloništu, nakon obaveznog 48-časovnog perioda razmišljanja, skloništa su odgovorna za mapiranje ličnog plana za žrtvu, u saradnji sa rukovodiocem slučaja CSR. Na osnovu ovog plana nude relevantne usluge. Za reintegraciju, skloništa moraju da nude kurseve i obuku za poboljšanje profesionalnih veština žrtava, što olakšava mogućnosti zapošljavanja.²³¹ Iako je žrtvama dozvoljen kontakt sa rođacima, osoblje skloništa prati žrtve kada posete njihove porodice, osiguravajući im sigurnost. Ako član osoblja uoči potencijalnu pretnju žrtvi, mora odmah kontaktirati policiju ili druge relevantne institucije.²³²

Grafikon 6. Broj osoba smeštenih u prihvatilište, asistiranih od strane prihvatilišta (skloništa) 2015-2017

Prosečno je 477 žena i dece boravilo u deset skloništa od 2017. do 2020. godine (vidi grafikon 6)²³³. Vlada Kosova ugovara nevladina skloništa za pružanje usluga, s obzirom na njihove kvalifikacije pokazane kroz postupak izdavanja dozvola,²³⁴ uspostavljene sisteme za pružanje ovih usluga i dugogodišnju stručnost. Prema NSZNP-u, skloništa finansira MRSZ uz dodatna sredstva opštine; neki donatori pružaju dodatnu podršku.²³⁵ Svake godine, skloništa su morala da konkurišu za sredstva od MRSZ-a. Politička nestabilnost, zajedno sa kasnim usvajanjem godišnjih budžeta, ponekad su doprineli kašnjenju u isporuci sredstava, što je prouzrokovalo periodično zatvaranje skloništa i stavljanje žrtava u opasnost od daljeg nasilja.²³⁶ Pored toga, sredstva nisu bila dovoljna za pokrivanje svih troškova skloništa kako bi im se omogućilo da izvrše svoje zakonske odgovornosti. Prema izveštaju IOK-a za 2018. godinu,

²³⁰ Krol, i drugi., Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu MP, [NSZNP](#), 2017.

²³¹ ARP, [SOP-ovi](#), 2013.

²³² ARP, [SOP-ovi](#), 2013.

²³³ Za više detalja, vidi Aneks 2.

²³⁴ Zahtevi za ovo su u [Administrativnom uputstvu \(MRSZ\) br 01/2020 o licenciranju pružalaca socijalnih i porodičnih usluga na osnovnom, srednjem i visokom nivou.](#), izdatim u skladu sa Zakonom br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama. Sigurne kuće potpadaju pod klasifikaciju „visoka“ (vidi, član 8).

²³⁵ MP, [NSZNP](#), 2017.

²³⁶ Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017, str. 28

“Samo mi treba zgrada, jer moram da platim kiriju i potreban mi je objekat koji ne moram da platim. Želim samo kupatilo, sobe i ormar za žene”.

- Predstavnik skloništa

MRSZ je finansiralo samo polovinu budžeta skloništima.²³⁷ Činjenica da se skloništaznatno finansiraju bila je zajednička nit u nekoliko izveštaja.²³⁸ Opštine Novo Brdo, Priština, Gnjilane, Đakovica, Prizren, Peć i Zubin Potok su obezbedile smeštaj za skloništa, dok su skloništou Uroševcu i Južnoj Mitrovici nastavili da plaćaju kiriju.²³⁹ Stalno plaćanje zakupnine za skloništaje neefikasno kada postoje potencijalne državne imovine koje bi mogle da se koriste i budu održivije.

Kao što je gore pomenuto, nakon opsežnog zagovaranja MŽK-a, skloništa, ARP-a i rodne grupe bezbednosti, parlament je usvojio određenu budžetsku liniju za skloništou 2019. godini u iznosu od 880 000 €, iako je MRSZ kasnilo sa isplatom sredstava.²⁴⁰ Vlada je nastavila sa istim iznosom u budžetu za 2020. godinu, a MRSZ je podelilo 600.000 evra za 10 sigurnih kuća.²⁴¹ Ovo signalizira značajno poboljšanje. Ipak, i dalje ostaje potreba za zakonskim utvrđivanjem odgovornosti skloništa, prema trasiranju puta za trajnu budžetsku liniju i potpunom pokrivanju sveobuhvatnih usluga korišćenjem pristupa usredsređenog na žrtve, kako predviđa IK.

Dalje finansiranje je potrebno za rešavanje nekoliko preostalih nedostataka u primeni MZ-a. Kosovo još uvek nema dovoljno kreveta prema IK. Konvencija sadrži preporuke da države treba da obezbede najmanje jedno sklonište za žene na svakih 10.000 stanovnika, sa kosovskim stanovništvom od 1,81 miliona, što znači najmanje 181 prostora.²⁴² Međutim, Kosovo je imalo samo 105 prostora od 2020.²⁴³ Takođe, kako su postojeće sigurne kuće na Kosovu prvenstveno usredsređena na nasilje u porodici, oni nemaju jasan mandat koji finansira država da pružaju specijalizovane usluge za osobe koje su pretrpele nasilje van porodičnih odnosa, mađa su takve usluge nudili retko. Primetno je odsustvo državnih centara za upućivanje seksualnog nasilja i kriznih centara za silovanje za pružanje pomoći osobama koje su pretrpele seksualno nasilje, u skladu sa IK. Pored toga, još uvek ne postoji specijalizovano sklonište za muškarce ili LGBTQIA + osobe na Kosovu. Oni se i dalje upućuju u skloništakoji se nalaze u Albaniji ili Srbiji, iako su postojeća skloništana Kosovu povremeno imale utočište za lezbejke i trans žene.²⁴⁴

Kao što je pomenuto, prema odgovornostima MRSZ-a, skloništabi trebalo da pružaju usluge žrtvama nasilja u porodici bez obzira na „rasu, etničku pripadnost, pol, jezik, veru, političko ili drugo

²³⁷ IOK, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018.

²³⁸ IOK, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018; IOK, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019; OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015.

²³⁹ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019. Intervju MŽK-a sa NKBPNP, 2021.

²⁴⁰ Zakon br. 06/L-133 *Zakon o budžetskim podelama budžeta Republike Kosovo za 2019*, Tabela 3.1: Centralni budžet (u evrima), str. 27/67, Februar 2019. O kašnjenjima, vidi: MŽK, *“MŽK nastavlja da podržava finansiranje sigurnih kuća”*, 31. januar 2020.

²⁴¹ Zakon br. 07/L-014 *Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 07/L-001 o budžetskim izdavanjima za budžet Republike Kosova za 2020* godinu, Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020; o isplata, ARP, komentar na nacrt izveštaja, 2021.

²⁴² Savet Evrope, *“Objašnjenje Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”*, 2011, str. 33.

²⁴³ The Kvinna till Kvinna Foundation, *Ženska prava na zapadnom Balkanu, Žene u politici, rodno zasnovano nasilje i sigurnost za žene braniteljke ljudskih prava u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji 2020*, 2020.

²⁴⁴ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019; Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, imovinu, rođenje ili drugi status”.²⁴⁵ Aktivistkinja za prava osoba različitih sposobnosti je nagovestila da sigurne kuće ne pružaju odgovarajuće uslove za žene sa invaliditetom. Dostupnost usluga različitim osobama, bez diskriminacije, takođe predviđa IK.²⁴⁶ Iako bi skloništa pomagala osobama svih etničkih zajednica, ponekad Srpkinjama, posebno na severu Kosova, nije bilo prijatno da pristupe ovim uslugama. Postojali su određeni izazovi za žrtve koje ne govore albanski jezik da bi pristupile informacijama na svom jeziku, iako je srpski službeni jezik na Kosovu.²⁴⁷

Kako su ovi nedostaci u dostupnosti usluga skloništa identifikovani ranije, NSZNP je predvideo uspostavljanje „novih skloništa za zadovoljavanje potreba manjinskih zajednica“ (4.1.4.). 2018. godine je otvoreno sklonište koje daje prioritet uslugama za srpske žene u južnim delovima Kosova. Godine 2020. sklonište je uspostavljeno na severu Kosova zajedničkim naporima opština Leposavić, Severna Mitrovica, Zubin Potok i Zvečan, uz inostranu podršku. Poslednje navedeno je jedino sklonište kojim upravlja vlada na Kosovu, pored visoko rizičnog Privremenog bezbednosnog objekta za žrtve trgovine ljudima. To su značajna poboljšanja od poslednjeg izveštaja o nadgledanju MŽK-a, jer je zabrinutost zbog dostupnosti usluga za srpske žene i decu stalna tema već nekoliko godina.²⁴⁸ Skloništa na severu Kosova se, kako se izveštava, suočilo sa problemima licenciranja, jer kosovske institucije ne priznaju diplome i sertifikate određenog osoblja, stečene u Srbiji.²⁴⁹ Međutim, ove diplome i overe mogu biti overene na Kosovu i koristiti se u postupcima izdavanja dozvola, iako su pojedinci možda odlučili da to ne čine iz političkih razloga.²⁵⁰ Takva politizacija politika i usluga vjerovatno rizikuje žrtve.

Još jedan preostali izazov je sudbina dečaka starijih od 12 godina koji imaju majke koje su pretrpele nasilje; oni ne mogu ući u sklonište obzirom na potrebu da zaštite mentalnu i fizičku dobrobit drugih žrtava koje tamo borave. Predstavnik skloništa je napomenuo da su date preporuke za stvaranje posebnog aneksa za majke sa dečacima starijim od 12 godina, ali sigurne kuće za to nemaju finansijska sredstva. Trenutno se dečaci stariji od 12 godina često moraju odvojiti od majki i poslati u dečja skloništa u Prištini, što može doprineti (ponovnoj) traumatizaciji.²⁵¹ Alternativno, i što je zabrinjavajuće, prethodno pomenuto istraživanje MŽK-a i skloništa je otkrilo da većina ovih dečaka trenutno živi sa počiniocima ili porodicama počilaca. Još uvek nema sistemskog rešenja za ovo pitanje.

Što se tiče sposobnosti skloništa pružaju kvalitetne, sveobuhvatne usluge usmerene na žrtve u pravcu rehabilitacije i reintegracije u skladu sa međunarodnom zajednicom i kosovskim pravnim okvirom, glavni, ponavljajući izazov sa kojim su sigurne kuće suočene jeste prethodno pomenuto nedovoljno i neodrživo finansiranje države za pružanje ovih usluga. S tim u vezi, skloništanisu imala redovne procene potreba zasnovane na jedinicama, procene kapaciteta osoblja i procene prestanka isporuke

²⁴⁵ Zakon br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, član 2.1; ARP, SOPs, 2013, str. 24; vidi, i, OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019, str. 12.

²⁴⁶ Član 4.3.

²⁴⁷ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019.

²⁴⁸ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017, str. 28; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015, str. 77.

²⁴⁹ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019.

²⁵⁰ ARP, komentar o nacrt izveštaju, 2021.

²⁵¹ Na primer, Hirokazu Yoshikawa je napisao o efektima razdvajanja dece od roditelja (*“Razvojni efekat razdvajanja roditelja i deteta.”*, *Godišnji pregled razvojne psihologije*, 2019).

usluga, što bi sve doprinelo boljem informisanju o budžetiranju i uslugama.²⁵² U međuvremenu, osoblju skloništaje i dalje potreban adekvatan, redovan nadzor obučениh profesionalaca kako bi se sprečilo premor od prekomernog rada.

Država takođe nije izdvojila dovoljno sredstava za sprovođenje planova upravljanja predmetima koji bi omogućili rehabilitaciju i reintegraciju žena, kao što predviđaju IK i NSZNP. Finansijska nezavisnost i stanovanje žrtava su dva ključna, temeljna pitanja kojima je potrebno hitno rešavanje kako bi im se omogućilo da napuste skloništabez povratka u nasilni odnos. Iako su predviđene NSZNP-om, opcije socijalnog stanovanja su i dalje ograničene; prema MRSZ-u, 2020. godine je postojalo samo ukupno 18 takvih stanova, pre svega u Prizrenu (17) i Gnjilanu.²⁵³ Kao što je pomenuto, iako bi se mogle koristiti druge pravne mere kao što su zahtevanje alimentacije, uklanjanje počinioca iz zajedničkog prebivališta i pravna podrška u zahtevu imovinskih prava u građanskom postupku, ovi pravni lekovi se i dalje nedovoljno koriste.²⁵⁴ Zakon o finansiranju posebnih stambenih programa zahteva od opština da svake tri godine vrše procenu stambenih potreba i pripremaju programe socijalnog stanovanja.²⁵⁵ Međutim, prema izveštaju Evropske komisije iz 2019. godine, „opštine nisu prikupile podatke o žrtvama porodičnog nasilja i nisu uključile žrtve porodičnog nasilja među potencijalne korisnike svojih planiranih programa socijalnog stanovanja.”²⁵⁶ Žene i deca žrtve nasilja u porodici i dalje su izuzetno osetljivi na beskućništvo i stambenu isključenost, posebno u pogledu dugoročnih stambenih rešenja.²⁵⁷

Širom sveta je zabeležen porast slučajeva nasilja u porodici usred pandemije COVID-19 i pratećih mera izolacije.²⁵⁸ Kao rezultat pandemije, kosovska skloništasa se suočila sa dodatnim izazovima. U početku nisu imali pristup potrebnim snabdevačima za čišćenje, opremi za ličnu zaštitu, potrebnim uslugama rehabilitacije i reintegracije žrtava i tehnološkom priboru za decu koja uče iz sigurnih kuća.²⁵⁹ Zbog rizika koji je COVID-19 predstavljao ljudima starijim od 50 godina, mnogi stariji službenici sigurnih kuća se nisu osećali prijatno da rade. To je značilo da su mlađi službenici morali da preuzimaju dodatne smene, rade duže vreme i preuzmu dodatne odgovornosti za čišćenje.²⁶⁰ Međunarodne agencije poput UN Women, UNMIK i UNFPA, kao i lokalne OCD, kao što je MŽK, brzo su reagovalе na pružanje hitnih potreština. UNW je isporučio tehničku opremu skloništima, uključujući ekonomsko osnaživanje žena prema odeljenjima, kao i tehnologiju koja je deci omogućila nesmetano obrazovanje. Skloništa su prošle obuku o smernicama za planiranje bezbednosti u vanrednim situacijama. UNW je takođe finansirao dva klinička psihologa za podršku skloništu u Đakovici, pružajući individualnu i grupnu terapiju za žene i decu.²⁶¹

²⁵² Savet Evrope, *Izveštaj o proceni potreba, Smernice za kvalitet sigurnih kuća za podršku žrtvama nasilja nad ženama i porodičnog nasilja na Kosovu**, 2019.

²⁵³ Prepiska MŽK-a sa MRSZ-on, novembar 2020.

²⁵⁴ Vidi, prethodni odeljak o [sudovima](#).

²⁵⁵ Zakon br. 03/L-164, član 20.

²⁵⁶ Haxhikadrija, A. za Evropsku komisiju, *Nacionalne strategije za borbu protiv beskućništva i stanovanja - Kosovo*, 2019, str. 13.

²⁵⁷ Ibid, str. 5.

²⁵⁸ Campbell, A.M., *Sve veći rizik od porodičnog nasilja tokom pandemije Covid-19: Jačanje saradnje u zajednici radi spašavanja života*, 2020; Sharma, A. i Bikash Borha, S., *Covid-19 i nasilje u porodici*, 2020.

²⁵⁹ Farnsworth i drugi za MŽK, *Pandemija ne poznaje rod? Analiza rodnog fiskalnog budžeta: Odgovor Vlade Kosova na pandemiju COVID-19 iz rodne perspektive* 2020.

²⁶⁰ Razgovori MŽK-a sa osobljem sigurnih kuća, 2020.

²⁶¹ UNW komentar na nacrt publikacije, 2021.

MŽK saraduje sa Autonomnim ženskim centrom u Srbiji i skloništima, uz podršku Balkanskog fonda za demokratiju, na uspostavljanju sigurnog hardvera, softvera i protokola za poboljšane mogućnosti tele-savetovanja, što bi im omogućilo da savetuju žene na mreži i putem telefon. Takve usluge takođe mogu podržati žene koje žive u izolaciji u budućnosti, nakon završetka pandemije COVID-19.

U aprilu su skloništa takođe dobile profesionalnu podršku za čišćenje od svojih opštinskih vlada. Pored toga, kao što je pomenuto, ARP, MZ i MP, uz finansijsku podršku UNW-a i UNFPA-a, osnovali su privremeno sklonište za smeštaj žrtava koje su bile pozitivne na COVID-19 dve nedelje, sve dok nisu mogle biti bezbedno prebačene u sigurnu kuću.²⁶² U skloništusu se takođe nalazile žrtve dok nisu mogle biti testirane. Ovo je bila važna vladina inicijativa za zaštitu osoblja skloništa, kao i žena i dece koja već borave u skloništima od rizika potencijalnog širenja virusa unutar skloništa. MZ je nadgledalo funkcionisanje ovog skloništa, koje je moglo da primi do 40 osoba. UNW je obezbedio higijenske pakete, odeću i ličnu zaštitnu opremu. Sklonište je ostalo operativna 2021. godine.

Zaključak

Od 2017. godine došlo je do značajnih poboljšanja u državnom finansiranju skloništa. Ipak, dobro planirano, procenjeno, dovoljno, održivo i zakonski zaštićeno finansiranje ostaje pitanje skloništa, posebno u pravcu omogućavanja da obezbede sveobuhvatnu zaštitu centrirani planovi rehabilitacije i reintegracije i prateće usluge. Kosovo još uvek nema dovoljno skloništa, skloništaza dečake starije od 12 godina da budu sa majkama, usluge za LGBTQIA + osobe i druge specijalizovane službe za žrtve nasilja, osim nasilja u porodici i trgovine ljudima, kako predviđa IK.

Kancelarije za zapošljavanje i centri za stručno osposobljavanje

Žene koje su finansijski zavisne i nemaju sredstva za samostalan život rizikuju da se vrate u nasilne porodične situacije.²⁶³ U 2017. godini ispitanici su ponovo identifikovali ekonomsku zavisnost žrtava od počinitelja i slabe programe rehabilitacije za rešavanje ovog problema kao ključne faktore koji ometaju autonomiju žrtava.

Četiri institucije su odgovorne za pružanje podrške žrtvama u osiguravanju zaposlenja, prema finansijskoj autonomiji. Sigurne kuće nude kurseve za žrtve. Određeni rukovodilac predmeta CSR upućuje žrtve u Centre za stručno osposobljavanje (SSO) i/ili u Biroe za zapošljavanje (BZ) (nekađnji Regionalni centri za zapošljavanje). U SSO-ima žrtve mogu pohađati kurseve za sticanje veština i učenje o raznim profesijama. BZ su odgovorni za prikupljanje podataka; prijavljivanje nezaposlenih lica; pružanje stručnih konsultacija za zapošljavanje i karijerno vođenje; posredovanje u postupcima zapošljavanja; informisanje registrovanih lica koja traže posao o mogućnostima za obuku; uključivanje osoba koje traže posao u stručno usavršavanje; i davanje izjava o nezaposlenosti. SSO i BZ moraju dati prioritet uslugama za žrtve.²⁶⁴

²⁶² UNW, "Privremene sigurne kuće uspostavljene za bezbedno karantinisanje preživelih nasilja u porodici na Kosovu", 9. maj 2020.

²⁶³ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

²⁶⁴ ARP, *SOP-ovi*, 2013; MP, *NSZNP*, 2017.

Generalno, BZ imaju tendenciju da pronađu posao za više muškaraca nego žena; u 2019. godini 43% zaposlenih lica bile su žene. Generalno, žene se suočavaju sa više prepreka u osiguranju zaposlenja nego muškarci. Prema Kosovskoj agenciji za statistiku, u 2019. godini stopa nezaposlenosti je bila veća među ženama (34,4%) nego među muškarcima (22,6%).²⁶⁵ Žene su takođe previše zastupljene među dugotrajno nezaposlenima, to jest osobama koje su nezaposlene duže od godinu dana).²⁶⁶ Štaviše, žene imaju izuzetno visoku stopu neaktivnosti, što govori da čak ni ne traže posao; ovo se odnosi na šira kontekstualna pitanja i strukturnu diskriminaciju žena u zapošljavanju, unapređenju i drugim oblastima, s obzirom na tradicionalne rodne norme i neplaćeni ženski rad kod kuće.²⁶⁷ Situacija je složena za žrtve porodičnog nasilja koje se mogu suočiti sa dodatnim izazovima u obezbeđivanju zaposlenja, uključujući dodatnu diskriminaciju poslodavaca koji ne žele „problematično“ osoblje; zabrinutost zbog posete bivših supružnika radnom mestu; i poteškoće u pristupu bezbednim radnim mestima.²⁶⁸ Žrtve nasilja u porodici takođe mogu imati emocionalne traume, što može otežati pronalaženje i zadržavanje posla.²⁶⁹

S obzirom na ove izazove, da bi identifikovao načine za bolju pomoć žrtvama porodičnog nasilja, BZ-ovi treba da pohađaju obuku.²⁷⁰ UNDP je za ovu svrhu razvio nastavni plan i program koji je nekoliko predstavnika BZ-a i SSO-a dobio 2015. godine. Međutim, od 2017. godine nisu svi ispitanici pohađali takvu obuku i čini se da nije institucionalizovan kao obavezan. Niti su ispitanici u ovim institucijama imali obuku o porodičnom nasilju i NSZNP-u od 2017.²⁷¹ Zaposleni u SSO-u i BZ-u sa kojima je razgovarala MŽK-a još uvek nisu pokazali nikakvo znanje o tome kako konkretno pomoći ljudima koji su pretrpeli porodično nasilje, a neki nisu znali o njihovim obavezama prema SOP-ovima i NSZNP-u.²⁷² Štaviše, službenici BZ-a i SSO-a nisu znali za članove koji se odnose na rodno zasnovano nasilje u KZK-u, što bi moglo ometati njihovu sposobnost da prijave nasilje ako se to primeti. To sugerise da im je nedostajalo znanje i protokoli za pružanje pomoći osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje.

“U mnogim slučajevima drugi pol, žena, dovodi to do tačke nasilja ili izaziva nešto slično “.

- zaposleni BZ-a

Što se tiče stavova, oni su bili skloni da veruju da bi se počinioci i žrtve trebali pomiriti i ostati zajedno. Takođe su postojali dokazi o optuživanju žrtava. Neki zvaničnici BZ-a i predstavnik SSO-a nagovestili su da se čak i pored nasilja parovi moraju složiti zbog svoje dece. U međuvremenu, drugi zvaničnici BZ-a su izjavili da bi sudovi trebalo da kazne počinioce.

Zvaničnici BZ-a i SSO-a intervjuisani 2020. godine naglasili su da se ništa nije promenilo u njihovom postupanju sa slučajevima od 2017. Generalno, oni su

²⁶⁵ Agencija za statistiku Kosova, *Anketa o radnoj snazi, 2019*, 2020.

²⁶⁶ Citirano u Farnsworth, N., Guri, N., Selimaj Krasniqi, N., Dushica, E., Maxharraj, A., iHanna, L. Za MŽK, *Pandemija ne poznaje rod*, 2020.

²⁶⁷ Banjska, I., Ryan, D., Farnsworth, N., Demiri, L., Sijarina, L., i Tërshani, A. za MŽK, *Rodno zasnovana diskriminacija i rad na Kosovu* 2019.

²⁶⁸ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibid. MP, *NSZNP*, 2017.

²⁷¹ Intervjui MŽK-a, 2020.

²⁷² MŽK je imala slična saznanja u 2017. (Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017).

bili skloni da ocenjuju svoju saradnju sa drugim institucijama koje tretiraju žrtve porodičnog nasilja kao vrlo dobru. Ukupno su SSO-ovi pomogli 36 ženama, a BZ-i su pomogli 40 ženama žrtvama da obezbede zaposlenje od 2017. do novembra 2020. Iako je pohvalno, treba primetiti da će to činiti manje od 5% žena zaštićenih podrškom MRSZ-a.²⁷³ Stoga, iako je NSZNP predviđao „davanje prioriteta zapošljavanju žrtava/preživelih osoba koje žive sa NP“ (4.3.7.), nije jasno da se to nužno dogodilo s obzirom na mali procenat slučajeva nasilja u porodici kojima je pomognuto.

Kao i 2017. godine, među razlozima za pružanje podrške tako malom broju žena žrtava bio je i taj što poslodavci možda neće želeći da ih zaposle, jer njihovi bivši supružnici prate žrtve i mogu stvarati probleme na poslu. Predstavnik BZ-a je izjavio da počinioči prate žrtve i stvaraju probleme.²⁷⁴ Dalja obuka mogla bi da pomogne BZ-ima kako da se nose

“Angažovana je žena, a bivši muž joj je pretio na poslu ”

- zaposleni BZ-a

sa takvim situacijama u saradnji sa drugim relevantnim institucijama, kao što su nalozi za zaštitu i povećana poverljivost u vezi sa istorijom žrtava. Pored toga, NSZNP je planirao da BZ, zajedno sa MRSZ, Ministarstvom trgovine i industrije i Ministarstvom ekonomskog razvoja (MER), „ponude podsticaje (fiskalni paket) za preduzeća koja zapošljavaju osetljive kategorije društva, uključujući žrtve porodičnog nasilja“ (4.3.6.). Možda bi ovo moglo pomoći podstaknuti poslodavce da razmotre angažovanje više žena. Međutim, MŽK nije identifikovala nijedan dokaz o postojanju takvih paketa.

Zaključak

U zaključku, službenici SSO i BZ su pokazali ograničeno znanje o rodno zasnovanom nasilju, krivičnim delima KZK-a, njihovim zakonskim odgovornostima za pružanje pomoći žrtvama prema SOP-ovima i NSZNP-u i kako pomoći ljudima koji su pretrpeli porodično nasilje u obezbeđivanju zaposlenja. Naizgled nisu pohađali obuku od 2015. To je doprinelo nedovoljnom znanju i kapacitetima u pružanju podrške ženama da obezbede zaposlenje, uključujući podršku u prevazilaženju izazova koje počinioči predstavljaju kroz saradnju sa drugim odgovornim institucijama. Kao rezultat toga, SSO i BZ su podržali vrlo mali broj žena u osiguranju zaposlenja, a od 2017. je postignut vrlo minimalan napredak u ovom pogledu.

ZDRAVSTVENE USTANOVE

Ministarstvo zdravlja (MZ), javne zdravstvene ustanove i centri za mentalno zdravlje su odgovorni za obezbeđivanje pružanja kvalitetnih medicinskih usluga osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. Prema SOP-ovima, žrtve bi trebalo da dobiju redovnu zdravstvenu zaštitu i zaštitu mentalnog zdravlja besplatno.²⁷⁵ U nekim slučajevima, zdravstvene ustanove mogu biti prva institucija koju je posetila žrtva nasilju u porodici. Stoga, zdravstvene ustanove igraju važnu ulogu u identifikovanju po-

²⁷³ Obračun MŽK-a na osnovu podataka dostavljenih od strane MRSZ-a, novembar2020.

²⁷⁴ Intervju MŽK-a, 2020.

²⁷⁵ ARP, [SOP-ovi](#), 2013

tencijalnih žrtava nasilja u porodici.²⁷⁶ Širenjem informacija o znakovima nasilja u porodici, zdravstvene ustanove mogu učiniti razliku, a i sprečiti nasilje u porodici.²⁷⁷

Prema KZK-u, medicinski radnici su obavezni da pozovu policiju kada imaju slučaj rodno zasnovanog nasilja. Prema SOP -u o nasilju u porodici, nakon pružanja lečenja žrtvi, zdravstvene ustanove „će odmah obavestiti policiju“ ako sumnjaju da su povrede prouzrokovane nasiljem u porodici.²⁷⁸ U međuvremenu, „Kontrolna lista za zdravstvene ustanove“ u SOP-ima uključuje: „Policija je odmah obavestena o pristanku žrtve“.²⁷⁹ To je razumljivo izazvalo zabunu kod medicinskih radnika kada žrtva ne da saglasnost.²⁸⁰ Čini se da je ovo greška u SOP-ovima, jer je u suprotnosti sa obavezama zdravstvenih ustanova u glavnom telu SOP-a, gde obaveza prijavljivanja ne zavisi od pristanka žrtve. Zapravo, traženje pristanka žrtve može rizikovati da medicinski radnici počine krivično delo prema KZK-u ako su svesni krivičnog dela, ali ga ne prijavljuju.²⁸¹ Ako se to od njih zatraži, zdravstvene ustanove moraju dostaviti pisani izveštaj o relevantnom slučaju službenicima pravosuđa; međutim, medicinski dosije pacijenta može se objaviti samo u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.²⁸²

Iako je zdravstveno osoblje sa kojim je razgovarano imalo saznanja o fizičkom nasilju u okviru porodičnog nasilja, oni su manje znali o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja i odgovarajućem tretmanu nasilja. Na primer, zdravstveni radnik je rekao: „Seksualni napad je uznemiravanje žene bez njenog pristanka. Ili se [seksualni napad] vrši na mestu koje nije prikladno za izvršenje takvog dela“. Zdravstvenim radnicima je nedostajalo razumevanja seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja, silovanja, sakaćenja ženskih genitalija i podsticanja na otkrivanje intimnih delova tela. Na primer, jedan zdravstveni radnik je rekao: „Do sakaćenja genitalija može doći tokom nasilnog seksa.“²⁸³ Zdravstveni radnici su izjavili da nemaju poseban protokol za lečenje sakaćenja ženskih genitalija i koristili bi samo operativni protokol sudske medicine. 2013. godine, MZ je zajedno sa UNFPA-om izradio smernice za pružaoce zdravstvenih usluga o tome kako se leče različiti oblici rodno zasnovanog nasilja, ali one ne uključuju sakaćenje ženskih genitalija.²⁸⁴ Za nasilje u porodici postupci su bili jasniji nego za druge oblike nasilja. Intervjuisano medicinsko osoblje je obično govorilo da je u stanju da otkrije nasilje u porodici i znalo je da takvo nasilje treba da prijavi policiji. Međutim, nedostajalo im je znanja o LPDV, SOP-u i NSZNP-u.

NSZNP je predvideo „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zdravstvenih službenika usredsređenih na NP, na dobro definisane teme i odobrene module“ (I.I.2.). MP je izvestilo da je ovo završeno.²⁸⁵ Međutim, praćenje MŽK sugeriše da je samo nekoliko zdravstvenih radnika pohađalo obuku, posebno s obzirom na gore pomenute nedostatke u njihovom znanju o rodno zasnovanom nasilju i relevantnom

²⁷⁶ Ministarstvo pravde, MP, [NSZNP](#), 2017.

²⁷⁷ ARP, [SOP-ovis](#), 2013.

²⁷⁸ ARP, [SOP-ovi](#), 2013, str. 40 i 68.

²⁷⁹ ARP, [SOP-ovi](#), 2013, Aneks I3.

²⁸⁰ Zdravstveni radnici su izrazili zabrinutost zbog ovoga tokom razgovora (MŽK, 2020).

²⁸¹ Član 378.

²⁸² Zakon br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka.

²⁸³ Intervju MŽK-a, 2020.

²⁸⁴ Smernice je MŽK-u dostavilo MZ 23. februara 2021.

²⁸⁵ MP, „Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018.

pravnom okviru. Intervjuisani medicinski radnici uglavnom nisu pohađali nijednu obuku o prepoznavanju znakova nasilja, načinu komunikacije sa osobama koje su pretrpele nasilje i važnosti poverljivosti.

Zdravstveni radnici su rekli da uvek ispunjavaju svoju dužnost da policiji prijave rodno zasnovano nasilje. Međutim, izrazili su zabrinutost zbog recidivizma, kao što je jedan rekao:

Postupci se ne izvode kako bi trebalo. Postoje slučajevi, na primer, kada je majka 13 puta došla u hitnu pomoć zbog nasilja, a njeno dete zatražilo pomoć. [Još jedan slučaj] je bio kada je dete bilo teško povređeno. [Počinilac] ga je gotovo zadavio, ali je i dalje slobodan.²⁸⁶

Zdravstveni radnici su rekli da su se često susretali sa slučajevima recidivističkog nasilja i stoga osećali da druge institucije možda ne ispunjavaju svoje odgovornosti. Rekli su da druge institucije nakon toga nisu obavestile ishode takvih slučajeva sa zdravstvenim radnicima, što bi im, kako su rekli, moglo pomoći da bolje leče slučajeve.

U vezi sa uslugama rehabilitacije, prema NSZNP-u, MZ treba da podrži „pružanje kratkoročnih i dugoročnih psihološko-socijalnih saveta za žrtve porodičnog nasilja od strane ovlašćenih profesionalaca“ (4.1.1.). Prema MZ-u, psiho-socijalno savetovanje se pruža u sedam regionalnih centara za mentalno zdravlje i žrtve porodičnog nasilja često traže pomoć u tim centrima. Neki lekari i medicinske sestre su rekli MŽK-u da bi zdravstvene ustanove trebale imati ove usluge na raspolaganju kada žrtve zatraže medicinsku pomoć, jer bi im to pomoglo. MZ takođe treba da obezbedi „medicinsko lečenje i savetovanje žrtava DV u postojećim zdravstvenim ustanovama (centri za mentalno zdravlje, psiholozi, psihijatri)“ (4.1.2.). Žrtve su, prema izveštajima, imale takav medicinski tretman. MZ je takođe trebalo da uspostavi „savetovališta za žrtve“ (4.1.9.) i obuču osoblje programa rehabilitacije (4.4.2.). Prema MZ-u, osoblje programa rehabilitacije je obučeno i sertifikovano, ali zdravstveni radnici nisu obavesteni o ovim obukama. Činjenica da intervjuisani zdravstveni radnici nisu bili svesni da li je MZ primenilo NSZNP dalje sugerise da je MZ preduzelo nekoliko koraka ka sprovođenju ovih odgovornosti.

U vezi sa ZZNP-om, zdravstvene ustanove takođe imaju odgovornost da pružaju usluge rehabilitacije za počiniocima.²⁸⁷ Javne zdravstvene ustanove moraju izvršiti medicinski tretman koji je naložio sud zbog zloupotrebe supstanci među počiniocima. Tema koja se ponavljala među predstavnicima različitih institucija bila je da medicinske ustanove još uvek ne nude odgovarajuće programe rehabilitacije za ljude kojima je potrebno lečenje zbog zloupotrebe supstanci.²⁸⁸ Kao što je pomenuto, Univerzitetski klinički centar Kosova pruža usluge rehabilitacije bolesti zavisnosti od 2004. godine; nude usluge lečenja droga i alkohola. Međutim, ili drugi odgovorni akteri ne znaju za ove usluge ili počinioci žive predaleko od usluga da bi mogli da pristupe pomoći koja im je potrebna. Čini se da u zdravstvenim ustanovama ne postoje programi lečenja da bi počinioci radili na rešavanju drugih faktora koji mogu doprineti nasilju, poput psihološkog tretmana koji se odnosi na odnose moći, upravljanje besom i druga pitanja mentalnog zdravlja.

²⁸⁶ Intervju MŽK-a, 2020

²⁸⁷ ZZNP, članovi 4 i 9.

²⁸⁸ Ovo je takođe bilo prethodno pitanje (Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017).

Zaključak

Kao i 2017. godine, zdravstvenim radnicima je još uvek nedostajalo znanje o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici, ZZNP, SOP, NSZNP i kako najbolje lečiti osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, uglavnom zbog toga što nisu pohađali obuku. Zdravstveni radnici imaju protokole za lečenje oblika rodno zasnovanog nasilja, osim sakaćenja ženskih genitalija. Znaju svoju dužnost da žrtve upućuju u policiju i izjavili su da to redovno čine. Žrtvama je na raspolaganju zaštita fizičkog i mentalnog zdravlja. U međuvremenu, usluge rehabilitacije i za žrtve i za počinioce mogu se poboljšati unapređivanjem profesionalnih kapaciteta zdravstvenih radnika, uključujući lečenje rodni normi, besa i tradicionalnih odnosa moći.

OBRAZOVNE USTANOVE I USLUGE

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) mora osigurati da škole sprečavaju nasilje putem obrazovanja, kao i otkrivanje i upućivanje svih identifikovanih slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Obrazovne institucije su takođe odgovorne za obrazovanje žrtava. Ovaj odeljak uključuje pododeljke koji ispituju prevenciju nasilja i preporuke, kao i obrazovnu podršku žrtvama.

Sprečavanje nasilja i upućivanja

U skladu sa IK, NSZNP je predvideo angažovanje obrazovnih institucija na podizanju svesti o različitim oblicima nasilja, načinu prijavljivanja i rešavanju osnovnih uzroka rodno zasnovanog nasilja u pravcu transformacije tradicionalnih rodni normi. MONT je 2014. godine objavio priručnik, u saradnji sa Save the Children Kosovo.²⁸⁹ Priručnik navodi da deca u osmom razredu (otprilike 13-14 godina) treba da kroz kreativne nastavne programe uče o različitim oblicima nasilja i kako mogu da prijave nasilje. MONT je takođe razvio nastavni plan i program o nasilju u porodici, koji se uči u školama. Da bi se povećala svest o nasilju u porodici, prema NSZNP, MONT je trebalo da preispita nastavne planove i programe za pred-univerzitetsko obrazovanje, kako bi se osiguralo uključivanje standardizovanih informacija o nasilju u porodici, vrstama nasilja i načinu prijave nasilja (1.3.1.). Trebalo je da uključi posebnu pažnju nasilju nad ženama, decom, starima, osobama različitih sposobnosti, LGBT osobama i etničkim manjinama. Prema MONT-u, svi oblici rodno zasnovanog nasilja sada su deo školskog programa, a neki didaktički materijali koji se bave slučajevima nasilja u porodici distribuirani su školama.

NSZNP je predvideo kontinuiranu godišnju obuku i sertifikaciju nastavnika, direktora, savetnika, psihologa, upravnih odbora u školama, roditelja i službenika u opštinskim direkcijama za obrazovanje o nasilju u porodici (1.1.7.). Praćenjem od 2017. godine utvrđeno je da nastavnici nisu pohađali obuku kako je predviđeno NSZNP; generalno im je nedostajalo znanje o NSZNP i njihovim odgovornostima vezanim za njega.²⁹⁰ MONT je rekao da su u školama održani neki sastanci sa nastavnicima i psiholozima, ali da nisu imali informacije o tome da li su održane obuke o nasilju u porodici. MŽK

²⁸⁹ Arenliu, A., Ibra-Zariqi, Q., Puka, E., i Bahtiri, S., *Manual Didaktik për Parandalimin e Dhunës* [Didaktički priručnik za sprečavanje nasilja], 2014, str. 55.

²⁹⁰ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017; MJ, " Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020", 2018.

je 2020. godine i dalje pronašla minimalne dokaze da je obuka u dovoljnoj meri dostigla nastavnike i obrazovne radnike.

Štaviše, intervjui MŽK-a sa predstavnicima obrazovnih institucija 2020. godine sugerisali su da imaju minimalno znanje o rodno zasnovanom nasilju, uključujući seksualno nasilje, porodično nasilje, silovanje, podsticanje na otkrivanje intimnih delova tela i seksualno zlostavljanje. Na pitanje šta treba da radi žena koja pati od nasilja u porodici, neki su se složili da treba da ostane u porodici, posebno u slučajevima kada imaju decu, kako bi pokušala da postigne razumevanje. Takvi stavovi, zajedno sa slabim razumevanjem rodno zasnovanog nasilja i strukturnih pitanja koja ga podržavaju, mogu značiti da prosvetni radnici ne pružaju odgovarajuću pomoć žrtvama, uključujući decu, kako je predviđeno u IK i kosovskom pravnom okviru.

Prema KZK-u i SOP-u, vaspitači imaju zakonsku obavezu da prijave porodično nasilje odmah kada sumnjaju da se to događa učeniku.²⁹¹ Činilo se da 2015. godine intervjuisani nastavnici nisu znali ovu odgovornost.²⁹² Od 2013. godine, Sistem upravljanja informacijama o obrazovanju olakšava prijavljivanje potencijalnih slučajeva nasilja u porodici. Međutim, 2017. godine ovaj program je korišćen samo slučajno, jer obrazovno osoblje nije imalo informacije u vezi sa brojem prijavljenih slučajeva.²⁹³ Situacija je ostala ista i 2020. godine; neko obrazovno osoblje nije znalo da postoji platforma za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici. MONT je izjavio da se slučajevi i dalje prijavljuju na mreži, ali osoblje nema informacije u vezi sa brojem prijavljenih slučajeva.

Pored toga, MONT je trebalo da obezbedi „sistematizaciju pedagoga i psihologa u školama“ zapošljavanjem 80 novih pedagoga i psihologa svake godine (1.2.1.). Ovi psiholozi i pedagozi su trebali da pomognu deci koja se bore sa nasiljem u porodici. Da bi olakšao imenovanje psihologa i pedagoga, NSZNP je predvideo da će MONT izmeniti Administrativno uputstvo za „imenovanje pedagoga i psihologa“ tako da neće ograničiti njihovo imenovanje na osnovu broja učenika u školi, već će omogućiti svakoj školi da imaju svoje.²⁹⁴ Prema MONT-u, Administrativno uputstvo je izmenjeno, ali primena je izostala.²⁹⁵

Od 2015. godine, samo su opštine Peć i Gnjilane imale angažovane psihologe i pedagoge. U 2017. godini Kosovo je imalo 79 pedagoga i psihologa.²⁹⁶ U 2018. i 2019. ovo se povećalo na 84, odnosno 99. Od 2020. bilo ih je ukupno 109. Uprkos napretku, ovo nije ispunilo NSZNP cilj zapošljavanja 80 novih ljudi godišnje. Neki opštinski direktorati za obrazovanje su ukazali da posebno ruralnim područjima nedostaju psiholozi i pedagozi. Naglasili su da je potrebno još. Izgleda da su pogođena i neka urbana područja; na primer, samo devet psihologa i četiri pedagoga opslužuju svih 40.000 učenika u opštini Priština i oni nisu proporcionalno raspoređeni po školama. Štaviše, psiholozi koji rade u školama naizgled nisu imali odgovarajuću obuku o temama nasilja u porodici ili kako na odgovarajući način pomoći žrtvama.

²⁹¹ KZK, član 378; MP, [NSZNP](#), 2017.

²⁹² Farnsworth i drugi za MŽK, [Nema više opravdanja](#), 2015.

²⁹³ Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

²⁹⁴ NSZNP tačka 1.2.2. Administrativno uputstvo 26/2013.

²⁹⁵ Prepiska MŽK-a sa MONT-om, 2021.

²⁹⁶ MONT dostavio podatke MŽK-u, 2021.

NSZNP je takođe predvideo da će MONT sarađivati sa opštinskim odeljenjima za obrazovanje i SRP-ima u opštinama u „proizvodnji/distribuciji informacija o važećem zakonodavstvu, zaštiti koja se pruža i relevantnim institucijama gde se mogu uputiti“ (1.2.4.). Ove informacije su široko rasprostranjene, uključujući OCD u saradnji sa institucijama. Na primer, MŽK je sarađivala sa ARP i IOK, uz podršku UNW-a i Austrijske razvojne agencije, u nekoliko kampanja fizičkih i društvenih medija objašnjavajući gde ljudi mogu da pristupe pomoći. U nekim opštinama školske grupe su posećivale ulične izložbe na kojima su učenici saznali više o tome kojim institucijama treba pristupiti.

Takođe u vezi sa obrazovanjem, prema NSZNP-u Kancelarija za dobro upravljanje je bila odgovorna za „organizovanje nacionalnih kampanja za podizanje svesti svake godine, sa temama postavljenim u skladu sa međunarodnim danima/kampanjama ... i ciljajući različite grupe pojedinaca koji su više pogođeni nasiljem u porodici, kao što su žene, deca, starije osobe, osobe sa invaliditetom, LGBT, RAE zajednice“ (1.3.4.). MŽK nije našla dokaze da je Kancelarija za dobro upravljanje sprovela ove kampanje. Međutim, nekoliko kampanja su organizovali drugi. Ono što je najvažnije, raznoliki niz aktera je bio angažovan u godišnjoj kampanji 16 dana protiv nasilja nad ženama sa akcijama usklađenim kroz zajednički kalendar, koji koordinira UNW. Ukupan broj učesnika je teško proceniti. Kampanje i specifični naponi na terenu usmereni su na žene, decu, osobe sa invaliditetom, LGBT i RAE.²⁹⁷ Međutim, nije bilo jasno da li je neka kampanja posebno ciljala starije osobe.

Obrazovna podrška za žrtve

Opštinske direkcije za obrazovanje su odgovorne za pružanje obrazovanja za žrtve porodičnog nasilja i podršku obrazovanju dece tokom boravka u sigurnim kućama.²⁹⁸ Prosvetni radnici i psiholozi s kojima je razgovarala MŽK rekli su da su deca koja su pretrpela porodično nasilje imala isti tretman kao i njihovi školski drugovi i da nisu imale posebne usluge. U međuvremenu, primetili su da deca koja su bila žrtve porodičnog nasilja ili se suočavaju sa nasiljem u porodici imaju loš uspeh u školi. Prema prosvetnim radnicima, sa ovom decom treba više da rade. Međutim, škole ne mogu da pruže takvu individualizovanu podršku jer su učionice prenatrpane, a obrazovno osoblje „nema dovoljno vremena“ za konkretan rad sa decom koja su doživela nasilje u porodici.

Prema SOP-ovima, žrtve bi trebalo da identifikuju relevantne obrazovne kurseve koje žele da pohađaju, a samim tim i koje obrazovne institucije treba da im pruže podršku u njihovim gore pomenutim planovima rehabilitacije, kreiranim zajedno sa njihovim rukovodiocima slučajeva iz sigurne kuće ili CSR-a.²⁹⁹ Prema SOP-ovima, ovi planovi imaju za cilj „razvoj profesionalnih kapaciteta žrtve, pomoć u pronalaženju prilika za zaposlenje i integrisanje žrtve u društvo”.³⁰⁰ Pored toga, prema NSZNP-u, MONT je trebalo da radi na „uključivanju žrtava porodične porodice u postojeće obrazovne programe za odrasle“ (4.1.3.). MONT je izvestio da je u kontaktu sa univerzitetima za upis žrtava starijih od 18 godina u dodiplomske programe. Međutim, nisu postojale informacije u vezi sa planiranom izradom

²⁹⁷ I na primer, podržao UNW, MŽK je finansirala tri organizacije da dođu do ovih specifičnih grupa 2020. godine.

²⁹⁸ ARP, [SOP-ovi](#), 2013.

²⁹⁹ Ibidem.

³⁰⁰ Ibid., str. 51.

obrazovnih programa zasnovanih na Zakonu o obrazovanju i osposobljavanju odraslih br. 04/L-143; o broju žrtava uključenih u obrazovne programe godišnje; ili o predviđenim stipendijama. MONT je takođe distribuirao SOP-ove po obrazovnim institucijama, prema kojima bi ove institucije trebale podržati žrtve u daljem obrazovanju. Prema SOP-ovima i NSZNP-u, žrtve navodno dobijaju obrazovnu pomoć.³⁰¹

Zaključak

Obrazovni programi uključuju informacije o nasilju u porodici, ali možda manje o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja i o transformisanju tradicionalnih rodni uloga. Sistem upravljanja informacijama o obrazovanju je olakšao prijavljivanje mogućih slučajeva nasilja u porodici, ali obrazovno osoblje toga nije svesno i stoga ga ne koristi. Vaspitači su imali minimalno znanje o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja i načinu interakcije sa osobama koje su pretrpele nasilje. Ovo zajedno sa kulturnim normama može značiti da vaspitači ne prijavljuju uvek nasilje kada se ono dogodi, uprkos svojoj zakonskoj obavezi da to čine. To sugerise potrebu za daljom obaveznom obukom. Škole nemaju dovoljno nastavnika ili psihologa za adekvatnu pomoć deci kojoj je potrebna dodatna pomoć. Za žrtve postoje posebni obrazovni programi koje finansira država.

INSTITUCIJA OMBUDSMANA

Institucija ombudsmana za Kosovo (IOK) je odgovorna za adresiranje optužbi da je država prekršila ljudska prava ili nije ispunila svoje obaveze. Kada osobe osete da je država prekršila njihova prava, na primer kada prijavljuju krivično delo, IO im može pomoći u traženju pravde. Stoga je to „poslednja stanica“ za podršku kada druge institucije ne uspeju u odgovornostima. Osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, uključujući porodično nasilje, mogu da se obrate IOK-u radi istrage i pomoći ako veruju da su institucije loše postupale sa njihovim slučajem.³⁰² Kao što je navedeno u godišnjem izveštaju IOK-a 2019, oni istražuju kako bi osigurali da „čitav lanac institucija koji se bavi nasiljem u porodici pravilno funkcioniše“³⁰³. IO je osnovao Odeljenje za zaštitu od diskriminacije, koje se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti. IO ima sedam regionalnih kancelarija, a svaka kancelarija ima Jedinicu za ravnopravnost polova i službenika za rodnu ravnopravnost.

U godišnjim izveštajima IOK-a za 2017., 2018. i 2019. godinu ne pominje se koliko su pritužbi primili u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. U 2019. godini IO je primila 65 slučajeva koji se odnose na rodnu ravnopravnost, a 39 je otvoreno za istragu, ali njihov izveštaj ne precizira da li se ti slučajevi odnose na rodno zasnovano nasilje.³⁰⁴ IO još uvek nema odgovarajući sistem upravljanja podacima da bi kvantitativno pratio vrste slučajeva kojima se pomaže i njihove ishode, ali je planirao da razvije

³⁰¹ Intervju MŽK-a sa službenikom MONT-a, 2020.

³⁰² MP, [NSZNP](#), 2017; ARP, SOP-ovi, 2013; Farnsworth i drugi za MŽK, [Nema više opravdanja](#), 2015; Krol, i drugi., [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#).

³⁰³ IOK, [Godišnji izveštaj br. 19](#), 2019, str. 79.

³⁰⁴ Ibidem.

takvu bazu podataka.³⁰⁵ Generalno, IOK je proglasio da je stavljanje porodičnog nasilja u KZK pozitivan korak, a činjenica da sve više ljudi prijavljuje nasilje ukazuje na to da su svesni svojih prava i mogu ih zahtevati.³⁰⁶

IOK može igrati važnu ulogu u sprovođenju principa dubinske pažnje pod IK,³⁰⁷ isticanjem institucionalnih neuspeha u odgovoru na rodno zasnovano nasilje, posebno tamo gde su preduzeti neadekvatni koraci za sprečavanje fatalnog krivičnog dela. Rođaci osoba koje su umrle mogu pružiti saglasnost za istrage OIK-a³⁰⁸. Kada IOK otkrije krivično delo, obaveštava se nadležni organ da pokrene istragu.³⁰⁹

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Pored skloništa, SOP-ovi i NSZNP-i predviđaju da i druge organizacije civilnog društva (OCD) mogu pružiti podršku žrtvama putem psihološkog ili pravnog savetovanja, podizanja svesti i/ili pomoći u prijavljivanju za TEPO.³¹⁰ Nekoliko OCD-a nudi dnevnu sigurnu kuću za žrtve različitih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući posebne usluge za LGBTKIA + osobe, žene sa invaliditetom i žene koje su tokom rata pretrpele seksualno ili druge oblike nasilja.³¹¹ Neki ispitanici iz OCD-a su nagovestili da se čini da je žrtvama nasilja u porodici ugodnije dolaziti kod njih, umesto u policiju, zbog socijalnih stigma vezanih za nasilje u porodici.³¹² Pored toga, OCD mogu igrati važnu ulogu u nadgledanju vlade i pozivanju institucija na odgovornost za sprovođenje relevantnog pravnog okvira. OCD takođe podržavaju vladu da svojom stručnošću bolje primeni pravni okvir.

S obzirom na to da NSZNP izričito predviđa da će se OCD angažovati na pružanju podrške njenom sprovođenju, dobra praksa koju predviđa i IK bi podrazumevala izdvajanje fondova za podršku njihovim naporima u doprinosu sprovođenju ove vladine strategije i akcionog plana.³¹³ Međutim, NSZNP nije predvideo nikakav budžet za OCD. Iako su neki mikro grantovi možda dati preko ARP-a ili opština, generalno vlada nije opredelila sredstva za angažovanje i podršku OCD u njihovim ulogama u podizanju svesti, pružanju usluga ili nadgledanju, osim gore pomenutih budžetskih izdvajanja za sigurne kuće.

Ispitanici OCD-a intervjuisani 2017. godine imali su tendenciju nedostatka znanja o NSZNP-u i ulozi koju predviđa OCD u njegovoj primeni, mada su neki pohađali obuku prema NSZNP-u. Kako neke OCD nisu imale znanja o NSZNP-u, postojali su slučajevi da OCD sprovedu NSZNP, a da to nisu namerno učinili. Na primer, nekoliko ispitanika je pomenulo organizovanje višestrukih kampanja za

³⁰⁵ Intervju MŽK-a, 2021.

³⁰⁶ IOK, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019.

³⁰⁷ Vidi: *Femicide* dužnost dužne pažnje gore.

³⁰⁸ Zakon br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, član 16.6

³⁰⁹ Ibidem, član 16.5.

³¹⁰ ARP, *SOP-ovi*, 2013; MP, *NSZNP*, 2017.

³¹¹ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017; intervju MŽK-a, 2020.

³¹² Ibidem.

³¹³ Za više informacija o važnosti održivom finansiranju OCD-a, vidi: Farnsworth, N., Guri, N., Morina, D., Kohnen, T. za MŽK, *Gde je novac za ženska prava?*, 2020.

podizanje svesti vezanih za rodno zasnovano nasilje.³¹⁴ Više OCD-a rade sa marginalizovanim grupama kojima će biti teško da potraže pomoć od drugih aktera zbog straha da bi državne institucije mogle da ih diskriminišu ili imaju mali pristup dostupnim resursima. Na ovaj način, OCD su, ne znajući, doprinele primeni NSZNP-u.³¹⁵

OCD su preduzele nekoliko inicijativa za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju, posebno nasilju u porodici, čime su doprinele cilju NSZNP-a „1.3. Povećati svest društva o neprihvatanju i ne tolerisanju nasilja u porodici”. Na primer, Aktiv žene iz Đakovice su održale predavanja o porodičnom nasilju i nasilju u školama. Mreža ženskih organizacija Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu (RROGRAEK) uspešno je podigla svest o rodno zasnovanom nasilju u ovim zajednicama, što pokazuju njihova istraživanja pre i posle kampanje. Oni su angažovali i obučili mlade žene i muškarce za sprovođenje akcije od vrata do vrata u ovim zajednicama, informišući ljude o uzrocima i posledicama rodno zasnovanog nasilja i kako to prijaviti.³¹⁶ Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje (SSI) je organizovao radionice i obuke kako bi informisao ljude o oblicima nasilja u porodici. Podržane od strane UN Women i Austrijske agencije za razvoj, članice MŽK-a, uključujući sigurne kuće, sarađivale su na organizovanju interaktivne ulične izložbe koja je putovala širom Kosova, podižući svest o oblicima nasilja u porodici i kako ljudi to mogu prijaviti, kao i kojim institucijama da se obrate ako ne dobijaću odgovarajući odgovor države. Artpolis je angažovao ljude, posebno mlade, u globalnoj kampanji podizanja svesti. Jedna milijarda raste, obaveštavajući ljude da milijarda žena svake godine pretrpi rodno zasnovano nasilje i angažujući ljude da se bore protiv nasilja kroz muziku i ples. Nekoliko organizacija se bavilo seksualnim uznemiravanjem putem kampanja na društvenim mrežama. Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture je organizovao izložbe, filmove i kampanje za podizanje svesti o seksualnom nasilju počinjenom tokom rata, dostupnim prednostima i osnaživanje žrtava. Zvaničnici su primetili da su mnogi naponi OCD-a u podizanju svesti doprineli povećanju svesti i izveštavanju o slučajevima, posebno u ruralnim oblastima.³¹⁷

OCD su takođe pružale upitnike i pomagale potencijalno marginalizovanim ili ranjivim grupama. Centar za ravnopravnost i slobodu, koji radi sa LGBTKIA + osobama, podržao je slučajeve porodičnog nasilja i uputio ih u specijalizovanu sigurnu kuću u Tirani, jer takva sigurna kuća ne postoji na Kosovu. Centar za razvoj društvenih grupa, koji takođe radi sa LGBTKIA + osobama, i Centar za jednakost i slobodu takođe su pomagali pojedincima u prijavljivanju nasilja policiji. Slično tome, s obzirom na njihov bliski odnos sa institucijama, RROGRAEK funkcioniše kao most između institucija i žrtava

“Srećom, u poslednje vreme, nasilje ne raste. Realno, broj ljudi koji prijavljuju nasilje raste. Organizacije civilnog društva i Mreža žena Kosova su sprovele puno kampanja za podizanje svesti, [i sada] procenat žena je svesniji kako da se zaštite.

- **Predstavnik MP-a**

³¹⁴ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Komentar dat tokom provere učesnika, 2021.

³¹⁷ Intervju MŽK-a sa predstavnikom SRR-a i predstavnicima MP-a, 2020.

porodičnog nasilja. Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj nudi besplatnu pravnu pomoć u slučajevima u kojima ZZ ne mogu da pomognu. MŽK je prosleđivala slučajeve relevantnim institucijama, pratila postupanje državnih institucija u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i pružala pravnu pomoć u slučajevima koji nisu mogli da pristupe institucionalnoj podršci.

Više državnih institucija je napomenulo da su od OCD-a prošle obuku o rodno zasnovanom nasilju ili nasilju u porodici. Na primer, MŽK je podržala obuku različitih institucija o njihovom pristupu osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. SIT takođe saraduje sa institucijama na unapređivanju usluga koje nude, uključujući rehabilitaciju počinitelaca, što može doprineti sprečavanju nasilja u porodici.

U vezi sa rehabilitacijom i reintegracijom, OCD su doprinele sprovođenju ciljeva NSZNP-a 4.1. „Uspostavljanje službi za rehabilitaciju i osnaživanje žrtvi nasilja u porodici i povećanje njihove efikasnosti na centralnom i opštinskom nivou“ i 4.4. „Uspostaviti rehabilitacione institucije i konsultantske centre sa obaveznim programima za počinioce porodičnog nasilja.“ Kako državne institucije imaju malo takvih usluga na raspolaganju, nekoliko OCD-a pružaju podršku u rehabilitaciji i reintegraciji. Kosovski Centar za rehabilitaciju žrtava torture, Medica Đakovica i Medica Kosova nude psiho-socijalni tretman za žrtve porodičnog nasilja i preživele seksualno nasilje. Artpolis takođe pruža obuke za upravljanje stresom za žrtve porodičnog nasilja i osoblje sigurnih kuća. OCD koje rade sa osobama sa invaliditetom su pružale psihološko savetovanje žrtvama porodičnog nasilja sa invaliditetom. Pored toga, nekoliko sigurnih kuća, SIT i Medica Đakovica tretiraju počinioce nasilja. Tokom pandemije COVID-19, neke OCD su morale ukinuti svoje usluge, barem od marta do maja 2020. godine, ograničavajući pristup ženama važnim uslugama podrške u to vreme.³¹⁸

Generalno, OCD-ovi su doprineli sprovođenju relevantnog pravnog okvira kroz podizanje svesti, upućivanje, pružanje usluga, nadzor sudova, pravnu pomoć i institucije za obuku, iako za ovaj posao retko imaju finansijsku podršku vlade.

MEĐUNARODNE ZAINTERESOVANE STRANE

Nekoliko međunarodnih aktera je radilo na rešavanju rodno zasnovanog nasilja na Kosovu (vidi tabelu I). Podržali su razvoj važećeg pravnog okvira, podržali usluge, uložili u unapređenje kapaciteta različitih odgovornih institucija, nadgledali institucije i finansirali poboljšanja državne infrastrukture. Njihova podrška je pomogla poboljšanju usluga koje su na raspolaganju žrtvama i koordinaciji među institucijama u njihovom odgovoru na nasilje u porodici, na primer kroz podršku KM-ove. Oni su obezbedili obuku za PK, CSR-e, sudstvo i sigurne kuće. Međunarodne zainteresovane strane su takođe finansirale OCD kampanje za podizanje svesti, postavljanjem posebnih soba za razgovore u CSR-u i policijskim stanicama i telesnih kamera za policiju.

Pre svega, NSZNP predviđa da će međunarodni akteri biti odgovorni za nekoliko aktivnosti u okviru ovog vladinog plana. Iako Kosovo možda donekle zavisi od međunarodnog finansiranja, potrebno je uspostaviti planove za obezbeđivanje dugoročnog državnog finansiranja za sprovođenje zakona i

³¹⁸ UNW, *Uticaj pandemije COVID-19 na specijalističke službe za žrtve i preživele nasilje na Kosovu**, *Predlog za rešavanje potreba*, 2020.

politika koje se odnose na rodno zasnovano nasilje. Država ne može neograničeno da zavisi od strane pomoći, a uloge i odgovornosti institucija, posebno predviđene IK i nacionalnim zakonom, moraju se budžetirati u okviru trajnih budžetskih linija budžeta Republike Kosovo.

Tabela I. Naponi međunarodnih aktera za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja			
Akteri	Programi	Kada	Rezultati
Većina svih aktera	16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama	2017-2020	Razni akteri su se udružili da bi podigli svest o nasilju nad ženama. UNW koordinirani kalendar aktivnosti različitih aktera.
Savet Evrope	Mapiranje usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja	2016-2021	Pratili su sve službe za žene žrtve nasilja, davali preporuke i organizovali obuke za odgovarajuće institucije, u skladu sa Istanbulskom konvencijom.
	Izveštaj o proceni potreba za sigurne kuće	2019-2020	Istražena potreba za sigurne kuće u skladu sa IK.
	Kurs o obrazovanju za ljudska prava za pravnike (HELP) o rodno zasnovanom nasilju	2019-2020	Preveo i prilagodio Kurs za pomoć Saveta Evrope za Kosovo na lokalne jezike (albanski i srpski). Obučeni pravni stručnjaci (sudije, tužioci, advokati, advokati i policija) sa 12-nedeljnim kursom o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, prema standardima IK i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.
	Smernice za kvalitet sigurnih kuća	2020	Cilj je da pomogne lokalnim vlastima u obezbeđivanju standarda za žrtve u skladu sa IK.
	Nastavni planovi i programi za tužioce o rodno zasnovanom nasilju	2020	Povećati kapacitete pravnih stručnjaka, pre svega tužilaca i sudija, za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu, koristeći obuku za programe sa Vodičem za priručnike i resurse za trenere koji se pružaju Kosovskoj pravnoj akademiji.
	Programi lečenja za počiniocima: Analiza kosovskog * pravnog okvira i izveštaja o dobroj praksi	2020-2021	Istraživanje je procenilo trenutni pravni i politički okvir koji se odnosi na počiniocima rodno zasnovanog nasilja da bi se identifikovale potrebe i identifikovali postojeći programi, predlažući preporuke prema međunarodnim standardima i smernicama.
	Smernice za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju	2020-2021	Cilj je da informiše inicijative i kampanje za podizanje svesti vlasti, prema standardima IK.

EU	Podrška rešavanju rodno zasnovanog nasilja (razne aktivnosti)	2016-2020	Pregledali su nacрте zakona u skladu sa pravnom tekovinom EU o ravnopravnosti polova i savetovali vladu o potrebnim zakonskim i političkim izmenama i dopunama radi boljeg rešavanja rodno zasnovanog nasilja. Podržani program za sprovođenje normi i promena uma UNW-a, uključujući podršku nacionalnom koordinatorskom i upravljanje podacima, između ostalih aktivnosti. Obezbeđeno finansiranje sigurnih kuća i dnevnih centara za lečenje osoba koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. Podrška odgovoru na COVID-19 uključila je pažnju na rodno zasnovano nasilje.
EULEX	Nadgledanje rodno zasnovanog nasilja	Mandat	Povećavanje svesti i standardi izveštavanja u vezi sa slučajevima porodičnog nasilja, seksualnog napada i trgovine ljudima u policijskim i pravosudnim institucijama..
	Podržana skloništa		Podeljene donacije skloništima
	Povećanje kapaciteta Policije Kosova	2019-2021	Obuke za izgradnju kapaciteta za policiju kako bi povećala svoje znanje o postupanju sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja, kako prepoznati znakove zlostavljanja i pravilno razgovarati sa žrtvama.
	Kampanja "Govori na vreme"	2019-2020	Kampanja u školama o seksualnom nasilju, šta raditi kada se dogodi seksualni napad i važnosti bioloških dokaza. Posećeno 33 škola pre pandemije i nastavio sa TV i oglasima na društvenim mrežama.
	Podrška Komisiji		Podrška Komisiji za verifikaciju statusa preživelih seksualnog nasilja povezanog sa sukobima.
KFOR	Podrška nacionalnim i međunarodnim akterima u suzbijanju rodno zasnovanog nasilja	2015-2020	Podržane sigurne kuće sa različitim osnovnim zalihama; održane prezentacije o rodnom stereotipima u srednjim školama; pomoglo se brojnim nevladinim organizacijama u humanitarnim projektima vezanim za rodno zasnovano nasilje; organizovana onlajn konferencija za 20. godišnjicu Rezolucije 1325.
OSCE	Ravnopravnost polova u školama	2016-2017	Organizovao 20 informativnih sesija o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju sa nastavnicima i direktorima škola u različitim opštinama širom Kosova.

Podrška međure-sornoj radnoj grupi za nasilje u porodici	2017	Pruženi saveti radnoj grupi usredsređenoj na sprovođenje okvira politike za nasilje u porodici..
Podrška pružaocima zdravstvenih usluga u vezi sa nasiljem u porodici	2017	Održano pet radionica o tome kako identifikovati, uputiti i tretirati žrtve nasilja u porodici. 100 pružalaca zdravstvene zaštite i kosovska policija naučili su svoje odgovornosti kako je navedeno u SOP-ima..
Okrugli stolovi o nasilju u porodici	2017	Organizovani okrugli stolovi za 24 sudije, tužioca, policajca, predstavnika CSR-a i AŽ iz odabranih regiona radi razgovora o slučajevima nasilja u porodici, uključujući kulturnu osetljivost i složenost u tužilaštvu.
Podrška žrtvama nasilja u porodici	2017-2020	Razgovarano sa institucijama koje poboljšavaju mehanizme zaštite i održivu podršku žrtvama porodičnog nasilja u regionu Prištine.
Procena sudskog odgovora na nasilje u porodici	Mandat	Nadgledanje i izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici i njihovo postupanje od strane institucija pravosudnog sistema.
Podrška kosovskom forumu žena sudija i tužilaca	2017	Podržan je Forum da organizuje seriju okruglih stolova o pravnom okviru vezanom za nasilje u porodici i poteškoće sa njegovom primenom u praksi.
Obuke za sudije i tužioce	2017-2020	Podržana obuka o porodičnom nasilju za sudije, tužioce, policijske istražitelje, AŽ i socijalne radnike.
Jednakost polova se odnosi i na muškarce i dečake	2017-2018	Podržani rad sa dečacima u školama na zaus-tavljanju rodno zasnovanog nasilja. Sprovedena prva sveobuhvatna studija o stavovima i praksi muškaraca prema rodno zasnovanom nasilju.
Istraživanje o dobrobiti i bezbednosti žena	2018-2019	Pruženi su detaljni podaci o obrascima nasilja nad ženama, stavovima prema rodnim ulogama i uticaju nasilja na živote pogođenih žena.
Sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici na Kosovu	2018-2019	Pružen pregled trenutne situacije u sigurnim kućama za nasilje u porodici; iznet pravni okvir koji reguliše njihovo funkcionisanje; i opštinski mehanizmi zaštite.

	Deca pre svega: uloga CSR-a u sudskom postupku	2019-2020	Istražena zaštita prava dece koja su uključena u kosovski pravosudni sistem. Zapažanja praćenja suđenja i razgovora sa sudskim i nesudskim osobljem analizirana u svetlu domaćih i međunarodnih zakona i standarda.
	Izgradnja kapaciteta operatora SOS telefona	2020	Izgradnja kapaciteta operatora linija za pomoć: obuka o psihosocijalnoj podršci za KZPŽ i operatere sigurnih kuća.
	Kampanje za podizanje svesti o prevenciji rodno zasnovanog nasilja	2020	Organizovana kampanja za podizanje svesti za informisanje preživelih o uslugama dostupnim tokom COVID-19 zaključavanja. Zalagano za potpisivanje tri memoranduma o saradnji između opština i sigurnih kuća za finansiranje sigurnih kuća.
	Brifing sa Skupštinom kosovskog ženskog kokusa o međunarodnoj zajednici.	2020	Organizovan brifing o ključnim principima i odgovornostima međunarodne zajednice pre glasanja o međunarodnoj zajednici na plenarnoj sednici.
	Podrška pružaocima zdravstvenih usluga i socijalnim radnicima o nasilju u porodici	2020	Organizovano 5 regionalnih radionica za više od 130 zdravstvenih radnika o procesuiranju slučajeva nasilja u porodici. Pripremljena informativna brošura o poboljšanju odgovora u rešavanju slučajeva "u saradnji sa UNFPA i IFM-om.
UN Women	Tranzicionalna rodno osetljiva pravda	2015-2020	Podrška uspostavljanju i funkcionisanju Vlade komisije za verifikaciju i priznavanje preživelih seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Podržani tužioci, istražitelji i advokati koji rade na predmetima.

	<p>Regionalni program za zapadni Balkan i Tursku: Primena normi i promena uma, finansiran od strane EU-a</p>	<p>2017-2020</p>	<p>Podržano 10 OCD-a u držanju vlasti odgovornim, zalažu i se za efikasnu primenu zakona i nadgledajući odgovor institucija na nasilje nad ženama, prema CEDAV i IK, uključujući rešavanje ranih brakova i diskriminacije, posebno za ranjive grupe (npr. žene sa različite sposobnosti, manjinske žene i LGBT osobe). Podržani MP i NKBP, uključujući uspostavljanje prve nacionalne baze podataka o rodno zasnovanom nasilju. Ojačani kapaciteti pružalaca usluga, naime CM-ova, da povećaju lokalnu upravljačku efikasnost slučajeva nasilja u porodici, prema IK. Pružena specijalizovana obuka za ključne institucije. Ojačana uloga Institucije Ombudsmana i znanja ljudi o njoj. Podržane sigurne kuće tokom pandemije COVID-19. Podržano MP za rešavanje praznina u zakonima, politikama i uslugama. Podržani VCSO-ovi koji se zalažu za to da IK bude u KZK-u. Potpisan MoR sa Nezavisnom komisijom za medije da se zalaže za zabranu seksističkih stereotipa. Podržan sporazum između MP-a, MŽK-a i maloprodajne mreže o zapošljavanju žena koje su pretrpele nasilje. Organizovana regionalna konferencija na temu „Pristup pravdi za žrtve porodičnog nasilja i rodno zasnovanog nasilja“ u 2018. godini.</p>
	<p>Zajednički program za pravdu i vladavinu zakona</p>	<p>2019 – 2020</p>	<p>Povećana znanja i veštine za stratešku integraciju rodne ravnopravnosti i nasilja nad ženama i devojkama u lokalne strategije i akcione planove. Sastavljen izveštaj o napretku NSZNP-u za NKBP. Obezbeđeno 10 sigurnih kuća sa osnovnim potrebštinama (npr. odećom, laptopima za školovanje na mreži i televizorima) usred COVID-19. Angažovan u kampanji za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju.</p>

	Pomaganje kosovskim manjinskim zajednicama i preživelim nasilja u porodici tokom pandemije	2020	Mobilna aplikacija PK-a za prijavljivanje slučaja je ažurirana tako da uključuje funkciju za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici. Informacije o novoj aplikaciji su emitovane u medijima. Podržane kosovske sigurne kuće za ostvarivanje prihoda putem donirane opreme. Povećano razumevanje osoblja sigurnih kuća i rukovodilaca bezbednosnih postupaka tokom vanrednih situacija u javnom zdravlju i razvijeni protokoli o bezbednosti.
	Rodno odgovorni pristupi i naponi u borbi protiv izbijanja COVID-19 na Kosovu, podržani od ambasade Kanade u Hrvatskoj i na Kosovu	2020	Obezbeđena neposredna socijalna zaštita i psiho-socijalna podrška marginalizovanim ženama i muškarcima na Kosovu. Isporučeno 800 paketa sa hranom i higijenom ženama iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Organizovane diskusije za 8 OCD-a za žene sa invaliditetom kako bi razgovarali o tome kako pandemija utiče na njihove birače.
	Grupa za bezbednost i rod	2017-2020	Koordinira Grupu za bezbednost i ravnopravnost polova, uključujući zajedničko zagovaranje i druge poslove povezane sa adresiranjem nasilja. Godine 2020. SGG podgrupa za nasilje u porodici je ponovo aktivirana sa ARP-om kao predsedavajućim i UNW-om kao sekretarijatom.
UNDP, UNW, UNFPA	Brza procena socio-ekonomskog uticaja COVID-19 na Kosovu	2020	Sprovedene dve ocene socio-ekonomskog uticaja u maju i novembru 2020 u vezi sa COVID-19, koje su uključivale pitanje o nasilju u porodici, sa informacijama na mreži: Global Tracker . Podržano MF da preduzme rodnu analizu radi rebalansa budžeta radi rešavanja uticaja COVID-19 na žene. Podržani ARP naponi za primenu mere COVID-19 povezani sa ekonomskim osnaživanjem žena i inkluzivnim ranim detinjstvom. Obezbeđeno 10 obuka o multisektorskim koordiniranim uslugama u prevenciji i lečenju slučajeva nasilja u porodici tokom COVID-19 na lokalnom nivou. Prisustvovali su pružaoci usluga u opštinama iz 16 opština.
UNDP	Kosovski projekat bezbednosti i sigurnosti	2017-2020	Razvijen relevantni pravni okvir, strategije i akcioni planovi usredsređeni na kontrolu malokalibarskog naoružanja, sigurnije zajednice i sprečavanje nasilnog ekstremizma.

UNICEF, UNFPA, UNW	Anketa višestrukih indikatora na Kosovu (AVIK)	2019-2020	Podržano je sprovođenje nacionalno reprezentativne ankete domaćinstava sa opštom populacijom i odvojene ankete domaćinstava koja se fokusirala na zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, koja je merila stavove o nekim oblicima nasilja, uključujući nasilje u porodici.
UNICEF	Analiza položaja žena i dece na Kosovu	2019	Sprovedena analysisanaliza situacije sa fokusom na decu i žene na Kosovu.
	Živeti pandemiju kao novorođenče, adolescent i mladi	2020	Podržana procena uticaja COVID-19 na decu i žene na Kosovu
UNFPA	Razvoj politike i zalaganje za seksualno i reproduktivno zdravlje, ravnopravnost polova	Mandat	Podržano MZ u razvoju smernica i protokola o rodno zasnovanom nasilju, zdravlju majki, HIV-u i seksualnom nasilju i reviziji zakona o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Podržan MONT u razvoju kurikuluma i izgradnji kapaciteta nastavnika za sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti, uključujući rodnu ravnopravnost i sprečavanje rodno zasnovanog nasilja. Podržane OCD koje se bave rodno zasnovanim pitanjima nasilja kroz promociju zdravlja, pozorišnu edukaciju i podizanje svesti. Podržane sigurne kuće tokom pandemije COVID-19. Podržavano planiranje porodice i seksualno i reproduktivno zdravlje pomoću usluga e-zdravstva na mreži tokom COVID-19 u Prištini.
	Izgradnja kapaciteta pružalaca zdravstvenih usluga u rešavanju rodno zasnovanog nasilja	2016 Trenutno	Izgrađeni institucionalni kapaciteti zdravstvenog sektora za bavljenje rodno zasnovanim nasiljem i pravima na seksualno i reproduktivno zdravlje, uključujući prevenciju raka grlića materice i dojke u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kroz obuku, nastavne planove i programe
	Rešavanje rodne ravnopravnosti, rodno zasnovanog nasilja, štetnih praksi i diskriminacije	2016-Trenutno	Angažovan sa muškarcima za promenu socijalnih normi i patrijarhalnog mentaliteta ka rodnoj ravnopravnosti i prevenciji rodno zasnovanog nasilja, u partnerstvu sa verskim organizacijama i organizacijama civilnog društva putem inicijativa Men Engage i Men Care. Doseg u zajednici za povećanje svesti stanovništva o negativnim i štetnim praksama kao što su izbor pola i rani brakovi.

	Istraživanje o pristupu zdravstvenoj zaštiti za osobe sa invaliditetom	2020	Istraženi pristup osoba sa invaliditetom uslugama vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, uključujući usluge za adresiranje rodno zasnovanog nasilja.
UNMIK	Žene, mir i bezbednost	Mandat	Zalagala se za usvajanje Rezolucije I 325 o ženama, miru i bezbednosti i njenoj primeni na Kosovu. Podržavale su žene koje su preživele seksualno nasilje tokom rata. Promoviše, podržava i zagovara sprovođenje Rezolucije I 325.
	Podrška raznim WCSO-ovima	Mandat	Ojačan kapacitet VCSO-a. Na primer, podržao INJECT da zagovara žensko pravo na nasledstvo imovine i Fondaciju Jahjaga i Medica Đakovica da osnaže preživele seksualnog nasilja povezanog sa sukobima.
	Podržavanje borbe protiv rodno zasnovanog nasilja	2017-2020 2018-2020	Podržana procena institucionalnih odgovora na slučajeve rodno zasnovanog nasilja; podržao NKBPB kroz obuku o integrisanoj bazi podataka; povećalo znanje pravnih profesionalaca u izveštavanju, pružanju podrške žrtvama i odgovornosti počilaca; poboljšali učinak institucija za sprovođenje zakona i popravne ustanove u skladu sa važećim normama i standardima krivičnog pravosuđa i ljudskih prava; podržao pregled SOP-a; i učestvovao u kampanjama. Ojačani kapaciteti Udruženja žena na Kosovu u popravnoj službi u vezi sa promocijom rodne ravnopravnosti i nediskriminacije; podržali osnivanje Legal Aid Centre-a radi pružanja usluga onima kojima je najpotrebnija, uključujući žene i manjinske grupe; podržao policijske istražitelje nasilja u porodici u jačanju njihovih kapaciteta; i podržao uspostavljanje CM-a.
	Zagovaranje imovinskih prava žena	20182020	Povećana svest o vezi između rodno zasnovanog nasilja i pristupa imovinskim pravima kroz dokumentarne filmove i debate, kojima je prisustvovalo preko 1.200 ljudi u 14 opština.
	Podržane sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja	2019-2020	Podržane sigurne kuće u Novom Brdu i Zubinom Potoku pružanjem opreme i obnavljanjem prostorija. Obezbeđene sigurne kuće sa opremom za decu koja mogu pohađati onlajn časove tokom pandemije. Donirani osnovni predmeti.

UNDP, UNFPA, UN Women	Zajednički program UN-a o nasilju u porodici na Kosovu	2013-2017	Podržana uspostava i razvijeni kapaciteti od 10 CM-a. Podržan Kosovski pravosudni institut za unapređenje kapaciteta sudija i tužilaca na polju rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava. Podržano MP za razvoj NSZNP-a. Podržana obuka policijskih istražitelja i policije u zajednici o prevenciji i zaštiti žrtava. Povećana svest žena/devojaka o nasilju u porodici i ženskim pravima u odabranim opštinama. Povećana ekonomska nezavisnost preživelih.
U.S. Embassy	Nedelja žrtava zločina	Mandat	Podržao ZŽ i Državno tužilaštvo da organizuju Nedelju prava žrtava zločina.
	Obuka za pravne službenike	2019-2020	Organizovana obuka za povećanje kapaciteta tužilaca i ZŽ.
	Donacija opreme	2020	Donirala tehničku opremu tužiocima, ZŽ i sigurnim kućama za pomoć u mrežnim uslugama tokom pandemije.
USAID	Podržavanje različitih VCSO u rešavanju rodno zasnovanog nasilja	2017-Trenutno	Povećani kapaciteti VCSO-a za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i ojačani institucionalni odgovor. Takođe podržava programe o pristupu pravdi, uključujući i rodno zasnovano nasilje.
IOM, UN Migration	Različiti programi	2019 - Trenutno	Podržane sigurne kuće sa zaštitnom opremom tokom pandemije. Obezbeđena obuka za sprečavanje seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja za relevantne institucije i partnere. Obezbedili grantove za preduzeća koja vode žene u pravcu rodne ravnopravnosti.

PREPORUKE

Pravne preporuke

Tematska pitanja

- Integrišite razumevanje rodno zasnovanog nasilja kao kršenja ljudskih prava i prepoznavanje nesrazmernog uticaja takvog nasilja na žene u čitav pravni okvir, posebno u ZZNP-u i bilo koji budući zakon koji teži rešavanju rodno zasnovanog nasilja. Osigurajte da dokumenti o politici i strategiji sadrže dovoljno razumevanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama.
- Razviti i usvojiti sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, ne ograničavajući se na nasilje u porodici. Trebalo bi da pruži integrisani, koherentni i dosledni odgovor na takvo nasilje s obzirom na mere koje nalaže IK. Naročito:
 - o Razviti jasne odgovornosti, standardizovane protokole i smernice za osobe koje će verovatno stupiti u kontakt sa žrtvama i za međuinstitucionalnu saradnju;
 - o Nastaviti podržavati, institucionalizovati i učiniti obaveznim osnovnu i specijalizovanu obuku svih relevantnih profesionalaca i zvaničnika, uključujući i multisektorsku obuku, u pravcu koordiniranog, jedinstvenog odgovora na rodno zasnovano nasilje; i
 - o Nastaviti sa naporima na sprečavanju nasilja kroz edukaciju i kampanje za podizanje svesti, senzibilizujući javnost za sve oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama, zakonski okvir i kako pristupiti uslugama podrške. Nastojte da transformišete tradicionalne rodne uloge putem obrazovnih programa, u pravcu bavljenja osnovnim uzrocima rodno zasnovanog nasilja.
- Odrediti potpuno institucionalizovana odvojena zvanična tela za: (1) koordinaciju i sprovođenje, i (2) nadgledanje i ocenjivanje, politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja u okviru IK, uz adekvatne ljudske i finansijske izvore koji osiguravaju održivost i izvan vladinih mandata. Uključite iskusne OCD u telo za praćenje i procenu.

Materijalno pravo

- Izmeniti krivično delo nasilja u porodici u KZK-u i definicije porodičnih i porodičnih odnosa u KZK-u i ZZNP-u, kako bi se poboljšala jasnoća.
- Preformulisati LPDV kao Zakon o rodno zasnovanom nasilju kako bi se proširio pristup merama koje se mogu izreći kao deo naloga za zaštitu na sve oblike rodno zasnovanog nasilja obuhvaćene IK. Osigurajte da zakon prepoznaje potrebu da se posebna pažnja posveti ženama žrtvama.
- Proširiti otežavajuće okolnosti prema KZK-u kako bi se osiguralo da su uključene situacije u kojima zločine čine partneri i bivši partneri koji ne žive sa žrtvom.
- Razmislite o tome da se u KZK-u adresiraju rodno zasnovano nasilje zasnovano na IKT-u.
- Usvojiti Nacrt ZKPK radi jačanja procesnih prava žrtava.
- Izmeniti Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama kako bi obuhvatio sve usluge zaštite, re-

habilitacije i reintegracije predviđene u IK. Prema najboljim praksama u rodno odgovornom budžetiranju, provedite temeljnu rodnu analizu kako biste adekvatno procijenili resurse potrebne za odgovarajuću primjenu ovih usluga. Zatim, na osnovu ove analize, dodelite odgovarajuća budžetska izdvajanja u godišnjim budžetima za sprovođenje ovih programa. U finansiranje opština uključite poseban grant za pružanje ovih socijalnih usluga.

- Osnažiti žrtve nasilja dugoročnim održivim stambenim rešenjima razvojem pravnog okvira o socijalnom stanovanju, uključujući rodnu perspektivu.
- Ukinuti neprikladne reference na pomirenje u zakonu o porodici.
- Izmeniti Uredbu br. 22/2015 o definisanju postupaka za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova radi redefinisanja obuhvaćenog perioda, izbegavajući tako bilo kakvu potencijalnu diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti, i produženja perioda vremena kada se žrtve moraju prijaviti za priznavanje i beneficije, prema preporukama Amnesty International.

Među-institucionalna saradnja

- Pomeriti koordinaciju međuministarske grupe za nasilje u porodici pod ARP, kao međuinstitucionalno telo višeg nivoa, od Ministarstva pravde. Redefinisati mandat da se odnosi na sve oblike rodno zasnovanog nasilja. To može doprineti sveobuhvatnijem pristupu usmerenom na žrtve u rešavanju rodno zasnovanog nasilja koje nije samo usredotočen na pravdu, već pruža celovitiji, međuministarski pristup dugoročnoj reintegraciji i rehabilitaciji žrtava. Dodeliti dodatno državno finansiranje za novo, stalno radno mesto državnog službenika u ARP, štiteći ovo stalno mesto od bilo kakve buduće političke nestabilnosti. Osigurajte da zaposlena osoba ima široku stručnost u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem i IK-om. Jasno definišite u novom Zakonu o rodno zasnovanom nasilju odgovornosti ovog nacionalnog koordinatora u vezi sa međuinstitucionalnom saradnjom i sprovođenjem budućih strategija i akcionih planova za rešavanje rodno zasnovanog nasilja.
- Uspostaviti jasan pravni mandat za opštinske koordinacione mehanizme (KM), možda prema Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama ili novom Zakonu o rodno zasnovanom nasilju, utvrđujući njihove odgovornosti u zakonu i obezbeđujući adekvatna budžetska izdvajanja za njihovo odgovarajuće, održivo funkcionisanje. Proširiti svoju ulogu na bavljenje svim oblicima rodno zasnovanog nasilja i pružiti svojim članovima odgovarajuću obuku.
- Dodeliti dovoljan budžet na centralnom nivou za proširenje KM-a na opštine u kojima ne postoje, kao i institucionalizovati i obezbediti odgovarajuću obuku svojih članova i koordinatora.
- Ostvarivanje pravilne upotrebe baze podataka o upravljanju predmetima, uključujući sve oblike rodno zasnovanog nasilja obuhvaćenog IK.
- Funkcionalizovanjem Informacionog sistema za upravljanje predmetima (ISUP), osigurajte da podaci budu razvrstani prema polu i vrstama nasilja, omogućavajući spoljnim stručnjacima analizu ukupnih slučajeva. Angažirajte rodne stručnjake specijalizovane za rodnu statis-

tiku u finalizaciji kako bi se osiguralo da oni prate i proizvode izveštaje uživo koje javnost može koristiti u praćenju ukupnog tretmana slučajeva rodno zasnovanog nasilja, uključujući informacije o stopama osuđujućih.

- Uz osiguravanje zaštite podataka i poverljivosti, koristite softverska rešenja za međusobno povezivanje baze podataka o upravljanju predmetima sa CMIS-om, omogućavajući relevantnim akterima da efikasno iskoriste svoje vreme u unosu podataka.
- Osigurati da su zbirni podaci javno dostupni putem mrežnog interfejsa, kao i da se najmanje kvartalno dostavljaju Kosovskoj agenciji za statistiku u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.
- Produžiti mandat Komisiji za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja. Obezbediti besplatan nadzor za članove Komisije, uz naknadu države.

Za Ministarstvo finansija

- Podržati uspostavljanje stalnih budžetskih linija za tretiranje rodno zasnovanog nasilja u okviru budžeta odgovornih institucija
- Sprovesti zakonske zahteve za budžetske organizacije da sprovede rodno odgovorno budžetiranje, uključujući rodnu analizu, u informisanju svojih budžetskih izdvajanja.
- Dodeliti redovna godišnja sredstva za iskusne OCD za pružanje usluga, dalju svest i nezavisno nadgledanje sprovođenja relevantnog pravnog okvira od strane vlade.

Za Policiju

- Zatražite dodatna sredstva od Ministarstva finansija za pokrivanje hitnih troškova žrtava, kao što je preporučeno u 2017. godini.
- Obavezati više službenika PK-a da učestvuju u osnovnoj, naprednoj i multisektorskoj obuci o rodno zasnovanom nasilju i odgovarajućem pristupu, posebno onima koji prvo reaguju na krivična dela nasilja u porodici. To bi trebalo da obuhvati dalju obuku o seksualnom nasilju, izbegavanje okrivljavanja žrtve, kulturno osetljivu obuku (npr. u vezi sa ranim brakom i sakaćenjem ženskih genitalnih organa) i socijalizovane rodne odnose moći.
- Osigurati da se mere zaštite koriste kako bi se omogućilo policijskim službenicima da uklone počinioce iz zajedničkog doma i omogući žrtvi da ostane prioritarno, kao što se ogleda u IK.
- Osigurajte da policajci kršenje naloga za zaštitu progone kao krivična dela.
- Bolje obučiti policajce kako bi mogli da preduzmu osetljiviji rad policije u zajednici u oblastima Roma, Aškalija i Egipćana, u pravcu poboljšanja poverenja zajednica u policiju. Osigurajte da su službenici dobro obučeni.
- Razmotrite mogućnost pružanja obuke o IKT i nasilju na mreži nad ženama, posebno Jedinici za istragu ciber kriminala PK-a.

Za Institut za sudsku medicinu

- Nastaviti sa organizovanjem kampanja za podizanje svesti kako bi se povećalo znanje javnosti o tome kako i kada prijaviti seksualno nasilje, u bliskoj saradnji sa OCD i drugim institucijama.
- Obezbediti odgovarajuću upotrebu i funkcionisanje SOP-ova za ISM-ov tretman slučajeva seksualnog nasilja.
- Osigurati dostupnost psihološkog savetovanja nakon pregleda radi sprečavanja retraumatizacije žrtava.
- Nastavite pružati dodatnu i napredniju obuku o seksualnom i drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao i vođenju slučajeva za osoblje.

Za državnog tužioca i Tužilački savet Kosova

- Osigurajte da sve opštine imaju na raspolaganju tužioca koji je specijalizovan za slučajeve rodno zasnovanog nasilja.
- Obučiti tužioce o efikasnim reakcijama tužilaštva na rodno zasnovano nasilje, a posebno o upotrebi krivičnog dela nasilja u porodici KZK-a, zajedno sa dodatnim relevantnim optužbama. Dalje, uključite u obuku definiciju porodice i koncepte rodno zasnovanog nasilja. Razmislite o korišćenju studija slučaja u obuci i smernicama Sudskog saveta Kosova da biste razjasnili ova pitanja.

Za zastupnike žrtava

- Zatražite dodatna budžetska izdvajanja za više ljudskih resursa za zapošljavanje i obuku više ZZ-a, osiguravajući da ZZ-i budu dostupni i prisutni kada žrtve daju izjave u policijskim stanicama (izbegavajući ponovnu traumatizaciju), tokom sudskih ročišta, i da dodatno podrže žrtve. Prilikom zapošljavanja, koristite afirmativne mere predviđene Zakonom o ravnopravnosti polova, da zaposlite više žena ZZ-a, kao i onih koje tečno govore manjinske jezike (npr. srpski, romski, turski).
- Pružiti dalju obuku ZZ o seksualnom nasilju, kao i raznim merama dostupnim putem naloga za zaštitu, koje bi oni mogli da preporuče za poboljšanje zaštite i autonomiju žrtava.

Za kancelarije za pravnu pomoć

- Obezbediti obaveznu obuku za KPP kako bi povećali njihovu svest o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja i kako obezbediti rodno osetljivu pomoć u takvim slučajevima.
- Razmislite o proširenju onlajn savetovanja, ka efikasnom korišćenju ograničenih resursa kako bi se uslugama podrške doseglo više žena u ruralnim oblastima, različitih sposobnosti i / ili žena koje su izolovane. U tom cilju, obezbedite službenicima specijalnu obuku o podršci krizama na mreži i dugoročnoj psiho-socijalnoj podršci.

Za Sudski savet Kosova i sudove

- Povećati obuku sudija o primeni otežavajućih i olakšavajućih okolnosti. Zahtevati da se sudije prilikom izricanja kazni pozivaju na smernice za odmeravanje kazne u Vrhovnom sudu, kao što preporučuje Kosovski pravni institut, i da se u presudama daju odgovarajuća obrazloženja.
- Osigurajte da obuka sudija i bilo koje pridružene smernice naglašavaju da pravosuđe nema ulogu niti pravni osnov za traženje pomirenja između žrtve nasilja i počinioca.
- Obavezati građanske i krivične sudije da pohađaju osnovnu, naprednu i multisektorsku obuku o socijalizovanim odnosima moći, rodno zasnovanom nasilju, psihološkom nasilju, seksualnom nasilju, ekonomskom nasilju i rodno osetljivom razumevanju slučajeva nasilja u porodici.
- Nadgledati izricanje presuda sudijama u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i korišćenja pomirenja, posebno u krivičnim sudovima.
- Poštujte i primenite prava oštećene prema članu 62 tačka 1.5 ZKPK-a, koji predviđa: „Ako sud ne može da naloži restituciju okrivljenom ili okrivljenim licima zbog njihove nemogućnosti da plate, nenadležnosti suda ili smrti, oštećeno lice ima pravo da sud uputi naredbu za restituciju koordinatoru Fonda za naknadu štete žrtvama.”
- Imenovati i osigurati dostupnost sudija građanskih i krivičnih sudova specijalizovanih za odlučivanje o slučajevima rodno zasnovanog nasilja.
- Osigurajte pravovremeno suđenje i davanje prioriteta svim slučajevima rodno zasnovanog nasilja, kao što je predviđeno, ali koje se ne sprovodi uvek.
- Sprovesti dalja istraživanja uzroka žrtava koje povlače predstavke za zaštitu ili traže blaže izricanje kazne, kao i starateljstvo nad detetom u vezi sa nalogima za zaštitu, možda u bliskoj saradnji sa OCD specijalizovanim za nadzor suda.

Za popravne i probacione službe

- Zahtevati da zaposleni pohađaju obuku o rodno zasnovanom nasilju, SOP-ovima, vođenju slučajeva i odgovarajućem tretmanu socijalizovanih rodnih uloga, odnosa moći, upravljanja besom i zavisnosti od supstanci.
- Razviti odgovarajuće programe rehabilitacije za počinioce koji imaju za cilj transformisanje tradicionalnih rodnih normi i bavljenje osnovnim uzrocima rodno zasnovanog nasilja, u bliskoj saradnji sa specijalizovanim stručnjacima za rodnu ravnopravnost.
- Osigurajte da lični planovi rehabilitacije uključuju „resocijalizaciju u vezi sa odnosima moći i tradicionalnim rodnim ulogama“ u pravcu transformacije tradicionalnih rodnih odnosa i sprečavanja recidivističkog nasilja.
- Razviti poboljšane sisteme za praćenje zločina počinjenih od strane klijenata, razdvajanjem prema vrsti počinjenog krivičnog dela, ka boljem planiranju i pružanju usluga rehabilitacije, kao i sprečavanju recidiva. Koristite sisteme za bolje nadgledanje rehabilitacije i reintegracije počinitelaca.

Za MRSZ i centre za socijalni rad

- Organizovati obuku za socijalne radnike o novom KZK-u, SOP-ovima, rodno zasnovanom nasilju i poboljšanom upravljanju slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Razmislite o regrutovanju i obuci socijalnih radnika specijalizovanih za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja.
- Stvoriti vodič i organizovati obuku za podršku preporukama o zaštiti dece u slučajevima nasilja u porodici i starateljstva, uključujući prava na posetu; i da se pozabave pritiskom na pomirenje parova, ka izbegavanju recidiva.
- Budžet za više ljudskih resursa i vozila za socijalne radnike da adekvatnije izvršavaju svoje zakonske odgovornosti.
- Uspostaviti politike i standarde usluga za odgovarajuću zaštitu i postupanje sa žrtvama; osigurati presečni pristup uslugama koje se bave potrebama najugroženijih, kao što su osobe različitih sposobnosti, LGBTQIA + osobe i manjine.

Za MRSZ, zavode za zapošljavanje i centre za stručno osposobljavanje

- Obezbediti obaveznu obuku o rodno zasnovanom nasilju; KZK i preporuke; specifičan pristup pružanju pomoći osobama koje su pretrpele nasilje (koristeći nastavni plan i program koji je razvio UNDP); i važnost osiguranja poverljivosti prilikom pružanja pomoći slučajevima, uključujući i potencijalnim poslodavcima.

Za skloništa

- Osigurajte redovan psihološki nadzor i savetovanje za sve pružaoce usluga skloništa/prihvatišta od strane obučениh stručnjaka u cilju sprečavanja prekomernog premora.
- Pružiti obuku o feminističkom pristupu pružanju pomoći i osnaživanju osoba koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje.
- Osigurati međusektorski pristup uslugama koje se bave potrebama najugroženijih, kao što su osobe različitih sposobnosti, LGBTQIA + osobe i manjine.
- Poboľjšati interne kapacitete za procenu potreba, upravljanje podacima, programsko planiranje, planiranje profesionalnog razvoja kapaciteta i obračun troškova.

Za MONT i obrazovne institucije

- Institucionalizovati obuku za nastavnike i psihologe o oblicima rodno zasnovanog nasilja; kako prepoznati znakove rodno zasnovanog nasilja; i kako pomoći i na odgovarajući način uputiti decu koja su pretrpela nasilje kod vaspitača i psihologa.
- Uključite nastavni materijal o ravnopravnosti žena i muškaraca, uzajamnom poštovanju, nestereotipnim rodnim ulogama, rodno zasnovanom nasilju i načinu prijavljivanja u obrazovne planove i programe koji odgovaraju različitim starosnim grupama, kako predviđa IK.
- Izdvojiti dovoljan budžet za povećanje broja psihologa u školama.

Za MZ i zdravstvene ustanove

- Obezbediti obaveznu obuku o rodno zasnovanom nasilju, novim odredbama KZK-a, SOP-ovima, ZZNP-u, identifikovanju znakova nasilja, komunikaciji sa žrtvama nasilja, obezbeđivanju poverljivosti i sigurnom upućivanju zdravstvenih radnika.
- Obezbediti obuku i primenu posebnog protokola za lečenje slučajeva seksualnog nasilja, u skladu sa zahtevima IK.
- U saradnji sa ekspertima OCD-a, sigurnim kućama, MRSZ-om i Institutom za sudsku medicinu, uspostavite centre za upućivanje seksualnog nasilja i silovanja kako predviđa IK sa sveobuhvatnim integrisanim uslugama, uključujući hitnu zdravstvenu zaštitu, psihološko-logičko savetovanje, zaštitu putem -terminske sigurne kuće dok preseljenje nije moguće, dokumenta sudske medicine, iskusnih stručnjaka i odgovarajući mehanizmi upućivanja. Izvucite iz iskustava i pouka naučenih prilikom uspostavljanja Liliu centra u Tirani. Osigurajte adekvatna budžetska izdvajanja za ljudske resurse i druge troškove, uključujući nadzor osoblja kako bi se sprečio premor od prekomernog rada. Razmislite o uspostavljanju linije za pomoć psihološkom savetovanju u istom centru, sa odgovarajućim, obučanim ljudskim resursima.
- Izgraditi kapacitete zdravstvenih radnika na kliničkom upravljanju slučajevima silovanja.

Za opštine

- Razmotrite mogućnost pružanja osnovne i multisektorske obuke za vladine službenike koji rade u opštinama o rodnoj ravnopravnosti, rodno zasnovanom nasilju, preporukama i opštinskim obavezama da finansiraju i pružaju ove usluge.
- Dodeliti dovoljno resursa, zasnovanih na rodnoj analizi i rodno odgovornom budžetiranju, za potpuno sprovođenje opštinskih odgovornosti u vezi sa rešavanjem svih oblika rodno zasnovanog nasilja. Razmotrite mogućnost identifikovanja novih potencijalnih opštinskih prihoda kako bi se pokrili troškovi koji se ne finansiraju preko centralnog nivoa.
- Osigurati prostorije za sigurne kuće u opštinama u kojima nisu dostupne i dodeliti socijalni smeštaj osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje za prelazak na samostalan život.

CITIRANI RADOVI

- Agencija za polnu ravnopravnost, *Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*, 2019, na: [https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20ABGJ%20-%20Versimi%20%20niveleit\(1\).pdf](https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20ABGJ%20-%20Versimi%20%20niveleit(1).pdf)
- Amnesty International, *Rane koje nam sagorevaju dušu: Naknada za preživjele od ratnih zločina na Kosovu, ali još uvek nema pravde*, 2017, na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR7075582017ENGLISH.PDF>
- Anitha, S. i Gill, A., "Prisila, saglasnost i rasprava o prisilnom braku u Velikoj Britaniji", *Feminističke pravne studije*, 17(2), 2009, 165-184
- Antić, M. i Radačić, I., "Razvijanje razumevanja roda u međunarodnom pravu i odbacivanje „rodne ideologije“ 25 godina od pekinške konferencije o ženama", *Međunarodni forum za ženske studije*, 2020, 83.
- Arenliu, A., Ibra-Zariqi, Q., Puka, E., i Bahtiri, S., *Priručni didaktik za sprečavanje nasilja*, [The Didactic Manual for the Prevention of Violence], 2014, na: https://www.researchgate.net/publication/282284041_MANUAL_DIDAKTIK_PER_PARANDALIMIN_E_DHUNES_Didactic_manual_for_violence_prevention
- Skupština Kosova, Kodeks br. 06/L-074 Krivični zakonik Republike Kosovo, 2019, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>
- _____, Nacrta zakona o krivičnom postupku br. 06/L-151, na: https://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Documents/151Projekt-KodiiProceduresPenale_jxSKM4agyc.pdf
- _____, Zakon br. 02/L-17 o socijalni i porodičnim uslugama, 2001, na: <https://mpms.rks-gov.net/wpdm-package/ligji-nr-02-l-17-per-sherbimet-sociale-dhe-familjare-pdf/?wpdmid=1073>
- _____, Zakon br. 03/L-182, o zaštiti od nasilja u porodici, 2010, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691&langid=2>
- _____, Zakon br. 03/L-231 o policijskom inspektoratu Kosova, 2010, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2720>
- _____, Zakon br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika oslobodilačke vojske kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica, 2011, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2793>
- _____, Zakon br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika oslobodilačke vojske kosova, žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama, 2014, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=9436>
- _____, Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, 2015, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>
- _____, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, 2015, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10924>
- _____, Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, 2018, na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/078A2A69-F572-4826-AC20-61937AADD2FA.pdf>
- _____, Zakon br. 06/L-133 o budžetskim podelama budžeta Republike Kosovo za 2019. godinu, 2019, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18554>
- _____, Zakon br. 07/L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosova za 2020. godinu, 2020, na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/EA0446D5-97E0-4540-A9CB-73521FD245A9.pdf>
- _____, Zakon br. 07/L-014 o izmenama i dopunama Zakona br. 07/L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosova za 2020. godinu, na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/C967DC09-044E-4CED-8391-4DB711241381.pdf>
- Banjska, I., Ryan, D., Farnsworth, N., Demiri, L., Sijarina, L., i Tërshani, A. za MŽK, *Rodno zasnovana diskriminacija i rad na Kosovu*, 2019, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2019/05/GBD-Labour-Kosovo-ISBN-978-9951-737-31-9_FINAL.pdf
- Bates, A., "Niko mi nikada ne bi verovao: Istraživanje uticaja viktimizacije nasilja nad intimnim partnerima na muškarce", *Psihologija muškaraca i muškosti*, 2020, 21(4), 497, na: <https://psycnet.apa.org/record/2019-12086-001>
- Bates, E. i drugi., "Šta je sa muškim žrtvama? Istraživanje uticaja rodnih stereotipa na implicitne stavove i namere ponašanja povezane sa nasiljem u intimnim partnerima", *Seksualne uloge*, 2018, 81, na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11199-018-0949-x>
- Berisha, A., Farnsworth, N., i Hoti, D. za MŽK, *S reči na dela, Monitoring institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu*, 2017, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20180312142859762.pdf>
- Bonewit, A., Evropski parlament generalni direktorat za unutrašnje politike, "Studija o problemu nasilja nad ženama u Evropskoj uniji", na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556931/IPOL_STU\(2016\)556931_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556931/IPOL_STU(2016)556931_EN.pdf)
- Campbell, A.M., "Sve veći rizik od porodičnog nasilja tokom pandemije Covid-19: Jačanje saradnje u zajednici radi spašavanja života", 2020, na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7152912/>
- Casey, E., Leek, E., Tolman, R., Allen, C., i Carlson, J., "Dovođenje muškaraca u sobu: percepcija efikasnih strategija za pokretanje učešća muškaraca u prevenciji rodno zasnovanog nasilja na globalnom uzorku", *Kultura, zdravlje i seksual-*

nost, 19(9), 2017, 979-995, na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28276920/>

Cook, R. i Cusack, S., *Rodne stereotipizacije transnacionalnih pravnih perspektiva*, Univerzitet Pennsylvania Press, 2010, na: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt3fhmhd>

Savet Evrope, *Dečja prava*, 2019, na: [https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7869-childrens-rights-istanbul-convention.html#:~:text=Children's%20rights%20\(Istanbul%20Convention\)%20\(2019\)&text=The%20Istanbul%20Convention%20contains%20a,violence%20and%20prosecute%20the%20perpetrators.](https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7869-childrens-rights-istanbul-convention.html#:~:text=Children's%20rights%20(Istanbul%20Convention)%20(2019)&text=The%20Istanbul%20Convention%20contains%20a,violence%20and%20prosecute%20the%20perpetrators.)

_____, "Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)", 2011, na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>

_____, "Obrazloženje izveštaja Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", 2011, na: <https://rm.coe.int/16800d383a>

_____, *Sprečavanje i borba protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Ukrajini: Dobra međunarodna praksa i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici*, 2015, na: <https://rm.coe.int/168044e7c0>

_____, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, 2017, <https://rm.coe.int/seminar-pristina-report-eng/16807316df>

_____, *Izveštaj o proceni potreba: Smernice za kvalitet sigurnih kuća za podršku žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu*, 2019, na: <https://rm.coe.int/needs-assessment-report-shelters-of-vaw/16809fe04c>

_____, "Narodna skupština Kosova * odlučuje da primeni Istanbulsku konvenciju", 2020, na: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/the-national-assembly-of-kosovo-decides-to-apply-the-istanbul-convention> <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/the-national-assembly-of-kosovo-decides-to-apply-the-istanbul-convention>

_____, "Podizanje svesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: rad sa medijima na Kosovu", 2019, na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/-/raising-awareness-on-violence-against-women-and-domestic-violence-working-with-media-in-kosovo->

_____, "Šta uzrokuje rodno zasnovano nasilje?", ND, na: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/what-causes-gender-based-violence>

De Hert, P. i Korenica, F., "Novi Ustav Kosova i njegov odnos sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima: konstitucionalizacije „bez“ratifikacije u postkonfliktnim društvima", *ZaöRV* 76(1), 2016, na: https://www.zaoerv.de/76_2016/76_2016_1_a_143_166.pdf

Duhaček, D., Branković, B. i Miražić, M. za FEMM komiteta Evropskog parlamenta, *Ženska prava na zapadnom Balkanu*, januar 2019, na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608852/IPOL_STU\(2019\)608852_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608852/IPOL_STU(2019)608852_EN.pdf)

Evropska agencija za osnovna prava, *Rešavanje prinudnog braka u EU: zakonske odredbe i obećavajuće prakse*, 2014, na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-forced-marriage-eu_en.pdf.pdf

Evropski centar za politiku i istraživanje socijalne zaštite, „Nadgledanje i procena socijalnih usluga na Kosovu - izazovi i preporuke za politike”, *Rezime politika*, 2019/14, na: <https://www.euro.centre.org/publications/detail/3543>

_____, "Decentralizacija socijalnih usluga na Kosovu - politički izazovi i preporuke", *Rezime politika*, 2018/5, na: <https://www.euro.centre.org/publications/detail/3239>

Evropska komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo * 2018 Izveštaj*, 2018, na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>

_____, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo * 2019 Izveštaj*, 2019, na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

_____, "Finansiranje socijalne zaštite - Kosovo", 2019, na: https://www.researchgate.net/profile/Artan-Mustafa/publication/336836025_Financing_social_protection_Kosovo/links/5db55a20a6fdccc99da3f9d1/Financing-social-protection-Kosovo.pdf

_____, *Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji*, 2015, na: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/115843/commission-report.pdf>

_____, *Nacionalne strategije za borbu protiv beskućništva i stanovanja - Kosovo*, 2019, na: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2017/09/homelessness.pdf>

_____, "Jačanje prava žrtava: od kompenzacije do reparacije - za novu strategiju prava žrtava EU 2020-2025", 2019, ns: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strengthening_victims_rights_-_from_compensation_to_reparation.pdf

Evropski sud za ljudska prava, *A protiv Hrvatske* (predstavka br. 55164/08), 2011, na: <https://rm.coe.int/16805a320f>

_____, *Hajduová protiv Slovačke* (predstavka br. 2660/03), 2011, na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-101945%22%5D%7D>

_____, *Opuz protiv Turske* (predstavka br. 33401/02), 2009, at: <https://policehumanrightsresources.org/opuz-v-tur->

[key-application-no-33401-02](#)

- _____, X i Y protiv Holandije (predstavka br. 8978/80), 1985, na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-57603%22>
- Evropski institut za ravnopravnost polova (EIGE), *Sajber nasilje nad ženama i devojka*, na: <https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls>
- _____, *Procena troškova rodno zasnovanog nasilja u Evropskoj uniji: Izveštaj*, 2014, na: <https://eige.europa.eu/publications/estimating-costs-gender-based-violence-european-union-report>
- _____, *Terminologija i indikatori za prikupljanje podataka: Silovanje, femicidi i nasilje intimnih partnera*, 2017, na: <https://eige.europa.eu/publications/terminology-and-indicators-data-collection-rape-femicide-and-intimate-partner-violence-report>
- Evropski parlament, „Istanbulska konvencija: sredstvo za borbu protiv nasilja nad ženama i devojka”, 2015, na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659334/EPRS_ATA\(2020\)659334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/659334/EPRS_ATA(2020)659334_EN.pdf)
- Evropska unija, Direktiva 2004/113 / EZ o sprovođenju principa jednakog tretmana muškaraca i žena u pristupu i isporuci dobara i usluga, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0113&from=EN>
- _____, Direktiva 2006/54 / EC o primeni principa jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i zanimanja (preinačena), na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0054&from=EN>
- _____, Direktiva 2011/36 / EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=en>
- _____, Direktiva 2011/93 / EU o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorišćavanja dece i dečije pornografije, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=EN>
- _____, Direktiva 2011/99 / EU o evropskom nalogu za zaštitu, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0099&from=EN>
- _____, Direktiva 2012/29 / EU o zajedničkim minimalnim standardima o pravima, podršci i zaštiti žrtava na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en>
- _____, Uredba (EU) br. 606/2013 o uzajamnom priznavanju zaštitnih mera u građanskim stvarima, na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0606&from=EN>
- _____, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Kosova (OJ L 71, 16.3.2016). na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0316\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A0316(01)&from=EN)
- Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu, IFM, brošura, „Govorite na vreme, seksualno nasilje je zločin”, [“Ma thuaj me Kohë, dhuna seksuale është krim”], [na Albanskom], na: https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/176451-Broshura_Sq.pdf
- Farnsworth, N. za MŽK, *Istraživačko istraživanje o obimu rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegovog uticaja na reproduktivno zdravlje žena*, 2008, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130120165614663.pdf>
- Farnsworth, N., Guri, N., Selimaj-Krasniqi, N., Dushica, E., Maxharraj, A., Hanna, L., za MŽK, *Pandemija ne zna za pol? Analiza rodnoškog fiskalnog budžeta: Odgovor Vlade Kosova na pandemiju COVID-19 iz rodne perspektive*, 2020, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/12/KWN-The-pandemic-knows-no-gender-ENG-1.pdf>
- Farnsworth, N., Guri, N., Morina, D., Kohnen, T., za MŽK, *Gde je novac za ženska prava*, 2020, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/06/Funding-WCSOs_FINAL_2020-06-11.pdf
- Farnsworth, N., Morina, D., Ryan, D., Rrahmani, G., Robinson-Conlon, V., i Banjska, I. za MŽK, *Analiza polova na Kosovu*, 2018, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/womens-network.pdf>
- Farnsworth, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK u bliskoj saradnji sa ARP, *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje za informisanje nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, AGE: 2008, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130715145730743-1.pdf>
- Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Banjska, I., Berisha, A., i Morina, D., za MŽK, *Nema više opravdanja, Analiza stavova, incidence i institucionalnih odgovora na nasilje u porodici na Kosovu*, 2015, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf>
- Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Ekonomi, M., Shima, A., i Dauti-Kadriu, D. za MŽK, *Po kojoj ceni? Budžetiranje za sprovođenje pravnog okvira protiv nasilja u porodici na Kosovu*, 2012, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130715143159788.pdf>
- Gavrić, S. za Evropski ženski lobi, „Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska konvencija na Kosovu”, na: https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/ewl-kosovo_report_web.pdf
- Mreža za nadgledanje rodnoškog budžeta, koju je pripremila Mreža žena Kosova, „Nadgledanje primene SDG indikatora 5.c.1 na Kosovu 2020”, na: https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2020/11/Final-Draft-Policy-Brief-Monitoring-SDG-5c1_ENG.pdf

- Vlada Albanije, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, „Centar za upravljanje kriznim situacijama Liliom za slučajeve seksualnog nasilja“, 2018, na: <https://childhub.org/en/child-protection-online-library/liliom-crisis-management-center-cases-sexual-violence>
- Vlada Kosova, Ustav Republike Kosovo, 2008, na: [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution I Kosovo.pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution%20I%20Kosovo.pdf)
- _____, Agencija za ravnopravnost polova, *Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*, 2019, u: [https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20ABGJ%20-%20Versi-mi%20i%20niveleit\(1\).pdf](https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20ABGJ%20-%20Versi-mi%20i%20niveleit(1).pdf)
- _____, Agencija za ravnopravnost polova, *Kosovski program za ravnopravnost polova 2020-2024*, na: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Programi%20i%20Kosov%C3%ABs%20p%C3%ABr%20Barazi%20Gjinore%202020-2024%20-%20ANGLISHT.pdf>
- _____, Agencija za ravnopravnost polova, *Sprečavanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima*, na: [https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/ENG-ManualSteriotipetGjinore-ENG\(1\).pdf](https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/ENG-ManualSteriotipetGjinore-ENG(1).pdf)
- _____, Agencija za ravnopravnost polova, *Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu [SOP]*, 2013, na: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Vepimit%20p%C3%ABr%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>
- _____, Kancelarija Ministarstva unutrašnjih poslova nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, *Standardni operativni postupci za žrtve trgovine ljudima na Kosovu*, na: https://www.legislationline.org/download/id/5028/file/Kosovo_Standard%20Operating%20Procedures%20for%20Trafficked%20Persons%20_en.pdf
- _____, Ministarstvo pravde, *Nacionalna strategija Republike Kosovo o zaštiti od nasilja u porodici i Akcioni plan (2016-2020) [NSZNP]*, 2017, na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/52BA49FC-80C2-4172-A2F7-9E83D078F3E7.pdf>
- _____, Ministarstvo pravde, *Izveštaj o oceni Kosovskog programa protiv nasilja u porodici i Akcioni plan 2011-2014*, 2015, na: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/Evaluation%20of%20NSAPDV%20english.pdf>
- _____, Ministarstvo pravde, „Izrađena je nacionalna baza podataka preživelih od nasilja u porodici i nasilja nad ženama“, 2018., na: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,1839>
- _____, Ministarstvo pravde, *Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije zaštite od nasilja u porodici 2016-2020*, 2018, na: <https://rm.coe.int/annex-4-national-action-plan-vaw/16807bf4f>
- _____, Ministry of Justice, Press release, “Zëvendësministri Dushi: Të ndërtojme mekanizma local kundër dhunës në familje, të ngjashëm siç I kemi edhe në nivelin qendror” (“Zamenik ministra Dushi: Izgradnja lokalnih mehanizama protiv nasilja u porodici, kakve imamo na centralnom nivou”) [Samo na albanskom], 4. decembra 2020, u: <https://www.literal.media/zevendesministri-dushi-te-ndertojme-mekanizma-lokal-kunder-dhunes-ne-familje-te-ngjashem-sic-i-kemi-edhe-ne-nivelin-qendror/145594>
- _____, Kancelarija premijera, odluka br. 04/83, 11. jula 2012, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Vendimet_83.pdf
- _____, Kancelarija premijera, *Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*, 2013, na: <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Vepimit%20p%C3%ABr%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>
- _____, Uredba br. 09/2011 o Propisu o radu Republike Kosovo, http://kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_E_PUNES_SE_QEVERISE_SE_REPUBLIKES_SE_KOSOVES_NR_09_2011.pdf
- _____, Uredba br. 22/2015 o definisanju postupaka za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata na Kosovu, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15049>
- Grupa stručnjaka za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), *Izveštaj o evaulaciji osnovnog stanja - Albanija*, 2017, na: <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-albania/16807688a7>
- _____, *Izveštaj o osnovnoj procjeni - Crna Gora*, 2018, na: <https://rm.coe.int/grevio-report-montenegro/16808e5614UNDP>
- _____, *Izveštaj o osnovnoj procjeni - Srbija*, 2019, na <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>
- Henry, N. i Powell, A., “Seksualno nasilje u digitalnom dobu: delokrug i ograničenja krivičnog prava“, *Socijalne i pravne studije*, 2016, na: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0964663915624273?journalCode=slsa>
- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, (predmet br. IT-05-87 / I-A, 27. januara 2014.), 2014. god.: <https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/acjug/en/140127.pdf>
- _____, *Tužilac protiv Milutinovića i drugih* (predmet br. IT-05-87-T, 26. februara 2009.), 2009., na: <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e3of4.pdf>
- _____, *Tužilac protiv Šainovića i drugih* (Predmet br. IT-05-87-A, 23. januara 2014.), 2014., na: <https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/acjug/en/140123.pdf>

- Agencija za statistiku Kosova, *Anketa o radnoj snazi 2019, 2020*, na: <https://ask.rks-gov.net/media/5412/labor-force-survey-2019.pdf>
- Kosovski pravni institut, *Politika odmeravanja kazne na Kosovu: Analiza primene smernica o politici odmeravanja kazne od strane kosovskih sudova*, 2019, na: <https://kli-ks.org/wp-content/uploads/2019/11/Politika-ndeshkimore-ENG-Final-2.pdf>
- Kosova Live, „Nacionalna baza podataka kreirana za žrtve porodičnog nasilja” [Izrađena nacionalna baza podataka preživelih u porodičnom nasilju] [samo na Albanskom], 13. marta 2018. godine, na: <https://kosovalive.org/2018/03/13/krijohet-databaza-kombetare-e-te-mbijetuarve-te-dhunes-ne-familje/>
- Kosovski centar za rodne studije, „Femicidi i feministička perspektiva“, 2019, na: <http://www.kgscenter.net/en/news-and-events/femicide-and-the-feminist-perspective/>
- Kvinna till Kvinna Foundation, *Ženska prava na zapadnom Balkanu, Žene u politici, rodno zasnovano nasilje i sigurnost za žene braniteljke ljudskih prava u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji 2020*, 2020, na: https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2020/11/The-KvinnatillKvinna-Foundation-report-WR-VB_2020.pdf
- Mreža žena Kosovo, *Strategija, 2019-2022*, 2018, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2019/05/KWN-Strategy-2019-2022-1-1.pdf>
- _____, „Zagovaranje vodi novu vladu Kosova da uspostavi budžetsku liniju za sigurne kuće“, 2020, na: <https://womensnetwork.org/advocacy-leads-kosovos-new-government-to-establish-budget-line-for-shelters/>
- _____, „Ministarstvo će osloboditi dugo očekivana sredstva odobrena od Skupštine za sigurne kuće“, 2019, na: <https://womensnetwork.org/ministry-to-release-long-awaited-assembly-approved-funds-for-shelters/>
- Morina, D. i Demolli, L., *Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritički pregled policijskog odgovora*, 2019, na: http://kgscenter.net/site/assets/files/1742/gender_base_violence_eng-1.pdf
- Kancelarija državnog revizora, *Izveštaj o reviziji učinka*, 2018, na: http://www.zka-rks.org/wp-content/uploads/2018/11/Menaxhimi-i-te-hyrave-vetanake_Eng.pdf
- Nousiainen, K. i Chinkin, C., *Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji*, Evropska komisija, 2015, na: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/115843/commission-report.pdf>
- Oosterveld, V., „Definicija polova u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda: korak napred ili nazad za međunarodnu krivičnu pravdu?“, *Harvard Human Rights Journal*, 18. 2005., na: <http://www.vrwg.org/downloads/definitionofgenderintheromestatute.pdf>
- _____, „Konstruktivna dvosmislenost i značenje „roda“ za Međunarodni krivični sud“, *International Feminist Journal of Politics*, 2014, 16 (4), na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14616742.2014.950818>
- Institucija Ombudsmana, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018.
- _____, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019.
- Misija OEBS-a na Kosovu, *Presuda o peticijama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu*, 2012, na: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/88713.pdf>
- _____, *Istraživanje o nasilju nad ženama koje vodi OEBS: Dobrobit i sigurnost žena*, 2019, na: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/413237.pdf>
- _____, *Izveštavanje o nasilju u porodici: smernice za novinare*, 2018, na: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/404348.pdf>
- Qosaj-Mustafa, A. i Farnsworth, N. za MŽK, *Više od „Reči na papiru“? Odgovor pružalaca pravde na nasilje u porodici na Kosovu*, UNDP, 2009, na: <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20130120165443203.pdf>
- Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počioce*, 2018, na: https://www.cshr-ks.org/wp-content/uploads/2019/03/Accessing_Justice_for_Victims_of_Gender_Based_Violence_in_Kosovo_Ending_Impunity_for_Perpetrators_820425.pdf
- Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. za KIPRED, *Naknade žrtvama zločina: Odgovor na slučajeve nasilja u porodici i trgovine ljudima na Kosovu*, 2018, na: http://www.kipred.org/repository/docs/Final_English_Version_141863.pdf
- Ryan, D., „Evropska korektivna koherentnost u regulisanju otkrivanja seksualnih slika bez pristanka“, *Pregled računarskog prava i bezbednosti*, 34, 2018, 1053-1076, 1066, na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0267364918300475>
- Sharma, A. i Bikash Borha, S., „Covid-19 i nasilje u porodici: indirektni put ka socijalnoj i ekonomskoj krizi“, 2020, na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7386835/>
- Supreme Court of Kosovo, *Sentencing Guidelines*, First Edition, 2018, at: http://www.oak-ks.org/repository/docs/Sentencing_Guidelines_February_2018.pdf
- Komitet Ujedinjenih nacija za uklanjanje diskriminacije nad ženama, CEDAW Opšta preporuka br. 19: Nasilje nad ženama,

- 1992, na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/I_Global/INT_CEDAW_GEC_3731_E.pdf
- _____, Opšte preporuke br. 35, na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/I_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf
- Generalna skupština Ujedinjenih nacija, „Izveštaj specijalnog izvišćioca o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama“, (A / HRC / 26/38), na: <http://undocs.org/en/A/HRC/26/38>
- Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (UNODC), *Globalna studija o ubistvima: Ubijanje žena i devojčica povezanih sa polom*, 2018, na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf
- _____, *Priručnik o efikasnim odgovorima tužilaštva na nasilje nad ženama i devojčkama*, 2014, na: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_effective_prosecution_responses_to_violence_against_women_and_girls.pdf
- Kancelarija visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija, „Femicide Watch Call 2020“, 2020, na: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/SRWomen/Pages/FemicideWatchCall2020.aspx>
- Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo (UNFPA), *Rodno zasnovano nasilje*, 2017, na: <https://www.unfpa.org/gender-based-violence>
- Žene Ujedinjenih nacija (UNW), „*Pristup usmeren na žrtve/preživjele*“, 2019, na: <https://www.endvawnow.org/en/articles/1790-victim-survivor-centred-approach.html?next=1789>
- _____, *Priručnik za zakonodavstvo o nasilju nad ženama*, Njujork, 2012, na: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2012/12/unw-legislation-supplement-en%20pdf.pdf?la=en&vs=1502>
- _____, *Uticao pandemije COVID-19 na specijalističke službe za žrtve i preživjele nasilje na Kosovu **, *Predlog za rešavanje potreba*, 2020, na: https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2020/06/kosovo%20covid-vaw_report2.pdf?la=en&vs=1823
- _____, „Privremene sigurne kuće postavljene za bezbedno karantinisanje preživjelih nasilja u porodici na Kosovu“, 2020, na: <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/5/temporary-shelters-set-up-to-quarantine-safely-domestic-violence-survivors>
- _____, „Kosovo da počne da koristi integrisanu bazu podataka za slučajeve nasilja u porodici“, 2019, na: <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2019/04/kosovo-to-start-using-an-integrated-database-for-cases-of-domestic-violence>
- Svetska zdravstvena organizacija (SZO), „Sakaćenje ženskih genitalija; Izveštaj“. ND, at: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112328/WHO_RHR_14.12_eng.pdf?ua=1
- Yoshikawa, Hirokazu. „Razvojni efekti razdvajanja roditelja i deteta“, *Godišnji pregled razvojne psihologije*, 2019, na: <https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-devpsych-121318-08514>.

DODACI

DODATAK 1. ISPITANICI

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Adem Shabani	Osnovni Sud	Sudija krivičnog odeljenja	Uroševac
Adnan Konushevci	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Priština
Aferdita Sylaj-Shehu	Community Building Mitrovica	Direktorica	Mitrovica
Afijete Sala - Gillogjani	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Đakovica
Afrim Llabjani	Opštinsko Odeljenje za Obrazovanje	Šef	Uroševac
Afrim Maliqi	Handikos	Direktor	Priština
Agim Kuqi	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Priština
Agim Pula	KZPŽ	ZŽ	Đakovica
Ahmet Mustafa	CSO	Šef	Mitrovica
Amire Hoxha	CSR	Socijalna radnica	Gnjilane
Anton Nrecaj	Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj	Službenik	Priština
Arbenita Kqiku	KP	JNPPK JNPPK	Gnjilane
Arbër Nuhiu	Centar za razvoj društvenih grupa	Direktor	Priština
Arbër Zhubi	CSO	Šef	Đakovica
Arberie Fazliu	Hitna Služba	Lekarka	Priština
Arbnor Islami	KP	Prvi reagovači	Gnjilane
Ardial Ajvazi	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Uroševac

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Ardiana Bytyçi Besnik Rustemi Ejona Icka	Kosovar Rehabilitation Centre for Torture Victims	Menadžerka pro- jekta Socijalni radnik Psihološkinja	Priština
Ardita Ramizi Bala	Women's Wellness Centre	Direktorica	Peć
Ariana Shala	SOS Kinderberg	Službenica	Priština
Arsim Gërzhaliu	Institute of Forensic Medicine	Šef	Priština
Arsim Krasniqi	KP, Regionalne istrage	Šef	Mitrovica
Arsim Shala	KP	Šef JNPPK JNPPK	Priština
Arton Krasniqi	KP	Prvi reagovači	Prizren
Bajram Demaj	ZZ	Direktor	Peć
Basri Kastrati	KZPŽ	Šef	Priština
Behxhet Krasniqi	KP	Šef za regionalnu istragu	Uroševac
Bekim Ademi	Opštinsko odeljenje za socijal- nu zaštitu	Šef	Uroševac
Berlinda Berisha	KP	JNPPK JNPPK	Đakovica
Bernard Frrokaj	Opštinsko odeljenje za obra- zovanje	Direktor	Đakovica
Besa Qarkaxhiu	CSR	Psihološkinja	Uroševac
Besa Veseli	Opštinska SRR	Šefica odeljenja	Mitrovica
Besarta Doli	Osnovni Sud	Sudija krivičnog odeljenja	Đakovica
Besim Avdimetaj	Opštinsko odeljenje za obra- zovanje	Direktor	Peć
Besmir Salihu	ZZ	Šef	Mitrovica
Besnik Shala	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odel- jenja	Peć
Blerina Abazi	Hitna Služba	Medicinska sestra- Medicinska sestra	Priština
Blert Morina	Centar za jednakost i slobodu	Direktor	Priština
Bujar Gashi	Odeljenje za zdravstvo i soci- jalnu zaštitu	Šef	Priština
Bujar Thaqi	Kosovski institut za javnu upravu	Službenik	Priština
Bukurije Ferati	KP	JNPPK JNPPK	Mitrovica
Burhan Maxhuni	KZPŽ	ZŽ	Mitrovica

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Burim Raqi	Police Inspectorate	Šef istrage	Priština
Dejan Vasić	KZPŽ	ZŽ	Severna Mitrovica- Severna Mitrovica
Dervish Tahiri	CSR	Šef	Đakovica
Deshire Kryeziu	KP	JNPPKJNPPK	Orahovac
Diturie Gashi	Srednja škola	Učiteljica	Priština
Dren Kukaj	Odeljenje za rad i socijalnu zaštitu	Šef	Priština
Dren Meqa	CSR	Socijalni radnik	Đakovica
Drita Kelmendi	CSR	Direktorica	Peć
Driton Kadriu	Kosovo Probation Service	Šef	Đakovica
Durim Halilaj	Finance Department	Šef	Đakovica
Egzon Jashari	Opštinsko odeljenje za obra- zovanje	Šef	Mitrovica
Enver Murtezi	Hitna služba	Lekar	Gnjilane
Enver Peci	Vrhovni sud	Šef	Priština
Erbolina Dinarama; Nakibe Doli	Sigurna kuća	Direktorica; konsul- tantkinja	Đakovica
Ergita Zajmi	Srednja škola	Učiteljica	Peć
Erseka Hasanaj	Opštinsko odeljenje za zdra- vstvo	Šefica odeljenja	Mitrovica
Evelina Bardhi	Hitna služba	Medicinska sestra- Medicinska sestra	Đakovica
Fadil Hoxha	KP	JNPPKJNPPK	Istog
Fane Berdynaj	Kancelarija za besplatnu pravnu pomoćKancelarija za besplatnu pravnu pomoć	Službenica	Peć
Fatime Dermaku	Osnovni Sud	Sudija krivičnog odeljenja	Priština
Fatmire Salihu	CSO	Šefica	Uroševac
Fidane Hyseni	Centar za zaštitu žena i dece "Raba Voca"	Direktorica	Mitrovica
Fitnete Kelmendi	CSR	Socijalna radnica	Mitrovica
Fjolla Vukshinaj	Žene za žene	Koordinatorica	Prizren
Fjorda Mujolar	Kancelarija za besplatnu pravnu pomoćKancelarija za besplatnu pravnu pomoć	Službenica	Prizren
Florie Vishaj	CSR	Socijalna radnica	Peć

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Gani Leci	KZPŽ	ZŽ	Gnjilane
Gani Mustafa	CSR	Direktor	Mitrovica
Ganimete Kitmiri	KZPŽ	ZŽ	Prizren
Habib Zeqiri	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Uroševac
Hajrie Kutllovci	Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć	Službenica	Mitrovica
Halime Bytyqi	KP	JNPPK JNPPK	Mališevo
Hashim Qollaku	Apelacioni sud	Sudija krivičnog odeljenja	Priština
Hasnije Bardhi	Ministarstvo finansija	SRR	Priština
Ibrahim Terstena	KZPŽ	ZŽ	Uroševac
Ilmi Limoni	Odeljenje za finansije	Šef	Gnjilane
Imer Zeqiri	KP	Šef JNP JNPPK	Priština
Ismail Bekteshi	CSR	Socijalni radnik	Uroševac
Ivana Balović	Opštinska KRR	SRR	Severna Mitrovica- Severna Mitrovica
Jeton Abazaj	Opštinsko odeljenje za finansije	Šef	Peć
Jeton Vorfi	Hitna služba	Lekar	Đakovica
Jozefina Osmani	CSR	Socijalna radnica	Đakovica
Jubilea Kabashi	Centar za sklonište žena i dece	Direktorica	Prizren
Jugo Bogavac	KP	JNPPK	Severna Mitrovica
Kadire Tahiraj	Centar za promovisanje ženskih prava	Službenica	Priština
Kadri Gashi	Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje	Direktor	Priština
Kadrije Myrtaj	Ministarstvo lokalne uprave	SRR	Priština
Kreshnik Gashi	Balkanska mreža istraživačkog izveštavanja	Urednički menadžer	Priština
Kujtim Dula	ZZ	Šef	Đakovica
Kumrije Krasniqi	CSR	Direktorica	Prizren
Lavderim Bullatovci	Agencija za forenziku	Službenik	Priština
Leonora Kelmendi	KP	JNPPK	Mitrovica

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Leonora Shemsiu - Kadriu	Regionalno (osnovno) tužilaštvo Regionalno (Osnovno) tužilaštvo	Tužilac Tužilac	Gnjilane
Lindita Salihu	Opštinska KRR	Šefica	Gnjilane
Luljeta Hetemi	Akademija pravde	Službenica	Vushtrri
Luljeta Shabani	Osnovni Sud	Sudija	Gnjilane
Lumnije Shllaku	Opštinska KRR Opštinska KRR	Direktorica	Đakovica
Lumturije Hoxha	Regionalno (Osnovno) tužilaštvo	Tužilac Tužilac	Peć
Maida Buljubašić	KP	JNPPK	Severna Mitrovica
Maja Milovanović	CSR	Socijalna radnica	Severna Mitrovica
Makifete Saliuka	Sudski savet Kosova	Službenica	Priština
Marina Vasić	Odeljenje za obrazovanje	Šefica odeljenja	Severna Mitrovica
Mehreme Hoxha	Regionalno (Osnovno) tužilaštvo	Tužilac Tužilac	Prizren
Merita Jonuzi	Ministarstvo obrazovanja	SRR	Priština
Merita Syla	Institucija ombudsmana	Službenica	Priština
Mevlide Shabani	Osnovni Sud	Sudija	Gnjilane
Migjen Kastrati	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja Sudija građanskog odeljenja	Peć
Milan Kalaba	Odeljenje za zdravstvo i socijanu zaštitu	Šef odeljenja	Severna Mitrovica
Milena Petrovic	CSR	Socijalna radnica	Severna Mitrovica
Miloš Marković	Osnovni Sud	Sudija	Severna Mitrovica
Mirjana Alagić	Opštinsko odeljenje za finansije	Šefica odeljenja	Severna Mitrovica
Mirlinda Sada	Medica Đakovica	Direktorica	Đakovica
Mirsad Kelmendi	KP	Šef za regionalnu istragu	Peć
Moiloš Denović	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja	Severna Mitrovica
Mone Syla	Regionalno (Osnovno) tužilaštvo	Tužilac	Đakovica
Mursel Zymbëri	CSR	Direktor	Gnjilane
Nafije Halili	KP	JNPPK	Gnjilane
Naim Ferati	Opštinska KRR	Službenik	Uroševac

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Naim Gashi	ZZ	Head	Uroševac
Naim Gashi	CSR	Socijalni radnik	Priština
Naim Maliqi	KP	Prvi reagovači	Priština
Naim Rrustaj	KP	Prvi reagovači	Đakovica
Naime Azemi	CSR	Direktorica	Priština
Nazan Kerveshi	Opštinsko odeljenje za evropske integracije i socijalnu zaštitu	Šefica odeljenja	Mitrovica
Nazife Junuzi	Centar za zaštitu i rehabilitaciju žena i dece	Šefica	Gnjilane
Nazim Gagica	Opštinsko odeljenje za obrazovanje	Šef	Gnjilane
Nazmie Rrukiqi	KP	JNPPK	Priština
Nazmie Rrukiqi	KP	Prvi reagovači	Glogovac
Nazmije Kajtazi	Ministarstvo zdravlja	KRR	Priština
Nevruz Hasani	KP	Šef za regionalnu istragu	Priština
Nora Bllaca	Apelacioni sud	Sudija građanskog odeljenja	Priština
Nora Dobruna	Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć	Službenica	Đakovica
Olgica Vuletić	KP	JNPPK	Severna Mitrovica
Petrit Loci	Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu	Šef	Peć
Premtime Preniqi	Opštinska KRR	SRR	Priština
Rasim Mulaj	KP	JNPPK	Peć
Razë Malaj	Hitna služba	Medicinska sestra	Peć
Remzi Azemi	KP	Šef za regionalne istrage	Gnjilane
Reshat Nimani	KP	Prvi reagovači	Mitrovica
Resmija Rahmani	Organizacija osoba sa mišićnom distrofijom Kosova	Direktorica	Prizren
Rexhë Gashi	CSO	Direktorica	Peć
Riqard Marku	KP	Prvi reagovači	Đakovica
Sadete Jellqi	KP	Šefica za regionalne istrage	Prizren

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Sadulla Salihu	Kancelarija za besplatnu pravnu pomoć	Službenica	Gnjilane
Saibe Shala	KP	JNPPK	Klina
Sanije Sekiraqa	Hitna služba	Lekarka	Mitrovica
Saranda Bogaj	Osnovni Sud	Sudija krivičnog odeljenja	Priština
Sebahate Ajeti - Sadiku	Odeljenje za finansije	Šefica	Uroševac
Sebahate Beqiri	Down Syndrome Kosova	Direktorica	Priština
Sebahate Poto-ku Qorkadiu	Opštinska KRR	SRR	Peć
Sebahate Sinani	Regionalno (Osnovno) tužilaštvo	Tužilac	Uroševac
Sefedin Fazliu	Hitna služba	Lekar	Uroševac
Selami Xhemajli	Opštinsko odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu	Šef	Gnjilane
Selvet Krasniqi	KP	JNPPK	Priština
Sevdije Bunjaku	Centar za zaštitu žena i dece "Moj dom"	Šefica	Uroševac
Sevdije Morina	Državni tužilac	Zamenik glavnog tužioca	Priština
Sevdije Spahiu	Nacionalni institut za javno zdravlje	Službenica	Priština
Shabi Idrizi	Osnovni Sud	Sudija krivičnog odeljenja	Uroševac
Shaq Curri	Osnovni sud	Sudija krivičnog odeljenja	Peć
Shemsie Jonuzaj	KP	Koordinatorica JNPPK	Prizren
Shenaj Berisha	Osnovno tužilaštvo	Koordinatorica	Priština
Shkendije Kurti	KP	JNPPK	Prizren
Shpresa Shala	Opštinsko Odeljenje za Obrazovanje	Šefica	Priština
Shukri Gashi	Odeljenje za finansije	Šef odeljenja	Mitrovica
Shukri Sylejmani	Vrhovni sud	Sudija građanskog odeljenja	Priština
Shukrije Gashi	Partners Kosova	Direktorica	Priština

Ime	Institucija	Položaj	Opština
Tahire Haxholli	KP	Head of Department of Trainings and Educational Support	Priština
Teuta Abrashi	Centar za zaštitu žrtava i sprečavanje trgovine ljudima	Direktorica	Priština
Teuta Gashi	KP	JNPPK	Suva Reka
Tijana Simic	Žensko pravo	Direktorica	Severna Mitrovica
Valbona Doli-Rizvanolli	Aktivne žene Đakovice	Direktorica	Đakovica
Valbona Gashi-Maliki	Hitna Služba	Medicinska sestra	Gnjilane
Valbona Salihu	Udruženje pravnika Norma	Representative	Priština
Valmira Sejdiu	KPP	Službenica za besplatnu pravnu pomoć	Uroševac
Venera Kabashi	Ustavni sud	Službenica	Priština
Veprora Shehu	Medica Kosova	Direktorica	Đakovica
Veton Ademaj	Osnovni Sud	Sudija građanskog odeljenja	Peć
Vildone Haliti	KP	Prvi reagovači	Mitrovica
Vjollca Krasniqi	Opštinska KRR	Šefica	Uroševac
Vjollca Zymberi	Učiteljica	Učiteljica	Gnjilane
Xhevat Aliu	ZZ	Šef	Gnjilane
Xhevhet Hasani	KP	Prvi reagovači	Prizren
Xhuljeta Devolli	Mreža romskih, aškalijskih i egipćanskih ženskih organizacija na Kosovu	Menadžerka projekta	Priština
Zana Asllani	Centar za zaštitu žena i dece	Direktorica	Priština
Zana Hoxha	Artpolis	Direktorica	Priština
Zylkifli Obertinca	ZZ	Direktor	Priština
Zyrafete Imeraj	Popravna služba	Službenica	Priština
Zyrafete Murati	Ministarstvo javne uprave	SRR	Priština

DODATAK 2. PODACI IZ INSTITUCIJA O RODNO ZASNOVANOM NASILJU

MŽK je poslala nekoliko zahteva za podatke različitim akterima koji se bave pružanjem usluga koje se odnose na rešavanje pitanja rodno zasnovanog nasilja. Iako je MŽK tražila podatke razvrstane po polu, oni još uvek nisu bili dostupni. Ovaj dodatak sadrži podatke koje je MŽK uspela da obezbedi, prvenstveno, za period od 2017. do 2020.god.

Podaci iz policije

Ovi podaci su iz informativnog sistema KP. Ono prikazuje broj ljudi koji su bili žrtve svakog krivičnog dela po godini, za period 2017-2020, razvrstani prema polu žrtve. Tabela uključuje krivična dela prema prethodnom i sadašnjem krivičnom zakoniku, kako je objašnjeno u fusnotama, uključujući pokušaje krivičnih dela. Procenti su zaokruženi radi prikaza.

Ukupno	Krivično delo	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020	Ukupan # žena	% žena	Ukupan # muškaraca	% muškaraca
528	Ubistvo ¹	12	13	9	7	144	140	98	105	41	8%	487	92%
155	Teško ubistvo ²	10	8	5	10	31	41	18	32	33	21%	122	79%
54	Seksualno uznemiravanje			24	25			4	1	49	91%	5	9%
407	Uznemiravanje	119	135	42		41	54	16		296	73%	111	27%
6219	Laka telesna povreda	735	821	223		2.054	1.842	544		1779	29%	4.440	71%
667	Teška telesna povreda	33	29	16		279	235	75		78	12%	589	88%
40	Prinuda ³	8	3	3	6	11	2	5	2	20	50%	20	50%
14	Zlostavljanje tokom izvršenja službene dužnosti ili javnih ovlašćenja ⁴	1		1	2	4	3	2	1	4	29%	10	71%
169	Silovanje ⁵	29	31	40	52	5	4	7	1	152	90%	17	10%
175	Seksualni napad ⁶	41	33	46	43	1	3	4	4	163	93%	12	7%
11	Degradacija seksualnog integriteta ⁷	2	1	4	2		2	2		9	89%	4	36%
2337	Nasilje u porodici			741	1081			196	319	1822	78%	515	22%

■ Žena □ Muškaraca

¹ Prema članu 172 u novom KZK pored člana 178 u prethodnom KZK.

² Prema članu 173 u novom KZK pored člana 179 u prethodnom KZK.

³ Prema članu 192 u novom KZK pored člana 195 u prethodnom KZK.

⁴ Prema članu 195 u novom KZK pored člana 198 u prethodnom KZK.

⁵ Prema članu 227 u novom KZK pored člana 230 u prethodnom KZK.

⁶ Prema članu 229 u novom KZK pored člana 232 u prethodnom KZK.

⁷ Prema članu 230 u novom KZK pored člana 233 u prethodnom KZK.

Nalozi o zaštiti koj je KP pratila, po godinama i opštinama⁸

	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	J. Mitrovica	S. Mitrovica	Đakovica	Ukupno
2017	7	2	22	61	11	11	5	18	137
2018	16	5	13	9	23	25	9	22	122
2019	7	3	5	0	6	17	6	24	68
2020	11	4	2	47	8	7	14	12	105

Zaštitnici žrtava**Broj naloga za zaštitu koje su zatražili ZŽ, godišnje, prema vrsti naloga⁹**

	Nalog za zaštitu	Nalog za hitnu zaštitu	Privremeni nalog za hitnu zaštitu	Ukupno
2017	525	79	1	605
2018	553	66	1	620
2019	574	52	-	626
2020	569	42	2	613

Broj izdatih, odbijenih ili povučenih naloga o zaštiti, kako zapažaju ZŽ, godišnje¹⁰

	Nalozi za zaštitu izdati od strane sudova	Nalozi za zaštitu odbijeni od strane sudova	Nalozi za zaštitu koje su stranke povukle
2017	421	21	123
2018	Nema podataka	Nema podataka	Nema podataka
2019	272	11	105
2020	399	62	26
Ukupno	1092	94	254

Tužilaštvo**Broj zatraženih naloga za zaštitu¹¹**

#	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno
2017	116	14	19	95	37	189	127	597
2018	126	33	17	93	41	210	116	636
2019	156	52	5	95	56	209	95	668
2020	64	24		45	17	53	53	256

Broj slučajeva nasilja u porodici koji su tretirani sa prioritonom od strane tužilaštva i sudova¹²

#	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno
2017	269	168	114	1586	181	175	63	2556
2018	147	241	137	1190	254	122	87	2178
2019	280	250	230	1010	303	174	123	2370
2020	112	105	78	356	83	94	71	899

⁸ Informacije koje je MŽK obezbedila od KP MŽKu novembru 2020.

⁹ Podaci iz biltena koje svake godine objavljuje KZPŽ. Za 2017. i 2018. god., period izveštavanja počinje u septembru, a završava se sledeće godine, u avgustu. U 2019. i 2020., počinje od oktobra, a završava se sledeće godine u septembru.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Informacije koje je MŽK pružio Tužilački savet u septembru 2020.

¹² Ibidem.

Sudski savet Kosova

Tabele u nastavku predstavljaju slučajeve sa kojima je u periodu od 2017. do 2019. godine radio osnovni sud u svim regionima Kosova. U prvoj koloni je navedeno krivično delo sa relevantnim članom prethodnog i sadašnjeg krivičnog zakona; druga kolona ukazuje na broj nerešenih predmeta na početku perioda izveštavanja sudova; treća kolona označava predmete koji su još uvek u toku; sledećih devet kolona ukazuje na slučajeve koji su rešeni, sa sledećim ishodima: izatvorom, sa novčanom kaznom, uslovnom kaznom, drugim kaznama, oslobađajućim odbijenim, relativnim ili apsolutnim rokom zastarelosti, ili drugačije rešenim; trinaesta kolona označava ukupan zbir rešenih predmeta, nakon čega dolazi do predmeta koji su još uvek u nadležnosti sudova. Poslednja kolona prikazuje broj nerešenih slučajeva tokom perioda izveštavanja.

Postoje razne vrste izricanja kazne. „Uslovna kazna,“ podrazumeva probni period, ako u tom periodu počinilac počini drugo krivično delo, biće osuđen na zatvorsku kaznu. „Druge kazne“ mogu da uključuju obaveznu rehabilitaciju ili psihosocijalni tretman počinioaca. „Oslobađajuća presuda” i „Odbijena” ukazuju na broj oslobođenih počinilaca, oslobođeni su krivičnih dela za koja su navodno počinili ili je sud odbio da sasluša slučaj. U koloni „Istekao rok zastarelosti”, postoje dva različita načina zastarevanja: „Apsolutni” i „Relativni”. U slučajevima apsolutne zastarelosti, nešto je urađeno na slučaju, ali je slučaj odbačen nakon dve godine. U relativnim slučajevima, slučaj je otvoren godinu dana, a na njemu se nije radilo i zatvoren je bez suđenja. Kolona za slučajeve koji su „rešeni drugačije“ ukazuje, na primer, da se predmeti rešavaju postizanjem nagodbe ili je neka od strana preminula.¹³

Podaci koje je pružio SSK nisu podeljeni prema polu žrtve ili počinioaca. Stoga se ne može sa sigurnošću reći koliki je procenat žena ili muškaraca žrtava prema ispitivanju sudskog odgovora na rodno zasnovano nasilje. Uzimajući u obzir da je rodno zasnovano nasilje obično usmereno na žene, a ne na muškarce, može se predložiti da većina slučajeva seksualnog nasilja uključuje žrtve žene. Stoga, kako se iz ostalih podataka ne mogu izvući zaključci, MŽK ih je uklonila i pružila podatke koji se odnose samo sa seksualnim nasiljem. Iako je KZKzmenjen 2019. kako bi se nasilje u porodici i seksualno uznemiravanje uključili u samostalni zločin, SSK nije pružio podatke u vezi sa ova dva člana. Svaki slučaj je naravno jedinstven zbog svojih specifičnosti i obima dokaza koje su pružile obe strane. Prema tome, apsolutni zaključci ne mogu se doneti u vezi sa predajom predmeta SSK-a na osnovu ovih podataka.

¹³ Berisha i dr. za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017.

Osnovni sudovi Kosova, Opšte odeljenje

Član br. krivičnog zakona	Nerešeni slučajevi na početku perioda izveštavanja	Slučajevi u toku	Ukupno slučajevi u toku	Rešeni slučajevi									Ukupno rešenih slučajeva	Slučajevi pod nadležnost sudova		Nerešeni slučajevi tokom perioda izveštavanja	
				Sa optužnicom				Oslobodeni	Odbijeni	Zastareli predmeti		Rešeni drukčije					
				Kompletirani slučajevi po vrsti kazne						Relativni	Apsolutni						
Zatvorska kazna	Novčana kazna	Uslovna kazna	Druge kazne														
2017																	
230/193 Silovanje	2	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	
232/195 Seksualni napad	51	23	74	4	7	5	0	0	3	0	4	2	25	0	49		
2018																	
230/193 Silovanje	1	3	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	3		
232/195 Seksualni napad	51	27	78	3	13	3	0	1	1	0	4	3	28	0	50		
2019																	
230/193 Silovanje	3	16	19	5	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	14		
232/195 Seksualni napad	50	20	70	2	5	3	0	0	1	0	2	2	15	0	55		

Osnovni sudovi Kosova, Odeljenje za teške zločine

Član br. krivičnog zakona	Nerešeni slučajevi na početku perioda izveštavanja	Slučajevi u toku	Ukupno slučajevi u toku	Rešeni slučajevi									Ukupno rešenih slučajeva	Slučajevi pod nadležnost sudova	Nerešeni slučajevi tokom perioda izveštavanja	
				Sa optužnicom				Oslobodeni	Odbijeni	Zastareli predmeti		Rešeni drukčije				
				Kompletirani slučajevi po vrsti kazne						Relativni	Apsolutni					
Zatvorska kazna	Novčana kazna	Uslovna kazna	Druge kazne													
2017																
230/193 Silovanje	123	19	142	9	2	4	0	4	4	0	1	5	29	3	110	
232/195 Seksualni napad	28	4	32	2	2	0	0	3	1	0	0	0	8	0	24	
2018																
230/193 Silovanje	110	25	135	8	2	4	0	8	8	1	1	5	37	1	97	
232/195 Seksualni napad	24	8	32	0	1	2	1	0	2	0	0	3	9	0	23	
2019																
230/193 Silovanje	96	23	119	9	3	5	1	10	15	3	1	1	48	1	70	
232/195 Seksualni napad	23	11	34	3	0	0	1	0	3	2	1	0	10	1	23	

Centri za socijalnu zaštitu

Sledeće tabele predstavljaju podatke o uslugama koje pružaju CSRs', na osnovu podataka MRSZ. CSRsu možda pružali usluge za koje MRSZ nije izvestio. Tabele predstavljaju broj dece čije su slučajeve nasilja u porodici pratili socijalni radnici ; broj lica smeštenih u skloništa, kako je pratilo MRSZ; i broj ljudi koji su pretrpeli nasilje u porodici i koji su ponovo dobili socijalne usluge.¹⁴¹⁵¹⁶

Broj dece pogođene porodičnim nasiljem čije su slučajeve socijalni radnici pratili godišnje, prema dečijem polu i opštini. ¹⁴											
	# devojaka	# dečaka	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno	
2017	12	11	0	-	-	22	23	-	-	45	
2018	25	25	29	-	-	20	21	-	-	70	
2019	48	34	63	-	-	18	19	-	-	100	
2020	21	21	24	-	-	5	18	-	-	47	
Ukupno	106	91	116			65	81			262	

Broj lica smeštenih u skloništa, godišnje, prema polu ¹⁵			Opštine u kojima su žrtve dobijale usluge.								
	# žena	# devojaka	# dečaka	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno
2017	215	94	89	0	79	89	79	36	47	68	398
2018	231	123	82	55	85	45	68	45	63	75	436
2019	243	191	116	114	67	46	94	37	75	118	550
2020	192	120	81	61	53	30	63	29	77	79	393

Broj ljudi koji su pretrpeli nasilje u porodici koji su primali socijalne usluge godišnje, prema polu ¹⁶												
	# žena	# devojaka	# muškaraca	# of boys	Priština	Gnjilane	Uroševac	Peć	Prizren	Mitrovica	Đakovica	Ukupno
2017	16	-	-	-	-	-	-	12	4	-	-	16
2018	3	-	-	-	-	-	-	17	3	-	-	20
2019	17	-	-	-	-	-	-	15	2	-	-	17
2020	13	-	-	-	-	-	-	10	3	-	-	13
Total	49	-	-	-	-	-	-	54	12	-	-	66

¹⁴ Informacije dostavljene MŽK od strane MRSZ u novembru MŽK2020.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibid.

Skloništa/prihvatišta

Sledeća tabela ilustruje osobe koje su smeštene u skloništa, kao i usluge koje se pružaju osobama koje nisu smeštene („samo usluge“) za 2015-2020 za većinu kosovskih skloništa za različite oblike rodno zasnovanog nasilja. U skloništu su se mogle smestiti iste osobe tokom više godina, tako da ukupni iznosi nisu obuhvaćeni tokom vremenskog perioda.

Godina Organizacija	2015 Smešteno	2015 samo usluge	2016 smešteno	2016 samo usluge	2017 smešteno	2017 samo usluge	2018 smešteno	2018 samo usluge	2019 smešteno	2019 samo usluge	2020 smešteno	2020 samo usluge
Ukupno	475	485	517	660	394	536	458	386	570	313	486	461
Đakovica Sigurna kuća	76	12	75	15	75	10	85	11	118	17	86	22
Gnjilane Liria	95	408	93	571	79	482	85	308	67	223	66	278
Južna Mitrovica "Raba Voca"	61	0	80	0	47	0	63	0	67	8	84	4
Priština Centar za zaštitu žena i dece	61	19	72	28	Sklonište je bilo zatvoreno	Sklonište je bilo zatvoreno	55	17	114	22	74	35
Prizren Centar za zaštitu žena i dece	44	0	51	0	36	0	45	0	37	0	32	0
Naš dom (Novobrdó)											22	82
Peć Centar za žene	75	23	74	29	79	33	68	42	94	27	79	29
Zaštita žrtava Sprečavanje trgovine ljudi	27	23	19	17	14	11	17	8	14	16	10	11
Privremena sigurna kuća za žrtve trgovine ljudima	14		31		35		17		25		9	
Nada i domovi za decu	22		22		29		23		34		24	

DODATAK 3. SPROVOĐENJE NSZNP

Polazeći od nalaza istraživanja, sledeća tabela sumira napredak postignut u primeni NSZNP od 2017. do 2020. godine. Ova tabela je tačna kopija tabele uključene u Akcionom planu NSZNP i prethodnom izveštaju MŽK *Sa reči na dela*.¹ Sve promene koje je MŽK unela u originalnu tabelu radi ilustracije njene procene postaju vidljive pomoću **ljubičastog fonta**. To uključuje naznaku bilo kog dodeljenog budžeta identifikovanog u koloni „Finansiranje budžeta“, gde se „osiguran“ odnosi na ono što je identifikovano kao osigurano i ne znači da je u potpunosti osigurano.² MŽK je dodala poslednje dve kolone u sivoj boji, što ilustruje procenu MŽK o sprovođenju NSZNP. MŽK je koristila isti sistem bodovanja kao i 2017. godine za procenu sprovođenja: „0“ označava da se ne primenjuje, „0,5“ označava delimičnu primenu, a „1“ znači da je sprovedena u potpunosti.. Budući da je trenutna NSZNP istekla 2020. godine, tabela procenjuje u kojoj meri je u celini sprovedena u poslednjoj koloni, mada su nalazi MŽK iz 2017. godine predstavljeni u drugoj do poslednje kolone za poređenje.

Nisu sve institucije mogle da pruže informacije u vezi sa svojim aktivnostima. Naročito je bilo teško obezbediti informacije o napretku na opštinskom nivou jer nije postojao nijedan jedinstveni informativni centar sa tim informacijama.³ MŽK je stoga pokušala da proceni sprovođenje na osnovu dostupnih informacija.

Pregled primene NSZNP ilustruje da su neki pokazatelji možda bili previše ambiciozni da bi se pokušalo nadgledati jer vlada još uvek nije uspostavila sisteme za praćenje napretka. MŽK smatra da su neki pokazatelji na nivou ciljeva bili prekomplikovani ili previše na broju da bi se efikasno i tačno merila promena. Štaviše, za nekoliko indikatora nisu postavljeni osnovni podaci ili ciljevi, što otežava tačnu procenu promene. Možda naučene lekcije uključuju da svaka akcija može imati jedan ili dva pokazatelja, pokazatelji ciljeva mogu biti pojednostavljeni i za svaki bi trebalo odrediti polazne vrednosti i ciljeve.

¹ MŽK je samo neke skraćenice od originala prilagodio tako da budu u skladu sa ostatkom ovog izveštaja i u tabeli (jer je original takođe imao razlike u upotrebi skraćenica).

² Tokom istraživanja postalo je očigledno da postoje neke razlike u prevodima NSZNP. Određene akcije su različito budžetirane u tri različita jezika. Da bi se izbegla dalja zabuna MŽK je odlučila da koristi budžet albanske verzije, jer je strategija prvobitno napisana na albanskom jeziku.

³ MP, “Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju akcionog plana nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020”, Priština, Kosovo: 2018.

SEKTOR 1: PREVENCIJA I PODIZANJE SVESTI

STRATEŠKI CILJ 1: Do 2020. godine, smanjiti stavove u vidu predrasuda i ponašanja koji podržavaju nasilje u porodici, kroz informisanje, ranu edukaciju i obrazovanje i neprestano podizanje svesti pojedinaca, zajednice i društva u celini. . → **Generalno, primećen je određeni napredak u manje stavova i ponašanja u vidu predrasuda, mada oni i dalje postoje.**

OBJEKTIVI:

I.1 Izgradnja profesionalnih kapaciteta profesionalaca koji nude osnovne usluge (kao na primer: zaposleni u policiji, tužioci, nastavnici, vaspitači, lekari i drugi zdravstveni radnici, psiholozi, socijalni radnici, pravobranioci žrtava, itd.) za sprečavanje nasilja u porodici → **Delimično ispunjen: Primećen je određeni napredak, mada se može dodatno poboljšati (vidi očekivani rezultat I.1.a. i pokazatelj I.1.a.1.).**

I.2 Ohrabriti pojedince i povećati njihovo poverenje u relevantne institucije, da prijave slučajeve nasilja u porodici → **Postignut je određeni napredak u prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici, što ilustruje porast prijavljenih slučajeva, kao i intervjui sa raznim institucijama (vidi očekivani rezultat I.2.a. i pokazatelj I.2.a.1.).**

I.3 Podizanje svesti društva da ne prihvata i da ne toleriše akte nasilja u porodici → **Primećuje se povećana svest, kao što pokazuje porast angažovanosti žena i muškaraca u javnim demonstracijama, onlajn diskusijama i prijavljivanju nasilja u porodici (vidi očekivane rezultate I.3.a. i pokazatelj I.3.a.).**

OČEKIVANI REZULTATI:

I.1.a. Stručnjaci za osnovne usluge (kao što su policajci, tužioci, nastavnici, vaspitači, lekari, psiholozi, socijalni radnici, pravobranioci žrtava, itd.), da budu obučeni da identifikuju i da se bave slučajevima nasilja u porodici i bez predrasuda u ranim fazama njihovog nastanka. → **Delimično postignuto: neki su obučeni a neki ne. U većini institucija potrebna je dalja obuka kako bi se osiguralo sveobuhvatno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, profesionalizma i odsustva predrasuda.**

I.2.a. Veći broj žrtava nasilja u porodici i članove društva podstaknuti da veruju relevantnim institucijama i kao rezultat toga da što više prijavljuju slučajeve nasilja u porodici. → **Naizgled postignuto, što pokazuje porast prijavljenih slučajeva (vidi I.2.a.1.).**

I.3.a. Veći deo društva osnažiti da ospori nasilničko ponašanje, verujući da se nasilje u porodici ne može tolerisati. → **Čini se da je društvo svesnije, ali uporedivi podaci iz ankete trenutno nisu dostupni za tačno merenje promene.**

POKAZATELJI NA NIVOU CILJA

I.1. A.1 Povećati za 50% do 2020. Godine, broj obučenih u osnovnim uslugama, koje se procenjuje na stručno postupanje u slučajevima nasilja u porodici {merna jedinica} u procentima. Određeno po (razvrstano): tipu profesionalaca, opštine u kojima rade, broju obuka kao uslov svake godine, broju izvršenih procena i da li je uopšte moguće da se takve ocene urade na skali od 1 -5. Metod verifikacije (sredstva verifikacije), zvanični podaci, za sve gore navedeno, treba da budu poslani na kraju svake godine od strane svake institucije u vezi sa sprovođenjem Kancelariji Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici; godišnji izveštaj o praćenju implementacije Strategije, koji će biti pripremljen od strane Kancelarije Nacionalnog koordinatora za borbu protiv nasilja u porodici, na osnovu M & E sistema koji će biti kreiran u okviru ove strategije}

→ Iako sveobuhvatni podaci nisu bili dostupni, na osnovu uzorka koji je MŽK intervjuisala, čini se da je ovo delimično sprovedeno. Ne postoji baza podataka za registraciju obuke.

I.2. A.1. Povećati od najmanje 10% do 2020. Godine, broj prijava o slučajevima nasilja u porodici, kao rezultat povećanog poverenja pojedinaca u institucije koje nude zaštitu i tretman ovih slučajeva. Merna jedinica kao procenat. Razvrstano po: polu, starosti, specifičnim veštinama, obrazovanju, stanovanju, bračnom stanju, godištu, institucija gde se prijavljuje. Metoda verifikacije, zvanični podaci, za sve gore navedeno, treba da je poslato na kraju godine od strane svake institucije u vezi sa sprovođenjem Kancelariji Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici; godišnji izveštaj o praćenju implementacije Strategije, koja će biti proizvedena od strane Kancelarije Nacionalnog koordinatora za borbu protiv nasilja u porodici na osnovu sistema M&E koji će biti uspostavljen u okviru realizacije ove strategije, međunarodna studija koja će ponovo biti obavljena od strane MGZK tokom 2017. – Na osnovu čega smo dobili i osnovne podatke za 2014. Godinu}.

}→ Naizgled postignuto, kao što pokazuje porast prijava o nasilju u porodici koje se podnose KP, za 12% godišnje .⁴ Razvrstani podaci nisu dostavljeni i sistem naizgled još uvek ne funkcioniše za proizvodnju takvih izveštaja . Poverenje u institucije nije izmereno, jer MŽK nije sprovela anketu, na osnovu dogovora sa drugim akterima .⁵

I.3. A.1. Povećati procenat žrtava porodičnog nasilja koji primaju pomoć od porodice i zajednice, na 20% više (od trenutnog stanja) do 2020. {Merna jedinica: procenat. Razvrstano po: polu, starosti, specifičnim veštinama, obrazovanju, stanovanju, bračnom stanju, godinama. Metoda verifikacije je studija MŽK-a da se sprovede širom zemlje u 2017. I eventualno u 2019.} → Kvantitativni podaci trenutno nisu dostupni, ali kvalitativni podaci ukazuju na povećanje .

⁴ Izračunavanje MŽK prosečnog povećanja, na osnovu podataka dostavljenih od KP.

⁵ Budući da je OEBS odlučio da sprovede svoju studiju, [Anketa o nasilju nad ženama: dobrobit i sigurnost žena](#) (2019), odlučeno je da MŽK neće sprovesti anketu, kako bi se izbeglo preterano anketiranje stanovništva i sprečila ponovna traumatizacija. Iako se neki podaci mogu izvesti iz OEBS-ove studije, oni ne uključuju pitanja koja se odnose na sve relevantne pokazatelje. Kosovska agencija za statistiku planira da sprovede studiju 2021. ili 2022. koja bi možda mogla da pruži podatke za dalju procenu napretka ako se uključe ova pitanja.

AKTIVNOSTI	CILJANE GRUPE	INSTITUCIJE ZA REALIZACIJU	INSTITUCIJE PODRŠKE	VREMENSKI OKVIR	POKAZATELJI I MONITORING A	Finansiranje	Finansirano (€)	Zahteva se finansiranje (€)	Implementacija 2017	Implementacija 2020
Cilj 1.1 Izgradnja profesionalnih kapaciteta profesionalaca koji nude osnovne usluge (kao na primer: zaposleni u policiji, tužioci, nastavnici, vaspitači, lekari i drugi zdravstveni radnici, psiholozi, socijalni radnici, pravobranioci žrtava, itd) za sprečavanje nasilja u porodici.										
I. I. I. Nепrestana obuka i sertifikovanje policajaca svake godine, fokusirana na NP, po odobrenom modelu i posebnim temama	Službenici u policiji	AKSP i zaposleni u policiji	MUP Donatori	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj službenika u policiji koji su sertifikovani svake godine; Registar sa podacima oobučeni službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika	Ukupno 78,974 ⁶ Osigurano od OEBS, UNDP, EK (precizni iznosi nisu podeljeni).		Donatori 78,973.52	0.5: Neki policajci su obučeni neki nisu; nejasno je da li obuke uvek podižu profesionalne kapacitete. Nejasno je da li su razvijali neki određeni modul.	0.5: Završeno prema izveštaju o praćenju MP za 2017-2018. ⁷ Ipak, praćenje MŽK sugeriše da svi službenici učestvuju u obuci o nasilju u porodici, ali samo JINP prolaze redovnu obuku o tome; nejasno da li su obuke uvek poboljšavale profesionalne kapacitete .

⁶ Sve brojeve u tabeli MŽK je zaokružila na najbliži evro da bi se olakšala prezentacija nalaza i prilagodila predavljanju brojeva na engleskom jeziku.

⁷ MP, „Prvi izveštaj o praćenju sprovođenja Akcionog plana i Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018.

I.1.2. Nprestana obuka i sertifikovanje zdravstvenih radnika svake godine, fokusirana na NP, po odobrenom modelu I posebnim temama	Službenici u zdravstvu	Ministarstvo zdravstvu	Centri porodične medicine, UNFPA	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj službenika u zdravstvu koji su sertifikovani svake godine; Registar sa podacima o obučanim službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika	Ukupno 56,879		Vlada 28,416 Donatori 28,463	0: MŽK nije našao dokaze takve obuke.	0.5: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP, ali samo nekoliko zdravstvenih radnika je obučeno. ⁸ Samo nekoliko njih sertifikovano od strane Lekarske komore. Praćenje MŽK sugeriše da znanje među nekoliko njih i dalje nedostaje.
I.1.3. Nprestana obuka i sertifikovanje tužilaca svake godine, fokusirana na NP, po odobrenom modelu i posebnim temama	Tužioci	Sudski institut Kosova u saradnji sa Sudskim savetom i Savetom tužilaca	Donatori i međunarodne organizacije	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj tužilaca koji su sertifikovani svake godine Registar sa podacima o obučanim tužiocima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog tužioca	Ukupno 11,992		Donatori 11,992	0.5: Imalo je nekih obuka, međutim obuka još uvek nije institucionalizovana.	I: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP i NKPNP. 73 tužioca su učestvovala u obukama o nasilju u porodici i bila su sertifikovana. ⁹
I.1.4. Nprestana obuka I sertifikovanje sudija svake godine, fokusirana na NP, po odobrenom modelu i posebnim temama	Sudije	Sudski institut Kosova u saradnji sa sudskim savetom i savetom tužilaca	Donatorii međunarodne organizacije	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj sudija koji su sertifikovani svake godine Registar sa podacima o obučanim sudijama, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog sudije.	Ukupno 9,732		Donatori 9,732	0.5 Imalo je nekoliko obuka, međutim ne izgleda da su institucionalizovane.	0.5: Obuka ad-hoc i pruža se samo ako su je sudije zatražile, prema Akademiji pravde.

⁸ Intervju MŽK sa NKPNP, 2021; informacije iz MZ, 2021.

⁹ Informacije pružene od strane Tužilačkog saveta Kosova za period od 2017. do 2020. godine.

I.1.5. Nепrestana obuka i sertifikovanje Zaštitnika žrtava svake godine, fokusirana na NP, po odobrenom modelu i posebnim temama.	Zaštitnici žrtava	Državno tužilaštvo	Donatori i međunarodne organizacije	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj ZŽ koji su sertifikovani svake godine Registar sa podacima o obučanim ZŽ, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog ZŽ.	Ukupno 16,702		Donatori 16,702	0.5: Oni su obučeni, međutim nije jasno da li su odobreni posebni moduli i da li su isti institucionalizovani.	0.5: ZŽ su pohađali obuku neprekidno, ali nisu dobili sertifikat .
I.1.6. Nепrestana obuka i sertifikacija zaposlenih u CSR, CSO i KZ svake godine, fokusirano na NP, po odobrenom modelu i posebnim temama	Socijalni radnici, Službenici za RR i zaposleni u CSR, CSO, KZ	Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu	CSR CSO KZ Opštine ODO	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj službenika koji su sertifikovani svake godine Registar sa podacima o obučanim službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika.	Ukupno 38,682		Donatori 38,682	0.5: Razvijen je jedan modul; neki zaposleni su učestvovali na obuci. Ipak, obuka je bila ad hoc i još uvek nije institucionalizovana.	0.5: Od 2017. do 2020. godine održana je 161 obuka o nasilju u porodici, kroz koju je sertifikovano 447 službenika . Praćenje MŽK sugerše neka ograničenja u znanju; CSO i KZ nisu svi pohađali obuku.
I.1.7. Nепrestana obuka na godišnjoj osnovi kao i sertifikovanje profesionalnog osoblja (kao na primer: nastavnici, učitelji direktori, pedagozi, psiholozi, upravni odbori škola, roditelji, službenici iz opštinskih direkcija za obrazovanje) fokusirana na NP, sa posebnim temama i odobrenim modelom.	Psiholozi Nastavnici i učitelji	Odeljenje za profesionalni razvoj nastavnika MONT	RKO Direktori škola, NVO	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar Obuke; Broj sertifikovanih na godišnjoj osnovi (4 grupe od po 80 učesnika); Registar sa podacima o obučanim službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika	Ukupno 25,057 Potrošeno: 30,400		Donatori 25,057	0	0.5: Prema izveštaju o praćenju MP, napredak postoji i MONT je izjavio da je završena. Međutim, MŽK je pronašla minimalne dokaze o doseg.

I.1.8. Nprestana obuka i sertifikacija novinara i zaposlenih u medijima svake godine, oko načina kako se mediji mogu koristiti kao sredstvo za sprečavanje NP-a.	Novinari Direktori medija	MALS, UNK (Udruženje novinara Kosova)	MRSZ,	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj sertifikovanih svake godine; Registar sa podacima o obučanim službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika.	Ukupno 9,494		Donatori 9,494	0	0.5: Savet Evrope i OEBS su saradivali sa medijima.
I.1.9. Nprestana obuka i sertifikacija zaposlenih u NVO svake godine, fokusirana na NP, sa posebnim temama i odobrenim modelom	Službenici u NVO-ima	MRSZ Opština ARR	NVO Opština Donatori	2016-2020	Broj odobrenih modula sa posebnim temama za NP; Odobreni godišnji kalendar obuke; Broj sertifikovanih svake godine; Registar sa podacima o obučanim službenicima, ažuriran na osnovu ponuđenih treninga i sertifikovanja svakog službenika	Ukupno 17,189 Nema podataka o budžetu		Donatori 17,189	0.5: Neki NVO-i i su organizovali podizanje kapaciteta pravnog kadra, o vrstama NP-a. Ipak, ne izgleda da će biti odobrenih modularnih i institucionalnih obuka.	I: Redovna obuka o nasilju u porodici održana je u 2018. i 2019. godini putem ARP i MRSZ. Neke NVO su organizovale i pohađale obuku.
Posebni cilj 1.2. Ohrabriti pojedince i povećati njihovo poverenje u relevantne institucije, da prijave slučajeve nasilja u porodici										
I.2.1. Sistematizacija psihologa i pedagoga u školama (Svake godine je planirano 80 pedagoga/psihologa)	Škole	MONT	MF, Opštine	2017 - 2020	Broj pedagoga i psihologa koji su imenovani svake godine; Broj prikupljenih informacija od njih za NP slučajeve; Broj slučajeva koje psiholozi i pedagozi prijavljuju Mehanizmu za koordinaciju (u opštinama gde isti postoji) ili policiji	Ukupno 2,016,000 Nema podataka o budžetu	Vlada 2,016,000		0	0.5: U školama je zaposleno 50 pedagoga i 59 psihologa. Broj se povećao, ali nije ispunio cilj ¹⁰ (2017 = 79; 2018 = 84; 2019 = 99; 2020 = 109). Broj prijavljenih slučajeva je nejasan.

¹⁰ Na osnovu intervjua MŽK sa zvaničnicima na opštinskom nivou: u Prištini za 40.000 učenika ima 9 psihologa i 3 ili 4 pedagoga, a samo 9 škola ima psihologa. U Uroševcu, u ruralnim područjima nema psihologa ili pedagoga, ali osnovne škole u gradu imaju 7 psihologa, 4 pedagoga i 2 sociologa a srednje škole imaju 4 psihologa. U Đakovici ruralna područja takođe nemaju psihologe ili pedagoge. U Gnjilanu, predstavnik opštinskog odeljenja za obrazovanje nije imao informacije u vezi sa brojem psihologa i pedagoga u školama. U Mitrovici je predstavnik tvrdio da škole sa najmanje 1,000 učenika imaju psihologa ili pedagoga, ali detaljnije informacije nisu dostupne.

I.2.2. Izmena/ dopuna Administrativnog uputstva za imenovanje psihologa i pedagoga (Znači, izmene i dopune A.U 26/ 2013 –odabir službenika–da ne bude ograničen broj učenika za postojanje pedagoga ili psihologa, već da svaka škola ima svog pedagoga i psihologa)	Pedagozi, Psiholozi Škole	MONT	Direkcije za obrazovanje MRSZ	Poslednje tromesečje 2016.	Promenjeno Uputstvo	Ukupno 280	Vlada 280		0	0: Izveštaj o praćenju MP-a ukazuje na napredak, ali nisu pružene konkretne informacije. MONT je izjavio da ovo nije napredovalo.
I.2.3. Informisanje javnosti kroz medije o zakonima na snazi, ponuđenoj zaštiti i nadležnim institucijama kojima se mogu obratiti	Cela javnost (poseban fokus na ženama)	Nezavisno udruženje novinara	Mediji, policija, PŽ, Opština, donatori i međunarodne organizacije	2016-2020	Broj televizijskih ili radio emisija koje su organizovane Broj televizijskih spotova proizvedenih i prikazanih, (učestalost njihovog prikazivanja je takođe veoma bitna)	Ukupno 87,039 Osigurano: Teško je proceniti jer ima mnogo angažovanih aktera; ARP je u 2019. godini za prevenciju potrošila 5,860 €. ¹¹		Donatori 87,039	0.5: Tokom 16. dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, neki akteri su promovisali zakonodavstvo na TV-u.	I: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP i NKPMP. Takođe postoje dokazi o programima i spotovima na televiziji, radiju i društvenim medijima .

¹¹ Ovo možda nije bilo relevantno samo za ovu budžetsku liniju; moglo se odnositi i na dodatne budžetske linije.

I.2.4. Proizvodnja/distribucija informacija o zakonima na snazi, ponuđenoj zaštiti i nadležnim institucijama kojima se mogu obratiti	Cela javnost (poseban fokus na ženama)	MONT Direkcija za obrazovanje u opštinama, SRR u opštinama	Resorna ministarstva Članovi MK donatori i međunarodne organizacije	2016-2020	% stanovnika koji su bolje upoznati sa zakonima na snazi, zaštitom koja se nudi i institucijama kojima se mogu obratiti; Raznovrsnost sredstava koje koristimo, (brošure, poster, itd.); Broj pripremljenih materijala koji su distribuirani svake godine detaljno po tematikama, opštinama i institucijama koje su to pripremile	Ukupno 61,700 Osigurano: Teško proceniti s obzirom da su angažovani mnogi akteri.		Donatori 61,700	0.5: Tokom 16. dana, neki akteri su proizveli informacije o zakonodavstvu i dostupnoj zaštiti. Podizanje opšte svesti će se proceniti u 2020. godini.	I: Informacije su široko distribuirane. Ne može se proceniti % dostignutog stanovništva, ali to je verovatno pokazatelj na nivou objektiviteta. MONT nije imao informacije, a NKPNP je rekao da je potreban dalji rad.
I.2.5. Implementacija NAP-a uz odgovornost i profesionalnost	PK, CSO, MZ, MD, Skloništa	Svaka institucija koja je navedena u NAP-u	Odgovorne institucije i NVO	2016-2020	Broj žalbi za nesprovođenje NAP-a predstavljena od KNKNP, detaljno od strane institucija koje nisu sprovodile NAP. Broj akcija sprovedenih od strane KNKNP i resornih ministarstava, protiv institucija protiv kojih su predate žalbe. Broj redovno obučeni osoba svake godine za NAP. Broj škola opremljenih sa formularima za NAP kao i za ocenjivanje NP-a Broj formulara koji su distribuirani od strane obrazovnih institucija za sprečavanje NP-a kao i za sprovođenje NAP-a	Ukupno - ARP je potrošila na obuku o SOP: 8,339€			0: Nije podneta nijedna žalba. Nacionalni koordinator još uvek nije imenovan. Škole nemaju znanja o SPD-u i izveštavanju.	0.5: Institucije koje imaju odgovornosti prema SOP-ima imaju znanje o SOP-ima i tome kako ih primeniti. Neki, ali ne svi, bili su obučeni za SOP. Nije utvrđena nijedna žalba, nisu preduzete mere ili pronađene informacije o opremanju škola mehanizmima za žalbe. MZ i MONT nemaju podatke. ARP je održala obuku o SOP i sertifikovala 218 službenika.

Posebni cilj 1.3. Podizanje svesti društva da ne prihvata i da ne toleriše akte nasilja u porodici										
I.3.1 Razmatranje Okvirnih nastavnih planova i programa (ONPP) preduniverzitet-skog obrazovanja i uključivanje u njih i standardizovani h informacija u vezi sa NP-om, kao i raspode- la informacija o NP, radnim grupama za izradu programa pred- meta– kategorizovano na osnovu svih grupa prema kojima se može sprovesti nasilje (žene, deca, starije osobe, osobe sa invaliditetom, LGBT, nacionalne manjine, itd), vrste nasilja kao i gde treba prijaviti slučajeve nasilja	Učenici, nas- tavnici	MONT	ARR, NVO MF	2016 -2017	Broj razmotrenih planova detal- jno po tematikama i godinama; Broj obuhvaćenih programa, detaljno po vrstama nasilja kao i po tome gde treba prijaviti slučajeve nasilja	Ukupno 18,789	Vlada 18,789		0	I: Svi oblici rodno zasno- vanog nasilja sada su deo nastavnog programa. Neki didak- tički materijali koji se bave slučajevima nasilja u po- rodici takođe su distribuirani po školama. Nema dostup- nih informacija o budžetu.
I.3.2. Periodične nacionalne studije o fenomenu, prisutnosti i profilu nasilnika u porodici/ žrtava nasilja u porodici, itd.	Javnost	Kancelarija nacion- alnog koordina- tora protiv NP-a (KNKPNP)	ARR Resorna ministarstva Lokalne institucije; NVO; Donatori, međunar- odne organizacije	2017 2020	Objavljene studije	Ukupno 26,690 ADA/ MŽK 50,000 ¹²	Vlada 13,345 Donator 13,345	0 tokom ovog perioda.	0.5: Nema izveštaja iz NKPNP-a. Izveštaj OE- BS-a i sadašnji izveštaj MŽK sadrže neke od ovih infor- macija.	

¹² Uz podršku Austrijske agencije za razvoj (ADA), MŽK je u ovom periodu potrošila približno 50,000 na istraživanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

I.3.3. Priprema godišnjih statističkih biltena o broju prijavljenih i tretiranih slučajeva na multidisciplinarni način	Stručnjaci iz različitih oblasti	Kancelarija nacionalnog koordinatora ARP Opština	Resorna ministarstva Lokalne institucije, članovi MK, NVO, Donatori, međunarodne organizacije	2017-2020	Broj statističkih biltena izdatih svake godine, na centralnom i lokalnom nivou, obuhvatajući i njihovo objavljivanje na internetu	Ukupno 47,932	Vlada 47,932		0.5: Redovne publikacije ZZ-a (takođe onlajn). Ostali nisu publikovali podatke, ali ih obezbeđuju kada se zahtevaju.	0.5: Iako pojedinačne institucije imaju ove podatke, oni nisu objavljeni onlajn i podatke o multidisciplinarnom pristupu NKPMP nije objavio.
I.3.4. Organizovanje nacionalnih kampanja za podizanje svesti svake godine, sa temama utvrđenim u skladu sa danima/ međunarodne kampanje organizovane u istu svrhu, kao i različite ciljane grupe pojedinaca koji su više pogođeni nasiljem u porodici, kao što su žene, deca, starije osobe, osobe sa ograničenim sposobnostima, LGBT, RAE zajednica [Roma, Aškalija i Egipćana] ¹³ .	Cela javnost	Kancelarija za dobro upravljanje (KPU)	Resorna ministarstva Lokalne institucije, članovi MK, NVO, Donatori međunarodne organizacije, KPU	2016-2020	Broj organizovanih kampanja Koodinirani kalendari aktivnosti Vrste; Realizovanih aktivnosti, broj učesnika na njima, detaljno na osnovu uključenih Grupa; Broj godišnjih aktivnosti pri MONT-u (pod temom „Želim sretan život u svojoj porodici“ – deca ne žele nasilje u krugu porodice); Broj aktivnosti održanih sa učenicima i roditeljima po nekim nastavnim predmetima maternji jezik, građansko obrazovanje, umetnost, itd.). ¹⁴	Ukupno 104,081 Kampanje ARP za podizanje svesti, uključujući obuke i subvencije: 10,680 € ¹⁵ ADA/ UNW/ MŽK 20,000 ¹⁶	Vlada 42,873 Donatori 61,208	0.5: Tokom 16. dana aktivizma, koodinirajuća kampanja sa nekim aktivnostima. Nejasno je da li ima određenih ciljanih grupa, ili da li je MONT nastavio svoje aktivnosti, uključujući svoje aktivnosti, uključujući i sa učenicima i roditeljima na institucionalizovani način.	0.5: Kancelarija za dobro upravljanje nije, već kampanje koje su organizovali drugi akteri. Kalendar 16 dana koodinirao UNW. Broj učesnika je teško proceniti. Izgleda da su kampanje ciljale žene, decu, osobe sa invaliditetom, LGBT i RAE, ali nije jasno da li su starije osobe bile ciljane. MONT nije imao informacije.	

¹³ Imajte na umu da se ova skraćena koristi u zvaničnom NSPNP i samim tim se koristi i ovde. MŽK nije cilj da sugerise da su Romi, Aškalije i Egipćani homogena grupa. MŽK poštuje da su to tri različite etničke grupe.

¹⁴ Kao naučena lekcija, prema mišljenju MŽK, ovo je previše pokazatelja za neku aktivnost i veoma je teško nadgledati i pratiti na nacionalnom nivou. Možda bi to moglo biti pojednostavljeno u budućem NSPNP.

¹⁵ ARP je pružila informacije uglavnom povezane sa podizanjem svesti, koje su iznosile ovu šifru 2019. godine. Međutim, tome su mogle doprineti i druge budžetske linije.

¹⁶ Uz podršku ADA i UNW, MŽK je potrošila približno 20,000 na različite oblike podizanja svesti, što je takođe uključivalo medije i informisanje ranjivih grupa.

I.3.5. Uključivanje političara u aktivnostima za podizanje svesti uz emitovanje određenih poruka iz KNKPNP za podizanje svesti stanovništva protiv nasilja u porodici	Političari Žene poslanice	Skupština	ARR Skupštine opština NVO	2016-2020	Broj organizovanih aktivnosti, broj učesnika političara, prikazano po polu, po političkim strankama koje zastupaju, itd.	Ukupno 13,010		Vlada 13,010	0	0.5: Ponekad su se političari pojavljivali u materijalima za podizanje svesti.
I.3.6. Konstantno održavanje Predavanja svake godine od strane sudija i tužilaca za podizanje svesti Mladih stručnjaka u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici (primer: predavanja sa studentima i pripravnicima se održava svake godine od strane Foruma žena sudija i tužilaca).	Studenti na pravnom fakultetu i društvenim naukama	Državno tužilaštvo, osnovni sudovi	MP, Opštine, ARR, SPNP	2016 - 2020	Broj održanih predavanja svake godine, u skladu sa detaljnim temama i institucijama koje su sprovele (sudovi, tužilac) u opštinama u kojima se održavaju.	Ukupno 5,000 Osigurano: Iznos nije podeljen sa MŽK.	Vlada 5,000		0.5: Učinjeno uz podršku USAID-a i EULEKS-a. u toku.	1: Održava se svake godine, prema Tužilačkom savetu.
I.3.7. Uključivanje reintegriranih žrtava nasilja u porodici je poslužilo kao model za osnaživanje u aktivnostima podizanja svesti (uz njihovu dobru volju i njihovo puno odobrenje)	Rizične grupe	Opštine, MP, ARR	MP, ARR, NVO	2018-2020	Broj organizovanih aktivnosti uz prisustvo re-integriranih žrtava, broj učesnika, itd.	Ukupno 16,000	-	Donatori 16,000	0	0.5: U jednom identifikovanom primeru to je učinjeno.

SEKTOR 2: ZAŠTITA I KOORDINACIJA

STRATEŠKI CILJ 2: Da obezbedimo do 2020. godine sveobuhvatne i efikasne institucionalne mehanizme za brzu reakciju nad slučajevima nasilja u porodici, i među-institucionalnu odgovornu saradnju između učesnika, na centralnom i lokalnom nivou za zaštitu i upravljanje ovim slučajevima. → Samo delimično primenjeno; identifikovani su dokazi o sporom odgovoru i preostalim slabostima u međuinstitucionalnoj saradnji i upravljanju slučajevima, mada su primetna neka poboljšanja kod novih KM.

OBJEKTIVI:

2.1. Unapređivanje sveobuhvatnih politika u okviru zaštite žrtava nasilja u porodici. → Početni koraci preduzeti u inkorporiranju IK u Ustav i usvajanju izmenjenog i dopunjenog KZK-a, ali nekoliko politika i standarda tek treba uspostaviti.

2.2. Poboljšanje funkcionalizacije postojećih institucionalnih koordinirajućih mehanizama na lokalnom nivou, i njihovo podizanje u opštinama gde nedostaju. → Poboljšanje je primetno, ali KM nisu uspostavljeni i ne funkcionišu na celom Kosovu.

2.3. Poboljšanje koordinacije i među-institucionalne saradnje između lokalnog, centralnog nivoa i organizacija civilnih društva za zaštitu žrtava kroz razjašnjenje uloga, dužnosti i odgovornosti svake odgovorne institucije u pružanju adekvatnih usluga. → Delimično sprovedeno: čini se da se koordinacija poboljšala među nekim KM, ali ograničene usluge ostaju na raspolaganju, što je povezano sa ograničenjima u nacionalnom zakonodavstvu.

Očekivani rezultati:

2.1.a. Više sveobuhvatnih politika i unapređenih standarda, primenjivih s odgovornošću, za zaštitu žrtava nasilja u porodici. → Početni koraci preduzeti u inkorporiranju IK u Ustav i usvajanju izmenjenog i dopunjenog KZK-a, ali nekoliko politika i standarda tek treba uspostaviti. Potrebna je dalja primena.

2.2.a. Funkcionalni i efikasni institucionalni koordinirajući mehanizmi, rasprostranjeni na celoj teritoriji Kosova. → Poboljšanje je uočljivo, ali KM nisu uspostavljeni i funkcionalni na celom Kosovu i nisu uvek efikasni.

2.3.a. Više podignutih među-institucionalnih i koordiniranih usluga preko centralnog i lokalnog nivoa za zaštitu žrtava nasilja u porodici, na celom Kosovu, specijalizovani i raznoliki prema zahtevima i predviđenim standardima u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu. → Delimično sprovedeno: čini se da se koordinacija poboljšala među nekim KM, ali ograničene usluge ostaju na raspolaganju, što je povezano sa ograničenjima u nacionalnom zakonodavstvu.

POKAZATELJI NA NIVOU OBJEKTIVA (€)

2.1.a.1. Porast u meri od 50 procenta do 2020. godine, broj politika i primenjenih poboljšanih standarda za zaštitu žrtava nasilja u porodici. {Merna jedinica: procenat. Podeljeni prema: vrsti politika ili usvojenih poboljšanih standarda svake godine, koji se redovno primenjuju od institucija, prema opštinama. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve, kao iznad, poslati na kraju godine od svake institucije koja primenjuje isto, Kancelariji nacionalnog koordinatora protiv NP-a; godišnji izveštaj nadgledanja primene strategije koji će se pripremiti od Kancelarije nacionalnog koordinatora protiv NP-a, na osnovu sistema M&E-a koji će se stvoriti u okviru primene ove strategije} → Teško je meriti u procentima prema pokazatelju, ali usvojene su neke nove politike i standardi kao što je detaljno opisano u ovom izveštaju. Primena zahteva dalji rad.¹⁷

2.2.a.1. Porast za najmanje 50 procenta efektivnosti i efikasnosti od 2017. godine do 2020. godine funkcionisanja 13. postojećih koordinirajućih mehanizama.. {Merna jedinica: procenat. Podeljeni prema: opštinama gde postoje KM-ovi. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve kao iznad, uzetih iz procene za funkcionisanje KM-ova koji se mogu realizovati tokom 2016. godine} → Naizgled delimično sprovedeno nakon obuke, ali poboljšana efikasnost nije nužno jasna.¹⁸

2.3.a.1 Osnivanje osam novih koordinirajućih mehanizama svake godine počevši od 2017. godine, u opštinama gde nedostaju. {Merna jedinica: broj. Podeljeni prema: opštinama, institucijama koje podržavaju podizanje KM-ova, godinama osnivanja, broju institucija koja učestvuju, itd. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve kao iznad, poslati na kraju godine od svake institucije koja primenjuje isto, Kancelariji nacionalnog koordinatora protiv NP-a; godišnji izveštaj nadgledanja primene strategije koji će se pripremiti od Kancelarije nacionalnog koordinatora protiv NP-a, na osnovu sistema M&E-a koji će se stvoriti u okviru primene ove strategije} → Delimično sprovedeno. Ukupno je osnovano 6 novih KM (ne godišnje), koji se nalaze u: Uroševcu, Elez Hanu, Obiliću, Mamuši, Mališevu i Južnoj Mitrovici. Ovo je uključivalo tri u 2018., dva u 2019. i jedan u 2020. Ostale informacije nisu bile dostupne.

2.4.a.1. Porast među-institucionalnih i koordinirajućih usluga za zaštitu žrtava NP-a, od najmanje 3. procenta, počevši od 2018. godine. usluge trebaju biti raznovrsne prema traženim standardima u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu. → Delimično sprovedeno: Iako je metoda merenja nejasna i stoga je teško izmeriti, čini se da se koordinacija poboljšala među nekim KM-ima. Ograničene usluge i dalje su na raspolaganju, što je povezano sa preostalim ograničenjima u nacionalnom zakonodavstvu.

¹⁷ Po mišljenju MŽK ovaj pokazatelj je bio nepotrebno složen i težak za merenje. Možda bi jednostavniji pokazatelj bio broj novih politika i standarda koji se primenjuju, sa postavljenim jasnim odrednicama i ciljevima.

¹⁸ Po mišljenju MŽK, ovaj pokazatelj je bilo teško izmeriti, posebno jer značenje efikasnosti nije bilo jasno definisano i podaci nije izgledalo da su bili dostupni.

Specifični objektiv 2.1. Unapređivanje sveobuhvatnih politika u okviru zaštite žrtava nasilja u porodici										
2.1.1. Ponovno razmatranje politika i postojećih programa	Žrtve, izvršioци	NSPNP	ARP, odgovarajuća ministarstva, međunarodne organizacije, NVO-i,	2016-2020	Broj ponovno razmotrenih programa i pripremljenih predloga; Broj odobrenih izmena	Ukupno 5,866 ARP 56,892 ¹⁹	Vlada 5,866		0	0.5: ARP je izvršila procenu SOP-a, ali izgleda da nijedna politika i program nisu revidirani.
2.1.2. Pregled potreba za izmenu i dopunu obrazaca PSD-ova	Žrtve	ARP	Odgovarajuća ministarstva, međunarodne organizacije, NVO-i i,	2017 - 2018	Broj novih predloženih oblika referisanja; Broj novih primenjenih oblika referisanja	Ukupno 392 ARP 5,821	Vlada 392		0	0.5: ARP je pregledala potrebne izmene i dopune SOP-a, uključujući pet radionica, ali nije mogla da predloži promene i nove obrasce dok se ne usvoje novi relevantni zakoni.
2.1.3. Pобољшanje standarda usluga za Žrtve /preživelih nasilja u porodici	Žrtve i moguće žrtve	MRSZ	ARP, NSPNP, NVO-i, međunarodne organizacije, MZ, domovi zdravlja, opštinske direkcije za zdravstvo	2018 – 2020	Broj novih predloženih standarda; Broj poboljšanih/ odobrenih standarda	Ukupno 157	Vlada 157		0	0

¹⁹ U vezi sa ovom aktivnošću 2.1.1., ARP je napisala na nacrtu izveštaja da su potrošili 4,352 u 2018 i 42,540 u 2019. godini u vezi sa pregledom i izmenama postojećih politika i programa, kao i na obuku i subvencije za NSPNP. Stoga se ovaj ukupan iznos može odnositi i na druge aktivnosti i budžetske linije, ali je ovde uključen u totalu.

Specifični objektiv 2.2. Povećanje funkcionalizacije postojećih institucionalnih koordinirajućih mehanizama na lokalnom nivou i njihovo osnivanje u opštinama gde nedostaju										
2.2.1. Povećanje odgovornosti SRP-ova kako bi obuhvatili zadatak lokalnog koordinatora KM-ova, kao njihovu adekvatnu kompenzaciju u skladu sa dodatim odgovornostima	SRP-ovi i KM-ovi	Opština	MRSZ, donatori	2016 - 2020	Opis rada SRP-ova obuhvata njihovu odgovornost kao koordinatori KM-ova; Usklađena plata u skladu sa odgovornostima.	Ukupno 66,000 Za NP nije izdvojen jasan budžet.	Vlada 66,000		0	0.5: U opštinama koje se prate, SRP-ovi sada koordiniraju KM-ove, osim u Uroševcu gde je postavljen zamenik predsednika opštine. MŽK nije pronašla naznake uključivanja u opise poslova ili povećane naknade.
2.2.2. Stvaranje sistema za upravljanje podacima tretiranih slučajeva na koordiniran način od KM-ova	Članovi KM-ova	Opština, NSPNP	Odgovarajuća ministarstva, Policija Kosova, članovi KM-ova, Osnovni sudovi, Osnovna tužilaštva, Sudski savet Kosova, donatori, međunarodne organizacije	2016-2020	Stvorena baza podataka; Sastavljeni periodični izveštaji i dostavljeni kod članova KM-ova i pri NSPNP-u	Ukupno 56,632 UNW	Vlada 13,832	Vlada 7,600 Donatori 35,200	0	0.5: Postoji funkcionalna baza podataka u koju relevantne institucije unose podatke. Međutim, nije svaka institucija dosledno unosila sve podatke, a periodični izveštaji nisu bili dostupni.
2.2.3. Obučavanje članova KM-ova o među-institucionalnoj saradnji i korišćenje sistema upravljanja podacima za tretiranih slučajeva na koordiniran način od KM-ova	Članovi KM-ova	KAP i drugi institucionalni mehanizmi koji pružaju obuke	KAP i drugi institucionalni mehanizmi koji pružaju obuke	2016-2020	Procenat članova KM-ova koji su obučeni za korišćenje sistema, upravljanje podacima tretiranih slučajeva na koordiniran način; poboljšani kapaciteti demonstrirani preko efektivnog i efikasnog korišćenja sistema za upravljanje podacima	Ukupno 43,980		Donatori 43,980	0	0.5: Neke institucije su prošle obuku o korišćenju baze podataka. Međutim, ne unose svi podatke dosledno, što sugerise samo delimično poboljšane kapacitete.

2.2.4 Rasprostranjivanje opštinskih koordinirajućih kapaciteta u opštinama gde nedostaju	Žrtve i njihova deca	MALS	Odgovorne institucije članice KM-ova	2016 - 2020	Broj novoosnovanih KM-ova; Broj potpisanih sporazuma o razumevanju	Ukupno 199,991 Nije poznat budžet dodeljen za KM.	Vlada 199,991		0: Broj opština sa KM ostaje isti kao i pre usvajanja strategije ((12).	0.5: Postoji još 6 KM, ali ne u svim opštinama gde nedostaju. Čini se da je ovo finansirano od strane međunarodnih akteri, a ne kroz institucionalizovano vladino finansiranje. Potpisano 17 Memoranduma o razumevanju.
2.2.5. Stvaranje pod-linije za finansiranje Kancelarije za ravnopravnost polova na opštinskom nivou i podrška funkcionalizacije KM-ova	KM-ovi	Opštine	Odgovorne institucije članice KM-ova	2017 - 2020	Broj opština koje svake godine stvaraju jednu budžetsku liniju za funkcionisanje KM-ova,	Ukupno -			0 Većina opština još uvek nemaju posebne budžetske linije	0: Opštine imaju budžetske linije za kancelarije za rodnu ravnopravnost, ali nije jasno da li te linije finansiraju funkcionisanje KM-ova. Stalne budžetske linije koje nisu utvrđene Zakonom o finansiranju lokalne samouprave ili u budžetima.

Specifični objektiv 2.3. Poboljšanje među-institucionalne koordinacije i saradnje između centralnog, lokalnog nivoa i organizacija civilnog društva, za zaštitu žrtava preko razjašnjenja uloga, dužnosti i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga.										
2.3.1. Dodavanje usluga besplatne pravne pomoći, za žrtve nasilja u porodici	Žrtve, porodica	MP	Sud, Advokatska komora NVO-i	2016 – 2020	Broj novih usluga besplatne pravne pomoći, osnovanih godišnje (objektiv može biti i rasprostranjivanje po opštinama)	Ukupno 229,545 Nije izdvojen nijedan poznati budžet.	Vlada 229,545		0	0.5: Od jula 2018. otvoreno je 14 mobilnih kancelarija i nude besplatnu pravnu pomoć kroz 7 kancelarija za besplatnu pravnu pomoć. Ponuđene su neke nove usluge..
2.3.2. Dodavanje broja zaštitnika koji govore srpski (kao govornici drugih jezika prema ne-većinskim zajednicama koje žive na Kosovu) u postojećim kancelarijama, kao zaštitnici Žrtava (tu gde nedostaju, npr. na severu)	Žrtve i njihova deca	Državno tužilaštvo, ZZ-ovi	NSPNP, donatori, zaštitnici žrtava	2016-2020	Broj ZZ-ova koji govore srpski ((kao govornici drugih jezika prema ne-većinskim zajednicama koje žive na Kosovu) dodatih u postojećim kancelarijama; Broj novih otvorenih kancelarija (objektiv je geografski opseg)	Ukupno 251,400 Nije izdvojen nijedan poznati dodatni budžet.	Vlada 251,400		0	0.5: Dodato je 15 novih ZZ, uključujući dva koji govore srpski, dva koji govore turska i jedan koji govori bosanski jezik. Nijedan ne govori romski. Nisu osnovane nove kancelarije, ali prema KZPŽ nisu potrebne.
2.3.3. Dodatak broja osoblja za usluge postojeće besplatne telefonske linije sa radnicima koji govore srpski (kao govornici drugih jezika prema ne-većinskim zajednicama koje žive na Kosovu) kao rasprostranjivanje ove usluge u zonama gde nedostaje (npr. na severu)	Žrtve i moguće žrtve	Državno tužilaštvo	NSNP, MUP, NVO-i, Međunarodne organizacije, opštine, donatori	2016 - 2017	Broj osoba koji govore srpski, dodatih za uslugu postojeće telefonske linije za pomoć (kao govornici drugih jezika prema ne-većinskim zajednicama koje žive na Kosovu). Osnovana služba tu gde nedostaje	Ukupno 198,720 Nije izdvojen nijedan poznati dodatni budžet.	Vlada 198,720		0 Oni nisu povećali broj osoblja. Ipak, ZZ-ovi su rekli da govorne lokalne jezike	0.5: Nema povećanja broja osoblja ZZ za telefonske linije. Međutim, osoblje govori albanski i srpski. Na severu Kosova dostupne su dve linije za pomoć.

2.3.4. Stvaranje među-opštinskog partnerstva (regionalnog) za identifikovanje, referisanje, prihvatanje, rehabilitaciju i osnaživanje žrtava NP-a.	Žrtve i njihova deca	Opštine, MUP, MRSZ	CSR-ovi prihvatilišta, Regionalna Policija, NVO-i, međunarodne organizacije	2016 - 2020	Broj potpisanih regionalnih sporazuma; Procenat opštinskih budžeta, prenetih za ovu svrhu	Ukupno -			0.5: ovo postoji u nekim opštinama, ali ne u ostalima.	0.5: 64 regionalna partnerstva postoje. Međutim, samo četiri opštine imaju podeljene budžete.
2.3.5. Pобољшanje usluga za svedoke nasilja u porodici, sa posebnim naglaskom na decu – dečake iznad 12. godina	Deca, Dečaci iznad 12. godina	CSR-ovi	Opština, NVO-i	2016 - 2020	Broj osnovanih usluga za svedoke nasilja u porodici. Broj centara koji omogućuju zaštitu tretman dece iznad 12. godina.	Ukupno 97,915 Nije izdvojen budžet.	Vlada 97,915		0	0.5: U nekim CSR postoje posebne prostorije za intervjuisanje dece (od UNICEF). Još uvek nema određenog prostora za dečake starije od 12 godina sa majkama, mada Nada i Domovi za decu i SoS Kinderberg i dalje individualno tretiraju dečake.

2.3.6. Prilagođivanje usluga za zaštitu, kako bi bile dostupne za grupe osoba sa posebnim potrebama (kao što su osobe sa invaliditetom, LGBT, ne-većinske zajednice – pružanje usluge na njihov jezik, itd), u skladu sa poboljšanim usvojenim standardima, na osnovu onih međunarodnih	Žrtve NP-a, pogotovo one sa posebnim potrebama ili posebnim grupama,	MRSZ, NSNP i treće strane koje učestvuju	Opština, NVO-i	2017-2020	Broj usluga za zaštitu, prilagođenih za tretiranje grupa sa posebnim potrebama ²⁰	Ukupno ²¹			0	0: Još uvek postoje komplikacije sa pristupačnošću za ljude sa različitim sposobnostima. Nejasno je da li službe za zaštitu stižu do LGBT osoba. Nove usluge dostupne su srpskoj manjini, ali nije jasno da li su dostupne i drugima.
2.3.7. Povećanje izvora osoblja, Kancelarije nacionalnog koordinatora protiv NP-a, koji u svom opisu rada trebaju imati specifične odgovornosti za primenu sprovođenja i nadgledanje strategije nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici	KNKPNP	MF,		2017-2020	Procenat dodatog budžeta u KNKPNP Broj dodatog osoblja u KNKPNP (najmanje 1 osoba)	Ukupno 32,256	Vlada 32,256		0	0: Nije dodat stalni državni budžet ili osoblje.
2.3.8. Podizanje konsolidovanog sistema nadgledanja i ocene, u okviru primene ove strategije	Odgovorne institucije za primenu	KNKPNP, ARP	UN Women, donatori	2017	Uspostavljeni sistem	Ukupno 4,500		Donatori 4,500	0	1: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP.

²⁰ Iako je naveden u akciji, pokazatelj ne uključuje niti meri usluge za LGBT ili manjine.

²¹ Iako nije bio predviđen budžet, verovatno bi uspostavljanje novih usluga podrazumevalo troškove.

2.3.9. Stvaranje zajedničke baze podataka tretiranih slučajeva od policije, tužilaštva, pravosuđa kao i obučavanje radnika za korišćenje ovih sistema podataka	Policija Kosova, Tužilaštvo, Sud, CSR-ovi ZZ-ovi, prihvatilišta	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova	Donatori, MP, MUP	2017	Stvorena baza podataka, Broj prijavljenih slučajeva godišnje Podeljeni izveštaji po rodu, starosti žrtava izvršioca, vrste nasilja, odnosa između žrtve i izvršioca, kao pokazatelj u bazi podataka	Ukupno 81,638 Osigurano od UNW. Nijedan iznos nije podeljen sa MŽK.	Vlada 27,488	Vlada 16,800 Donatori 37,350	0	I: Stvorene i funkcionišu (još ne pružaju sve institucije podatke, kao što je gore navedeno, tako da podaci nisu dostupni). Završena i institucionalizovana obuka osoblja.
--	---	--	-------------------	------	---	---	--------------	---------------------------------	---	--

SEKTOR 3: ZAKONODAVSTVO, ISTRAŽIVANJE I PROSLEĐIVANJE

STRATEŠKI CILJ 3: Da se poboljša do 2020. godine zakonska infrastruktura i da se podigne efikasnost i tretman slučajeva NP-a, s fokusom na potrebe žrtve nasilja u porodici, i da se realizuje adekvatno kažnjavanje izvršioca. → Napredak postignut u inkorporiranju IK u ustav, izmenama i dopunama KZK-a i nekim poboljšanjima u koordinaciji u rešavanju slučajev. Mala poboljšanja u odmeravanju kazne.

OBJEKTIVI

- 3.1 Poboljšanje zakonske infrastrukture i drugih akata za efikasno tretiranje slučajeva nasilja u porodici. → Postignut je određeni napredak, kako je izmenjen KZK, a IK uključen u Ustav.
- 3.2 Specijalizacija policijskih istražitelja, socijalnih radnika, zaštitnika žrtava, tužioca i sudija, za hitno prosljeđivanje i dodatan oprez slučajeva nasilja u porodici. → Napredak postignut jer je nekoliko institucija, iako ne sve, profilisalo zvaničnike odgovorne za rešavanje nasilja u porodici.
- 3.3 Razjašnjavanje uloga, dužnosti i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga za slučajeve nasilja u porodici. → Postignut je određeni napredak u razjašnjavanju uloga, ali nije sav jasan ili adekvatan.

Očekivani rezultati:

- 3.1.a. Poboljšano i usklađeno zakonodavstvo koje krivično goni i postavlja pred odgovornošću izvršioca bilo kojeg oblika nasilja u porodici. → Poboljšano usvojenim izmenama i dopunama na KZK.
- 3.2.a. Specijalni profesionalci koji reaguju sa povećanim prioritetom i oprezom nad potrebama žrtve nasilja u porodici. → Poboljšani budući na neke profilisani profesionalce, ali ne u svim institucijama i ne funkcionise uvek.
- 3.3.a. Odgovorne institucije sa razjašnjenim ulogama koje strogo primenjuju zakonodavstvo, u duhu nula tolerancije protiv nasilja u porodici. → Samo se malo primenjuje, jer nekoliko institucija i dalje insistira na pomirenje, čak i kada je izvan njihove uloge i odgovornosti, što ukazuje na to da pristup nula tolerancije ne postoji uvek.

POKAZATELJI NA NIVOU OBJEKTIVA

3.1.a.1. Broj zakona i drugih izmenjenih i dopunjenih zakona i/ ili usvojenih do kraja 2020. godine za efikasno tretiranje slučajeva nasilja u porodici. {Merna jedinica: Broj. Podeljeni prema: zakonskim aktima ili izmenjenim članovima. Mere verifikacije: objavljeni podaci u Službenom listu} → **Delimično sprovedeno: najmanje 2 zakona: izmenjeni KZK i Ustav. Konsolidovana baza podataka još uvek ne postoji u pravosudnom sistemu za tačno merenje procenta počinitelaca koji su kažnjeni prema vrsti počinjenog nasilja, kazni, godini itd.**

3.1.b.1. Porast od 10. procenta godišnje, počevši od 2018. godine broja izvršioca nasilja u porodici koji su krivično kažnjeni, prema novom predviđanju ovog dela u Krivičnom zakonu Kosova. {Merna jedinica: procenat. Podeljeni prema: broju kažnjenih izvršioca, vrsti počinjenog dela, meri izrečene kazne, godine, itd. mere verifikacije: zvanični podaci za sve kao iznad, izveštenih od MUP-a} → **Nedostupno: Trenutne prakse upravljanja podacima ne omogućavaju odgovarajuću procenu primene ovog pokazatelja.**

3.2.a.1. Ukupan broj policijskih istražitelja, socijalnih radnika, zaštitnika žrtava, tužioca i sudija, koji su specijalizovani za hitno prosljeđivanje i dodatni oprez za slučajeve nasilja u porodici. {Merna jedinica: Broj. Podeljeni prema: broju specijalizovanih službenika, odgovarajućim institucijama, broju tretiranih slučajeva nakon specijalizacije, itd. Mere za verifikaciju: zvanični podaci, za sve kao iznad, izveštenih od odgovarajućih institucija kod KNK-PNP-a} → **Nedostupni, ali naizgled poboljšani: policija, tužioci, ZZ i sudije su se specijalizovali, ali nema dovoljno specijalizovanih osoba, institucije ne angažuju uvek specijalizovana lica u podeli dužnosti unutar institucije, a naizgled nema ni specijalizovanih socijalnih radnika. Prema NKNP, 87 osoba se specijalizovalo.**

3.2.b.1 Porast od 3. procenta godišnje za fond državnog budžeta koji ide za investicije u poboljšanje infrastrukture i profilizaciju profesionalaca. {Merna jedinica: procenat. Podeljeni prema: počinjenim investicijama godišnje za posebne iznose, ili za obuku profesionalaca, godišnje, itd. Mere verifikacije: službeni podaci iz državnog budžeta kao i od godišnjih izveštaja za korišćenje ovog budžeta} → **Nedostupno: iako se čini da su neka sredstva izdvojena 2021. godine, priroda kosovskog budžeta vremenom nije omogućila procenu toga. Nije objavljen nijedan izveštaj sa ovim informacijama da bi se omogućila procena.**

3.3.a.1. Broj institucija sa koordiniranim ulogama koji rade u duhu nula tolerancije protiv nasilja u porodici. {Merna jedinica: Broj. Podeljeni prema: poboljšanim politikama ili sporazumima, institucionalnim ili među-institucionalnim. Mere verifikacije: službeni podaci poslani od odgovarajućih institucija kod NKNP-a} → **Delimično poboljšano uspostavljanjem KM-a, ali i dalje nekoordinisano, nisu sve uloge jasne, a politika nula tolerancije nije uvek podržana.**

3.3.b.1. Porast od 10. procenta godišnje za broj efikasno primenjenih naloga za zaštitu. {Merna jedinica: procenat. Podeljeni prema: izdatim nalogima za zaštitu, broju povređenih NZ-ova, itd. Način verifikacije: službeni podaci od državne policije i MD-a} → **Nedostupno: ne postoji sistem za procenu efikasne primene.**

Specifični objektiv 3.1. Poboljšanje zakonske infrastrukture i drugih akata za efikasno tretiranje slučajeva nasilja u porodici										
3.1.1 Slučajevi NP-a da se tretiraju kao povreda ljudskih prava, s ciljem kako bi dobili tretman sa prioritetom od tužilaštva i suda	Tužioci, sudije	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova	Zaštitnici žrtava CSR-ovi, sudske institucije NVO-i, međunarodne organizacije, PK	2016-2017	Broj slučajeva NP-a koji su sa prioritetom tretirani od sudova i tužilaštva	Ukupno 14,472	Vlada 14,472		0.5 Svi Osnovni sudovi i tužilaštva odredili su posebne sudije i tužioce u NP-u. Opšte preopterećenje još uvek sprečava već nekoliko puta davanje prioriteta.	0.5: Specijalizovani tužioci i sudije imenovani su i prema njima se prioriterno postupa, prema intervjuima, ali praćenje pokazuje da kašnjenja i dalje postoje.
3.1.2. Određivanje radne grupe profesionalaca (uključujući i iskusne NVO-e u radu sa NP-u) za harmonizaciju zakonskog osnova sa međunarodnim standardima i postojećim studijama, kao i za izradu vodiča za kaznene politike, uključujući i oštrinu kaznene politike nad recidivistima	Ministarstvo Pravde, profesionalci iz oblasti pravosuđa	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova, MP (Radna grupa profesionalaca) ARP	MUP, Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova, MUP-ja, međunarodne organizacije, NVO-i, donatori,	2016 – 2017	Broj pripremljenih preporuka od radne grupe Usvojeni vodič	Ukupno 13,500 Nije izdvojen budžet.	Vlada 6,750	Donatori 6,750	0	0: MŽK nije pronašla dokaze za to.
3.1.3. Izmena i dopuna zakona – dopunjavanje zakonodavstva s ciljem specifikovanja nasilja u porodici kao krivično delo Krivičnim zakonom Kosova, u skladu sa definicijom nasilja u porodici prema Zakonu za zaštitu od nasilja u porodici	Ministarstvo Pravde	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova	MUP, međunarodne organizacije, NVO-i, donatori,	2017	Izmenjeni zakon NP, predviđeno kao krivično delo u TSK-u	Ukupno 5,600 Nijedan iznos nije podeljen sa MŽK.	Vlada 5,600		0	1: Izvršeno

3.1.4. Izbegavanje fragmentacije krivičnih i građanskih postupaka tokom tretiranja slučajeva od tužilaštva i suda	Tužioci, sudije	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova,	Zaštitnici Žrtava, CSR-ovi, sudske institucije, NVO-i, međunarodne organizacije, PK	2016 – 2018	Izricanje NZ-a u građanskom postupku automatski postaje deo dosijea tužilaštva za krivično gonjenje; Broj ujedinjenih postupaka.	Ukupno 10,181	Vlada 10,181		0.5 Nema dostupnih postupaka. Sudije su izjavili da je primenjen 1: Primenjeno. Sve stanice imaju policijske službenike koji govore na lokalnim jezicima.	I: Sudije i NKPMP izjavili su da se sprovođi.
3.1.5 Efektivno apliciranje izjave o šteti (s ciljem realizacije odštete od optuženog u krivičnom postupku)	Zaštitnici Žrtava, Tužioci, Sud	Sudske institucije, Sudski savet Kosova	Policija Kosova, NVO-i	2016 -	Puna primena izjave o šteti u postupku; Sudije tretiraju odštetu u krivičnom postupku.	Ukupno 28,566 Nije izdvojen budžet.	Vlada 28,566		0	0: Sudije su napomenule da žrtve ne žele odštetu; samo u nekoliko slučajeva. To sugeriše da žrtve nisu na odgovarajući način obavestene o ovom pravu i da se deklaracije ne primenjuju efikasno.
Specifični objektivi 3.2. Specijalizovanje policijskih istražitelja, socijalnih radnika, zaštitnika žrtava, tužioca i sudija o prosleđivanju sa prioritetom i dodatnom pažnjom slučajeva NP-a										
3.2.1 Posebna ocena okolnosti i upravljanje rizikom u svim krivičnim delima sa elementom NP-a, od Policije Kosova i tužilaštva	Policija Kosova, Tužilaštvo, Sud, CSR-ovi, bezbedna kuća, Korektivna služba Kosova, mentalno zdravlje	Policija Kosova, tužilaštvo	Zaštitnici Žrtava, sud, SHS-ja, CSR-ovi, međunarodne organizacije, EULEKS, OEBS, Vlada	2016 – 2020	Broj tretiranih slučajeva	Ukupno 392,149 Nije izdvojen budžet.	Vlada 392,149		0	0.5: Iako bi KP trebalo da preduzme analizu rizika za sve prijavljene slučajeve nasilja u porodici, intervjui i praćenje ukazuju da analize rizika nisu uvek završene .
3.2.2. Obezbeđivanje infrastrukture u Policiji Kosova za adekvatno tretiranje i prema standardima, za slučajeve NP-a	Policija Kosova	MUP	MP, MF, donatori	2017- 2020	Broj osnovanih posebnih soba za intervjuisanje;	Ukupno 25,000	Vlada 10,000	Vlada 15,000	0	I: Svaka stanica u svim opštinama ima najmanje jednu prostoriju za intervjuisanje žrtava.

3.2.3. Obezbeđivanje službenika u policiji koji govore srpski jezik (ili druge jezike u zavisnosti prisutnih ne-većinskih zajednica na Kosovu), za adekvatni tretman prema standardima, za slučajeve NP-a	Policija Kosova	MUP	MP, MF, donatori	2017 - 2020	Broj policijskih službenika i koji su na raspolaganju za zajednicu, koji govore srpski jezik kao i ostale jezike, u zavisnosti ne-većinskih zajednica prisutnih na Kosovu	Ukupno 171,394	Vlada 171,394		I: Primenjen je. Sve stanice imaju policijske službenike koji govore lokalne jezike.	I: Izvršeno.
3.2.4. Obezbeđivanje infrastrukture u tužilaštvu za adekvatno tretiranje i prema standardima, za slučajeve NP-a.	Tužilaštvo	Tužilački savet Kosova	MP, MF, donatori	2017- 2020	Broj osnovanih posebnih soba za intervjuisanje;	Ukupno 35,000	Vlada 10,000	Donatori 25,000	0.5 Većina Osnovnih tužilaštva imaju sobe za intervjuisanje	0.5: Posebne prostorije instalirane su u 5 opština, ali ih Mitrovica i Đakovica još uvek nemaju.
3.2.5. Obezbeđivanje tužioca i zaštitnika žrtava koji govore srpski jezik (ili druge jezike u zavisnosti prisutnih ne-većinskih zajednica na Kosovu), za adekvatni tretman prema standardima, za slučajeve NP-a	Tužilaštvo	Tužilački savet Kosova	MP, MF, donatori	2017 - 2020	Broj tužioca i ZŽ-ova na raspolaganju koji govore srpski jezik (ili druge jezike u zavisnosti prisutnih ne-većinskih zajednica na Kosovu)	Ukupno 75,413	Vlada 75,413		I: Sva Osnovna tužilaštva i ZŽ-ovi pružaju usluge na svim lokalnim jezivima. Kada je potrebno (npr. međunarodne žrtve) oni obezbeđuju prevod.	I: Sva tužilaštva imaju tužioce koji govore srpski, dvoje u Prizrenu govore turski. Niko ne govori romski, ali su obezbeđeni prevodioci.
3.2.6. Obezbeđivanje sudija koji govore srpski jezik (ili druge jezike u zavisnosti prisutnih ne-većinskih zajednica na Kosovu), za adekvatno tretiranje i prema standardima, za slučajeve NP-a	Pravosuđe	Sudski savet Kosova	MP, MF, donatori	2017 - 2020	Broj sudija na raspolaganju koji govore srpski jezik (ili druge jezike u zavisnosti prisutnih ne-većinskih zajednica na Kosovu)	Ukupno 75,413	Vlada 75,413		I: Svi sudovi imaju sudije koji govore lokalni jezik ili pružaju prevod.	I: Izvršeno. Iako sudije možda ne govore turski ili romski jezik, prevod je navodno dostupan.

3.2.7 Određivanje tužioca, sudija i policajaca, specijalizovani za NP	Tužilaštvo, Sud, Policija Kosova	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova	MP, MUP, međunarodne organizacije	2016	Broj tužioca, sudija i policajaca, specijalizovanih za NP, određeni u institucijama	Ukupno 443,910 Iznosi nisu podeljeni sa MŽK.	Vlada 443,910		I: Sve policijske stanice imaju JPNP i svi osnovni sudovi su odredili sudije, specijalizovane za NP	0.5: Tužioci, sudije i policija su obučeni i specijalizovani za NP, ali neke sudije su se u penziji i nema dovoljno specijalizovani, prema NK-PNP.
3.2.8. Obučavanje i sertifikovanje i tužioca, istražitelja, sudija, zaštitnika žrtava kako bi bili specijalizovani za slučajeve NP-a	Sud, Sudski savet, Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova	Međunarodne organizacije MP, MUP	Međunarodne organizacije, MP, MUP	2016 - 2020	Pripremljeni i institucionalizovani modul Broj pruženih obuka Broj puštenih sertifikata	Ukupno 46,612 Iznosi nisu podeljeni sa MŽK.		Donatori 46,612	0.5: Neki su izjavili da su učestvovali na takvu obuku.	I: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP, ali intervjui sugerišu da je potrebna dalja obuka.
3.2.9. Zajedničke obuke za koordiniranje slučajeva nasilja u porodici	Policija, Tužilaštvo, Sud	Kosovski institut pravosuđa SSK, TSK, Policija Kosova.	MUP, međunarodne organizacije MUP, MP	2016 – 2018	Broj pruženih obuka Broj učesnika podeljenih prema rodnim podacima	Ukupno 69,465 Iznosi nisu podeljeni sa MŽK.		Donatori 69,465	0	I: Izvršeno prema izveštaju o praćenju MP.
Specifični objektiv 3.3. Razjašnjavanje uloga, dužnosti i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga										
3.3.1. Pregled dužnosti i odgovornosti i koordinacija postupaka svake odgovorne institucije (policija, pravosuđe, Zaštitnici žrtava, tužilaštvo, za zaštitu žrtava NP-a.	Policija Kosova, tužilaštvo sud, Korektivna služba Kosova	Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Policija Kosova, zaštitnici žrtava	ARP, NSPNP, donatori	2016 -2017	Broj pregledanih opisa dužnosti, završenih za svaku instituciju Broj odobrenih poboljšanja od svake institucije	Ukupno 2,569	Vlada 2,569		0	0: MŽK nije pronašla dokaze za to.

<p>3.3.2. Efektivna primena naloga za zaštitu, adekvatan nadzor i kažnjavanje i senzibilizacija o njihovim kršenjima, uključujući i podizanje kapaciteta Korektivne službe Kosova kako bi smanjili stepen recidivizma</p>	<p>Policija Kosova, sud, tužilaštvo, zaštitnik žrtava, jedinica za NP u Policiji Kosova, Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova</p>	<p>Policija Kosova, tužilaštvo, sudovi, Centri za socijalni rad</p>	<p>Zaštitnici Žrtava, CSR-ovi, sudske institucije, Sudski savet Kosova, Tužilački savet Kosova, Advokatska Komora Kosova, ARP, Besplatna pravna pomoć, NVO-i, međunarodne organizacije, Korektivna služba Kosova.</p>	<p>2016 - 2020</p>	<p>Broj izdatih naloga Broj kazni o povređenim nalogima, Broj izdatih izveštaja o kažnjavanju izvršioca u slučajevima recidivizma</p> <p>Broj obuka osoblja Korektivne službe Kosova, kako bi nadgledali slučajeve recidivizma.²²</p>	<p>Ukupno 1,937,868</p> <p>Nije izdvojen nijedan poznat budžet</p>	<p>Vlada 1,928,202</p>	<p>Donatori 9,666</p>	<p>0</p>	<p>0.5: Izdato je nekoliko naloga za zaštitu; kršenje naloga za zaštitu rešavale su nadležne institucije. Međutim, intervjui sugerišu da se nalozi za zaštitu ne primenjuju uvek. Korektivna služba je od 2016. godine imala 20 obuka o rodno zasnovanom nasilju i načinu praćenja slučajeva recidivizma. Određeni podaci nisu dostupni prema pokazateljima.</p>
---	--	---	---	--------------------	--	--	----------------------------	---------------------------	----------	--

²² O broju izdatih naloga i kršenja, Korektivna služba nije imala informacije. Niti za budžet.

SEKTOR 4: REHABILITACIJA I REINTEGRACIJA

STRATEŠKI OBJEKTIV 4: Da se omogući na celoj teritoriji Kosova do 2020. godine, pristup na novim i postojećim uslugama, efikasnim i održivim, za dugoročnu rehabilitaciju i reintegraciju žrtava i rehabilitaciju izvršioca nasilja u porodici. → **Mali ili nikakav napredak postignut u osiguranju efikasnih, održivih, dugoročnih usluga rehabilitacije i reintegracije.**

OBJEKTIVI

4.1 Osnivanje usluga za rehabilitaciju žrtava nasilja u porodici i podizanje njihove efikasnosti, na centralnom i lokalnom nivou. → **Malo sprovedeno.**

4.2 Dodela fondova za usluge dugoročne reintegracije, na vladinom nivou, za žrtve nasilja u porodici. → **Naizgled nije sprovedeno.**

4.3 Korišćenje integrisanih politika za poboljšanje usluga za rehabilitaciju i reintegraciju izvršioca nasilja u porodici. → **Naizgled nije sprovedeno.**

4.4 Osnivanje institucija za rehabilitaciju savetovališta sa obaveznim programima za izvršioca nasilja u porodici. → **Naizgled nije sprovedeno.**

Očekivani rezultati:

4.1.a. Efikasne usluge rehabilitacije, pružene žrtvama nasilja u porodici na celoj teritoriji Kosova. → **Malo sprovedeno.**

4.2 a. Dugoročni programi za reintegraciju kontinuirano od državnog budžeta, i primenjeni na centralnom i lokalnom nivou. → **Naizgled nije sprovedeno.**

4.3.a. Opštine sa poboljšanim kapacitetima koje primenjuju integrisane politike za poboljšanje usluga za rehabilitaciju i reintegraciju, za žrtve nasilja u porodici. → **Naizgled nije sprovedeno, sa izuzetkom nekoliko slučajeva kojima je pružena pomoć.**

4.4.a. Obavezni i efektivni programi za rehabilitaciju izvršioca nasilja u porodici, pruženih od specijalizovanih institucija za ovu svrhu. → **Nije sprovedeno.**

POKAZATELJI NA NIVOU OBJEKTIVA

4.1.a.1. Povećanje od 2. procenta godišnje, počevši od 2017. godine, za broj osnovanih usluga koje rehabilitiraju i integrišu na efikasan način Žrtve nasilja u porodici {Merna jedinica: broj/procentat. Podeljeni prema: vrsti osnovanih usluga godišnje, njihovom broju, opštinama, kao i efikasnosti njihovog funkcionisanja, ocenjenih prema određenim metodama, po opštinama. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve kao iznad, skupljeni preko zvaničnih podataka koje izveštava opština svakog kraja godine u KNKPNP, ili od izveštaja za nadzor i ocenu, koji će se izrađivati svake godine, na osnovu sistema M&E-a koji će biti osnovan u okviru primene ove strategije} → Podaci nisu dostupni.

4.2.a.1. Povećanje od 2. procenta godišnje, počevši od 2017. godine, za osnovane budžetske linije od vladinih institucija za popunjavanje potreba za usluge rehabilitiranja i reintegraciju. {Merna jedinica: procentat. Podeljeni prema: institucijama i godišnjim budžetskim planovima, određujući vrstu usluga koje podržavaju. Mere za verifikaciju: zvanični podaci budžeta godišnjih vladinih institucija i podaci za izveštaj troškova ovih budžetskih linija} → Podaci nisu dostupni i čini se da većina institucija to nije dodelila, prema odgovorima datim tokom intervjua.

4.3.a.1. Povećanje od 2. procenta godišnje, počevši od 2017. godine, broja žrtava koji koriste usluge reintegracije. {Merna jedinica: procentat. Podeljeni prema: broju žrtava koji godišnje koriste usluge prema opštinama, vrsti usluge koje su koristili, trajanja, itd. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve kao iznad, skupljeni preko zvaničnih podataka koje izveštava opština svakog kraja godine u KNKPNP, ili od izveštaja za nadzor i ocenu, koji će se izrađivati svake godine, na osnovu sistema M&E-a koji će biti osnovan u okviru primene ove strategije} → Sveobuhvatni podaci nisu dostupni, mada se čini da je nekolicina imala koristi.

4.4.a.1. Povećanje od 5. odsto za svaku godinu, od broja izvršioca nasilja, rehabilitovanih preko obaveznih programa pruženih od specijalizovanih institucija. {Merna jedinica: procentat. Podeljeni prema: vrsti osnovanih usluga, broju izvršioca koji se tretiraju u njima, prema opštinama, kao i efikasnosti njihovog funkcionisanja, ocenjenih prema određenim metodama. Mere za verifikaciju: zvanični podaci za sve, kao iznad, skupljeni preko zvaničnih podataka koje izveštava opština svakog kraja godine u KNKPNP, ili od izveštaja za nadzor i ocenu, koji će se izrađivati svake godine, na osnovu sistema M&E-a koji će biti osnovan u okviru primene ove strategije} → Podaci nisu dostupni i obavezni, specijalizovani programi rehabilitacije ne postoje.

Objektiv 4.1. Osnivanje usluga za rehabilitaciju žrtava nasilja u porodici i povećanje efikasnosti istih na centralnom i lokalnom nivou.										
4.1.1 Pružanje profesionalnog psiho-socijalnog savetovanja za žrtve nasilja u porodici, u kratkom i dugom roku, od sertifikovanih profesionalaca.	Žrtve, izvršilac, porodica	MZ, MRSZ	DMZ, CSR-ovi Opštinska komisija, komisija za reintegraciju osposobljenih osoba, DZSB, mprihvatišta	2016 - 2020	Broj savetodavnih programa pripremljenih za primenu, od sertifikovanih profesionalaca. Broj sertifikovanih profesionalaca za pružanje ovih savetodavnih programa Broj tretiranih žrtava na profesionalan način	Ukupno 14,266 Nema podataka o budžetu.	Vlada 14,266		0.5 Predstavnicima iz prihvatilišta pružaju savetovanja. Ipak, osnivanje programa i sertifikovani eksperti ne izgleda da su stvoreni.	I: Skloništa i dalje pružaju ovu uslugu; CSR nemaju uvek zaposlene psihologe, ali MRSZ je pokušao da pruži održivije psiho socijalne usluge. MZ pruža psihološko savetovanje u 7 regiona u centrima za mentalno zdravlje.
4.1.2. Medicinski i savetodavni tretman žrtava NP-a u postojećim zdravstvenim institucijama (Centri za mentalno, zdravlje, psiholozi, psihijatri, itd.)	Žrtve porodica	MZ	Opština, SRP-ovi, UKCK, neuropsihijatrija i psiholozi, primarno zdravlje, CPM-ovi, Institut za sudsku medicinu	2016 – 2020	Broj tretiranih žrtava (specifikovan prema centrima gde se vrši tretman, profesionalcima koji pružaju tretman, itd.)	Ukupno 107,886	Vlada 107,886		0.5: Zdravstvene ustanove kao što su Urgentni centri, Porodični centri i ambulate pružaju medicinski tretman. Nema dokaza od muških medicinskih centara. Psihološki centar je ograničen.	0.5: Žrtve dobijaju lekarsku pomoć u različitim zdravstvenim ustanovama, ali čini se da im nedostaju stručne službe, sugeriraju praćenje MŽK. Neki lekari i medicinske sestre pomenuli su da bi zdravstvene ustanove trebale imati ove usluge kada žrtve tamo potraže medicinsku pomoć.

4.1.3. Uključivanje žrtva NP u postojećim obrazovnim programima za odrasle	Žrtve NP-a	ODO, MONT	Opština, SRP-ovi, direkcije za obrazovanje, škole NVO-i	2016 – 2020	Broj izrađenih obrazovnih programa za ovaj cilj, na osnovu Zakona br. 04/L-143 o obrazovanju i osposobljavanju odraslih; Broj uključenih žrtava svake godine u obrazovnim programima; Broj dodeljenih stipendija za uključivanje žrtava u obrazovnim programima	Ukupno 28,311	Vlada 28,311		0	0.5: MONT je izvestio da je u kontaktu sa univerzitetima radi upisa žrtava starijih od 18 godina u bačelor programe. Ne čini se da je Zakon izmenjen ili da postoje posebni drugi obrazovni programi. Nema dostupnih drugih podataka.
4.1.4. Otvaranje novih prihvatilišta za tretman potreba ne-većinskih zajednica	Žrtve, deca	Opština Severne Mitrovice, Opština Gračanica.	CSR-ovi NVO-i, donatori, druge opštine koje će koristiti ovu uslugu, itd.	2017 – 2020	Broj novih osnovanih prihvatilišta, specifikovanih prema opštinama Kapacitet ovih prihvatilišta (broj osoba koji mogu da podrže)	Ukupno 410,458 Na severu, finansiraju opštine uz donatorsku podršku		Donatori 410,458	0	1: Osnovana su 2 nova skloništa u Novo Brdu (do 18 ljudi) i Zubinom Potoku (20 ljudi).
4.1.5. Otvaranje prihvatilišta za dečake i muškarce žrtve nasilja u porodici	Dečaci iznad 12. godina i muškarci	Opštine, odgovarajuća ministarstva	CSR-ovi NVO-i, međunarodne organizacije	2018	Osnovano prihvatilište Kapacitet ovog prihvatilišta (broj osoba koji mogu da se smeste)	Ukupno 214,967 Nije izdvojen budžet.		Donatori 214,967	0	0
4.1.6. Obučavanje osoblja postojećih prihvatilišta s ciljem da budu spremni da pruže kvalitetne usluge, prema raznim kategorijama žrtava NP-a i za LGBT, zajednice RAE i druge ne-većinske zajednice, itd.	Osoblje prihvatilišta	Kancelarija nacionalnog koordinatora, odgovarajuća ministarstva ²³	Opštine, donatori, međunarodne organizacije, NVO-i	2016 – 2020	Ocena poboljšanih kapaciteta preko obrazaca pre/nakon organizovane obuke Broj smeštenih žrtava, specifikovanih po raznim karakteristikama	Ukupno 11,466	Vlada 11,466		0	0: Osoblje skloništa nije navelo da je prošlo takvu obuku.

²³ Kursevi se mogu nuditi kao obavezni za obnovljene licence.

4.1.7. Obezbeđivanje dugoročnog stanovanja za žrtve preko sporazuma o razmevanju između opština, prihvatilišta, CSR-ova i komisije za socijalno stanovanje, uključujući i regionalno stanovanje na osnovu ovih među-opštinskih sporazuma	Žrtve	Opštine	CSR-ovi prihvatilišta, komisija za socijalno stanovanje	2016 – 2020	Broj pruženih socijalnih stanova Broj žrtava kojim je pruženo utočište	Ukupno 21,000	Vlada 21,000		0.5: Jedino su Đakovica i Gnjilane saopštili da su stvorili socijalno stanovanje za žrtve NP-a.	0.5: Severna Mitrovica, Prizren, Gnjilane i Đakovica dodali su rezervisano socijalno stanovanje za žrtve. Osigurano je dugoročno sklonište za 57 žrtava. Druge opštine nisu ukazale da su postigle napredak.
4.1.8. Obuke za službenike za zapošljavanje, zdravstva, obrazovanja, socijalnih usluga i ostalih, za senzitivni rodni pristup	Profesionalci	KIJA, MRSZ, ARP	Opština, MONT, MZ-ja, MRSZ-DRZ, Donatori	2016 – 2020	Godišnji odobreni kalendar planiranih obuka; Broj sertifikovanih profesionalaca prema oblastima	Ukupno 40,353 [ARP je potrošila 8,339 za obuku o SOP u 2019. godini]		Donatori 40,353	0	I: 218 učesnika sertifikovano od strane ARP.
4.1.9. Osnivanje centara za savetovanje žrtava	Žrtve	MZ	NVO-i, MRSZ, donatori, opštine	2016 – 2020	Broj osnovanih centara	Ukupno 277,500 Nema podataka o budžetu.		Donatori 277,500	0	0.5: Prema MZ, 7 centara za mentalno zdravlje pruža psiho-socijalno savetovanje za žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Oni nisu novi.

Specifični objektiv 4.2. Dodela fondova za dugoročne usluge reintegracije, na vladinom nivou za žrtve nasilja u porodici.										
4.2.1. Ekonomsko osnaživanje žrtava na osnovu subvencioniranja od strane odgovarajućih ministarstava (npr. za žrtve nasilja koji žele da započnu mali biznis, ili oslobađanje od naplata za školovanje, itd.)	Žrtve, porodice	Ministarstva, opštine	Ministarstvo finansija, MP-ja, MRSZ, MZ, MONT, Državno tužilaštvo, ZZ-ovi	2016 – 2020	Broj podržanih žrtava subvencija, specifikovano prema vrsti podrške (npr. za osnivanje malog biznisa, itd.) Broj oslobođenih slučajeva od MONT-a žrtava NP-a od naplate za ispite, koji su završili stručno obrazovanje i osposobljavanje, (uključujući maturalni ispit, nakon dostavljene dokumentacije od žrtve)	Ukupno 250,000 Nije izdvojen budžet.		Vlada 75,000 Donatori 175,000	0: Nema identifikovanih slučajeva.	0.5: Za MONT je navodno ispunjen, ali nema podataka o tome koliko je žrtava nasilja u porodici oslobođeno plaćanja. Nema podataka o budžetu. MŽK nije pronašla dokaze ili informacije u vezi sa ostalim pokazateljima.
4.2.2. Ubacivanje posebnih programa za žrtve NP-a, kao potkategorija glavne budžetske linije za svako ministarstvo/instituciju	Vladine institucije	MF, i pomoćna ministarstva	MP, MRSZ, MZ, MONT, Državno tužilaštvo, ZZ-ovi	2016 – 2020	Broj podržanih programa za reintegraciju žrtava NP-a Procenat korišćenog budžeta za ovu svrhu	Ukupno 5,750	Vlada 5,750	0	0	

Strateški objektiv 4.3. Korišćenje integriranih politika za poboljšanje rehabilitirajućih usluga za žrtve nasilja u porodici.										
4.3.1. Korišćenje objekata pod vlasništvom, za stanovanje žrtava NP-a, kao korisnička kategorija u kriterijumima za socijalno stanovanje.	Žrtve NP-a	Opštine, MRSZ	Direkcija za zdravstvo i socijalno blagostanje u Opštinama, CSR-ovi.	2017 – 2020	Broj korišćenih stanova za ovu svrhu Broj žrtava kojim je pruženo utočište	Ukupno 45,000 Samo u Đakovici i Peći; iznosi nisu podeljeni sa MŽK.	Vlada 45,000		0.5: Neke opštine su dale ograničenu podršku.	0.5: Nekoliko opština je obezbedilo skloništa (npr. Gnjilane jedan stan, Prizren do 17 stanova od 2017. godine za privremeno socijalno stanovanje). Prištinski univerzitet privremeno korišćen tokom COVID-19. Ukupno je u Prizrenu i Gnjilanu 57 žrtava boravilo od 2017. do novembra 2020. godine. Dva skloništa plaćaju mesečnu kiriju (Uroševac, Južna Mitrovica), pet se nalazi u opštinskim zgradama (Priština, Novo Brdo, Prizren, Gnjilane, Zubin Potok), a tri koriste privatno vlasništvo (Peć, Đakovica, Nade i domovi).

4.3.2 Korišćenje za stanovanje objekata koja su u vlasništvu opština i Vlade, u skladu sa članom 284. (4) Zakona o krivičnom postupku o konfiskovanoj imovini, uključujući objekte koji se mogu dati na korišćenje, za socijalno stanovanje tako i za prihvatilišta.	Žrtve NP-a, Prihvatilišta	Opštine, Ministarstvo Pravde, Agencija za administraciju oduzete ili konfiskovane imovine, Državno tužilaštvo	Direkcija za zdravstvo i socijalno blagostanje u opštinama, CSR-ovi	2017 – 2020	Broj korišćenih stanova za tu svrhu Broj žrtava kojima je pruženo utočište	Ukupno 99,000	Vlada 99,000		0	0: Agencija za administraciju oduzete ili konfiskovane imovine nije uopšte znala da postoji NSPNP. Nije postojala informacija o konfiskovanoj imovini koja se koristi u ove svrhe.
4.3.3. Izrada Administrativnog Uputstva ili Odluke Premijera za subvencionisanje biznisa za žrtve NP-a.	Žrtve, deca	MP, ARP	Ministarstvo za Poljoprivredu, pomoćna ministarstva, opština, biznisi	2016 – 2020	Broj subvencioniranih biznisa.	Ukupno 2,714	Vlada 2,714		0	0.5: Prema MJ, nema napretka, ali su preduzeti neki koraci tokom COVID-19. ²⁴
4.3.4. Podrška prihvatilištima sa godišnjim budžetom i od opština	Prihvatilišta	Opštine	MRSZ, NVO-i, donatori	2016 – 2020	Procenat godišnjeg budžeta koji deli opština za prihvatilišta ²⁵	Ukupno 748,800 Suva Reka: 2,200 € u 2020.; Peć: izgradnja skloništa za hitne slučajeve u 2017. godini: 80,000 €	Vlada 374,400.00	Donatori 374,400	0.5: Neke opštine su podržale usluge prihvatilišta (npr. Uroševac).	0.5: Neke opštine podržavaju skloništa. Međutim, ovo nije institucionalizovano i ne sve opštine to čine. Ne može se proceniti tačan procenat njihovih budžeta.

²⁴ Intervju MŽK sa NKPMP, 2021. Posebno, čini se da se pokazatelj ne podudara sa radnjom. Iako su neka preduzeća možda subvencionisana, jasne informacije o broju nisu bile dostupne.

²⁵ Po mišljenju MŽK, iz perspektive rodno odgovornog budžetiranja, ovo nije najbolji pokazatelj, jer procenat opštinskih troškova nije nužno relevantan. Važnije je da li su pokriveni troškovi skloništa i usluga, a procenat se vremenom može razlikovati u zavisnosti od potreba. Dakle, budžet treba proceniti na osnovu rodne analize i troškova stvarnih usluga, a ne određivati kao procenat budžeta.

4.3.5. Obuhvatanje u postojećim programima i izrada programa za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja u porodici, u saradnji sa privatnim biznisima i donatorima.	Žrtve, NP	Opštine, Odgovarajuća ministarstva.	MF, CSR-ovi, biznisi, NVO-i, donatori, MF, .	2016 – 2020	Broj izrađenih programa Broj biznisa koji podržavaju ove programe Broj žrtava koji svake godine koriste ove programe	Ukupno 284,228		Vlada 143,528 Donatori 140,700	0	0: Iako su možda postojali neki ad hoc napori, čini se da nisu stvoreni sveobuhvatni programi .
4.3.6. Pružanje olakšica (fiskalni paket) za biznise koji zapošljavaju ranjive kategorije društva, uključujući i žrtve nasilja u porodici	Žrtve	Regionalni centri za zapošljavanje, MRSZ, MTI-a, MER i opštine	Privredna Komora Kosova, biznisi, donatori	2016 – 2020	Predviđene mere za podsticanje biznisa Broj zaposlenih žrtava u godini	Ukupno 12,44	Vlada 11,020	Donatori 1,421	0	0
4.3.7 Davanje prioriteta zapošljavanju preživelih od NP-a, od Centara za zapošljavanje na lokalnom nivou.	Žrtve, CZ-ovi	Regionalni centri za zapošljavanje, MRSZ, MTI-ja, MER i opštine	Asocijacija biznisa, Centri za stručno osposobljavanje	2016 – 2020	Broj osposobljenih žrtava u CSO Broj zaposlenih žrtava preko KZ	Ukupno 22,151	Vlada 22,151		0	0.5: Od 2017. godine, 36 žrtava nasilja u porodici je obučeno od strane CSO-a, a 40 je zaposleno putem KZ-a. Oni mogu da ne budu uvek prioritizovani
Specifični objekt 4.4. Osnivanje rehabilitacionih i savetodavnih institucija sa obavezanim programima za izvršioce nasilja u porodici										
4.4.1. Otvaranje rehabilitacionih programa i stvaranje adekvatne infrastrukture kako bi radili sa izvršiocima nasilja u porodici, obavezni za pratnju od njih, u skladu sa Zakonom za zaštitu od nasilja u porodici	Izvršioци	MP-ja/Korektivna služba Kosova	Opština, MRSZ, Rehabilitacioni centri, MZ, donatori	2017 – 2020	Odluka za otvaranje programa Broj osnovanih programa Broj izvršioца koji su obuhvaćeni u programima rehabilitacije	Ukupno 207,080		Donatori 207,080	0	0: MP je potvrdilo da ne postoje takvi programi.

4.4.2. Obučavanje osoblja rehabilitacionih programa	Lekari, profesionalci	MZ/ Nacionalnih institut za javno zdravlje	Departman za socijalni rad, Direkcija za zdravstvo i socijalno blagostanje u opštinama, Opštinska direkcija za obrazovanje	2016 - 2020	Broj obučenih/ sertifikovanih profesionalaca	Ukupno 18,569		Donatori 18,569	0	I: MZ održava redovne obuke zajedno sa OCD za programe rehabilitacije u kojima svake godine učestvuje 30 učesnika. Zdravstveni radnici sertifikovani od strane Lekar-ske komore Kosova.
4.4.3 Angažovanje Korektivne službe Kosova za praćenje rehabilitacije i reintegracije izvršioca.	Izvršioci	MP-ja/Korektivna služba Kosova	MRSZ, CSR-ovi, NVO-i	2016 - 2020	Broj rehabilitiranih izvršioca	Ukupno 200,968	Vlada 197,103	Donatori 3,865	0	0: Informacije nisu dostupne jer su slučajevi nasilja u porodici razvrstani .

